

İDARE DERGİSİ

İçişleri Bakanlığınca Çıkarılır.

YIL: 17

OCAK — ŞUBAT 1946

SAYI: 178

İÇİNDEKİLER

TETKİKLER:

		<u>Sahife</u>
Hukuki ve İktisadi Bakımdan Toprak Davası	Atıf BAYINDIR	3
İdarede İnisiyatif	Fazlı GÜLEÇ	21
Zabıta Kuvvetlerinin Birleştirilmesi	Hüsnü ASLANOĞLU	26
İdari Dâvalarda Süre	Suphi N. OKAY	42
Köy Kanunu Tatbikatı	A. Kemal VARINCA .	48

TERCÜMELER :

Hukuk Devleti Kavramı	Vecihi TÖNÜK	64
İngilterede Sosyal Hizmetler	İzzettin ERAYDIN	79
Hollanda'da Belediye Mâliyesi (Devamı)	M.ERTUĞRULOĞLU....	115
Avrupa Şehirleri (Devamı)	C. Ziya ŞANBEY	133

FİKİR HAREKETLERİ :

İçtimai Dertlerden	H. BERKSUN	155
--------------------------	------------------	-----

İDARÎ COĞRAFYA :

Akçakoca İdari Coğrafyası	Fuat ARNA	170
---------------------------------	-----------------	-----

YABANCI MEVZUAT :

Federal Konsey Kararı		181
GENEL FİHRİST		199

ABONE BEDELİ

Türkiye için yıllığı: 500 kuruş.

Yabancı memleketler için yıllığı: 750 kuruş.

Abone bedelinin gönderilmesi şekli:

A — Türkiye’de :

Bulunulan yerin malsandığına tutarı yatırılarak mukabilinde alınacak (Hasılatı müteferrika makbuzu) aynen ve taahhütlü bir mektupla :

İçişleri Bakanlığı Yayın Müdürlüğü - Ankara

adresine gönderilmelidir. (Hangi nüshalara abone kaydedilmesi istenildiğini gösteren mektuplar arzuhal puluna tâbi tutulmalıdır.)

B — Yabancı memleketlerde:

Abone bedeline, makbuz pulu için 4 kuruş eklendikten sonra hasıl olan meblâğ, posta veya banka havalesi olarak yukardaki adrese gönderilmelidir.

YAZI İŞLERİ

İdareyi ilgilendiren mevzularda hazırlanacak etütler kabul olunur.

Gönderilecek yazıların iki nüsha olması ve 20 - 25 sahifeyi geçmemesi, makinada seyrek satırla yazılmış olması ve yarım sahifeyi geçmiyen ayrıca bir de özü bulunması lâzımdır.

Yayınlanan yazıdaki fikir ve mütalâalar, yazı sahiplerine aittir.

Dergiye dercolummayan yazılar iade edilmez.

Yazı işleri için **İçişleri Bakanlığı Yayın Müdürlüğüne** müracaat edilmelidir.

TETKİKLER:

HUKUKİ VE İKTİSADİ BAKIMDAN

TOPRAK DÂVASI

Yazan : Atıf BAYINDIR

Ortaçağ derebeylik müessesesinin meydana getirdiği latifundia, büyük arazi malikâneleri fidei konmi «fide iconimis» denilen miras sistemi yüzünden - bizde eskiden zürri evkafta olduğu gibi meselâ mirasın en büyük evlâda intikali şeklinde, parçalanmaktan koruyan ve yalnız bir varise intikali temin eden bir sistem - bölünmeden masun kalarak zamanımıza kadar bütünlüğünü muhafaza edegelmış iken, bir taraftan da ekseri medenî hukukun kabul ettiğini bildiğimiz parçalayıcı miras usulü yüzünden, arazi mütemediyen bolüne bolüne küçük parçalara inkilâp etmiştir. Arazinin gerek hadden aşırı büyüklüğü, gerek hadden aşağı küçüklüğü topraklardan azamî randıman almak bakımından zararlı olmuştur. Büyük topraklarda çalışan ziraat amelesi veya yardımcı çiftçiler, toprağa malik olmanın verdiği şevk ve ihtirastan mahrum oldukları için azamî çalışma kudretlerini harekete getirmezler. Keza küçük toprak üzerinde çalışan büyük çiftçi dahi ne kadar çok çalışsa ve gayret gösterse işleme sahasının darlığından dolayı işte inkişaf gösteremez. Latince «Latifundia» denen büyük arazi parçalarının, normal parseller haline bölünüp topraksız çiftçilere temlik edilmesine ziraî ıslahat «reforme agraire» denir. Bu reformun topraksız çiftçiye topraklandırmak suretiyle aynı zamanda İctimaî bir amelîyeyi de ihtiva ettiği gözden kaçmaz.

Bizde bir taraftan tımar ve zeamet müesseseleri yüzünden ve diğer taraftan Osmanlı padişahlarının fethettikleri arazinin üçte birini kendilerine alıkoyarak diğer üçte birini kumandanlara bahşetmek ananesi yüzünden - bu kumandanların, günün birinde bu araziye padişah tarafından müsadereden masun bulundurmak gayesiyle tesis ettikleri zürri vakıf sistemi sayesinde - büyük arazi yani çiftlikler, bir takım

yerlerde içlerinde müteaddit köyleri ihtiva etmek suretiyle zamanımıza kadar mevcudiyetlerini muhafaza edegelmişlerdir. Medenî Kanununun neşrine kadar Türkiyede carî olan «vesaya» namı altındaki miras sistemi parçalayıcı bir usuldü, kezalik Arazi Kanunu ahkâmı da bunu teyit ediyordu. Netekim Medenî Kanunun miras ahkâmı prensip itibariyle parçalayıcıdır. Fakat miras mallarından zirai ve sınaî birer bütünlük teşkil eden miras mallarının bölünmeden muhafazası için gerekli hükümleri de ihtiva etmektedir. Meselâ 597 nci madde: «terekede iktisadi bir vahdet halinde işlenmekte olan zirai mallar bölünürse bunların kâffesi, mirasçılardan işletmeğe muktedir olduğu anlaşılan talibine tahsis edilir. Mirasçı bu ziraat işine yarayan malzemenin, aletlerin ve hayvanların dahi kendisine tahsis edilmesini isteyebilir. Tahsis edilen malların mecmuu için, tek bir kıymet takdir edilir»: 598 inci maddesi « işletme hususunu bizzat üzerine almak isteyen mirasçı Küttün malların tercihan kendisine tahsis olunmasını talep edebilir...»: 602 nci maddesi «İktisadi vahdet halinde işletmekte olan zirai mallara mülhak sınaî mallar varsa hepsi birlikte mirasçılardan işletmeğe ehil olan talibine tahsis olunur.» hükümleri göz önüne alınırsa Medenî Kanunumuzun toprak işletmelerimizi miras yolu ile parçalamaktan korumak için esaslı hükümler koyduğu görülür. Fakat mirasın taksiminde hâkim olan, birinci derecede, veresenin arzularıdır, verese aralarında uyuştukları takdirde miras mallarını istedikleri surette bölerler ve aralarında taksim e. derler. «Lot» denen miras hisselerinin teşkili için verese kendi aralarında uyuşmadıkları takdirde ancak mahkemeye müracaat ederler. Madde 590 «hisseler, mirasçılardan sağ olanlara istihlâk edilenlerin adedince teşkil olunur. Mirasçılar uyuşamazlarsa, içlerinden herhangi biri, hisselerin mahkemece teşkil edilmesini talebedebilir. Hisselerin teşkilinde mahkeme mahallî adetleri, mirasçıların hal ve şanlarını ve ekseriyetin arzularını nazarı itibara alır. Hisselerin tahsisi, mirasçıların kendi aralarında uyuşmasıyla olur. Bu mümkün olmazsa kura çekilir.» Miras mallarının taksiminde birinci derecede verese arzularının hâkim olması ve bizde ötedenberi, devam edegelmekte olan gelenekler ve adetler,

Medeni Kanunumuzun bütünlüğü muhafaza hususunda gösterdiği kuvvetli inhimaklere rağmen toprakların parçalanmasının önüne geçilememektedir. Bu izahatı okuduktan ve büyük arazi varislerinin mallarını usulen namlarına intikal ve fiilen taksim icrasındaki ihmallerini gözönüne aldıktan sonra memleketimizde bir taraftan cesim arazi malikânelerinin niçin hâlâ mevcudiyetlerini muhafaza edegeldiği ve niçin toprakların cılız parçalara kadar bölünmekte devam ettiğini kavrayabiliriz. Bu mevzuu daha iyi ihata edebilmek için küçük Asya Kıtası üstüne yerleşmiş olan memleketimizin coğrafi ve topografik vaziyetine sür'atle göz gezdirmek lâzımdır. Memleketin ortası geniş ovalardan ve birçok düz ve meyilli yayla arazisinden terekkep ettiği halde sahillerimiz arızalı ve arızasız dar arazi parçalarından teşekkül etmiştir. Orta Anadolu'nun rutubeti, yağmuru azdır, toprağın inbat kuvveti kısırdır. Bu yüzden nüfusu dağınıktır, topraktan geçinmek için ekistansif ziraat usulü takibi ve hayvancılık yapılması mecburiyeti vardır. Bunun için büyük arazi' parselleri elverişlidir. Sahil arazimiz yağmurludur, toprak rutubetlidir ve inbat kuvveti fazladır, nüfusu kesiftir, arazi parselleri küçüktür ve bunun için entansif ziraat uygun düşmektedir. Fırat ve Dicle müstesna olmak üzere diğer bütün nehirlerimiz Akdenize ve Karadenize dökülmektedir, bu nehirler bir taraftan sahillerimizi balıklarla doldururken diğer taraftan Avrupadan memleketimiz istikametinde esmekte olan rüzgârlar da karadan gelen bu balıklara denizden gelenlerini eklemektedir, bu yüzden sahillerimizin birçok kısımları bataklık ve mezrağıdır. Meselâ: Tarsus'a bir asır evvel ve tarihî Efes'e o devirde büyük gemilerin yanaştığı gözönüne alınırsa sahillerimizin, nasıl süratle veya yavaş yavaş dolduğu hakkında bir fikir edinilir. Denizden toprak kazanmak her ne kadar memleketin lehine ise de, bataklık arazinin vücuda getirdiği sıtma hastalığı, sıcak mevsimlerde sahil halkının birçoğunu içeriye yaylalara hicrete sevk etmektedir. Çiftçi ile toprak arasındaki münasebette halkın bu istikrarsızlığını gözönünden ayıramayız. Şunu da ayıramayız ki Karadeniz sahillerinin büyük kısmı arızalı Ormanlı dağlardan mürekkeptir, ziraat yapılacak arazi parça-

ları mübalağalı derecede küçüktür. Meselâ Cide taraflarında bir dönümlük parselin elliden yüze kadar maliki vardır. Bunlar nöbetle bu tarlaları ekerler ve her ferde kırk elli senede bir o toprağı ekmek nöbeti düşer. Bu yüzden bu nevi ziraat usulüne «kâh nöbet» veya «sapan değıştirme» derler. Tabiidir ki bu usulde halkı şehirlere ve mamurelere doğru hicrete sevketmekte yerlerinde kalanları da fakrî sefaletle sürüklemektedir. Toprakla çiftçi münasebetini iyice kavrayabilmek için, çiftçi ile sermaye (kapital) münasebetini de tetkik etmek lâzımdır. Köylü arazi sahibidir, fakat toprağı imar edecek malî kudreti yoktur; Mali kudreti olan kimse, çiftçilere, kendisiyle iş ortağı olmayı, teklif eder veya onlardan böyle bir teklif karşısında bulunur. İzmir havalisinin Çeşme gibi bazı yerlerinde bu, toprak, çiftçi ve sermaye kombinezonundan bağlar ve zeytinlikler meydana gelmiş ve hukukta paftos denen tasarruf sistemini doğurmuştur. Sermayesi, alet ve edevatı olmayan bir köylü şöyle böyle toprağı malik olsa dahi, çift, tohum ve saire levazımı verip mahsulü taksim etmeğı teklif eden bir çiftlik sahibinin teklifini menfaatına uygun ve cazip bulur, işte bundan da yarıcılık usulü doğmuştur. Yarıcılık usulü memleketimizin birçok yerinde caridir. Malsahibi ile yarıcı arasındaki hukuki münasebet, yazılı mukavelelere değil, fakat geleneğı dayandığından Islahat mevzuunda bittabi gözden uzak tutulamaz. Şu halde toprak politikası ve binnetice arazi reformu, toprak, nüfus ve sermaye gibi üç unsurun münasebeti üzerinde tecelli eder, bu münasebetlerin hak ve adalet esasları dahilinde ıslahında tatbik sahasını bulur. Memleketimizde suların mecraları esaslı kanallara çevrilmemiştir. Menderes havzası gibi bazı yerlerde Suların çekildiğı yerlerde sadece bir mevsim ziraatı yaptıktan sonra, oralarda barınamayıp asli yerlerine dönen zürra vardır. Büyük bataklıklar bir tarafa dursun, mevsim yağmurlarının vücutte getirdiğı su birikintilerinin yaptığı küçük bataklıklarla çiftçiler, ne ferdin ve ne de müçtemian alâkadar olurlar. Bu bataklıklar bir taraftan hastalık yaparken diğer taraftan çiftçiyi en iyi topraktan mahrum bırakır, bir mecburiyet köy halkını biraraya getirip bu yerleri kurutmak için kısa bir müddet çalış-

tıracak olsa hastalık kalkacak ve köy güzel bir toprak kazanacaktır. Keza köylerimizde her çiftçinin arazi parselleri dağınıktır ve birbirinden uzak mesafededirler. Köylü iş saatlerinin mühim bir kısmını tarladan tarlaya taşınmak irin sarf ve israf mecburiyetindedir. Bir köydeki arazi topyekûn hamur edilip te her kesin hakkına göre bütün parçalar halinde yeniden tevzi edilse, köylü ve binnetice millet büyük kazançlar sağlayacaktır. Medenî Kanunu'muz bu mevzuda lâzım gelen hükmü koymuştur. Madde 678: «Toprağın ve su yollarının ıslahı, bataklıkların kurutulması, orman yetiştirilmesi, yol açılması, orman ve köy arazisi parçalarının birleştirilmesi gibi şeyler ancak müteaddid maliklerin iştirakiyle yapılır. Bunun için arsaların yarısından fazlasına malik bulunan ve adetçe maliklerin üçte ikisini teşkil eden kimseler tarafından karar verilmek lâzımdır. Bu karara diğerleri ittibaa mecburdur.» demektedir. Fakat bu çok güzel ve yelinde olan hükmü tatbik için vaz'ı icabeden usul hakkında metin meskûttur. Medenî Kanun'umuzun bu maddesine tekabül eden İsviçre Medenî Kanunu'nun 703 üncü maddesi ikinci ve üçüncü fıkra olarak şu hükümleri ilâve etmektedir. «Tatbik edilecek usul kanton kanunu ile vaz edilecektir. Bu ameliyatın icrası için işbu Kanunun tabi kıldığı şartları kanton kanunları hafifletebilir....» Memleketimiz mevzuatında eksik olan bu çok mühim hükmün ikmal ve tedvini bir zarurettir. Fransa'da bu mühim işin nasıl hal ve temin edildiğine bakalım, burada menfaati müşterek olan ameliyatın icrası hususunda «arazi malikleri sendikaları» cemiyetleri kurulmaktadır. Bu işin umumi prensiplerini şu suretle mütalâa edebiliriz. İcrası faydalı addedilen ameliyat eğer doğrudan doğruya bir malikler gurubunu alâkadar ediyorsa, bu ameliyat âmme bütçesinden yapılmaz. Bu takdirde bu iş alâkadarlar tarafından ve mükellefiyeti onlara aid olarak icra edilir. İdarenin buradaki rolü alâkadar maliklerin müşterek mesaisini kolaylaştırmaktır, eğer bahis mevzuu olan ameliyat kat'i bir fayda arz ediyorsa bu ameliyeyi tahrik etmek ve eğer mutlak bir zaruret gösteriyorsa mükellefiyet olarak emreylemektedir. Bu şekiller tatbikatta şu surette tecelli eder: Serbest cemiyetler, mecburi cemiyetler vardır; serbest

cemiyetlerde yine burada Hükümetin mücbir kuvveti yoktur. Malikler kendilerine müştereken faydalı olan ameliyeyi icra hususunda mutabık kalırlar. Eğer alâkadarlar ittifak edemezlerse onların ekseriyetinin kararı ekalliyeti mecburiyet altına kor ve cemiyetin kurulmasına Hükümet mezuniyet verir. Mecburi cemiyetler ise, Hükümetin bilûmum alâkadarlara ameliyatın icrasını mükellefiyet halinde emrettiği vaziyetlerde teşekkül eder. Bu hüküm ve usul Fransa'da çok eskidir. 12 inci asır başlangıcında teşekkül etmiş «malikler sendikaları» vardır. Bu mevzuda Fransa'da mevzu ahkâm Fransa ihtilâlinden sonra tedvin edilmiştir. Ziraat arazisi tabiatıyla komşu arazi ile çevrilmiştir. Bu toprakların yekdiğeri ile karşılıklı hakları ve vecibeleri vardır. Buna Medenî Kanunumuz «Komşu hakları» der ve 661 inci maddesinden 671 inci maddesine kadar bu mevzuda hüküm vazeder. Ziraat mevzuunun esasına taallûk eden komşuluk hakları gibi mühim bir dâva, tabii memleketimizde tu on maddede sayılan hallere münhasır kalmaktan uzak iken bu on maddedeki hallerin dahi tatbik usul ve zarureti hakkında henüz ahkâm tedvin edilememiştir. Bu komşuluk haklarının ehemmiyetini tebarüz ettirmek için bir tanesine bakalım: Medenî Kanun madde 666: «Bir gayrimenkulün sahibi, üst taraftaki gayrimenkulde kendi kendine akan suları hususiyle kar, yağmur ve tutulmamış kaynak sularını kendi mülküne kabule mecburdur. Komşuların hiç biri diğerinin zararına bu cereyana mani olamaz.

Bir gayrimenkulün aşağısında bulunan diğer gayrimenkule akan ve ona lâzım olan suyunu yukarıki gayrimenkul sahibi kendisine lâzım olan dereceden ziyade mülkün de tutamaz.» Henüz irva ve iska dâvası umumi ve esaslı surette halledilmemiş olan memleketimizde bu suretle mevzii ve müşterek olan su işleri nizamını esaslı surette halletmeden ziraatımıza kat'i ve ileri hamleler vermekte müşkülâta uğrarız ve kanuni esaslara bağlanmayan bu işler, köylüler arasında niza mevzuu olmaktan hâlî kalmaz. Ziraat Islahatında tatbik edilecek ameliyeler çeşitli olmakla beraber, bunların ağırlık merkezi şüphesiz en çok toprağın büyük-

veya küçük parçalara ayrılmış olması üstünde durur. Büyük arazi, küçük arazi ne demektir? Arazinin bu şekilde taksiminde ele alınacak en basit kıstas şüphesiz arazinin genişlik sahasıdır. Meselâ Fransa'da 100 hektardan fazla olanlara geniş ve 20 hektardan aşağı olanlara küçük ve bu ikisi arasında olanlara da orta mülk tesmiye edilmektedir. Bu tasnif tabiidir ki memleketlere göre değişir. Bu arazi mülkü tasnifine, arazi işletmesi tasnifi intibak etmiyebilir, toprağın mahiyetine, işletmenin mahiyet ve karakterine, toprağa dökülen sermayeye ve işletme sermayesine nazaran meselâ orta arazide bir büyük işletme ve büyük bir arazide bir küçük işletme mevcut olabilir. Büyüklüğün ölçüsü, hububat sahaslarında, bağ sahaslarında, orman işletmelerinde aynı olamaz. Arazi, dâvamızı halle yardım edecek şekilde tasnif etmek istersek, muhakkak surette onu mülkün İçtimaî ve İktisadî karakterini daha doğrusu mülk sahibinin rolünü gözönüne alarak yaparız. Bu hal gözönüne alınarak küçük arazi: İhtiyaç zamanında arada sırada amele kullanılsa dahi mal sahibinin ailesi efradı ile işlettiği topraktır diyebiliriz; büyük arazide ise, bunun aksine olarak çiftçilik yapmak arazi malikinin şahsının ve ailesinin takati dışına çıkar. Küçük arazide mal sahipleri el emeklerini işletirler. Büyük arazide ise mal sahibi sadece işletmenin idaresini elinde tutar, onun faaliyeti, tıpkı bir sınaî işletmede olduğu gibi teşkilâtçılığa, iş çeşitleri arasında ahenk ve intibakı temine münhasır kalır. Büyük arazide malikin bizzat meşgul olmayarak işi başkalarına devrettiği de vakidir. Bu şekildeki işlemeyi ya kendi namı hesabına olarak müdürler vasıtasıyla yapar veya araziye kiracılara verir. Bizzat malik tarafından yapılan büyük işletmeler memleket ve cemiyet için faydalıdır. Büyük işletmeci küçüğe nazaran daha açık fikirli insanlar olduklarından, ziraat sahasındaki teknik usulleri ve bilgileri tatbika teşebbüs eder. Kazançlarını mahallinde sarfettiği için bundan civar halk istifade eder. Sahibi tarafından bizzat idare edilmeyen büyük işletmelerde bu faydalar yoktur. Küçük işletmeler ise memleketin zirai istihsalâtında sağlam ve emin temellerdir. Bir de bunların ikisi arasında bir orta işletme vardır ki her ikisini de yekdiğerine bağlar. Fidei

konmi müessesesi sayesinde mevcudiyetini koruyan büyük arazi mülklerinin Avrupada, toprağa dayanan içtimai asalet sistemini koruduğu ve binnetice politikaya müessir olduğu şüphesizdir; Bizde de büyük arazi malikleri mahallerinde nüfuslu insanlar olarak mahallî idarelerde tesir ve rey sahibi olmaktan hali kalmamışlardır. Arazi dâvasını mütalea ederken bu günkü içtimai ve iktisadi şartları gözönünden uzak tutmak lâzımdır. Memleket, sancak namını taşıyan bu günkü üç veya dört vilâyetten müteşekkil idari cüzülere bölünmüştü. Vilâyetlerdeki merkezi ve kuvvetli idare bu vilâyetlerde otarşik bir rejim doğuruyor ve memleketin iktisadi ceryanlarının ana vücutta serbestçe cereyanına mani oluyordu. Vilâyetlerin toprak mahsullerini piyasalara akıtmak için şimendüfer değil şose yolları bile yoktu. Ferdî nakil vasıtasının en süratlisi at arabası idi. Köylerin ve yolların matlup vecchile temin edilemezdi, bu şartlar altında mahallî ihtiyaçtan fazla olarak elde edilen malların anbarlarda çürüdüklerini ve pazar yerlerinde bunların efsanevî ucuzluklarını görerek hayret etmemelidir. Bu günkü iktisadi zaruretlar büyük aileleri geniş ve büyük konaklardan apartman dairelerinin dar sahalarına hicret ettirdiği gibi zürra ailelerini de ihtiyaç derecesinde toplu parçalar üstüne sevketmesini tabii görmek lâzımdır. Bence medeniyet kısa bir cümle ile: (keyfiyetin «qualite» kemmiyeti «quantite» mağlup etmesi için devam etmekte olan mücadeledir) diye ifade edebilir. Yüz dönümlük toprak üstünde bir çiftçi ailesi açtır veya dardadır, yirmi dönüm üstünde diğerk bir çiftçi ailesi müreffettir. Bilgi, teknik, vasıta ve cihaz çoğaldıkça zürra sınıfı hiç şüphesiz büyük parçalardan küçük parçalara göç edeceklerdir, o zamana kadar ise iptidai memleketlerde kendi başına kalan çiftçinin geniş sahalar üstüne yayılması zarurî bir hal olarak kalacaktır.

Toprak vaziyetinin atmosferik ve jeolojik şartlarla ve medeniyetin inkişafıyla olan sıkı bağıllığını da etüd etmek için bunu canlı bir misal ile açıklamayı faydalı buluruz: Bu misali memleketimizin mühim bir kısmını da içine alan meselâ tipik Akdeniz havzasından seçelim. Bir ucu ateşli

Libya çöllerine ve diğer ucu karlı Balkan yarım adasına dayanan bu mıntıkada, çokluk itibariyle toprak küçük parsellere ayrılmıştır. Akdeniz memleketlerinin toprağı umumiyet itibariyle zayıftır, bu toprağa sapan girer girmez su meselesi hemen kendisini gösterir. Havzanın bütün mevsimlerde yağmur getiren şimal mıntıkası ile kuraklıktan ıstırap çeken sahra mıntıkası arasındaki Akdeniz sahası, rutubetli bir kış ve kuru bir yaz ile karakterleşir. Ege memleketlerinde kuruluk aşağı yukarı dört ay devam eder. Kış yağmurları kısa fakat kuvvetlidir, bir kaç gün hattâ bazan bir kaç saat içinde, toprakaltı su seviyesi yükselir.

Yağmur rejimi Akdeniz florinin (nebatlar mecmuası) kendisine mahsus şartlarını tâyin eder. Şimale doğru gidildikçe kendiliğinden yetişen otlar ve kadük (her sene dökülüp yeniden çıkan) yapraklı ağaçlar cesim sahalar işgal ederler. Cenuba doğru gidildikçe tenebbüt ancak vahalara münhasır kalır, bu da sert ve dikenli ağaç olmak şartile; Akdeniz memleketleri, sonbahar yağmurlarından intaş edip ilkbaharda kemale gelen küçük nebatlara uygun gelir; burada orman, baltalık halinde olup güneşin zıyasına maruzdur; muvaffakiyetle yetişen ağaçlar ve ağaççıklar, toprağın derinliklerinde saklı olan rutubeti uzun kökleriyle çekebilenlerdir. Fakat Eğede, 'başka her yerden ziyade, jeolojik ayrılıklar, tesviye münhanileri ve sıcaklık dereceleri başkalıkları, tenebbütün ve ziraatin, yeknesak birlikler halinde yayılmasına engel olurlar. Nebatat büyük sahalar üstünde çoğalamaz; bunlara kitle halinde çoğalma nasip olmaz. İşte bu sebepten ötürüdür ki her ziraat sahası başkalık, ve başlı başına olmaklık mahiyeti arzeder.

Ege havzasında ziraat arazisi mahduttur, icabettikçe boz halinden açmak suretiyle eski iyi topraklara yenileri eklenir, dağlık mıntikalarda bu eklenen yeni topraklar için sellere karşı muhafaza tertibatı alınmak ve bilhassa su getirmek çaresi aranmak lâzımdır. Kaynaklardan çıkan sular borular içine alınır, kuyular kazılır, sular sarnıçlarda biriktirilir. Bütün sular ince maharetle direne edilir. Eğede yetişen gümrâh yeşillığe bakıp ta buranın tabii feyzine ve zen-

ginliğine hüküm edilmemelidir, burada her karış toprak ve bir avuç su için çetin gayretler sarfetmek, mücadeleler yapmak lâzımdır. Ziraat ancak mahsus bir sanat halinde varlığını koruyabilir. Egede arpa buğdaydan bereketlidir, unlu sebzeler soğan ve sarmısak cinsi mahsul mebzuldür. Burada kendilerini öz vatanlarında sayan iki şey vardır: Bağ ve zeytin; bu iki mahsul tarihten evvelki milletlerin bile yüzlerini güldürmüştür; Burada o bizim bilgimizin yetişemediği eski devirlerde incir ağaçlarına yabanisinden kesilen dallar asmak suretiyle nefis incir mahsulü almağı bilirlerdi.

Ziraata elverişsiz, bu kadar toprak olan bu mıntıkada, en mühim mevkii hayvan yetiştirme işgal eder. Hayvanlar hemen hemen bütün sene açıkta yaşarlar ve asla ahır bilmezler. Kışın bunlar ovadaki meralarda barınırlar; sıcaklar bastırmadan evvel uzun sürüler halinde yaylaların yolunu tutarlar. Bütün Akdeniz havzası boyunca bu ovalardan yaylalara göçebelik rejimi buraların çiftçilik hayatını vasıflandırır. Bir taraftan yani mutedil iklimlerde toprağa bağlanmış ve yerleşmiş işletmeciler, diğer tarafta yani kurak ve bataklık yerlerde göçebelik. Akdeniz havzasının tarihten önceki bir takım yerlerinde çobanların ovada kışlık ve yaylada yazlık köyleri vardı.

Bu kısa mütalâa bize çiftçinin hangi topraklarda ve ne gibi şartlar altında barınabileceğini öğretecek bilgiler hakkında sadece bir fikir verebilir zannederim.

Bu mütalâaya son vermezden evvel keyfiyet ve kemmiyet hakkındaki yakardaki mütalâamızı desteklemek için ilâve edelim ki, Ege medeniyeti ki bu günkü garp kültür ve medeniyetine ana kaynak hizmetini görmüştür, bir keyfiyet medeniyeti idi. Burada yakın ve uzak şark iklimlerinin ne cesim arazi malikâneleri, ne sonsuz ormanları ve tükenmeyen çeşitli madenleri, ne onlardan doğan büyük serveti, ne kalabalık insan cemiyetlerini toplayan büyük şehirleri vardı. Akdeniz medeniyeti, düşünen insanların gözü önüne keyfiyetin kemmiyeti mağlup ettiğini gösteren bir tarih levhasıdır ki, bunun içinden insanlar daima faydalanacağı ders-

ler bulup çıkarabileceklerdir. Akdeniz havzası medeniyetinin, dar ve kısıp toprakların, insanların kültürel inkişafının saiki olduğunu ispat etmediğini kabul etsek bile şunu kabule mecburuz ki, çalışkan ve uyanık insan kitleleri tabiatın vermediklerini kendi kolları ve buluşlarıyla tamamlayabilmektedirler.

Toprak problemini görüş ufkumuzu genişletmek için, birde, garp memleketlerinden meselâ Fransa'da bu meselenin görünüş ve inkişaf seyrine bir göz atalım: Fransa'da arazi çok miktarda parçalanmıştır. 1907 Kanunu mucibince gayrimusakkaf arazinin kıymetinin takdiri raporunda yedi buçuk milyon arazi maliki mevcut olduğu gösterilmiştir. (7. 520. 922). Bu arazi malikleri şüphesiz 20 nci asırda çoğalmıştır. 1825 de altı buçuk milyondan fazla görünmüyordu. 1850 de yedi milyon raddelerindedir, 1875 de sekiz milyona yaklaşıyor, 1890 da yedi buçuk milyon ile sekiz milyon arasındadır, bu rakam en yüksek noktasına 1875 de çıkmış ve bu tarihten itibaren azalmağa meyletmiştir. Bu rakamlar arazi ile arsaları ihtiva etmektedir. Sadece ziraat arazisine gelince 1882 istatistiği (4. 833. 246) rakamını verir. 1882 de yapılan zirai ankete göre arazinin bölünmesi şöyledir:

	Satıh... yüzde
0 dan 10 hektara kadar olan arazi	35,5
10 dan 40 hektara kadar olan arazi	25,8
40 hektardan büyük olan arazi	38,7

Eğer 40 hektardan büyük olan arazinin büyük arazi olarak mülâhaza edileceği kabul olunursa büyük arazi Fransa toprağının üçte birinden bir az fazlasını işgal ediyor demek olacaktır. Fakat 40 hektardan fazla olan bu arazinin mühim bir kısmının doğrudan doğruya kendi sahibi olan çiftçi tarafından işletilmekte olduğu ve diğer bir kısmının ise komünlere aid olan topraklardan teşekkül ettiği nazarı dikkatten uzak tutulmamalıdır. Çünkü komünün manevî şahsının olan bu arazi doğrudan doğruya veya bilvasıta camiayı faydalandırmaktadır. Bundan başka 40 hektardan fazla olan arazi meyanında ormanlar, çalılıklar ve yollar vardır.

Fransa kadimden beri küçük arazi memleketidir. Fransa'da ihtilâlden bir az evvel çok miktarda küçük malikler vardı, Fauville nazaran bunun adedi dört milyon kadardır. İhtilâl küçük arazi vücutte getirmede fakat sadece uzun zaman evvel başlamış olan parçalanma hareketine daha kuvvetli bir hamle verdi. Küçük arazi bir az muğlak bir mevzudur, her küçük arazinin iktisadi ve içtimai aynı kıymeti yoktur. Bunu kavramak için küçük araziye iktisadi bakımdan ikiye ayırmak lâzımdır. Birincisi «muhtar köylü arazisi: Propriete peysanne autonome» bu arazinin sahipleri münhasıran kendi topraklarını ziraat etmekle meşguldür ve sadece onun hasılatıyla geçinirler. İkinci «Parseller arazi «Propriete parcellaire» parseller arazi sahipleri yalnız kendi topraklarının hasılatıyla geçinemezler; diğer arazide veya imalâthanelerde çalışarak buradan aldıkları amelelik ücretlerini topraklarının gelirlerine eklerler. Küçük arazide, muhtar köylü arazisi, köylü sınıfının mukavim nüvesidir. Sonchon 1862, 1882 ve 1892 de (yapılan zirai anketlere nazaran, kendi topraklarının hasılatıyla geçinen çiftçi adedini bir milyondan bir az yukarı ve bu suretle ziraat edilen arazi sahasını on milyon hektar takdir etmiştir. Bu rakama dahil olan çiftçilerin toprak sahası beş ile yirmi hektar arasındadır. Topraklarını genişletmeye muvaffak olan büyük arazi sahibi köylüler bunun dışındadır. Fransa'da köylü arazisi artıyor mu azalıyor mu? 19 uncu asır başlangıcından 1880 tarihine kadar artmıştır. Filhakika 1880 den sonra azalmağa yüz tuttuğu müşahede edilirse de, azalan parseller arazidir, yani hasılatı sahibini geçindirmeye kâfi gelen küçük arazi; bu hususta sahip rakam söylemek mümkün olmamakla beraber parseller arazinin büyük bir kısmı muhtar köylü işletmesi arazisi meyanına girmiştir.

1914 Harbi, muhtar köylü arazisinin artmasına bir vesile vermiştir. Zirai hasılat kıymetlerinin artması yüzünden zengin olan köylü, fakirleşen sınıfının satmak istediği araziye satın almıştır. Görülüyor ki Fransa'da köylü işletmesi heyeti umumiyesi itibariyle oldukça esastır. Başka işletme tarzına gince toprağın büyük bir kısmı binnefs sahipleri

tarafından işletilmektedir. Sahipleri tarafından yapılan ziraat 1892 de işletmelerin % 74,6 sini teşkil ediyordu ki; satih itibariyle% 52,8 i demektir. Bu muhtar çiftçi işletmesi Fransa ziraatının en sağlam ve refahlı unsurunu teşkil ediyorlar. Muhtar köylü işletmesinin yanında parseller arazi işletmesi vardır. Bu arazinin hasılatı, geliri küçük yevmiyelere münhasır fakir amelenin kıymetli yardımcısıdır ve bu amele bu yüzden ileride muhtar işletme mevkiine yükselebilirler. Fransa'da büyük arazi işletmesi umumiyet itibarile küçük işletmeleri ne tazyik ne de onları istilâ etmek istidadım gösterir. Bunlar çok defa camia için öğretici rollerini ifa ederler. Fransa'da büyük arazinin üstünlüğünden doğmuş ziraî mesele olmadığı gibi başka memleketlerde mevcut olan büyük arazi malikâneleri de yoktur. Fransa'da mevcut olan mesele Fransa'da kuvvetle tutunmuş olan bu küçük araziye tehdid etmek mahiyetini gösteren bazı tehlikelerdir.

Fransa'da ziraî meseleler: Miras yolu ile taksim, arazi parçalarının dağınkılığı ve arazinin ıslahı (bir araya toplanması), aile malları, küçük arazi adedinin çoğalması teşvik dâvalarıdır.

Miras yolu ile taksim - mal sahibinin ölümü, köylü arazisini tehlikeye kor, Fransız miras kanunları, çocuklar arasında müsavi ve mecburi taksimi emreder. Ana veya baba bu hükümden vasiyet tarikile ancak aşağıdaki kayıtlar dairesinde dışarı çıkabilir. Eğer ölen mal sahibinin iki çocuğu varsa mallarının üçte biri, eğer üç veya daha ziyade çocuğu varsa dörtte biri üzerinde vasiyeti muteberdir. Bu ahkâm, köylü mallarının bütünlüğünün muhafazasını müşkül ve birçok ahvalde imkânsız hale koymaktadır. Vasiyet haddinin dar olması yüzünden, eğer kâfi derecede diğer mal yoksa, bir işletme arazisinin bütününe bir çocuğa intikali sadece imkânsız olamaz, belki her varisin, menkul ve gayrimenkul malların her biri üzerinde aynen talebedilecek hissesi olduğundan, imkânın müsaadesi nisbetinde, her mira» hissesi «lot» içine her nevi maldan müsavi miktarda ithal etmek mecburiyeti vardır. Eğer müteaddit mirasçılar varsa köylü arazisi mal sahibinin ölümü ile, arazi maddeten bö-

lünmeğe müsait olmadığı takdirde, bütünlüğünü kaybedecek derecede parçalanmak ve taksim çok müşkül olduğu vaziyetlerde ise malı satıp parasını taksim etmek tehdidine maruzdur. Bu kanuni hükümlerden en az müteessir olan parseller arazidir, çünkü bunlar gayri uzvi bir mahiyet arzeder, bundan en çok müteessir olan arazi taazzuv etmiş olan fakat bir az daha küçülse gayri uzvi bir mahiyet arzedecek olan köylü topraklarıdır. Köylü sınıfının mühim bir kısmı, bu suretle parçalanarak gayri müsmir bir hale girmesinin önüne geçmek çaresini, istekle zürriyeti tahdid etmekte bulmuştur. Arazinin bölünmesine mani olmak için köylü aileleri artık tek çocukla iktifa etmektedirler. Bu suretle görülüyor ki, köylü arazisinin bütünlüğünün muhafazası nüfusun azalması bahasına temin olunmaktadır.

Müsavat üzerine kurulan miras rejiminin tahrip edici tesirlerini Play ile onun mektebi aydınlatmışlardır.

Play güzel yazılarında, gayri müstekar aileler yerine, toprağa kök salmış, taksim edilemez arazi sistemine bağlı kütük - aile rejimini ikame ediyor. Aile reisi tarafından seçilen mirasçı, babasının hayatında arazinin işletilmesine iştirak eder ve ölümünde tamamını alır. Bununla beraber onun, erkek ve kız kardeşlerine karşı, onlara bazı malî tavizler vermek mükellefiyeti ve aile reisi olmak haysiyetile bazı manevi vecibeleri vardır.

Arazinin müsavi surette parçalanmasının önüne geçmek çaresini Play, aile reisinin vasiyet icra etmekte serbest bırakılmasında ve aile reisini tâyin eylemek hakkında görmektedir. Tatbikat, miras usulü, rejiminin mevcudiyetine rağmen, Fransa'nın bazı yerlerinde tatbik edilmekte olan geleneklerden dayanak bulmaktadır. Doğrusunu söylemek lazım gelirse mesele köylü arazisi mevzuunu çok geçmektedir; zihniyetlerde ve taammüllerde derin bir değişiklik olmadan yapılacak kanuni ıslahatın büyük tesiri olamaz. Arazi parçalarının dağılık olması bir köylü arazisi ya bir arî;da bir topluluk teşkil eder veyahut ayrı ayrı arazi parçalarından teşekkül eder. Bu suretle ayrı olan arazi, müteaddit çok küçük, birbirinden uzak parçalar ise bu halin çok vahim neticeleri olur.

a) Topraktan tam istifade olamaz; arazinin yekdiğerine girift olması yüzünden, ayrı ayrı maliklere ait olan parselleri birikirinden ayıran çitler, hendekler, bir parselden diğetine giden yollar sebebile ziraate elverişli arazi eksilir.

b) Gübrelerin ve mahsullerin nakli masraflarının artmasından insanları ve hayvanları yoran ve mal ziyanına sebep olan uzun araba nakliyatından, bu şartlar içinde girişilecek ıslahat ameliyatının tereddüdü mucip olmasından ve her halde daha fazla zaman ve zahmet istilzam etmesinden, nezaretin güçleşmesinden dolayı işletme daha güçtür ve daha pahalıya mal olur. Bundan başka parsellerin dağınıklığı, mekanik motörlü makine kullanılmasına hemen hemen manidir.

c) Arazi' parçalarının birbirine girift olması komşular arasında bir kavga vesilesi olduğu gibi kavgacılık ruhunu da inkişaf ettirir ve işletmeleri yekdiğerine tabi kılar, bu hallerden doğan zaruret neticesi olarak toprak sahipleri ziraatta bir nevi yeknesaklığa sevk edilirler ve bu da teknik terakkilere en açık olan ve geleneği sarsıp atmağa en müsait bulunan kimselerin zararınadır.

Arazinin dağınıklığından en çok zarar gören müstakil köylü maliklerdir. Pek küçük arazi ancak bu arazinin küçüklüğü sebebiyle bu zarardan masun kalırlar. Büyük arazinin ise bu zarardan kurtulmak için daha çok kolaylıkları vardır. Arazinin pek küçük bölünmesinin en kuvvetli sebeplerinden biri çocuklar arasında müsavi ve mecburî taksimdir. Küçük araziden müteşekkil mallar yerine devamlı bir birlik teşkil eden mülkler ikame ameliyesine arazi ıslahı «le remembrement» tesmiye olunur. Islahın hukuki usulü, mübadeledir. Fakat tecrübe göstermiştir ki, umumi surette kendi aralarında, ihtiyar mübadele çok zayıf neticeler vermekte bazen de hemen hemen hiç netice vermemektedir. Komün arazinin heyeti umumiyesinde en verimli ve en kolay ziraatı temin edecek olan ameliyeleri, mal sahiplerinin velev en küçük bir kısmı tarafından gösterilecek itimatsızlık ve atalet bertaraf etmeğe kâfidir. Fransa'da küçük araziyi

birleştirmek maksadile yapılan mübadelelerin mali resim ve harçlarının indirilmesile uzun müddet kanunlar iktifa etmiş fakat malikler mübadeleye icbar edilememiştir; Bununla beraber muhtelif memleketlerde ekalliyette olan maliklere ekseriyet teşkil eden malikler tarafından arazi ıslahının tahmil edilmesi prensibi kabul edilmiştir. Komün arazisinin heyeti umumiyesi veyahut bir kısmı üstünde arazi ıslahı ameliyesini, adet ve arazi genişliği itibarile ekseriyet teşkil edenler kararlaştırabilirler. Muhtelif Alman ve Avusturya Hükümetlerinde keyfiyet böyledir. Bu suretle mühim neticeler elde edilmiştir. 27/Kasım/1918 tarihli Fransız kanunu bu yola girmiştir. Bu Kanun, ıslah ameliyesini filhal başka masraflar için faaliyette olan ve muannit azlıklar için başka şartlar altında cebri emreden malikler sendikaları cemiyetlerine tevdi etmiştir. (4./Mart/1919 tarihli mahsusi Kanun harb sebebiyle harabiye uğramış mıntıkalar için bu işi ahkâma bağlamıştır.)

Gayrikabili haciz aile malı teşkili (12/Temmuz 1909 Kanunu) büyük veya küçük gayrimenkul sahibi, bilumum emlâki üstünde aktettiği taahhüdattan dolayı mes'uldür; evi ve arazisi, hakkı ödenmeyen bir alacaklı tarafından muhakeme karare ile haciz edilebilir ve satılabilir. 12 Temmuz/ 1909 Kanunu'nun mülhem olduğu fikir, küçük maliklere, aile malı teşkil etmek suretiyle, arazi parçasına ve ocağına, hakkında dâva ikame edilemez şekilde temellükü sağlamaktır. Aile malının esas karakteri, bu mal bir kene teşekkül edince bunun gayrikabili haciz olması ve ipotek edilememesi ve vefaen satılamamasıdır.

12/Temmuz/1909 Kanunu ancak ehemmiyetsiz tatbikata mazhar olmuştur. Bu Kanun şimdiye kaçlar cansız kalmıştır. Aile malının muharrikleri bundan büyük ve güzel neticeler vadediyorlardı: İktisadi keşmekeşlerden masun aile ocağı, müstakil küçük maliklerin çoğalması, birçok köylülere ve ameleye temin edilmiş istiklâl ve itibar. Hukuki prensibi, nihayet hukuki ehliyetle tamamilen malik bir adama, borçlarını ödememek hususunda müsaade etmek ve tasarruflarının mali neticelerinden azade kalmak olan, bir

müesseseden hakikaten çok şey beklemiş olurduk. Malların köylüye dağılması ve ocağın emniyeti şüphesiz çok arzuya şayan şeylerdir. Fakat iktisadi hayatın temeli mübadele ve mukavele olan bir cemiyette, alacaklının hakkını inkâra müsaade etmemekte daha ziyade arzuya şayandır. Aile malları sisteminin muharrikleri muhtelif Şimalî Amerika Birleşik Devletlerinde rast gelin en ve «homstead» denen bir müesseseyi başka bir vaziyete kalbederek Fransaya getirmişler. Fakat ne içtimai muhit aynidir, ne etile malı ve «homstead» Müesseseleri, aralarındaki bazı benzeyişlere rağmen, yekdiğerile kıyaslanabilir. Ne de nihayet bir müessese sadece denizler aşırı yerlerden gelmesinden dolayı bizzarur iyidir.

Müstakil küçük emlâkin teşviki. - Bu mevzua mütedair olan kanunî hükümler oldukça karışıktır ve iki kaynaktan çıkarlar, bir taraftan ucuz mesken tedarikine mütedair olan hükümleri ziraata teşmil, diğer taraftan zirai kredi teşkilâtı. Müstakil küçük köy emlâkine mütedair olan hükümler ki ucuz mesken tedarikine dair olan hükümlerle birleşirler, 1908 den 1922 ye kadar olan kanunlarda ve nihayet 5/Aralık/1922 Kanunundadır. Zirai kredi hakkındaki kanunlarda çıkan hükümler 1919 dan 1920 ye kadar olan kanunlardan ve nihayet 5/Ağustos/1920 tarihli Kanundadır.

İki nevi ameliye derpiş edilmiştir:

a) Bir tarafta gerek tarla veya bahçe iktisabına gerek ucuz şahsi mesken inşasına mahsus ikrazlar vardır. İktisabı bahis mevzuu olan tarla veya bahçeler bir hektardan fazla bir sabayı işgal edemezler. İkras, vaziyetleri müsait olmayan kimselere hasredilmiştir. Ve malı iktisap eden şahsen ziraat yapmağı veya ailesi efradına ziraat yaptırmağı taahhüt etmekle mükelleftir. Bu ikrazlar, 10/Nisan/1908 Kanunu ile ihdas edilen gayrimenkul kredisi şirketleri tarafından ve bu şirketlerin Devletten alacağı avanslarla yapılır.

b) Diğer taraftan uzun vadeli krediler vardır. Bu kredilerin mevzuu, emlâk iktisabını, küçük köylü işletmelerinin

amanejman şekillerinin değiştirilmesini ve yeniden tesis edilmesini kolaylaştırmaktır. Şurasını kaydetmelidir ki, Kanun metni burada emlakten değil oldukça geniş bir tabirle işletmeden bahseder. Bu ikrazlar ya evvelkiler gibi (5/Aralık/1922 Kanunu ile) gayrimenkul kredi şirketleri tarafından veya (5/Ağustos/1920) Kanunu ile zirai kredi sandıkları tarafından yapılabilir. Bu şirketler ve sandıklar Fransa Bankası «La Banque; de France» tarafından (ikisi arasında aktedilen mukavele mucibince) Devlet emrine verilen paradan istifade ederler. Her iki halde ikraz şartları tamamen aynı değildir.

İDAREDE İNİSYATİV

Yazan : **Fazlı GÜLEÇ**
Balıkesir Valisi

Uygun bir Türkçe sözle tercüme edemediğimizden, meslek arkadaşlarının anladıklarına güvenerek başlıkta frenkçesini yazdığımız inisiyativ, idarenin en gerekli bir hüneryi, idarecinin de önde gelen vasfıdır. Bu önemindendir ki, idare şubelerinin hepsinde memurlar hakkında yetkin âmirlerden mütalâa istenen tezkiye kâğıtlarında, bu konuyu ilgilendiren sorular başlı başına yer almaktadır. O halde bu kadar önemi olan İnisiyativ ne dir?

İnisiyativ, gereğinde yerinden (merciinden) yetkilenmemiş veya görevlendirilmemiş idarecinin, yetkilenmiş veya görevlendirilmemişçesine işlem yapmasıdır.

Şu derli toplu tarifi biraz açmak gerekir sanırım. Bu gerekli açığa geçmeden önce şunu bildirmek yerinde olur ki, idareye yön veren kanunlar, tüzük ve buyruklar idareci için amaç değil belki amaca ulaştırma yoludur.

İdare o kadar kaypak bir iştir ki, onu çerçeveleyerek kaideleştirmek kolay değildir. Umumi hatlar içinde sınıflanacağını sandığımız her konunun, ilgilendirdiği şahıslara, o şahısların bağlandığı kümelere göre, birçok özellikler taşınması mümkündür. O özelliklere göre kaidelelerin tatbikinde kanun ve tüzüklerle buyruklardan ayrılmak gerekebilir.

İşte kanun, tüzük ve buyrukların yürütülmesinde, amacın özelliği yönünden, bu yürütmenin bizi amaçtan ayıracağı ve yanlış yola götüreceği kestirilince, sorumluluk bahasına idarecinin kaideyi terk etmesi kendisine görev olduğu durumlarda, inisiyativ hüneryi onun imdadına erişir. İnisiyativ durumunu kestirememekten ötürü onu kötü kullananlar eksik olmadığı gibi, ona hiç yanaşmayarak yurd ve milletin ne kadar büyük zararına mal olursa olsun kaidelelerden ayrılmağı tercih edenler de çoktur.

Bize kalırsa her iki taraf da iyi idareci sayılamaz.

Geçici durumların temin ettiği yetki genişliklerine veya yüksek âmirlerin sevgisiyle arkalamasına dayanarak kanunları, tüzükleri ve buyrukları hor görenler her kötülükten vaz geçtik, yurddaşlara bu kaideleri çiğnemek cesaretini verirler.

Kaideleri koyan Devlet, kaideleri değiştirebilir, fakat onlara yürürlükte kaldığı müddetçe boyun eğmekten kaçınamaz.

Bunları ortaya koymaktan maksadımız açıktır:

Herhangi bir konuda gelişi güzel bir kaideyi çiğnemek, İnisiyativ kudreti değil en hafif deyimle saygısızlık olur. **Kaideyi faydaya feda etmek** deyimiyile kısaltılabilen inisiyativ, bir konuda bahis mevzuu olabilmek yani kaidenin faydaya fedaı gereği kesin olarak kabul edilebilmek için, şu ölçünün gözden kaçırılmaması gerektir:

Kaideyi işlemenden alakomaktan elde edilecek fayda, kaidenin ihmalinden kümelerde doğacak huzursuzluğu bir yana bıraktıracak kadar büyük olmalıdır. Çünkü idarenin kanundan ayrılması da cemiyet içinde başlı basma bir emniyetsizlik âmilidir.

İnisiyativle iş başaran idareci, kanunların kaideyi bir yana bırakanlara verdiği cezadan kurtulmak hakkını kazanmış olamaz. Onun hakkında ceza vermek işi, kaideyi feda etmekle temin ettiği faydaya göre, hâkimin vicdanına veya kanun koymaya yetkili Büyük Millet Meclisine kalır.

İnisiyativ işinin kıymeti de bunda yani idareci için fedakârlık olmasındadır.

Kaideyi ufak tefek formalitelerin vereceği küçük yorgunluklara katlanmaktan sıyrılmak için feda edenler, halka bilerek bilmiyerek aşılacakları, kanunları hafif görme duygusundan ötürü, vatana faydadan çok zarar verirler.

Başarılarım, kanunlarla, kaidelerle ilgisizliklerine medyun olduklarım övünerek yayanlar tanırız ki, günün birinde yakalarına, sarılan kanun pençesi karşısında eğilmez başarılarından beklenilmeyen zelif durumlara katlanmak zorunda kalmışlardır.

Kaideleri en aşikâr faydalara feda etmekten çekinerek, kanun yürütmeye taassup gösterenlerin de, memlekete yaptıkları zararlar azımsanacak kadar küçük değildir.

Yazımızın hacmi müsaade etse de tarih sayfalarından bilgi toplayıp bunları yazsak, İkincilerin yani tabansızların zararı birincilerden yani cürette ifrata gidenlerden daha çok çıkması dahi düşünülebilir.

Bu ikinci zümrenin açık vasıfları benliklerinden vatan ve millet hesabına fedakârlık etmemektir.

Otuz veya kırk yıllık memurluklarında en ufak bir sorguya bile uğramadıklarını ileri sürerek övünenler de, memurluk hayatlarında iyi çalışmış olmadıklarını ilândan başka bir şey yapmış olmazlar. Çünkü memur olmakla sorumlu olmak bir birinden ayrılmaz bir durumdur.

Otuz yıllık süre içinde hiç bir soruyla karşılaşmayan memur, bu karşılaşmamayı kollamak için âmirlerini gereksiz ve yersiz istizanlarla kim bilir ne kadar taciz etmiştir. Sorumluluktan yakayı sıyırmaya mukabil, üstlerinden haşlamalara sık sık uğramamışsa, sorumlu duruma düşmemek bahtiyarlığına bir de sabırlı âmirlere düşmek talihi eklenmiş demektir.

İdare hayatımızda edindiğimiz tecrübelerden faydalanarak arkadaşlara bir tek inisiyatif misali olsun vermeği yerinde buluruz:

Değersiz yazıcı istiklâl Harbi içinde Çal'da Kaymakamdı. O günlerde bir an geldi ki, düşman ileri karakolları ile İlçe merkezinin arası üç kilometrelik bir mesafeye kadar inmişti. Bölgemizde birçok asker vardı. Elimizdeki depolarda bazı millî tekâlif maddeleri arasında seksen ton kadar da buğday vardı. Bu buğdayın Garbı Anadolu Menzil Müfettişliğinden emir alınmadan bir yere verilmemesi, aksi halin en büyük suç olan Vatana hıyanet sayılacağı bildirilmişti.

Bir gün ziyarete; gelen mahallin komutam, askerin elinde ancak iki günlük ekmeklik kaldığım ve üst makamlardan dileklere cevap verilmediğini beyanla çare aradı.

Yakın mercilerle yapılan tel konuşmasından eldeki zahirenin Umum Levazım Başkanlığı veya Garbı Anadolu Menzil Müfettişliği bilgisi olmadan bir yere verilemeyeceği cevabı alındı. Onlara da yazılan tellerden sonuç elde edilemeyince, yakın âmirlerden başlayarak Millî Savunma Bakanlığına kadar her tarafa bilgi teli verilip zahire askerî makama verilmişti.

Bu tellere hiç cevap alınmamakla beraber iş bu kadarla bitmemiş, yirmi gün sonra tekrar zahire isteği karşısında kalınmıştı.

Bu defa da çaresiz ödevlerini (Mükellefiyet) ödemiş ve kalan borçlarını parayla ödemeleri kararlaştırılmış ve para borçları Garp cephesine tertip edilmiş mültezim (Devlet adına aşar denilen aynı vergiyi toplayan bir müteahhiti) anbarlarına el atmak gerekmişti.

O da yapıldı. Bir kaç gün sonra ödenmeyen borçlara karşılık Düyunu Umumiye (O vakit Osmanlı borçlarının karşılığını toplayan muhtelit bir idareydi) memurları anbarlara haciz koymağa gidince anbarları boş bularak döndüler ve kaymakamlıktan yapılacak ne olduğunu sordular.

Kendilerine askerî makamların mültezimlere verdiği mazbataların alınarak haciz edilmesi bildirildi.

İş onların baş şehirdeki merkezlerine aksedince bir kıyamet koptu. Kaymakamın muhakeme altına alınması emrolundu.

Üst makam bunu bildirirken teessür içindeydi, fakat Kaymakam durumu tevekkülle karşıladı.

İlk aç ısteğine verilen cevaplarla askerî âmirlerin oldukça iyi yazı ve tezkiyelerinin getirdiği sonuca göre, Kaymakam hakkında muameleden vaz geçilerek bunu tekrarlamamasının ihtarı tebliğ edilmiş ve borçların tediye emrine bakılmadan mahsup edilmesi, artan borçların da parayla Ödenmesi bildirilmişti.

Hayatımızda belki bundan daha mühim olaylar başı-

mızdan geçti, fakat hiç birinden muhakemeye gitmediğimiz, en nihayet muhakeme meni kararıyle kurtulduğumuz için bu olayları değerlendirmek mümkün olamadı. Vatan ibadeti olan bu olayların değeri bize getirdikleri üzüntü ile ölçüldüğüne göre ufak tefek sorularla birtarafa giden olayları inisyativ işi diye söz konusu etmek lââyık olmaz.

Uzun boylu değeri olmamasına ve her Türk idarecisinin yapacağı iş olmasına rağmen, sadece meslek arkadaşlarına misâl olsun diye akla gelerek yazılı veren yakardaki olayın, değersiz yazıcının şahsiyle ilgisinden ötürü taşıdığı sıkıcılığın misâl verme samimiliğine bağışlanarak hoş görölmesi de, okuyucu meslek arkadaşlarının insaflarına bırakılmıştır.

— ZABITA KUVVETLERİNİN BİRLEŞTİRİLMESİ —
(TEVHİDİ ZABITA⁽¹⁾KOLLUĞUN
BİRLEŞTİRİLMESİ)

Yazan:

Hüsnü ASLANOĞLU

Jandarma Genel Komutanlık Kur. Bşk.

Tuğbay

Bu konu üzerinde şimdiye kadar ilgili dairelerce birçok incelemeler yapılmış, lehte ve aleyhte özel ve resmî yazılar yazılmıştır. Hattâ bu işte daha ileri varılarak gümrük ve orman teşkillerinin de genel zabıta adı altında birleştirilmesi fikrim kuvvetli delillerle ileri sürenler olmuştur.

Fakat ben, burada aşağıda arz ve izah edeceğim sebeplerle, jandarma ve polisin birleştirilmesinin gerektiğine ve bu şeklin tahakkuku halinde aranılan maksada varılacağına kani bulunuyorum. İşte bunun içindir ki, ödevli olduğum yerde gördüğüm ve cereyan edegelmekte olan, yurdun dirlik ve düzenliğile ilgili işlemlerin tesiri altında zabıta kuvvetlerinin birleştirilmesi hususunun çok önemli ve üzerinde hassasiyetle durulması gereken bir konu olduğunu gözönüne alarak bu vadiye bir kaç satır yazı yazmayı faydalı gördüm.

Bunun için de evvelâ zabitanın-tarihine bir göz atmayı, sonra konuya girmeyi zemin ve zamana uygun buldum.

Biliyoruz ki, bütün mahlûkat kendilerini gerek hem cinslerinin ve gerekse yabancı cinslerin saldırılarından ve tecavüzlerinden korumak için bir takım tedbirler almak zoruna düşmüşlerdir. İnsanlar, bu işi bizzat ve fiilen, yani bila-

¹ Tevhit (bir kaç şeyi bir etme) birleştirme manasınadır.

Zabıta — Bir şehir veya mevkiin zabt ve rabt ve asayiş işlerine bakan idare.

Polis — Zabıta - Jandarma.

Polis — Şehir içinde zabt ve rabt, cürüm ve cinayet işlerine bakan memurlar ve efrat heyeti.

Jandarma — Asayiş muhafazaya mahsus maaşlı bir sınıf asker.

vasıta veya diğer birine gördürerek (bilvasıta) yapagelmışlerdir.

İnsanlar, cemiyet haline gelinceye kadar kendi kendilerini korumak zaruretinde kalmışlardır. Cemiyet haline giren insanlar yavaş yavaş milletler içinde içten ve dıştan vaki olacak tecavüzlerden korunmak için silâhlı teşkilleri vücade getirmişlerdir.

(Düstur Cilt 1. Sayfa 610)

1255 te (1839) Gülhane Hattıyla yapılan ıslahat meyanında nizamâtı idarenin mülkiye kısmı faslında vilâyet nizamnamesi başlıklı bir bahse rastlanmaktadır ki, bu bahiste memleket vilâyetlere, sancaklara ve ilçelere (kazalara) ayrılmış ve 15 inci madde ile de (Vilâyet umuru zabıtası umumen valii eyaletin emri altında olarak işbu kuvvetin livaya ve kazaya (ilçeye) taksimi ve icabına göre bir mahalden diğerine nakli valinin emrine muhavveldir. Umuma kuvvei zaptiye'nin miralay derecesinde Alay Beyi unvaniyle bir Büyük Subayı (zabiti) olup işbu Subay (zabit) valinin emri altında olarak asakiri zaptiye'nin nizamâtını icraya memurdur) Bir zaptiye kuruluşu da vücade getirilmiştir.

Bu kitabın 688. inci sayfasında da idarei zabıtaya dair başlığı altında, Dersaadet ve mülhakatı için 1. ci madde ile bir zaptiye müşiriyetinin kurulduğu ve 2. inci maddesiyle de babı zaptiye devairi: meclisi idare, meclisi firkai zaptiye ve teftiş dairesi ve hapishane idaresi olmak üzere dört daireye münkasım olduğu beyan kılınmaktadır.

Bu kuyudattan anlaşılıyor ki, ilk zaptiye teşkilâtı, Gülhane Hattıyla meydana gelmiştir.

1263 te Zaptiye Müşiriyetinin Zaptiye Nezaretine çevrildiği de bahisler arasındaki Zaptiye Nezareti tabirlerinden anlaşılmalıdır.

Cüzisani Düsturda da:

728. inci sayfada 1286 (1870) tarihli Nizamâtı idarei Zaptiye bahsi ve Asakiri Zaptiye hakkında Nizamname başlıklı bir fasıl vardır. Bunu aynen yazıyorum:

— Asakiri Zaptiye'nin sureti tertibi meyanındadır——

Madde 1 — Her vilâyetin süvari ve piyade asakiri zaptiyesi bir alay itibar olunur.

Madde 2 — Her zaptiye alayı taburlara ve taburlar bölüklere ve bölükler takımlara münkasemdir.

Madde 3 — Her tabur lâakal iki ve nihayet on bölükten ve her bölük lâakal beş ve nihayet on takımdan terekkep eder.

Madde 4 — Her süvari takımı dört ve piyade takımı sekiz erden ve (kol vekili) ve (kol vekili muavini) namıyla ikişer subaydan (zabitten) ibarettir.

Madde 5 — Beher süvari bölüğü nihayet altmış ve piyade bölüğü nihayet yüz eri tecavüz etmemek üzere (bölük ağası) ve (bölük ağası muavini ve jurnal emini) unvanlı üçer subayın komuta ve idaresine verilmiştir.

Madde 6 — Her sancağın bir tabur asakiri zaptiye olup ilçelere bölük itibariyle taksim olunur. İşbu taburların komutası bir tabur ağasına ve umuru hesabıyesi bir hesap eminine ve genelinin komutası dahi (Alay Beyi) unvanile bir büyük subaya ve muhasebatı umumiyesi de bir idare eminine muhasseldir. Bunların heyeti mecmuası valii vilâyetin emri ve nezareti tahtındadır.

Madde 7 — Her vilâyetin alay beyi ve idare emini merkezi vilâyette bulunup sancaklarda birer tabur ağası ve ilçelerde birer bölük ağası bulunur. Tabur ağası istihdamına mütehammül olmıyan sancaklarda bölük ağası ve bölük ağasının ikametine hacet görülemeyen ilçelerde kol vekili bulundurulur. Gerek bölüklerin takımlara ve gerek alayın taburlara sureti inkısamı ve eratının adedi her vilâyet ve liva ilçenin icap ve ihtiyacına ve üçüncü ve dördüncü maddelerin hükmüne tevfiik edilir.

Madde 8 — Zaptiye askerliğinin müddeti tamam iki sene olduğundan silki zaptiyeeye dahil olanların ikmali müddet etmedikçe çıkması caiz değildir. İki seneyi tekmiil edenlerin istedikleri halde tekrar istihdamları mecazdır. İşbu şart ve müddet kol vekilleri ile muavinlerine ve erata mahsustur.

Madde 9 — Zaptiye askerliğine yazılacak erat elli yaşından yukarı ve yirmi bir yaşından aşağı olmamak ve meşiy

ve harekete ve ifayı hizmete mâni olur nekaisi badeniyeden salim olmak ve hüsnühal eshabından bulunmak meşruttur.

Binaenaleyh alınacak erat, tabibe muayene ettirilmedikçe ve kefile raptedilmedikçe kayıt olunmayacaktır. Yirmi beş yaşından aşağı eratin miktarı hiç bir bölükte mevcudun sülüsünü tecavüz etmeyecektir.

Madde 10 — Alay beyinin bulunduğu vilâyet merkezinde büyük subaylardan mürettep bir alay meclisi ve tabur ağalarının bulunacakları liva merkezlerinde dahi, keزالık büyük subaylardan mürettep bir tabur meclisi teşkil olunacaktır.

Bu teşkilâtı, bidayette Romalılarda görüyoruz. (Maaşlı Golva Milisleri) 16 ncı asırda Fransızların, evvelâ askerî zabıtası olan Mareşosu daha sonra adına silâhlı adam mânasına gelen Gnd'arme dedikleri kuvvetlerini de buluruz ki, sonraları bu müsellâh adamlar, Birleşik Krallık müsellâh kuvvetleri olarak bölük teşkilâtına tâbi tutulmuş ve bilgimiz jandarma veyahut bu neviden (1565) te de zabıta kuvvetleri bir askerî teşkilâta tâbi tutulmuş ve bir umumi nezaret tesis edilmiştir.

Bundan sonra da birçok kereler değişen ve istihaleler geçiren Fransız jandarması, ancak 18 inci yüzyıl iptidalarında bir jandarma nizamnamesile tedvin edilmiş ve bu esas Avrupadaki medenî ve muasır devletlerce kabul olunarak muhtelif adlarla jandarma teşkilâtı meydana getirilmiştir.

İspanyada (Gard Sivil), İtalyada (Karabineri) gibi...

20 nci yüzyıl başlarında Avrupada Belçika jandarmasını da tekemmül etmiş olarak buluruz.

İkinci Büyük Harpten önce Yugoslavya, Rusya, Almanya jandarma teşkilâtını başka başka görmekteyiz.

Maksat bir olmakla beraber bağlılık yolları değişiktir. Fakat muhakkak ki umumun emniyet ve asayişinin temini bakımından bütün devletler böyle bir teşekkülün vücuduna lüzum ve zaruret duymuşlar ve bundan vareste kalamamışlardır.

Bizde, zabıta teşkilâtının ne zaman başladığı hakkında söz birliği yoktur. Bir kısım yazılar bunun Tanzimatla bera-

ber başladığını, hattâ bu yoldaki asıl ıslahatın daha sonraları gerçekleştiğini, (1241 - 1825) te ve esas ıslahatın (1293) 1877 den sonra zaptiye jandarma adım vermekle başladığını beyan etmişlerdir. Eldeki vesaika göre bundan sonra 1295 (1879) da bir nizamnameye dayanan düzgün bir teşkilât kurulmak istenmiş ve fakat buna ancak 1319 (1903) de muvaffak olunabilmiştir. ⁽²⁾

Bu nizamname 9/II. Kânun 1319 tarihli olup 298 maddeyi ihtiva etmektedir.

Madde 1 — Jandarma, emniyeti umumiye muhafaza ve asayişin bakasım ve kavanin ve nizamâtı mevzuanın icrayı ahkâmını temin için tesis olunmuş bir heyeti askeriyedir.

Jandarmanın vazifei esasiyesi her türlü ceraimin zecri ve meni için mütebassırane hareket etmektedir.

Jandarmanın başlıca hizmeti, yollatın ve kır ve karyelerin emniyetini muhafaza etmek ve şehir ve kasabatta polise kuvveti zahir olmak ve polis bulunmayan mahallerde; polis vezâifini ifa eylemektir.

298 inci madde de Makâmı Ser Askerî ve Dâhiliye ve Adliye Nezaretlerinden her biri kendisine ait olan hususatta işbu nizamname ahkâmının icrasına memurdur. (Fi 14 Zilkade Sene 1321 ve Fi 9 Kânunusani Sene 1319)

1295 te Edirnedeki jandarma teşkilâtı (Edime Zaptiye Alayı), Erzurum ve Bitlisteki jandarma teşkilâtları da, Erzurum J. Alayı, Bitlis jandarma Alayı diye ki, biri zaptiye ha-

² Fakat işin hakikati Osmanlı Hükümetinin kuruluşu ile başladığıdır. (Kapıkulu Ocakları Kitabından) tarihimizde bu teşkilâta meselâ:

Martolos; (Zaptiye, Jandarma) Trakya, Tisalya, Makedonya ve diğer bazı Rumeli mıntakalarının sarp geçitlerinde asayişin muhafazasıyle mükellef ve müsellâh çoğu gayri müslim kuvvetler. (Bunlara, Kırserdarı denilebilir.)

Asas, gece Nöbet gezen Kol, Gece Bekçisi, Asasbaşı — Polis müdürü, sonraları Babiâli Ricali meyânında bir nevi Zaptiye Nazırı olan Çavuşbaşılara rastlanmaktadır.

lini olduğu gibi muhafaza etmekte ve diğer iki ilde de ıslahat meyânında maksada uygun adlandırılmaktadır.

(Zaptiyenin) jandarma ve bu meslek ve teşkilinin bağlı bulunduğu makamına ad ve unvanı da zamana göre mütemadiyen değişmiş ve bir türlü istikrar görmemiştir.

Bu makamın kâh zaptiye Nezareti kâh jandarma dairesi, Babı Zaptiye, jandarma (Zaptiye) Umum Komutanlığı adile bazan bağımsız veya Babı Seraskeriyeye bağlı bulunduğu anlaşılmaktadır.

Jandarma Nizamnamesinin 1319 da neşredilmiş bulunmasına rağmen tam olarak bütün yurda şamil bir jandarma (Zaptiye teşkilâtı) 1311 de (1895) mevcut idi bu teşkilat: (Resmî salname)

- 1 — Jandarma dairesi.
- 2 — İstanbul (Asitaneye - Deraliye) mahsus jandarma teşkilâtı.
- 3 — Diğer bütün memlekete şamil jandarma teşkilâtı halindedir.

Bu teşkilâtta, jandarma rütbeleri Asitaneye mahsus ayrı ve taşraya mahsus ayrı unvanlarla görülmektedir.

Asitaneye mahsus rütbelere şunlardır:

Jandarma Dairesi.

Ferik (İsmail Hakkı, Nihat, ve Vitalis Paşalar)
Mirliva (Zihni, Tosun Paşalar)
Miralay
Alaybeyi
Tabur ağası
Yüzbaşı

Zaptiye Nezareti Yaverleri rütbeleri:

Alaybeyi
Binbaşı
Tabur ağası

İstanbul Teşkilâtı:

Alaybeyi
Kolağası

Yüzbaşı

Mülâzımı Evvel

Mülâzımı Sani

Ayrıca İdare ve levazım işlerinde;

İdare Emni

Alay Kâtibi

Tabur Kâtibi

Taşra teşkilâtı da : Zaptiye olduğuna göre:

Alaybeyi

Alay :

Tabur ağası

İdare Emni

Bölük Ağası

Hesap »

Jurnal »

Jandarma olduğuna göre:

Alaybeyi

Binbaşı

Yüzbaşı

Mülâzımı Evvel

Mülâzımı Sani

Maamafih bu rütbelere ve unvanlar yerine göre kullanılmıştır. Meselâ;

Trabzon'da jandarma alayının bir kısım taburlarında bildiğimiz rütbelere bir kısım taburlarında da alaybeyi, tabur ağası, bölük ağası ve muavini gibi unvanların bulunduğu anlaşılmaktadır.

Diğer vilâyetlerde de bu şekilde tesadüf edilmiştir.

İstanbul ve taşra teşkilâtı da ilişik cetvelde gösterilmiştir.

Bu suretle bu teşkilâtın geçirdiği safahatın toptan bir şekline vâkıf olmak mümkündür.

JANDARMA DAİRESİ

- 1) İstanbul Merkez Teşkilâtı
 - I. Beşiktaş Taburu.
 - II. Beyoğlu Taburu.
 - III. Babı Zaptiye Taburu.
 - IV. Üsküdar Taburu.
 - V. Fatih Taburu. '
- 2) Şehir Emaneti Mülhakatı Alayı:
 - I. İzmir Taburu.
 - II. Çanakkale Taburu,
 - III. Biga Taburu.
 - IV. Kartal Taburu.
- 3) Edirne jandarma Alayı:
 - I. Merkez T aburu.
 - II Kırkkilise Taburu.
 - III Tekirdağı »
 - IV. Gelibolu »
 - V. Dedeağaç »
 - VI. Gümülcine »
 - VII. Süvari Seyyar Taburu.
- 4) Selanik Jandarma Alayı :
 - I. Selanik Taburu,
 - II. Seyyar Tabur.
 - III. Siroz Taburu.
 - IV. Dırama Taburu.

Ayrıca iki tahsildar Bölüğü
- 5) Manastır Vilâyeti Zaptiye Alayı:
 - I. Merkez Taburu.
 - II. Gerice)
 - III. İlbason)
 - IV. Debre)
 - V. Serfiçe)
- 6) Kosova Vilâyeti Jandarma Alayı.
 - I. Üsküp Taburu.
 - II. Piriştine »

- III. Yenipazar Taburu.
 - IV. İpek »
 - V. Prizrem »
 - 7) Yanya Vilâyeti Jandarma Alayı:
 - I. Yanya Taburu.
 - II. Baraş »
 - III. Ergiri »
 - IV. Pireveze »
 - 8) İşkodra Vilâyeti Jandarma Alayı:
 - I. İşkodra Taburu.
 - II. Araç »
 - III. Merdika »
 - 9) Aydın Vilâyeti Jandarma Alayı:
 - I. İzmir Taburu.
 - II. Aydın »
 - III. Sarıhan »
 - IV. Muğla »
 - V. Denizli »
 - VI. Mülhakat »
 - 10) Adana Vilâyeti Jandarma Alayı:
 - I. Adana Taburu.
 - II. Kozan »
 - III. Cebelibereket Taburu.
 - IV. İçel Taburu.
 - V. Mersin Taburu.
 - 11) Ankara Vilâyeti Jandarma Alayı:
 - I. Ankara Taburu.
 - II. Yozgat »
 - III. Kayseri »
 - 12) Sivas Vilâyeti Jandarma Alayı:
 - I. Sivas Taburu.
 - II. Amasya »
 - III. Karahisarışarkl Taburu.
 - IV. Tokat Taburu.
- Ayrıca bir Süvari ve bir Piyade Bölüğü

13) Cezairi Bahri Sefit Vilâyeti Jandarma Alayı:

I . Rodos Taburu.

II . Midilli Taburu.

III . Sakız Taburu.

Bir süvari Tahsildar Bölüğü.

14) Konya Vilâyeti Jandarma Alayı:

I . Konya Taburu.

II . Tekke Taburu.

III . Isparta Taburu.

IV . Niğde Taburu.

15) Hüdavendigâr Vilâyeti Zaptiye Alayı:

I . Bursa Taburu.

II . Kütahya Taburu.

III . Karahisarısahip Taburu.

IV . Karasi Taburu.

V . Artuğrul Taburu.

16) Bitlis Jandarma Alayı:

I . Bitlis Taburu.

II . Muş Taburu.

III . Siirt Taburu.

IV . Genç Taburu.

17) Kastamonu Vilâyeti Jandarma Alayı:

I . Kastamonu Taburu.

II . Bolu Taburu.

18) Trabzon Vilâyeti Jandarma Alayı:

I . Trabzon Taburu.

II . Lâzistan Taburu.

III . Cavik Taburu.

IV . Gümüşane Taburu.

19) Erzurum Vilâyeti Jandarma Alayı:

I . Erzurum Taburu.

II . Erzincan Taburu.

III . Bayazıt Tabuna.

20) Van Vilâyeti Jandarma Alayı:

I . Van Taburu.

II . Hakkâri Taburu.

III . Çölemerik Taburu.

- 21) Hicaz Vilâyeti Jandarma Alayı:
- I . Hicaz Taburu.
 - II . Süvari Taburu.
 - III . Süvari Taburu.
 - IV . Hicinclü pişe Taburu.
 - V . Medineyi Münevveri Taburu.
 - Kutsi Şerif Müstakil Taburu.
- 22) Trablusgarp Vilâyeti Jandarma Alayı:
- Bingazi Taburu.
- 23) Bağdad Vilâyeti Jandarma Alayı:
- I . Merkez Taburu.
 - II . Bağdat Taburu.
 - III . Seyyare Taburu.
 - IV . Kerbelâ Taburu.
 - V . Hülle Taburu.
 - VI . Hanikin Taburu.
- 24) Basra Vilâyeti Zaptiye Alayı:
- I . Basra Taburu.
 - II . Ammare Taburu.
 - III . Men tefek Taburu.
 - IV . Necit Taburu.
- 25) Musul Vilâyeti Jandarma Alayı:
- I . Musul Taburu.
 - II . Şehrizer Taburu.
 - III . Süleymaniye Taburu.
- 26) Diyarbakır Vilâyeti Jandarma Alayı:
- I . Diyarbakır Taburu.
 - II . Mardin Taburu.
 - III . Ergani Taburu.
 - IV . Seyyar Esterli Taburu.
- 27) Girit Vilâyeti Jandarma Alayı:
- I . Hanya Taburu,
 - II . Esfakiye Taburu.
 - III . Resmo Taburu.
 - IV . Kandiye Taburu.
 - V . Lâşit Taburu.

28) Suriye Vilâyeti Jandarma Alayı :

- I . Merkez Taburu.
- II . Süvari Merkez Taburu.
- III . Hamma Taburu.
- IV . Havran Taburu.
- V . Şamişerif Taburu.
- VI . Maan Taburu.

29) Berut Vilâyeti Jandarma Alayı :

- I Merkez Taburu.
- II Akkâ Taburu.
- III Trablusşam Taburu.
- IV Lâzkiye Taburu.
- V Nablis Taburu.

30) Halep Vilâyeti Jandarma Alayı:

- I . Merkez Taburu.
- II . Merkez Süvari Taburu.
- III . Maraş Taburu.
- IV . Urfa Taburu.

31) Yemen Vilâyeti Jandarma Alayı;

- I Sana Taburu.
- II Taaz Taburu.
- III Hüdeyde Taburu.
- IV Asir Taburu.

32) Memuratülâziz Jandarma Alayı:

- I . Merkez Taburu.
- II . Malatya Taburu.
- III . Hozat Taburu.
- IV . Mazgirt Taburu.
- V . Cebel Taburu.

Müstakil Zor Sancağı Jandarma Taburu.

Bu suretle (29) Jandarma Alayı, (3) Zaptiye Alayı, (2) Müstakil Tabur, (1) Estersüvar, (2) Süvari, (1) Hecin pişe Taburu, Ayrıca (1) Tahsildar ve (1) Piyade, (1)

Süvari Bölüğü bulunduğu anlaşılmaktadır.

MEŞRUTİYET ARİFESİNDE 1324 - 1908 TEŞKİLATI (Resmî Salname)

Babıseraskerîye bağı Zaptiye Nezareti:

Jandarma Dairesi.

Reis vekili : Ferik Münir Paşa.

Bir şube; muhasebe, yoklama ve jurnal, evrak kısımlariyle refakatte müstahdem erkân, ümera ve zabitanın müteşekkildi.

DERSAADET VE VİLAYETLER VE MÜSTAKİL SANCAKLAR TEŞKİLATI

Dersaadet jandarma alayı:

Beşiktaş ciheti zabıtası : Ferik Vasıf Paşa.

Pangaltı ve Şişli cihetleri zabıtası Mirliya Mehmet Pş.

I. Tabur.

II. Tabur Komutanı Hüseyin Hüsnü Paşa; rütbesi:.
Rumeli Beylerbeyi.

III. Tabur Komutanı Miralay Süleyman Bey. Bu taburda müsafir karakollar müfettişi, Babı Zaptiye tevkifhane müdürü gibi kişiler görülmektedir.

IV. Tabur Komutanı Mirliya Ömer Paşa. Bu tabur da müsafir Adalar Kazası zabıta memuru olarak bir binbaşı görülmektedir.

V. Tabur

Ayrıca Süvari Taburu: Komutanı Miralay Hasan bey. Bu taburda Zaptiye nezareti Yaveri olarak 3 miralay ve 1 yüzbaşı görülmektedir.

Şehremaneti mülhakatı Jandarma Alayı :

I. Tabur

II. Tabur Bu taburda mukayyet müfettiş olarak bir miralay görülmektedir.

III Tabur Tabur komutanı Ferik Hacı Mehmet Paşa.

IV. Tabur

Vilâyetler jandarması:

Yanya Vilâyeti jandarma alayı: Alay komutanı Mirmiran Mehmet Tevfik Paşa.

I. , II. , III. , IV. Taburlar.

Manastır vilâyeti jandarma alayı: Alay komutanı Erkânî Harbiye Miralay Halit Bey.

I. , II. , III. , VI. , V. Taburlar.

Edirne Vilâyeti jandarma Alayı: Alay komutanı Mirliya İbrahim Paşa.

I. , II. , III. , IV. , V. , VI. taburlar, VII. Seyyar taburu

Kosova Vilâyeti jandarma Alayı:

I. , II. , III. , IV. , V. Taburlar.

Selânik vilâyeti jandarma Alayı: Alay komutanı Erkânî Harbiye miralay Cavit Bey.

I. , II. , III. , IV. Tabutlar.

İşkodra vilâyeti jandarma Alayı: Alay komutanı Ferik Ahmet Esat Paşa.

I. , II. , III. Taburlar.

Ayam vilâyeti jandarma Alayı:

I. , II. , III. , IV. , V. , VI. Taburlar.

Cezayiri Bahrisefit vilâyeti jandarma Alayı: Alay komutanı Mirliya Şahin Paşa.

I. , II. , III. Taburlar.

Trabzon vilâyeti jandarma Alayı:

I. , II. , III. , IV. Taburlar. Bu alayın III. Tabur komutanı Miralaydır.

Ankara vilâyeti jandarma Alayı: Alay komutanı Mirmiran Aziz Paşa.

I. , II. , III. , IV. , V. Taburlar.

Konya vilâyeti jandarma Alayı:

I. , II. , III. , IV. Taburlar.

Adana vilâyeti jandarma Alayı:

I. , II. , III. , IV. , V. Taburlar.

Erzurum vilâyeti jandarma Alayı:

Merkezde bir seyyar tabur, ayrıca I. , II. , III. Taburlar

Bitlis vilâyeti jandarma Alayı: Alay komutanı Mirmiran İzzet Paşa.

I. , II. , III. , IV. , V. Taburlar.

Van vilâyeti jandarma Alayı:

I. , II. , III. Taburlar.

Mamuretülâziz vilâyeti jandarma Alayı:

I. Tabur, II. Süvari Taburu, III. Tabur, IV. Diyarbekir vilâyeti jandarma Alayı;

I. , II. , III. Taburlar, IV. Seyyar Taburu.

Sivas vilâyeti jandarma Alayı:

I. Tabur, II. Seyyar Tabur, III. Tabur, IV. , V. Tabur. Kastamonu vilâyeti jandarma Alayı:

I. : II. Taburlar..

Suriye vilâyeti jandarma Alayı:

I. Tabur, II. Süvari Taburu, III. Tabur, IV. , V. , VI. Taburlar.

VI. Taburun komutanı Şeyh Foytine Ağa Anebe. (aşiret ağası olsa gerek).

Halep vilâyeti jandarma Alayı:

I. , II. , III. , IV. Taburlar.

Zor sancağı jandarma Taburu.

Berut vilâyeti jandarma alayı:

I. , II. , III. , IV. , V. Taburlar.

Hüdavendigâr vilâyeti jandarma Alayı:

I. , II. , III. , IV. , V. Taburlar. .

Musul vilâyeti jandarma Alayı :

I. , II. , III. , IV. Esterli Süvari taburu.

Kudüşşerif sancağı jandarma Taburu: Tabur komutanı Miralay Rıza Bey.

Bağdat vilâyeti jandarma Alayı:

I. , II. Tabur, III. Seyyar Tabur, IV. , V. , VI. Taburlar, VII. Estersüvar taburu.

Basra vilâyeti jandarma Alayı:

I. , II. , III. , IV. Taburlar.

Hicaz vilâyeti jandarma Alayı: Komutanı Mirmiran Mehmet Sabri Paşa.

I. , II. Tabur, III. Süvari Taburu, IV. Hecinli Pişe Taburu, V. Tabur.

Yemen vilâyeti jandarma Alayı:

I. , II . III. , IV. , V. Taburlar.

Trablusgarp vilâyeti jandarma Taburu.

Bingazi sancağı jandarma Taburu.

ki bu suretle komutanları Ferik, livâ, Mirmiran olan (30) jandarma alayı ve ayrıca beş vilâyet ve müstakil sancakta (5) müstakil tabur bulunduğ u anlaşılmakta: ve İstanbul zabıtasının Beşiktaş, Beyoğlu cihetlerinin başına Ferik ve Mirliya rütbesinde jandarma komutanlarının memur edildikleri görülmektedir.

1311 ve 1324 teşkilâtları karşılaştırılınca evvelkinde görülen üç Zaptiye Alayının sonrakinde bulunmadığı bu suretle vilâyetler teşkilâtının tamamen jandarma adıyla adlandırıldığı' görülür. Yalnız merkez teşkilâtında Zaptiye nezareti ve Zaptiye nezareti yaveran, Zaptiye nezareti Tevkifhane Müdürlüğü gibi yine Zaptiye adını taşıyan makam ve unvanlar muhafaza edilmiştir.

MÜRATEBE MÜRACAATLARININ İDARİ DAVA SÜRESİNE TESİRİ

**Maliye Bakanlığı Müşavir Avukatı
Suphi N. OKAY**

Bilindiği gibi, idarenin, idari faaliyetlerinin kontrolünü sağlayan iki yol vardır. Biri idari diğeri kazaidir.

İdari yol, kesin ve icrası lâzım idari muamele ve tasarrufların tadil ve ıslahı veya büsbütün ortadan kaldırılması için ilgililerin, a5mi makama veya mafevk idari mercilere başvurmalarıdır.

Kazai yol, idari işlem ve kararlardan menfaatleri ve hakları haleldar olanların, usulü ve şartları dairesinde idari kaza mercilerine başvurmalarıdır.

Bucak müdürlerinin ve kaymakamların icrası lâzım idari kararlarına karşı açılacak idare dâvalarının çözölme yeri, il idare kurullarıdır. Dâva süresi 60 gündür. ⁽¹⁾.

Valilerin ve bakanların idari kararlarına karşı açılan idare dâvalarının riâyet mercii Danıştay'dır. Dâva süresi 90 gündür. ⁽²⁾.

Bu hususları kısaca belirttikten sonra asıl bahsimize geçebiliriz.

İdari müracaat yolu iki türlüdür:

A) İstiğtaf müracaatı - Recours Gracieux - :

İdari muamele ve tasarrufları tesis eden makama, bunların tadil ve ıslahı veya ref ve iptali için ilgililer tarafından yapılan müracaatlardır. Bu müracaatlar aynı makama karşı yapıldığı ve mahiyeti itibariyle atfet kabilinden bir dileği tazammun ettiği cihetle, kararını geri almak veya değiştirmek için idari makamı esas itibariyle bir müeyyide ve mecburiyet altında bulundurmaz. Ancak, kanun ve nizamları anlamakta ve uygulamakta yanılması ihtimal dahilinde bu-

¹ 1426 sayılı İl idaresi kanununun 63 üncü maddesi.

² 3546 sayılı Danıştay Kanununun 23 ve 32 nci maddeleri.

lunan bir idari makamı ikaz etmek ve bu suretle bizzat kararım değiştirmesine veya geri almasına sevk etmek amacını güttüğü için büsbütün faydasız ve tesirsiz sayılamaz.

3546 sayılı Danıştay kanunu, idari dâva süresine tesiri noktasından (süreyi durdurmak bakımından) bu müracaat usulünü derpiş etmemiş ve nazara almamıştır, şu halde, sırf idare Hukuku esaslarına göre nazari mahiyette kalan böyle bir müracaatın kanun bakımından dâva süresine hiç bir tesiri yoktur. Danıştay'ın belirmiş olan kazai içtihatları da bu merkezdedir. Nitekim bu husus, Danıştay Dâva Daireleri Genel Kurulunun 35/84 esas sayılı kararında: (İdari dâva müddeti kanunen muayyen olup, bir muamele veya kararı kati surette yapan bir makama karşı muamelenin ıslahı yolunda vaki olacak müracaatlar dâva müruru müddetini durduramayacağı gibi ...) denilmek suretiyle pek açık ve kesin olarak belirtilmiş bulunmaktadır.

B) Müratebe (Hiyerarşık) müracaatı:

İdari dâva süresine asıl ve yegâne tesiri olan bu nevi başvurmalarıdır. Mevzuatımıza ve kazai içtihatlarla temas etmezden önce bu türlü müracaatın mahiyetini biraz açıldırımıyı faydalı ve lüzumlu görmekteyiz.

Hiyerarşık müracaat usulü, idari kontrol rejimini ifade eder. Hiyerarşi, mafevk makama, madun makamın idari işlem ve kararlarını tetkik ve kontrol imkânını sağlar. İcabında şikâyet olunan işlem ve kararları değiştirmek veya büsbütün ortadan kaldırmak yetkisini verir.

Bu suretle hiyerarşi, kesin ve icrası lâzım idari işlem ve kararlardan hakları ve menfaatleri haleldar olanların mafevk idari mercilere, idari kazaya gitmezden önce başvurmalarını, idari faaliyetlerin hukuk kaidelerine uygunluğunu ve kanun ve nizamların vatandaşlara tanıdığı hak ve menfaatlerin korunmasını sağlamak amacını güden idari bir yoldur.

Kanuna göre ⁽³⁾, ilgililer tarafından idare dâvası a-

³ (33 3546 sayılı kanunun 34 üncü maddesi.

çılmadan önce, idari bir işlem ve kararın kaldırılması veya değiştirilmesi, mafevk idari mercilerden, dâva açmak için muayyen süre içinde istenebilir. Bu suretle yapılan başvurular, dâva süresini durdurur. Ancak, temyiz yolu ile Danıştay'a yapılacak başvurularda bu hüküm cari değildir.

Kanunda yazılı olduğu üzere:

1 — İdari dâva açılmazdan önce.

2 — İdari dâva açmak için muayyen olan süre içinde yetkili mafevk idari mercilere başvurulmakla dâva süresi durur. Bu suretle duran dâva süresi, müratebe müracaatı üzerine verilen kararın tebliğinden itibaren yeniden başlar.

Böyle bir müracaata mafevk idari makam bir cevap vermezse yani müracaat eden idarenin sükûtu ile karşılaşırsa vaziyet ne olacaktır?

Kanun vazı bu noktayı da derpiş etmiş bulunmaktadır,

3546 sayılı kanunun 33 üncü maddesi gereğince, idari dâvaya konu olabilecek bir karar verilmesi için, ilgililerin idari makamlara başvurmaları üzerine, bu makamların en çok 4 ay içinde bir karar vermesi gerekir. Bu süre içinde bir karar verilmezse müracaat reddedilmiş sayılır. Bu halde 4 ayın bitiminden başlayarak 90 gün içinde Danıştay da dâva açılması lâzım gelir.

4 ayın hitamından itibaren muayyen süre içinde açılmayan dâvada süreaşımı hasıl olur ve dâva esasa girişilmezden önce bu noktadan reddedilir. Danıştay Dördüncü Dairesinin 22/11/1944 tarih ve 43/1879 esas sayılı kararında: (Dâvacının 9/9/1940 tarihinden evvel vukubulan itirazına, idarece, 4 ay içinde cevap verilmediği anlaşılmakta olmasına göre, 3546 sayılı kanunun 33 üncü maddesi mucibince, bu 4 ayın bitiminden itibaren 90 gün içinde dâva açılması icap ederken, bu müddetin mürurundan sonra açılmış bulunan dâvanın bu noktadan reddine—) denilmiştir.

Burada hatıra gelebilen iki ihtimal üzerinde durmak yerinde olur:

1 Müracaat tarihi üzerinden 4 ay geçmeden dâva açılırsa ne olur? Danıştay Beşinci Dairesi 17/5/943 tarihli

ve 43/208 esas sayılı bir kararıyle bu şekilde açılan bir dâvayı (henüz dâva açmak zamanı gelmediği gerekçesiyle) reddetmiştir.

2 — 4 ayın bitiminden ve dâva ikamesi için muayyen olan sürenin hitamından sonra, tebliğ edilen bir cevap üzerine dâva açılabilir mi? Bu suretle açılan bir dâva dinlenir mi ?

İdari işlem kararların uzun müddet nizalı ve ihtilâflı kalmamasını iltizam eden ve bunlara bir an evvel istikrar vermek amacını güden kanun vazının, bu bapta tâyin eylediği müddet, kesin ve hakkın düşmesini mucip olan bir süredir. Bu süre geçtikten sonra velev idarenin bir tebliği bulunsa dahi keyfiyetin düşmüş olan dâva hakkının yenilenmesine vesile teşkil etmemesi icap eder. Danıştay'ımız bir hadise dolayısıyla açılan dâva hakkında verdiği kararla bu yolda bir içtihat tesis etmiş ve dâvayı reddetmiş bulunmaktadır. Beşinci Dairenin 22/2/942 tarihli ve 41/2103 esas ve 43/426 karar sayısını taşıyan bu kararın hüküm fıkrasında (3546 sayılı Devlet Şurası Kanununun 33 üncü maddesinde idari dâvaya mevzu olabilecek bir karar verilebilmesi için, alâkadarların, idari bir mercie müracaatları tarihinden itibaren 4 ay içinde cevap verilmediği takdirde, müracaatların reddedilmiş sayılacağı ve bu halde alâkalıların 4 ayın inkızasından itibaren 90 gün zarfında Devlet Şurasına dâva açabilecekleri yazılı olmasına ve dâvacının da 10/6/939 tarihinde Vekâlete müracaat ettiği anlaşılmamasına nazaran, bu tarihten itibaren 4 ayın hitamından sonra 90 gün zarfında dâva açması lâzım gelirken bu müddeti geçirdikten sonra 7/11/941 tarihli arzuhalde dâva açtığı anlaşılmıştır. Gerçi kendisi 19/8/941 de aldığı cevap üzerine müddeti zarfında dâva açtığını iddia etmekte ise de, evvelce kanuni müddeti zarfında dâva açmamış olmasından dolayı tahakkuk eden müruru müddet sebebiyle, dâvanın tetkikine kanunen imkân olmadığından dâvanın reddine....) denilmektedir.

Süre aşımına müessir olan ve müratebe müracaatına esas tutulan hiyerarşik makamlar kanunî tabirile mafevk

idari merciler hangileridir? nerede başlar ve nerede son bulur ?

Bizde idari merâtip silsilesinin ilk kademesini bucak müdürleri teşkil eder ve sırasıyla kaymakamlar, valiler ve bakanlara kadar yükselir. Bu suretle hiyerarşik, idari muamele ve tasarrufu tesis eden idari makamın bir üst mertebesinden başlayarak, işin ilgili bulunduğu bakanlığa kadar teşekkül eder. Bununla beraber, özek kanunlarla, kendilerine, kesin ve icrası lâzım mahiyette idari kararlar almak yetkisi tanınmış olan makamların bu kabil kararlarına karşı, mensup oldukları mafevk idari mercilere başvurulabilir. Bu suretle yapılan müracaatlar da kanuni şartları dairesinde yapıldığı takdirde dâva süresini durdurur. ⁽⁴⁾

Meratip silsilesinin en son mercii bakanlardır. İdare hukuku Ordinaryüs Profesörü sayın Sıddık Sami Onar da bu kanaattadır. ⁽⁵⁾

Gerçekten Anayasalınızın 46 ıncı maddesinin ihtiva eylediği sarih hükümleri gözönüne alırsak bu neticeye varmak mümkündür. ⁽⁶⁾ Danıştay'ımızın dahi bu içtihatla bulunduğunu öğrenmekteyiz. Ezcümle Beşinci Dairenin 41 / 2000 esas ve 43/2309 karar sayılı kararın hüküm fıkrasında (İdari tasarruflar Vekâletlerde intihâ bulmak ve vekillerin hukuki tasarrufları ise kati ve lâzımülcra muamelât ve mukarrerattan olmak itibarıyla müratebe müracaatına tabi tutulmamaları icap eder. Haddizatında İdare Hukuku esaslarına göre de vekillerin tasarrufları müratebe murakabesine değil idari kaza murakabesine tabi tutulmuşlardır....) denilmek suretiyle içtihatla bulunulmuştur.

Şu halde, bakanların kesin ve icrası lâzım idari tasar-

⁴ Meselâ, 2996 sayılı kanun gereğince malmüdürlerinin ve defterdarların ve 2825 ve 4036 sayılı kanunlara göre Tekel Umum Müdür ve başmüdürlerin kendi vazife ve salâhiyetleri dahilinde bulunan iş hakkındaki İdari işlem ve kararlarına karşı Maliye ve Gümrük Tekel Bakanlıkları en son hiyerarşik makamlardır.

⁵ İdare Hukuku 842 Cilt: 1, Sahife: 615.

⁶ Anayasa'nın 46 ncı maddesinin 2 nci fıkrası; (Bakanların her biri kendi yetkisi içindeki işlerden ve emri altındakilerin eylem ve işlemlerinden ve politikasının genel gidişinden tek başına sorumludur.)

ruflarına karşı bir müratebe mercii yoktur. Bu kabil tasarruflara karşı, tekrar bakanlıklara müracaat, aynı makama başvurmak mahiyetinde olacağı için süreaşımına mani olamayacağından, doğrudan doğruya Danıştay'da idari dâva açılması lâzım gelir.

Başbakanlık, Cumhurbaşkanlığı ve Büyük Millet Meclisi, bakanların görev ve yetkilerine dahil hususat hakkında ittihaz eyledikleri ve idari dâvaya konu olabilecek mahiyetteki kararlarına karşı, hiyerarşik birer makam değillerdir. Binaenaleyh, bu makamlara yapılan başvurular süreaşımını durduramaz. Danıştay'ımızın müteaddit kararları ile belirmiş olan kazai içtihatları da bu merkezdedir.

Bu konuda önemli olan bir noktaya da temas etmek isteriz. Ademi merkezîyet idarelerinin yetkili organlarının kesin ve icrası lâzım kararlarına karşı idari vesayet mercilerine başvurulması idari dâva süresine haizi tesir değildir. Danıştay Beşinci Dairesinin meseleyi aydınlatan 9/2/942 tarih ve 39/2845 esas ve 42/209 karar sayısını taşıyan kararının hüküm fıkrasında aynen: (Devlet Şûrasına açılacak idari dâvaların kanunla muayyen müddet içinde açılması zaruridir. Evin maili inhidam olduğundan dolayı yıkılması hak kında belediye encümenince müttehaz karar en geç davacıya belediyeye verdiği istidası tarihi olan 4/4/938 tarihinde tebliğ edilmesine ve müddetinin bu karar aleyhine doğrudan doğruya Devlet Şûrasına müracaat etmesi lâzım gelirken belediyeler için müratebe mercii olmayan Dâhiliye Vekâletine müracaat ile oradan aldığı cevabı red üzerine 25/ 8/938 tarihli arzuhal ile dâva açmasına nazaran her iki tarih arasında geçen müddet hadise zamanında hükmü meri olan 669 sayılı Şûrayı Devlet Kanununun 25 inci maddesinde yazılı 60 günü mütecaviz olduğundan müruru müddet noktasından tetkik kabiliyeti olmayan dâvanın reddine...) denilmiştir. Danıştay Dâva Daireleri Genel Kurulunun 22/ 11/940 tarih ve 40/382 karar ve 38/252 esas sayılı kararı da bu mahiyettedir. Arzedilen bu kazai içtihatlarla da teyyüt eylediği veçhile, idari vesayet mercileri, ademi merkezîyet idarelerinin hiyerarşisini teşkil etmektedir.

IV - KÖY KANUNU'NUN ORGAN VE ELEMENLARI (1)

Yazan:

Ahmet Kemal VARINCA

Köycülük Ş. Müdürü

Köy Kanununun çeşitli maddeleri bir araya getirilerek gözden geçirilecek olursa, bu konuyu iki bölüm üzerinden incelemek mümkün olur.

1 — Köy İdare Mekanizmasının Organları.

2 — Köy İdare Mekanizmasının Elemanları.

I — Köy İdare Mekanizmasının Organları:

Köy idaresinde başlıca iki organ vardır,

a) Köy dernekleri. b) Köy ihtiyar Kurulları

a) Köy dernekleri:

Köy Kanunu'nun derneklere ait 20 inci maddesi, bu kanunun ilk yayınlanmasında şöyle idi: (Madde 20 — Her köyde, bir köy derneği, bir köy muhtarı, bir de ihtiyar meclisi vardır. Köyde 24 üncü maddeye göre, köy muhtarını ve ihtiyar meclisi âzalarını seçmeye hakkı olan köylülerin toplanmasına «köy derneği.» denir. Köy muhtarı ve ihtiyar meclisi azalan doğrudan doğruya köy derneği tarafından ve köylü arasından seçilir. Köy muhtarı ihtiyar meclisinin başıdır.)

Bu madde de köylüler ve köylü tabirleri mutlak olarak yazıldığı için, kadınların da, köylüler mefhumuna dahil olup olmadığına tereddüt edilmiş ve bundan ötürü 26/10/ 933 gün ve 2329 sayılı Kanunla bu madde değiştirilmiştir.

Maddenin değişen parçaları şunlardır:

(Seçmeye hakkı olan köylülerin) yerine (seçmeye hakkı olan kadın ve erkek köylüler), (köylü arasından) ibareli yerine de (köylü kadın ve erkek arasından) cümlesi ko-

¹ Köy Kanunu hakkındaki etüdlerimizin dördüncü kısmıdır.

nulmuştur. (vardır) kelimesi de (bulunur) şeklinde değiştirilmiştir.

Köy Kanunu'nun, dernekleri ilgilendiren diğer bir iki maddesini de buraya yazıyoruz:

(Madde 24 — Köy muhtarı ve ihtiyar meclisi âzası seçecek olanlarda şu şartlar bulunmalıdır:

- 1— Türkiye Cumhuriyeti tebaasından olmak;
- 2 —Köy halkından olmak veyahut altı aydan beri köyde yerleşmiş olmak ve köyün nüfus kütüğünde yazılı bulunmak;
- 3 — 18 yaşını bitirmiş olmak;
- 4 — Cinayetle mahkûm olmamak;
- 5 —Delilik, bunaklık, sefihlik gibi bir hal sebebiyle hâkim tarafından üzerine vasi konulmuş olmamak.)

(Madde 28 — Köy derneği birinci olarak köy muhtarını ve ondan sonra ihtiyar meclisi âzalarını seçer.)

Burada, köy derneklerinin köy idaresindeki Önemi belirtmek için aşağıdaki noktalara temas edeceğiz.

1 ——— Derneklerin, köy muhtarlarını ve ihtiyar kurulu üyelerini seçmek hususundaki yetkileri kayıtsız ve şartsızdır.

Yalnız Köy Kanunu'nun 32 inci maddesi, bazı istisnai hallerde, derneklerin bu yetkilerini kısmaktadır.

(Madde 32 — Köylülerin malı olmayıp çiftlik olarak bir mal sahibine ait köylerde muhtarın ve ihtiyar meclisi âzasının halk tarafından serbestçe seçilmesine kaymakam ve nahiye müdürü yakından bakmağa memurdur. Böyle köylerde köy muhtarını ve ihtiyar meclisi âzasını seçerken, çiftlik sahibinin karışması sebebiyle, halkın ezildiği görülürse, kaymakamın teklifi üzerine köy muhtarını vilâyetin valisi seçer ve köye bildirir. Bu yolda seçilmiş köy muhtarı tıpkı köylü tarafından seçilen köy muhtarına benzer ve onun bütün işlerini görür.)

Bu maddenin ilk fıkrasında, çiftlik sahibinin, seçimde göstereceği tesir ve müdahaleyi, halkı ezmeği önlemek için

kaymakam ve bucak müdürü zaten memur ve mecburdur. Bu fıkranın, kaymakamlar ve müdürler tarafından dikkat ve itina ile uygulanması mümkün olamadığı takdirde, muhtarın, vali tarafından tâyin edilmesi suremde hükümetin seçime müdahale mecburiyeti hasıl olur ki, bu da, yani seçilme müdahale herhangi taraftan vaki olursa olsun, köylerdeki mahalli ve idari muhtariyet prensibini incitir. Köy Kanunu'nun, bu prensipler hesabına değiştirilmesi lâzım gelen maddelerinden biri de budur.

2 — Bir de, vali'nin bu gibi istisnai hallerde seçeceği yalnız muhtardır. İhtiyar kurulu üyelerini tâyin edemez. Fakat, maddenin bu sarahatine rağmen pratikte muhtarlarla beraber ihtiyar kurulu üyelerinin de valiler tarafından tâyin edildiği görülmektedir. Bu da Köy Kanununun ana prensiplerini incitir.

3 — 31 inci maddede, dernek üyelerinden bazılarının, seçimleri bozacak hallerinden dolayı, para cezalarına çarptırılmaları lüzumu yazılıdır. Seçimin yolunda ve düzenli bir surette cereyanını temin eden bu tedbir kâfi gelmediği ve derneğin ilk toplantısında seçim başırlamadığı takdirde, işin ertesi güne bırakılması, fakat seçimin bu ikinci toplantıda kesin olarak bitirilmesi üzerinde durulmuştur. Bütün bu tedbirlerin boşa gittiği andan itibaren, muhtar tarafından verilecek bilgi üzerine hükümetçe oraya bir temsilci gönderilir, seçim bu temsilci tarafından sona erdirilir. Fakat, temsilcinin buradaki rolü de, müdahale değil nezaretten ibarettir.

4 — Bazı idareciler, dernekler tarafından seçimler yapılırken, ortaya çıkan tartışmalardan, ayrılıklardan, şamata ve gürültülerden şikâyet ederler. Halbuki derneklerin bu yoldaki tezahüratının hoş görülmesi lâzım gelir. Çünkü dernekçilerin muhtar veya üye olarak seçecekleri kimseler, en az dört yıl için başlarına getirecekleri ve her işte öne sürecekleri adamlardır. Bunların hal ve niteliklerini, şahsiyetlerini, iyi veya kötü huylarını, iktidar ve kabiliyetlerini didik didik etmek dernekçilerin hakkıdır. Ortada kanuni bir suç

olmadıkça onların bu haklarına müdahale etmek caiz değildir.

5 — Köy derneklerinin belli başlı ödevleri şunlardır:

a) 12. nci maddenin son fıkrasına göre, derneği teşkil eden köylülerin yarısından çoğu karar verirse, isteğe bağlı işler mecburi işler arasına girer.

b) 19 uncu maddeyi değiştiren 2491 sayılı Kanunun 1 inci maddesi gereğince, köy muhtarının aylık veya seneliğini tesbit eder;

c) 83 üncü maddeye göre köy imamını seçer;

d) 90 inci maddeye göre, 50 nüfustan aşağı olan bir kaç köy parçası bir arada bulunursa, yarısından çoğunun isteğiyle bu parçaların bir muhtarlık haline gelmesine karar verir.

6 — Köy derneklerinin tarihçesi ve önemi:

Köy derneklerinin kökleri, idari tarihimizin çok derinliklerinde gömülüdür. Bu hususta geniş bilgiler vermek lâzım gelirdi. Fakat, bu sütunların darlığı buna mani olmuştur.

Yalnız, şu kadarlık olsun söylemiş olalım ki, ilk Türk toplumlarında bile, hattâ oba (çadır) hayatımızda dahi, esas organ, kadın ve erkek farkı gözetilmeksizin topluluğun bütün yetişkinlerinin bir araya gelmesinden hasıl olan bu kabil dernekler idi. Bunlar, toplumu ilgilendiren bütün işleri düşünür, danışır ve kararlarını verirlerdi. Bu husustaki düzen ve yasaların uygulanması için de ileri gelenlerinden akıllı uslu olanlarından bir kaç kişiyi seçip kendi yerlerine kor ve dağılırlardı.

Bugün dahi, küçük ve büyük bütün köy kümelerinin, iyi veya kötü kendi işlerini yine kendilerinin yürütebilmesini, fertlerin de, bu yoldaki düzen ve yasalara bağlı kalabilmesini, yüzyıllarda süren bu dernek geleneklerine borçluyuz.

Birinci imparatorluk yani Selçuk Hükümetleri zamanında da, Anadolu'da, bir (köy medeniyeti) yaratmış olmağımızın âmilleri arasında, bu dernekleri birinci plânda görmekteyiz.

Sonraları, bilhassa, ikinci, imparatorluğun ikinci safha-

sında, derneklerimiz soysuzlaşıyor ve canlılıklarını kaybediyor. Bu dönemlerde köycülük hayatımız öyle buhranlar geçirmiştir ki, köy sosyetelerinde kendilerine güvenme, yardımlaşma, işbirliği yapma gibi güzel ve temiz duyguların kaynakları ve usareleri kurumağa yüz tutmuş ve Türk köylüsü pasif bir ruh taşımağa başlamıştır.

Halbuki son yüzyılların halkçı memleketlerinde, yani demokrasinin çeşitli sistemlerini uygulayan memleketlerde, küçük ve büyük bütün sosyetelerin kendi işlerini kendilerinin görüp başarması esaslı bir prensip olarak kabul edilmiştir.

(Bizim köy sosyetelerimizde dahi, köy derneklerinin daha ziyade ve serbestçe işleyip gelişmesi, eski kuvvetlerini tamamen elde edip çalışması, ulaşılacak biricik ülkümüz olmuştur.

Köy Kanunu'muz 22 yıl önce bu ülküye doğru geniş bir çığır açmıştı. Özlü ve kuvvetli maddeleriyle derneklerin yeniden tesis ve teşkilini ve bunların her türlü müdahale ve tesirden azade bir surette işleyip gelişmesini sağlamıştı.

Bu sütunlarda yayınlanan yazılarımızın birinde de belirttiğimiz gibi, İstiklâl Savaşından sonra, «1924 te, köylerden yana esen ferah ve serinletici bir havanın, Ankara'da, Büyük Millet Meclisinde yarattığı çok temiz atmosfer için, de» bu dernekler kanuni bir şekilde kurularak köy halkımızın pasif durumdan aktif bir duruma geçebilmeleri imkânı hazırlanmıştı.

Şu sıralarda da, onların tarihsel ve sosyal bünyelerine, demokratik hareketlerine uygun daha iyi bir sistem arayıp bulmağa çalıştığımız hatıra getirilirse, dernekler üzerinde uzun uzadıya durup düşünmemek elden gelmez.

Bugün, yalnız köy muhtar ve ihtiyar kurulu üyelerini seçmekte olan bu teşekküllerin, yarın, il ve ilçe kurullarına, Büyük Millet Meclisine de üye seçeceklerini, hele tek dereceli seçim usulünün kabulü halinde, şimdiki mahallî seçimlere ait tartışma ve kaynaşmalara, bir de, genel ve politik kaynaşmaların ekleneceğini düşünecek olursak, derneklerin önemini bir kat daha takdir etmiş oluruz.

Genç idarecilerimizin, 16 milyonluk geniş bir köylü

kütlesini yakından ilgilendiren bu konu üzerinde, çok düşüncelerini, bilimsel ve koksal etüdler yapmalarını idare hayatımızın bu yeni çağında lüzumlu ve faydalı görmekteyiz. ⁽²⁾

b) Köy İhtiyar Kurulları:

Yukarıda yazılı 20 nci maddeye göre, her köyde bir (ihtiyar meclisi), (ihtiyar kurulu) vardır. Bu kurulun üyeleri de doğrudan doğruya köy derneği tarafından seçilir.

Bu üyeler, evvelce -eski 21 inci maddeye göre iki senede bir seçilirdi. 2491 sayılı ve 2/6/1934 günlü kanunla bu madde değiştirilmiş ve üyelerin dört senede bir seçilmesi esası kabul edilmiştir.

Köy Kanunu'nun ihtiyar kurullarını ilgilendiren diğer maddeleri de şunlardır:

1 — (Madde 22: İhtiyar meclisine nüfusu 1000 kişiden aşağı olan köylerde 8 ve binden iki bine kadar olan köylerde 12 kişi ihtiyar meclisi âzaları seçilir. Bunlardan en çok sayı kazananlar ihtiyar meclisine âza ve geriye kalan öbür yarısı da yedek âza olur. Âzalıktan biri açıldıkta, yedek âzalardan en çok sayı kazanmış olan, onun yerine geçirilir.)

² İngiliz demokrasi sisteminin en sağlam direkleri, mahallî idarelerinde, bilhassa kır komünlerinde kurulu olan ve bizim derneklere az çok benzeyen yerli ve an'aneli organlara dayanır. İngilteredeki demokrasi, bu mahallî organların kanalı ile aşağıdan yukarıya doğru çıkan bir hareket seyridir.

Avrupa'da, sonradan görme, öyle demokrasiler vardır ki, onlar bu çeşit cereyanları ters tarafından alarak yani yukarıdan aşağıya doğru vermektedirler. Bu yüzden, siyasî bünyeleri, daima sarsılır ve hiç bir zaman temel tutmaz.

Son asrın siyasal bilimlerinin teşhisine göre, bu çeşit demokrasi metodları nihayet hükümet teşkilâtında uygulanan bir takım ıslahat projelerinden ve idari reformlardan başka bir şey değildir.

Bizim tanzimatçıların da, Avrupadan almış oldukları demokrasi aşağı yukarı bu çeşit ıslahatlardan sayılabilir.

Hülâsa: Normal demokrasi, ancak kütlelerin ulusal karakterinden ve demokratik geleneklerinden fıskıran enerjilerle ve aşağıdan yukarıya doğru verilen cereyanlarla kurulur, aydınlatılır ve beslenir.

Köy derneklerimizi, bu bakımdan da, hatıra getirmemek mümkün değildir.

Bazı idareciler, bu maddenin son fıkrasına dayanarak, muhtarların dahi herhangi bir sebeple işten ayrılması üzerine, seçimlerde ikinci veya üçüncü derecede oy kazanmış olanlardan birini, bu ayrılan muhtarın yerine geçirmektedirler.

Bu yedek usulünün yalnız kurul üyelerine münhasır olduğunu, muhtarların işten ayrılması halinde yeniden seçim yapılmak lâzım geleceğini buraya kayıt ediyoruz.

2 — ihtiyar kurulunun üyeleri, yalnız bu seçimli üyeler değildir. Kanunun 23 üncü maddesine göre, köy imamı ve öğretmeni de bu kurulun normal üyelerinden sayılır. Eğitimcilerin de kurullara üye olacağı tabiidir.

3 — 24 üncü madde, ihtiyar kurulu üyelerinde bulunması lâzım gelen şartları açıklamaktadır.

a — Türkiye Cumhuriyeti tebaasından olmak;

b — Köy halkından olmak veyahut 6 aydan beri köyde bulunmuş olmak ve köyün kütüğünde yazılı bulunmak;

c — 18 yaşını bitirmiş olmak;

ç — Cinayetle mahkûm olmamak;

d — Delilik, bunaklık, sefihlik gibi bir hal sebebiyle hâkim tarafından vasi konulmuş olmamak.

4 — Eski 30 uncu madde, ihtiyar kurullarındaki üyelerin hısımlık ve akrabalık derecelerini de gösteriyordu. 26/ 10/1933 tarihinde yayınlanan 2329 sayılı kanun bu maddeyi aşağıdaki şekle sokmuştur:

(Madde 30 — Karı, koca, ana, baba, kız, oğul, gelin, güveyi ve kardeşlerin ihtiyar meclisinde âza olarak bir arada bulunmaları yasaktır. Bunların seçilmiş olduğu görülürse içlerinde en çok sayı kazanmış olan kadın veya erkek âzalıkta bırakılır. Sayıları beraber olursa evli olan, ikisi de evli ise yaşı büyük olan, yaşları da beraber ise çocuğu çok olan tercih olunur. Çocuk adedi de beraber olursa kur'a çekilerek kurada adı önce çıkan âzalığa alınır.)

Köy ihtiyar kurullarındaki üyelerin hısımlık ve akrabalıkları bahsinde çeşitli düşünceler vardır:

a — 30 uncu maddenin (yasaktır) hükmüne kadar devam eden ilk fıkrası, mutlak bir surette gözönünde tutu-

larak, hısım ve akrabalığın hem seçimli ve hem de tabii üyeler arasında bahse konu olacağı, meselâ: Baba muhtar, oğul, öğretmen olduğu takdirde, bunlardan muhtarın çıkarılması seçimli olduğu için lâzım geleceği ileri sürülmektedir.

b — Sözü geçen maddenin ikinci fıkrası da, ayrı ve müstakil bir surette gözönüne alınarak ve bu suretle yalnız seçimli üyeler arasındaki farklılara göre hareket edilerek, onlardan birisinin üyelikten çıkarılacağı mütalea edilmektedir.

c — Yukarıdaki düşüncelerin tersinden görünüşüne bakılarak, gerek ilk fıkranın verdiği kat'î hüküm, gerekse seçimin muhtara ve diğer üyelere bahsettiği kuvvet, birer mesnet ittihaz edilerek, hısım ve akrabadan yalnız tabii akrabasının çıkarılacağı; bu suretle baba muhtar veya üye, oğul öğretmen veya eğitmen olduğu takdirde çıkarılacak âzanın öğretmen veya eğitmen olacağı ortaya atılmaktadır.

ç — Bize göre, bu meselenin kat'î hal çaresi, işin Danıştay'a şevkiyle oradan bir karar almaktır.

Köy ihtiyar kurullarının görev, ödev ve yetkilerine gelince:

1 — En az haftada bir defa toplanarak köy işlerini sıraya koymak, bunlardan en önemlisinden başliyerek sağlık, yol, okul işlerini öne almak, köylüye ait işlerden hangilerinin para ile yapılacağını ayırt etmek (imece ve salma işlerini) okul, cami, hamam gibi köylüye faydalı işler için istenilen yerleri parasiyle satın almak (kamulaştırmak). İmece işlerine, paraların harcanmasına göz kulak olmak ⁽³⁾.

2 — Köy Kanununun 44 üncü maddesinin 3 üncü fıkrasında yazılı (Tarlası olmyan veya yetişmeyen köylüye, köyün sınırı içinde boz halinden bir parça ayırıp vermek, tasarrufu malsandığına veya sair dairelere geçmiş olan araziye köy namına satın alıp arazisi olmyanlara dağıtmak ve bedelini taksitle köy sandığından ödemek) hususundaki ödev ve yetkiler 11/6/1945 gün ve 4753 slaydı Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun 64 üncü maddesinin son fıkrasiyle kaldırılmıştır.

³ Köy Kanununun 42, 43, 44, 45 inci maddeleri.

Bu son fıkra şöyledir: (Arazi dağıtılması hakkındaki diğer makamların yetkiler: kaldırılmıştır. Bu kanuna aykırı sair hükümler arazi hakkında câri olmaz.)

3 — İhtiyar kurulları, diğer köylerle müşterek olan işleri de görürler. Köy Kanununun 47 ve 48 inci maddeleri köyler arasındaki bu müşterek işleri izah ederek köy birliklerini kurmak amacını gütmektedir.

Geçen yazılarımızın bilinde, köy birlikleri hakkında geniş bilgiler vermiş ve bu sistem altında kurulan birliklerin pratikte uygulanmadığını, uygulandığı yerlerde de ameli faydalar veremediğini uzun uzadıya anlatmıştık.

4 — Köy ihtiyar kurulları, köylüler arasındaki dâvalardan bir kısmını, uzlaştırmak suretiyle halletmek ve uzlaşmayanları yargılamak yetkisini de haizdirler.

Bu yetkileri burada biraz deşmek istiyoruz:

Köy Kanunu'nun 49 uncu maddesinden 67 nci maddesine kadar, tam 18 maddesi bu yetkileri izah etmektedir.

Bunlardan 54 ve 55 inci maddeler, çiftçi mallarının korunması hakkındaki 4081 sayılı kanunun 36 ncı maddesiyle ortadan kaldırılmıştır. Geriye kalan maddeler ise, pratikte işlemez bir hale gelmiştir.

İşte, Köy Kanunu'nun bünyesinde taşıdığı teknik hatalardan birisi de budur.

Sırası düştükçe tekrarından geri durmadığımız bu teknik kusurlar, kendilerini Kanunun 22 yıllık tatbik süresinde birer birer göstermişlerdir.

Meselâ, bu Kanunun kurduğu teşkilât, teknik kusurlar yüzünden, köylerimizin coğrafi' realiteleriyle intibak peyda edememiş, bu sebepten muhtarlıklarımızın çoğunun sınırları tesbit olunamamıştır. Keza, teknik bilgiler hilâfında olarak, onun organlarına yüklediği ödev ve yetkilerin mahiyet ve miktarları, köy sosyetelerimizin kültürel ve moral durumlarıyla ayarlanamadığı için, maddelerinin birçoğu uygulanamaz bir hale gelmiştir.

22 yıl içinde, ihtiyar kurullarımız tarafından görülen ve çözülen dâvalar miktarının, yok denilecek derecede az:

olduğunu düşünürsek, bu gerçeklikleri kabul etmekte zorluk çekmeyiz.

Çünkü, henüz yeter derecede kültür seviyelerini bulamayan, kendi muhitlerinde âdil ve tarafsız davranacak kadar yüksek vasıfları olmıyan, zabıt tutmak, defter kullanmak, şahit dinlemek ve tebligat yapmak gibi birtakım bürokratik merasim ve formalitelerin hıfz ve sıyaneti altında dâva güdüp çözmeyi beceremeyen, nihayet birçok kanunî bilgileri ve hukuki incelikleri beraberlerinde taşımaları lâzım gelen elemanlardan mahrum bulunan köy ihtiyar kurullarımızın, bu yargılama yetkilerini asla kullanamayacakları daha başlangıçta belli idi. 22 yıllık denemenin sonuçları da bunu böylece ispat etmiştir.

Avrupa memleketlerindeki mahalli idarelerin, bilhassa kir komünlerinin (köy belediyelerinin) geniş bir yargılama yetkisini haiz oldukları ileri sürülebilirse de, bu gibi belgeler yukarıda sözü geçen sonuç, ve gerçeklerin kuvvet ve isabetini zayıflatamaz. Çünkü oralardaki mahallî idarelerin, yapı ve eleman bakımından, bizimkilerin kat kat üstünde oldukları aşikârdır.

İşte bütün bu sebep ve sonuçların tesiriyledir ki:

Bugün, İçişleri Bakanlığınca İncelenmekte olan (Bucakların teşkilât ve idaresi) projesinde yargılama yetkilerinin köy ihtiyar kurullarından alınarak, bucak idare kurullarına ve Adalet Bakanlığınca da, bu yetkilerin yeniden ihdas ve teşkil edilecek olan sulh yargıçlarına verilmesi yolunda birbirinden ayrı iki tez üzerinde durulmaktadır.

5 — Köy ihtiyar kurullarının yetkileri arasında şunlar da vardır:

a — 3 üncü maddeye göre köy sınırlarını ve 4 üncü maddenin 7 nci fıkrasına göre de, köyün malı olan yaylalarının sınırlarını çizmek.

b — 5 inci maddeye göre, nizalı sınırları düzeltmeye çalışmak, sınırlar çizildikten 5 sene sonra görülecek ihtiyaç üzerine sınırların büyütülüp küçültülmesi için hükümete başvurmak.

- c — 28 inci maddeye göre seçim mazbatasını tanzim etmek.
- ç — 69 uncu maddeye göre köy korucusunu tutmak,
- d — 74 öncü maddeye göre gönüllü korucu ayırmak,
- e — 75 inci maddeye göre koruyuculara verilecek silâhları mazbata mukabilinde ve demirbaş olarak hükümetten almak.
- f — 80 inci maddeye göre köy korucularına ceza vermek ve icabında korucuyu çıkarmak.
- g — 93 üncü maddeye göre köy mühürünü taşıyan kutuyu mühürlemek ve bu kutuyu daima huzurlarında açmak.

2 — Köy idare mekanizmasının elemanları.

Muhtar, imam, kâtip, öğretmen, eğitmen, korucu, sığırtmaç, vesair birçok elâmanlar arasından, yalnız muhtarları ele alarak inceleyeceğiz.

a — Muhtarların seçimleri.

b — Muhtarların görev, ödev ve yetkileri.

A — Muhtarların seçimleri:

Yukarıdaki 20 nci maddenin sarahatine göre, köy muhtarı da, köy ihtiyar kurulu üyeleri gibi dernek tarafından seçilir ve bu kurulun başı olur.

28 inci maddede derneğin ilk önce muhtarı seçeceği yazılıdır.

Köy Kanunu'nun muhtara ait diğer maddeleri, köy kurullarında olduğu gibi muhtarlık müessesesini de, idari muhtariyet prensibine dayandırmıştır. Bu dayanışma, gerek idare kurullarının ve gerek muhtarların seçimlerini kayıtsız ve şartsız köy derneklerine bırakmaktadır.

Yalnız, 32 nci madde, bazı köylerin istisnai durumlarını gözönüne alarak bu gibi yerlerde muhtarların vali tarafından tâyin edilmesini caiz görmektedir.

Köy Kanunu'nun, seçimlerde, köylünün ve köy derneğinin kayıtsız ve şartsız olan yetkilerini, tam bir kıskançlıkla müdafaa eden maddeleriyle bu 32 nci maddenin bir tezat teşkil ettiği fikri hasıl oluyorsa da, sözü geçen maddenin derinliklerine nüfuz edildiği takdirde, istisnai hallerde dahi,

hükümet memurları tarafından yapılması caiz görülen bu gibi tesir ve müdahale tedbirlerini dahi, serbest seçimi sağlamak prensibine dayandığı anlaşılır.

Şu halde, bu 32 nci maddeyi uygularken, idare üstünlerinin, çiftlik kılıklı köylerde, çiftlik sahiplerinin seçimlere karşı yapabilecekleri tesir ve müdahaleleri, muhtarı vali tarafından tâyin ettirmek gibi diğer bir tesir ve müdahale ile trampa etmekten çekinerek, bu vadideki nüfuz ve tagallüplerin idari tedbirlerle kırılmasını, bu tip köylerde dahi muhtarın dernekler tarafından serbestçe seçilmesine çalışılması, daha demokratça bir hareket olur kanaatindeyiz. .

Bu arada, seçim serbestliklerini gölgeleyebilecek bazı olaylardan da bahsetmek istiyoruz.

Bilindiği gibi, muhtarlar derneklerce seçildikten sonra, bu seçimin adeta tasdiki mahiyetinde olmak üzere, idare üstünleri tarafından bazı formalitelere başvuruluyor.

Çok kere ve çok yerde, idare üstünleri muhtarlara (buyrultu) adıyla bir emir yazıp veriyorlar. Muhtarlar da bu emirleri almadıkça görevlerine başlayamıyorlar.

Bunun, iki sakat sebebi vardır:

Birisi: eskiden kalma kötü bir alışkanlığın devam edip gitmesidir. Köy Kanununun neşrinden önce, idare üstünlerinin muhtarlar üzerindeki etki ve yetkileri sonsuzdu. Hükümet otoritesi hesabına, istediklerini muhtar yaparlar, istemediklerini muhtarlıktan atarlardı. Muhtarlık mühürleri de, değişen bu arzulara göre elden ele dolaşıp dururdu.

Köy Kanunu bu yolsuzluklara kesin olarak son vermiştir. Fakat, henüz bu alışıklığın tesirlerinden kendilerini kurtaramayanlarımız vardır.

Diğeri de, lüzumsuz bazı bürokrasi usullerinin hüküm sürmesidir.

Herhangi bir muhtarın seçimi, köy derneği tarafından olup bitti haline geldikten sonra, seçilen muhtarın kanuni şartları haiz olup olmadığı, ancak hükümet merkezlerindeki dairelerin incelemeleriyle anlaşılabilir. Bu itibarla seçim evrakı dairelerde dolaştırılıp menfi bir netice hasıl olmadıkça muhtar köyünde pekâlâ işe başlayabilir.

Fakat: mesele, bürokratik bakımdan hiç de böyle değildir. İdare üstünleri tarafından, muhtarların eline bu buyrultuların verilmesi lâzımdır. Bu şekil seçimin sonunu âdetâ tâyinle kapıyor. Derneğin prestijini hiçe indiriyor, bu husustaki maddelerin demokratik mahiyetlerini gölgeliyor.

İdare üstünlerimizin, bu eski âdet ve usullerden vazgeçmelerini, burada temenniye değer gördük.

B — Muhtarların görev, ödev ve yetkileri:

1 — Muhtar, ihtiyar kurulunun üyeleri gibi bu kurula dahil olur ve köy ihtiyar kurulunun yukarıda açıklanan bütün görev, ödev ve yetkilerini paylaşır. Köyün, bütün yerel işlerinde (köycülük hayatını ilgilendiren işlerde) olduğu gibi genel işlerde dahi (köyün devletçilik hayatını ilgilendiren işler) söz kesen odur.

Bu bakımdan, muhtarın iki cephesi vardır:

Biri köye doğru ve köy için, diğeri, hükümet merkezine doğru ve devlet için çalışan ve koşan iki şahsiyet gibi...

2 — Bu iş bölümünü, Köy Kanunu, 34 üncü ve 35 inci maddeleriyle (Köy işleri ve Devlet işleri) tâbirleriyle tertiplemiştir.

36 ncı madde, muhtarın göreceği devlet işlerini (Köyde kanunlar yayar, köylüye anlatır, köyün dirlik ve düzenliğine bakar, bulaşık ve salgın hastalıklarını kovar, üfürükçüleri, doktor taslaklarını, köye girip çıkanları hükümete haber verir, ölenlerle doğanları bildirir, eşkıyayı tutar, köylünün malına, canına kıyanları yakalar, askerleri, asker kaçaklarını arayıp bulur, askerlik şubelerine gönderir.) Şeklinde hülâsa edebileceğimiz işleri, birer birer sayıp dökmüştür.

37 nci madde de (Sıtma ile savaşmak için su birikintilerini kurutur, köye içilecek su getirtirir, kuyu ağızlarına bilezikler yaptırır, köyün her evinde kuyulu veya lağımlı birer helâ köyün münasip bir yerinde herkes için gene kuyulu ve kapalı büyük bir helâ yaptıрмаğa çalışır. Köyde, okul, cami, inşasıyla uğraşır. Köy yollarını düzenler, asker ailelerine, öksüz çocuklara yardım temin eder, köylüyü muzır hayvanlarla ve böceklerle uğraştırır, köy ahırlarını evlerden ayrı bir yerde yaptırır, köy mezarlığını köyden uzak yerler-

de kurdurur, köylüye çamaşırlık, hamam, pazar, çarşı yerleri ayırt ve inşa ettirir, sulama arklarını açtırır, güreş, cirit, nişan, spor alanları tesis ettirir, kağnıları tekerlekli arabalara çevirtir, köy namına ambar, tarla, bağ ve bahçe ve damızlık hayvan temin ettirir.) yolunda, muhtarın göreceği köy işlerini anlatmaktadır.

3 — Bu iki maddenin mefhumlarına dikkat edilecek olursa birinci plânda devlet işlerinin, ikinci plânda da köy işlerinin geldiği görülür, ve muhtar devlet işlerinde tam bir inisiyatif sahibi olduğu halde, köy işlerinde ihtiyar kurulunun kararlarına bağlı kalır.

Çünkü, 36 ncı maddede sayılıp dökülen görevlerde (ihtiyar meclisi) kaydı yoktur. 37 nci maddedeki görevlerde ise, bu kayıt vardır. Ancak bu maddenin 5 inci fıkrasında (Köy işlerine harcanacak parayı topladıktan sonra harcamak için emir vermek) yolunda açıklanan yetkinin, ihtiyar kurulunun kararı olmaksızın da uygulanacağı zannedilirse de, bu yetkinin uygulanması, köy bütçesinin uygulanması demek olduğuna göre ve mantıkî bir netice olarak, bu işte de ihtiyar kurulunun bilgi ve muvafakatinin alınması lâzım gelir.

Gene, bu maddenin birinci fıkrasında, köy namına dâvacı ve hasım olmak gibi muhtarın köye aid diğer bir görevinin de, ihtiyar kurulu kararı olmaksızın yapılabileceği hatıra gelmekte ise de, bu dâvaların köyün yerel işlerinin çerçevesi içinde bulunduğuna ve bu işlerin köy kurulunun bilgisi altında yürütülmesi icap ettiğine göre, bu işlerin de, ancak ihtiyar kurulunun direktifi dahilinde yapılabileceği kendiliğinden anlaşılır.

4 — Teknik ve bilimsel kaidelere tamamen uygun olan bu tertib ve tasnif, Köy Kanununun 9, 10 ve 11 nci maddelerinde de, berrak bir surette aydınlatılmıştır.

(Madde 9 — İşbu Kanun ile köye verilen işleri görmek köy muhtarının ve ihtiyar meclisinin vazifesidir.)

(Madde 10 — Muhtar köyün başıdır, işbu Kanuna göre, köy işlerinde söz söylemek, emir vermek ve emrini yaptırmak muhtarın hakkıdır. Muhtar devletin memurudur. Devlet işlerinde vazifesini 36 ncı maddeye göre yapar.) (Madde 11 — Köy muhtarının ve yapacağı işte köy muhtarıyla

birlikte olanların köy işlerinde fenalıkları anlaşılırsa devlet memuru gibi muhakeme edilir ve ceza görürler.)

5 — Köy muhtarının, görev ve yetkilerini kötüye kullanmasına karşı belli başlı iki fren vardır:

Birisi, köy ihtiyar kurulu, diğeri hükümet makamı.

Muhtar, köy ihtiyar kurulunun kararı olmaksızın köyün yerel işleri hakkında hiç bir harekette bulunamaz. Yukarıdaki maddeler bu ciheti garanti etmektedir.

Diğeri de, Kanunun 40 inci maddesi gereğince; (Madde 40 — Köy muhtarının köylü faydasına olmayan kararlarını kaymakam bozabilir. Fakta, onun yerine kaymakam kendiliğinden karar veremez, karar gene köylü tarafından verilir.) muhtarı, hükümet makamıyla frenlemiştir.

6 — Fakat, Kanunun diğeri bir maddesi, yani 41 inci maddesi, bu frenleme ve denetleme konusunda tamamen makûs bir sonuç husule getirmiştir. (Madde 41 — Kaymakam köy muhtarının köy işlerini yapamadığını görürse, köy muhtarına bir ihtar gönderir, bundan sonra da, iş göremediğini anlarsa köy derneğini toplar, başka bir köy muhtarı seçtirir, çıkarılan köy muhtarı gelecek seçimde gene seçilebilir.)

Bize göre,

Bu madde ile köye bir elden verilen idari muhtariyet, diğeri bir elle geri alınmaktadır.

Çünkü, Köy Kanunu'nun, köy idarelerinde o kadar hararetle tesis ettiği mahallî muhtariyet prensini, bu madde ile çok zedelenmektedir ve hakikaten, bu madde, idare üstünleri tarafından son derece dikkat ve itina ile uygulanmadığı takdirde, köyler, muhtar ve demokratik hayatlarının nazik ve kritik bir safhasını geçirmek, mahallî muhtariyet prensibinin çerçevesi içinde muhtara verilen yetkileri besleyen hukuki kaynakların kurduğunu görmek ve nihayet Köy Kanunu'nun, bütün demokratik karakter ve ülkülerinin ölü bir noktaya doğru götürülmesini beklemek gibi talihsizliklere uğramak tehlikesine daima maruzdurlar.

Bakınız nasıl?

Kaymakam, köy muhtarının köy işlerini yapamadığını her zaman ileri sürebilir ve formaliteyi tamamlamak için de, her zaman ona bir ihtarname gönderebilir. Bu ihtardan sonra da, onun gene bir iş göremediğini iddia edebilir

Bütün bu düşünce ve hareketlerde kaymakamı frenleyebilecek tek bir engel yoktur. Mutlak ve genel bir surette kaymakama verilen bu yetki, bütün muhtarları kaymakamların arzu ve kaptisleri önünde sürükleyebilir. (Muhtarın, muhtar olduğu) nazariyesi, kökünden sarsılabilir.

Kaymakamların bu yetkileri, hiç olmazsa, köy işlerinin muhtarlar tarafından yapılamadığı bir tahkikat evrakıyla tesbit edilmek, idare kurullarından bu hususta bir karar alınmak ve ihtardan sonra da, muhtarın görevini beceremediğı ikinci bir tahkikatla tevsik olunmak suretiyle kösteklenmelidir.

Köy Kanunu'nun ana prensiplerini siyanet bakımından, değiştirilmesi lâzım gelen maddelerinden birisi de bu 41 inci maddedir.

7 — Dahası var: Kaymakamlar bu 41 inci maddeyi uygularken, yalnız muhtarı hedef tutmuyorlar, bazı kerre, muhtarla beraber ihtiyar kurullarını da ortadan kaldırıyorlar. Muhtar ve ihtiyar kurulu üyelerini yeni baştan köylüye seçtiriyorlar.

Halbuki, dernek tarafından seçilen ihtiyar kurulu üyeleri, ancak kanunlarımızda tasrih edilen sebepler yüzünden işlerinden çıkarılabilirler. Bu çeşit kanuni sebepler olmadıkça, bunlara dokunulamaz. 41 inci maddenin kaymakamlara verdiği yetki, hem idaridir, hem de yalnız muhtarlara münhasırdır. ⁽⁴⁾.

21/11/94

⁴ Köy Kanunu etüdlerini. bir takını köşe taşları etrafında toplayıp kısım kısım izah ettiğimiz sıralarda, daima ileri sürdüğümüz ve üzerlerinde ısrarla durduğumuz noktalar, onun teknik kusurları ve bu kusurları temizleme çareleri olmuştur.

Kusurları, memleketimizin tarihî ve coğrafi realitelerine, koy sosyetelerinin maddi ve manevi imkânlarına, bilhassa 22 yıldanberi köylü için kabul edilmiş olan hukuki ve demokratik prensiplere aykırı olarak, gerek onun birçok maddelerinde, gerek çok uzun süren tatbik zamanlarında bol bol rastlanan, bu gibi yanlış düşünce ve hareketlerdir.

Çareler ise, bu kusurların, (Teknik idare) bilgisinin süngeriyle bir an evvel silinmesinden, diğer bir deyimle, Köy Kanunu'nun daha pratik esaslara göre değiştirilmesinden ibarettir.

TERCÜMELER.

MODERN İDARE HUKUKUNDA HUKUK DEVLETİ KAVRAMI

Yazan: **Antonio SALANDRA**
Roma Üniversitesinde
Ordinaryüs Profesör

İtalyancadan çeviren:
Vecihi TÖNÜK
Tetkik Müşaviri

I.

Hukuk Devletin Tarihî ve İlmî Tekâmülü:

İdare Hukuku, sade bir ifade ile, Hukuk - Devleti'ni düzenleyen kuralların tümüdür, diye tarif olunabilir. Bu formül ile ben, XIX asır Alman hukukçularının ortaya koydukları «Rechtstaat» tâbirine, İtalyan dil ve kültürüne uygun bir karşılık bulmuş oluyorum.

İdari faaliyetlerin maddi şiddet ve genişliği ve bunların yürütülmesi için gereken emir vermek ve hükmetmek (erki ne olursa olsun, eğer egemenlik erkinin icrası açık ve kesin kaidelerle belli edilmemiş ve önceden bu yetkilerin kimler tarafından kullanılacağı emniyetle vazolunmamış ve bunların hudutları çizilmemiş ve hangi şekil ve müddetlerle istimal edileceği tâyin edilmemiş ve bundan başka bu kaidelere riayet ettirmek için vatandaşların ellerinde kâfi vasıtalar yoksa orada hür bir hükümet yani medeni hürriyetlerin sağlanıp sayıldığı bir hükümet vardır, denemez. Bu ilk bakışta basit ve iptidai bir gerçek ve hattâ söylenilmesi de zait gibi görünürse de, kamu hukukunun tatbikatında ve ilim sahasında eski zamanlardan beri her vakit böyle kolayca kabul edilmiş değildir. Bu, bugün hemen medeni milletlerin müşterek ülküsünü temsil etmekte ve gayrivazih ve mütebayin de olsa imkân derecesinde, hükümet yapmakta buna uyulmaya çalışılmaktadır.

Bu ülkeye tedricen ulaşmak gayretleri Hukuk Devletine doğru gitmeğe müncer olmaktadır ve olmalıdır. Hukuk Devleti tam o devlettir ki, icraatını hukuk kaidelerine göre izah ve ihzar eder. Bu dediğimiz gibi bir devlet, ne her

vakit mevcut olmuştur, ne de zarurî ve mantikî bir varlık ve bir görünüşdür, fakat bir buçuk asırdan beri kamu hukukuna sokulmuş bir kavramdır. Bu sebeple idare hukuku, tam hukuk devletinin hukukudur ve yeni bir hukuktur. Şüphesiz eski ve orta çağlarda iyi hükümetler gelip geçmişlerdir. Fakat bunlar tam manasiyle hukuk devleti olmamışlardır. Çünkü, onların faaliyetleri değişmez ve sabit kanunlara tevfikan değil, sadece tebaalarının yüksek refah ve saadetlerinden ilham alarak ferdî teşebbüslerle ve gelişi güzel bir surette ifa olunmuştur.

Bu devletlerde idare, tamamiyle hükümdarın - bu hükümdar ister ilahi hukuka göre irsî, isterse seçilen halk temsilcisi olarak iş başına gelmiş olsun - arzu ve iradesine tabi idi.

Her iki takdirde de yetkilerin dağıtılması ve kamunun refah ve saadetinin sağlanması ve bunun yordamı hükümdarın anlayış tarzının hüküm ve nüfuzu altında idi. Siyasi yenilikler vâki olduğu zamanlarda ve mutlak hükümetler tefriki esasına tevfikan kamu hukukunda yapılan değişiklikler, anayasa hukuku sahasına münhasır kalır ve anayasa ise, ancak vatandaşların, hâkimiyetin icrasına dar veya geniş ölçüde, az veya çok vasıtalı olarak iştirakini sağlar ve böylece idare bu yeniliklere yabancı bir duruma düşerdi. Anayasa bir kerre kabul, edilince artık, hâkimiyet, ister mutlak ve irsî bir hükümdar, isterse halk tarafından müntahap bir hükümet tarafından icra edilsin, buna sınır konamazdı. Hattâ bazı defa seçim esasına dayanan bir hükümet, tarihte «Selâmeti Umumiye Komitesi» nde görüldüğü gibi, daha müstebit olurdu.

Bu itibarla, mutlâkiyet usuliyile idare olunan memleketlerde, idare hukuku, doğrudan doğruya hükümdarın arzu ve iradesinin tezahür ve tecellisi olan ve yine onun keyif ve arzusuna göre değişebilen emir ve nizamlara maksur ve münhasır kalırdı.

Hukuk - Devlet'i görüş ve anlayışına, sadece kanunun üstünlüğü ve hâkimiyeti tarzında ve rüşeym halinde, Yunan filozoflarında ve bu arada Eflatun'da rastlanmaktadır. Eflatun, De Legibus = Kanunlara Dair adlı eserinde: «Ben, hükümet edenleri kanunların hâdimi, kanunların yürütüm memur ve vasıtaları diye adlandırıyorum, fakat bunu ye-

ni bir ad takmak için değil, devletin selâmet ve saadetine buna bağlı olduğunu düşünüyorum da onun için yapıyorum. Bir Devlette ki kanunlar, idare edenlerin iradelerine tâbi ve münkattırlar; orada kanunlar zayıftırlar ve tabîî inkiraz yakındır. Bilâkis, bir Devlette ki kanunlar, idare edenlerin efendisidirler ve idare edenler kanunun hâdimidirler, orada selâmet ve salâh ve her çeşid iyilik ve refah vardır» tarzında fikirlerini açıklamaktadır. Sofokles, Kırıl Oidipus adlı eserinde: «Semavi esirlerin mevlüdü olan yüce kanunları tahayyül ederek kanunları ilâhlaştırıyor, onları tebcil ve takdis ediyordu.»

Bundan başka şu Yunan vecizesi de herkesçe bilinmektedir: «Hür ve serbest olunduğu kadar da kanunlara riayet ve inkiyat». Fakat eski zamanların klâsik devirlerinde rüşeym halindeki hukuk - devleti mefhumu basit bir politika ahlaki kaidesi idi ki, müşahhas Devlet hayatına aslâ intikal ve inikas etmiyordu. Çünkü icrayı hükümet edenlerin, kanunlara hürmet ve inkiyatını sağlayacak teşriî müeyyideleri muhtevi müşahhas kaideler mevcut değildi. İşte hiç şüphesiz bunun içindir ki Atina Cumhuriyetiyle Roma da Devletin kuruluşunu düzenliyen bir esas teşkilât kanunu mevcuttu, fakat bir idare hukuku tamamiyle mefkut idi.

Büyük devletlerin siyasi ve idari teşkilâtı bile, son zamanlara kadar az istisnalarla «Princeps legibus solutum = hükümdar kanun hükümlerinde bağlı değildir» formülünde ifadesini bulmakta idi. Bu düstur Ulpiyen'in: «Qod Principi placuit legis habet vigorem = hükümdarın arzu ve iradesi kanun hüküm ve kuvvetindedir» tarzındaki ifadesiyle eski kamu hukukunun baş kuralı haline gelmişti. Bu şekildeki bir düsturun, hukuk devletini tamamiyle ortadan kaldırdığı ise şüphe götürmez.

Hukuk, ilkönce özel hukuk şeklinde tezahür etmiştir. Devletin, kanunlarla tanzim edilmiş bulunan en büyük vazifesi de, sadece yargılanmadan ibaret kalmıştır. Kamu hukuku, doğuşu sırasında, Ulpiyen'in şu formülünü tekrarlamakta idi: «Pirinceps legibus solutum =: hükümdar kanun hükümlerine bağlı değildir.»

Jean Bodin'in ⁽¹⁾ içtihadına göre de hâkimiyet (im-

¹ Jean Bodin, De Republica, III. 5.

perio) ikiye tefrik edilmektedir: Birisi kanuni hâkimiyettir ki, mahkeme ve hâkimlere hastır. Diğerî yüksek hâkimiyettir ki hükümdara raci ve aittir.

Daha sonraki devirlerde kiral demek devlet demektir. Bu XIV. üncü Lui'nin meşhur düsturudur: «L'Etat C'est moi — Devlet demek ben demektir. » Lâfzan farklı ise de, mâna ve medlûl itibariyle de II nci Frederik'in vecizesine göre Hohenzollern hanedanının düsturu da aynidir: «Pirinpe e il primo servitore dello Stato — Devletin birinci hadimi hükümdardır.»

Burbon ve Hohenzollern hanedanının hükümeti mutlak asının yerine, kamuoyu ile seçilmiş bir devlet başkan: getiriniz ve erk ve yetkilerin kullanma suretinin kaidelere bağlanmadığını tasavvur ediniz; orada anayasalı bir devlet vardır amma bir Hukuk - Devleti aslâ.

Halbuki, vatandaşların kamu işlerinin idaresine iştiraki demek olan ve siyasi haklardan ayrılması lâzım gelen medenî hürriyetleri, fertlere ancak Hukuk - Devleti sağlayabilir.

Hakikaten Alexandre Tocqueville, «L'Ancien Regime et la Revolution — Eski idare tarzı ve devrim» adlı eserinde, Fransız devriminin idareye hiç dokunmadığı için anayasa etrafında nasıl bitip tükendiğini ve ayrıca, idarenin, devrimden önce mutlakîyet devrindeki vaziyette kaldığı için de her çeşit hürriyeti boğup söndürmeğe müstait olduğunu göstermektedir. Seçim usulüne dayanan mutlakîyetin belki de eski irsi mutlakîyetten daha çok meşum ve zararlı olabileceği ispat olunabilir. Filhakika Selâmeti umumiye komitesini, Konvansiyonu ve hepsinden daha müthiş ve feci olan tethiş devrini hatırlatmak kâfidir.

Şu halde hukuk _ devleti kavramı, modern hukukun bir kazancıdır. Bir de hukuk _ devleti kavramı meşru hükümet mefhumıyla karıştırılmamalıdır. Meşru hükümet; iktidar kanunen kendisine tevdi edilmiş bulunan hükümet demektir. Hukuk- devleti ise, bütün erk ve yetkilerin kanunlara tevfiikan kullanılmasını sağlayan devlet demektir. Bu itibarla bütün erk ve yetkilerin tek bir uzuvda toplanması halinde hukuk - devleti vardır denilemez ise de, meşru hükümet vardır denilebilir. Zira, Eflâtun tarafından da beyan ve id-

dia edildiği gibi, görev ve yetkilerin ayrılmamış olduğu yerlerde, hükümet edenlerin bu kanunlara bağlı kalmalarını sağlamak mümkün değildir.

Şu halde Hukuk - Devleti'ne yeni kamu hukukunun tekâmülü neticesinde erişilmektedir.

XVII nci yüzyılda İngilterede temsili usulün kesin olarak zaferinden sonra, ferdiyetçilik yavaş yavaş üstünlük kazanarak, Rönesans ve Reform devirlerini ve sanayi inkişafını takiben anayasaya bağlı (meşrutî) hükümet nazariyesi ortaya çıkmış bulunuyor. Böylece kamu hukuku, devlet görevlerini çeşitli uzuvlar arasında taksim etmek ve hükümdarın sonsuz erkini azaltmak amacıyla, önceden vazedilmiş bulunan hüküm ve kaidelerin bir bütünü olarak yükseltmekte ve ilk devirlerinde anayasa çerçevesi içinde hürriyetin inancasını aramağa maksur kalmaktadır. Fakat, bidayette hükümdarlığa karşı gösterilen güvensizlik, içtimai mukavelenin ve devrim zamanlarının anayasalarının müfrit neticelerine sürüklemiş ve bununla beraber bütün bunların mutlâkiyet usulüne karşı yeter inanca olmadığını ispat etmiş bulunmaktadır icra kuvveti o kadar çabuk değişme istidadı göstermiştir ki, Robes - Pierre'in tâbiriyle, umumî iradenin mümessili vaziyetine gelmiş ve her türlü hürriyeti boğmak ve söndürmek iktidarına malik olduğunu isbat etmiştir. Kezalik asrımızda tezahür etmiş olan parlamentarizm ile tesis edilmiş bulunan, bakanların sorumluluğu prensibinin de yeter olmadığı anlaşılmıştır. Yeni deneyler, hürriyetin çoğunluğu eline tevdi edilmesinin, fena neticeler verdiği kanaatini doğurmaktadır. Bu itibarla, bundan sonra kamu hukukunun kifayet ve tamamiyetinin geniş ve devamlı inkişafının idare alanında olması icabettiğini bir kere daha göstermektedir.

Böyle bir inkişaf hukuk devleti'nde teşahhus ederek, Avrupada XVIII inci asırda ortaya çıkmış ve ilk önce İngilterede, sonra da Fransada ve daha sonra diğer devletlerde belirilmiş ve kamu orunlarına karşı vatandaşların inancasını artırmak yolunda ilerliyerek, her gün yeni başarılar kazanmak yolunu tutmuştur. Böylece meselâ, İtalya'da Cirişpi ve Minghetti, Fransada olduğu gibi vekâletlerin teşkilât ve adetlerinin kiral kararnamesiyle değiştirilebilmesini müda-

faa ediyorlardı; Silvio Spaventa ise, bilâkis bunun kanunla yapılması lâzım geldiği fikir ve mütaleasında bulunuyordu ve hakikaten bu prensip hukuk devleti'nin esaslarının yeni bir icra ve tahakkukunu teşkil etmekte bulunduğundan, 1904 te sarîh bir kanunla bu başarılmış oldu.

Bu şerh ve beyan olunan mülâhaza ve mütalaalardan idari tasarruf mefhumunun esaslı hukuki mahiyeti de çıkmaktadır. İdari tasarruf, ne idari bir fiil, ne de idari bir icradır, fakat kamu idaresi tarafından başarılmış tamamiyle hukuki bir mahiyeti haiz bir muameledir ki, zaten kamu idaresinin faaliyetlerini hukukun tanzim ve idare ettiği kabul olunmadıkça bunun mahiyetinin irdelenmesine, anlaşılmasına ve kavranmasına imkân hâsıl olamaz.

Evvelce de dediğimiz gibi, hukuk devleti'nin inkişafı, sırf zamanımızın icad ettiği bir doktrin olmayıp Alman mektebi tarafından kat'î bir şekil verilmiş ve İherin'in, devletlin kendi kendini tahdit etmesi vetiresile izah olunmuştur. Hâkim kudretin kanunlara münkat ve tabîî kalması için, bu inkiyat ve tâbiyeti müessir kılacak Uzuvarın ihdas ve teşkili lâzımdır. Modern devlette hâkimiyet birdir ve hududu evvelden konulmuş bulunan kanunlarla muayyendir. Böyle kanunlarla ihdas edilmiş bulunan uzuvların, bu hâkimiyeti icrada yine kanunlara uymak mecburiyeti olmalıdır.

Modern devletler şu hakikate vâkıfurlar iki, hareketlerinin kendiliğinden tahdidi hakiki hürriyetin esasıdır ve herkim cemiyetimizi siyasi ihtiyaçlardan ve hürriyet ve medeniyetimizi ilerlemekten alıkoymak tehlikesinden kurtarmak isterse, hukuk devleti'ni sağlam temellere oturtmak için sarfolunan gayretlere iştirak etmeli ve bunu âmmenin vicdanına sokmağa çalışmalıdır.

II

HUKUK - DEVLETİ KAVRAMININ ŞUMULÜ

Bir devlet, tam ve kâmil bir hukuk devleti'ne ulaşmaya asla muvaffak ye muktedir olamaz mı? .

Bu mukadder soru bundan şüphe etmenin haklı olacağı cevabı ile karşılanabilir. Çünkü, böyle bir hukuk devletinin tam ve kâmil bir surette tahakkuk ettirilmesine mantıkî.

ve tarihî sebeplere dayanan muhtelif nevi ve mahiyetteki hadler mâni olmaktadır.

I — Bunların tamamıyla hukuki olmayanlarından biri, ahiren ünlü Fransız hukuku âmmecisi Duguit tarafından beyan ve ifade edilmiştir. Duguit: «kanun vasıtasıyla devletin kendi kendini sınırlaması doktrini büyük bir mantıksızlıkla malûldür. Mademki, bir istiyerek had koymak bahis mevzuudur, o halde, bu, haddi istiyerek koyan için bir had olamaz» diyor. «Eğer devlet, istiyerek, iradesiyle kendi hareket ve faaliyetine bir had koyuyorsa, iradesini değiştirençe böyle bir had de ortadan kalkar. Mademki kanun devletin iradesinin ifadesidir, devlet yeni bir kanunla ilk defa koyduğu haddi yeni bir kanunla değiştirebilir. Bir had herhangi bir kimsenin iradesine bağlı olunca, bu, başkaları için bir had olabilirse de bu haddi koyan için bir had olamaz. Çünkü herhangi bir müeyyide ile karşılaşmadan bu haddi nazarı dikkate almayabilir. Hakikaten kanunun çizdiği sınırlar, çizenler tarafından asla riayet görmeyecek olursa kim buna hürmet ettirebilir? Ve riayetsizlik halinde onlar hangi müeyyidelere çarpılacaklar? Müeyyide, ancak bir hâkim mevcut olduğu ve bir hüküm ile ona riayet temin ettiği takdirde müessir olabilir. Fakat böyle bir kudretin hakikaten ve fiilen mevcudiyeti, meseleyi tamamıyla halletmiş olmaz. Çünkü bu takdirde hâkimiyeti daha yüksek bir yere nakil ve is'ad etmekten başka bir şey yapılmış olmaz. Netekim orta zamanlarda zaman zaman böyle olmuş ve Katolik ve dünyevi diğer devletler, bilhassa üçüncü Innacent zamanında papalığın tabii ilân olunmuş idi. Bazı birleşik devletlerde de aynı hal vaki idi. Fakat gerek bu ve gerekse diğer hallerde hâkimiyetin yüksek uzuvlarının müeyyideden mahrum bulunmaları bir zarureti mantıkiyedir.»

II — Devletle vatandaşları arasında bir niza çıkıp ta, bunun halli zımnında mahkemeden bir hüküm sadır olması ve dâvayı kaybedenin de devlet bulunması takdirinde, kezaik hüküm idare aleyhine mecburen icra olunacaktır. Fakat hüküm, icra kuvveti marifetiyle icra olunacak ve hâdisede olduğu gibi, bizzat idare kendisini hâkimin hükmüne uydurmaya icbar edecektir. Hakikaten 25 Mart 1865 tarihli

kanunun 5 inci maddesinin E fıkrası: «İdarî makamlar hal ve karara bağlanmış olan dâvalara müteallik olarak mahkemelerden sâdır olan kararlara uyacaklardır.» hükmünü koymuştur. Fakat kanunun bu sarîh emrine rağmen, idarenin, hâkimin hükmüne uymak istememesi gibi, ortaya bir mesele çıkmaktadır.

17 Ağustos 1907 tarihli kanunun 23 üncü maddesi böyle vaziyetlerde ve bilhassa idarenin mahkeme hüküm ve kararını icra ve infaz etmemekte ısrar ve mukavemet göstermesinin suiniyetten ziyade hükmün tefsir ve infazı tarzına müteallik olması halini derpiş ederek, Danıştayın Beşinci Daire sine müracaatı kabul etmektedir. Lâkin kanunun bunun için koyduğu tedbir ve çare ihtilâfı mantıkan halletmiş değildir. Vatandaşın Danıştayın Beşinci Dairesinden kendi lehine istihsal ettiği ilâmın, idare icrasının reddi halinde, idareyi bunu icra ve infaz ettirmeğe icbar edecek elinde ne gibi vasıta ve inanca mevcuttur?

Hakikat şudur ki, kanuniyetin nihai müeyyidesi kuvvet ve kudrettir. Kuvvet ve otorite ise kanunsuzluğu yine kendisi irtikâp etmiş bulunan Devletin elindedir. İşte bu vaziyette Hukukî - Devlet in mantığı sınırı ile karşılaşmış bulunuyoruz. Devlet, bizzat kendisi istiyerek, kanunsuz muamelesini vatandaşların icbarı olmaksızın tamir ve ıslah etmelidir. Bunun içindir ki, vatandaşlar hakkında kanunlara itaat ve Devlet hakkında da kanunlara hürmet ve riayet tâbirleri kullanılır.

O halde Hukuk - Devleti için hakikaten bir had, bir ademi kemal mukadderdir. İcrayı hükümet edenlerin kanunlara ve onların tatbikatına iradi olarak inkiyat etmeleri lâzımdır. Bu sebeple meselenin öyle kesin ve nihai bir hal çaresi yoktur.

III. — Hukuk-Devleti'nde diğer bir eksikliğe de, idari kanunların mahdud surette bulunmasında rastlanır. İdari mevzuat ne kadar tafsilâtlı olarak inkişaf ederse etsin, idari faaliyetlerin hepsini istimal etmesi mümkün değildir. Bu sebeple bunların hepsini kanuna tâbi kılmaya imkân yoktur, idarenin belli başlı gayesi, yalnızca, hukuku tahakkuk ettirmek olmayıp idare daha mürekkep gayeler de takip eder ki,

bu bir milletin ulaştığı medeniyet derece ve seviyesini muhafaza ve terakki ettirmekle hulâsa olunabilir.

Bundan şu netice çıkar ki, idarenin faaliyet sahası içtimai hayatı tamamiyle kaplayacak kadar geniştir. Bu sebeple idari faaliyetlerin, kanun dışında kalan ve idarenin takdir salâhiyetine dahil bulunan kısmı da az değildir. İdari kanunların eksikliğinden, yetersizliğinden başka, bu hali kanunların düsturlaştırdığı umumi mahiyetteki hüküm ve faraziyelerin tâyin ve derpiş etmeğe muktedir olamadıkları öyle şartlar vardır ki, bu hal fiilen vaziyeti muhik göstermeğe kâfidir. Bunun içindir ki İhering, pek haklı olarak bütün bir İçtimai hayatın bir saatçinin harekâtına irca olunamayacağını müşahede ve beyan etmektedir.

IV. — Sonra öyle zaruret şart ve halleri ortaya çıkabilir ki, hukukun o andaki hali cemiyetin hayatına engel olur. Bu hallerde, şekli hukukun üstünde bulunan yaşamak hakkı, şekli hukuka ve devlet uzuvlarını muayyen bir zamanda hayatın zaruri inkişafını köstekleyen bütün hukuk kaidelerini iptale cevaz ve müsaade vermeğe icbar eder. Bu hallerde ortaya bir zaruret hakkı (Jus necessitatis) çıkar ki, devlet uzuvlarını o mevzu kaideleri kırmağa ve hattâ hal ve vaziyet icab ettiriyor ise kanunsuz idareye de zorlar.

Bu hal 28 Aralık 1908 Reggio ve Messina felâketinden sonra tipik bir suprette tahakkuk etmiştir. O vakit, idare ile içtimai yardımdan, aile ve veraset hukukuna varıncaya kadar çok muhtelif ve mütenevvi sahalarda, bir seri hususî kaideler vaz ve uzviyetler ihdas edilmek mecburiyetinde kalındı. Bütün bu acele tedbirlerin kararnamelerle alınması zarureti hasıl olmuş ve sonradan bunlar parlamento tarafından kabul ve tasdik edilmiştir. Böyle hallerde, yeni kudret ve salâhiyetler bahşeden yeni' hukukun ihdasından ve vatandaşların mülkiyet haklarının ve hürriyetlerinin kısılmasından doğan sorumluluk, alınmış olan karar ve tedbirlerin tasdik edilip edilmemesi itibarile, idare edenlerin parlamentoya karşı siyasi sorumluluğu şeklinde tecelli ve tezahür eder.

Fakat bu zaruret hal ve tedbirlerinden başka daha az ehemmiyetli haller de vardır. Mesela 1908 tarihli İller ve

Kommünler Kanunu'nun 151 inci maddesi kanunla kommünlere verilmiş olan mahalli ve beledi kolluk tüzükleri yapmak gibi kamu güvenliğine müteallik tedbirlerin alınmasını komün başkanına bırakmıştır. Böylece karar ve tedbir almak erk ve yetkisi yalnız acele ve zarurî hallere kasrolunmuş değildir. Kezalik kamu sağlığını korumak için tedbirler almak ve hattâ cezai takibat baki kalmak üzere, bunları, masrafı İngilizlere ait olmak üzere yürütmek yetkisi de verilmiştir.

Ayni suretle 20 Mart, 1865 tarihli (İdare dâvaları Hakkındaki Kanunun) 7 nci maddesinin «E» fıkrası: Kamusal ihtiyaç ve zaruretler gerektirirse, idari makamların, hususî mülkiyete hemen el koyabilecekleri ve ayni sebeplere müsteniden tarafların haklarına halel gelmeksizin ve gerekçeli bir kararla bunun icab ettirdiği hukuki neticeleri istihsal edebilecekleri» hakkında bir hükmü muhtevidir. Sözü geçen kanunun 7 nci maddesi, böyle mühim hallerde ve evgin kamusal zaruret ve ihtiyaçların başgösterdiği zamanlarda idare makamlarına, umumi menfaatler için yapılacak kamulaştırmalar hakkındaki kanunun kaidelerinden inhiraf edilerek hususi mülkiyete el koyabilmelerini tecviz etmektedir. Fakat bu ve buna benziyen sair hallerde, kanun, evginlik ve ret gibi iki müntehanın objektif ölçüsünü vermemiş ve bunun takdirini kommün başkanının sağduyu ve hakemliğine bırakmak suretile idari makamların takdir salâhiyetini artırmıştır.

Böylece beklenmedik hal ve vaziyetler, kanunu yapanlar tarafından önceden düşünülmüş ve müeyyidelendirilmiş olmakla beraber, hukuk kaidelerinin birçok ahvalde gayri muayyen oluşu, hukuk - devleti ülküsü için başkaca bir had ve engel teşkil etmekte bulunmuştur.

İlmî ve nev'î bakımlardan denilebilir ki, böyle tedbir ve kararlar alınabilmesi için, evginlik ve zaruret gibi iki unsurun bir arada bulunması lâzımdır. Bununla beraber bu iki unsurun varlığı ve bir arada içtimai yargıcın yargısına tabi bulunabilirse de, yargıcın deneti zaruret ve evgin hâllere mahsus tedbir ve kararların kanunî şekli uygunluk ve düzgünlüğüne taallük edebilip yoksa yargıca onu çıkaran yürü-

tüm erkini, bunu almaya zorlamış bulunan şart ve olayları irdelemek yetkisini vermez.

Bununla beraber yargıçlar, 20 Mart. 1865 tarihli kanunun 5 inci maddesinin «E» fıkrasını uygulamaya devam edegelmişlerdir. Başka türlü düşünen yazarlar da yok değildir; bunların noktai nazarları bilhassa meselenin şekli anlamına taallük etmektedir. Yalnız bir meselede, Yargıtay 1899 yılında verdiği bir kararla, kamu güvenliği ve basım hakkındaki kanunları tadil etmek amacile çıkarılmış olan muvakkat bir kanunu uygulamaktan çekindi. Bu sıralarda hükümet, bu değişiklikleri bir kanunla yapmak istiyordu; fakat meclisteki azınlık hükümete müşkülât çıkarıyordu. Bunun üzerine hükümet, aynı hükümleri muvakkat kanun (decreti-legge) halinde neşretti. Bu muvakkat kanunun taşıdığı hükümlerin ortaya attığı iki uyumsuzluk münasebetiyle, bunlar, Yargıtayın huzurunda tartışmaya arzolundu. Yargıtay, bu muvakkat kanunların uygulanması suretiyle verilmiş olan hükümleri, bunların belli bir mehil içinde parlamentonun onaylamasına sunulması gerektiği ve hâlbuki bu müddet bitmeden evvel hükümetin parlamentoda karşılaştığı müşkülliye yenmek için, parlamentoyu kapatmış ve parlamentonun oyunu belirtmesine imkân bırakılmayarak muvakkat kanunlar böylece güdük kalmış bulunduğundan bahisle, bu kanunların usule uygun olmadığını iler sürerek bozmuştur. Diğer bazıları da, muvakkat kanunlara itiraz yolunun, yetkiyi aşma davalarının yargı yeri olan Danıştayın Dördüncü Dairesine başvurmak olduğu düşüncesindedirler. Zira bunlar, muvakkat kanunlar, yetkiyi aşmanın tipik misalini teşkil ederler demektir. Bütün bunlar doğrudur, fakat hükümetin siyasi erkine dayanarak çıkardığı böyle kararlar, Danıştayın yargısal denetinden kanunen hariç tutulmuştur.

V. — Nihayet bahsettiğimiz zaruret hukuku «Jus necessitatis» ile kudemanın, haksız, nasafetsiz hukuk dedikleri şeyleri birbirine karıştırmamak lâzımdır.

Mademki, her hangi bir kural şeklen kanun olmak niteliğini taşımaktadır, o kanundur; ve eğer böyle değilse zaten kanun değildir. Böyle olunca da mantıkan kanunsuz ka-

nun tasavvur olunamaz. Fakat şeklen kanun olduğu halde, esasta, hakkın ve nasafetin yüksek prensip ve miyarlarına uymayabilir; yani haksız kanunlar «leges iniquae» olabilir.

Halbuki kanuna çok saygı gösteren İngiltere ve diğer memleketlerde bile, daima, siyasi düşmanları vurmak ve ezmek için, hiç kimsenin umumi ceza kanunlarının derpiş etmediği cezalarla cezalandırılması esasından ayrılarak, istisnai müeyyideler koyan özel kanunlar çıkarılmıştır. Sekizinci Hanri düşmanlarını böyle cezalara çarptırmak için bu yoldaki kanunlardan faydalanmıştı. Bugün ise Fransa da, düşen Kral hanedanına mensup olanlar, belli memurluklara girememek ve orduda hiç bir rütbe alamamak gibi özel kanunların, koyulduğu istisnai müeyyidelere çarptırılmışlardır. Bu yoldaki kanunlar sırf hükümet şeklini cumhuriyet olarak kalmasını sağlamak ve korumak endişesinden ilham almakla beraber, haddi zatında nısfete aykırıdır.

O halde yaşama uzvunun böyle bazı suiistimalleri olmakta ve bunun kati bir çaresi de bulunmamaktadır.

Her ne kadar, eski Isparta'da olduğu gibi yüksek yargıçlardan âli bir mahkeme kurulması imkânları üzerinde bir hayli derin düşünceler ve ince buluşlar ortaya atılmış ise de, bütün bunlar, sonunda, daima faydasız bir kelime kavgasına müncer olmuştur. Eğer Birleşik Amerika Devletlerinde buna benzer yüksek bir mahkeme varsa, bu onun federal bir devlet olmak gibi özel bir durum ve kuruluşta bulunmasının neticesidir ve federasyonu kuran devletlerin kendi erk ve yetki sınırları içinde kalmalarını sağlamak amacına matuftur. Fakat bu hiç bir vakit federatif bir kuruluşta olmayan vahidi devletlerde olamaz; çünkü parlamentonun haiz olduğu egemenlik bu yüksek mahkemeye geçecek demektir ki, nihayetülemir bununla tedavisi ve ortadan kaldırılması kabil olmıyan haksızlık ve nasafetsizlik yer değiştirmiş olmaktan başka bir şey yapılmış bulunmayacaktır.

Her ne olursa olsun, yukarıdan beri gösterilen bütün tahdit ve eksikliklere rağmen, geçen yüzyıl içinde bilhassa hukuk Devleti'nin daima artarak gelişen inancalarının kaydettiği ilerlemeyi görüp tanımamak mümkün değildir.

III

HUKUK DEVLETİNİN TEMİNATI OLMAK

BAKIMINDAN İDARİ MEVZUAT

İdare, içtimai hayatın bir tezahürüdür; onu içtimai hayat besler. İçtimai hayat onun üzerinde eylemli sonuçlar hâsıl eder. İdare bugünkü milletlerin hayatı gibi çok şekilli, mudil ve mürekkep, daima değişen, müstemir ve seri bir oluş içindedir. Bu vasıfları haiz bulunması itibariyle, istenilen herhangi bir gayeye vüsul için, idare, kanunlardan sarahaten müştak erk ve yetkiler dışında salâhiyetlere sahip bulunmamalıdır idarede keyfî hareket biraz da sakınılamaz bir haldir. Fakat hür bir hükümetin esaslı şartlarından biri; kanunların evvelden vaz, ve tanzim ettiği hudut ve şekiller dahilinde ve kanunların icaplarından bulunmaksızın, hiç bir vatandaşın hürriyeti tahdit ve mülkiyeti takyit ve tenzil olunmamasıdır.

Bu gayeyi mümkün olduğu kadar geniş ölçüde tahakkuk ettirmek için idari mevzuatın daima çoğalması zaruret halini almakta ve bu mevzuat idarenin hukuki bir şekil almasına da hizmet etmektedir. Mevzuatın bu çokluğu, bir taraftan da yeni ihtiyaçlardan doğan İdarî vazifelerin gün geçtikçe devamlı olarak artması ve bunların kanunlarla tanzim olunması zaruretiinden neşet etmektedir.

Bu artış, idarenin bütün kollarında vaki olmaktadır. Umumi maarifin inkişafına bakınız: bir asır evveline kadar hakiki ve mümtaz bir devlet işi olmaktan ziyade ilim ve sanatseverlerin hususi ve gayri muntazam himaye ve yardımlarile idamei mevcudiyet eden bir manzara arz etmekte idi. Bugün ise bunun aksine olarak seneden seneye yeni yeni inkişaf, ilerlemeler, gelişmeler kaydetmekte ve genişleyip artmaktadır. Kamu sağlığı ve bayındırlık işleri v.s için de aynı şey söylenebilir. Kamu sağlığını korumak için konmuş olan kanunlar bugün tam, .mükemmel ve tafsilâtli kaideleri ihtiva etmektedir. Buna mukabil, eskiden kamu sağlığına ait mevzuat, büyük salgın hastalıkların hüküm sürdüğü vakitlerde ittihaz edilmiş rabatasız, intizamsız ve gelişigüzel

tedbirlerden ibaretti. Bugün ileri tekniğin, bütün vatandaşların sağlık ve esenliklerinin sağlanması ve korunması için lüzumlu gördüğü ve tavsiye ettiği bütün tedbirler eskiden yetmez bir halde ve rüşeym halinde idi.

Bu artış şe çoğalış ya yeni işlem ve görevlerin ortaya çıkmasından yahud da mevcudların takviyesinden neşet etmektedir. Nitekim bugünkü karışık ve sonsuz yol manzumesi. eski Romada başkentten imparatorluğun eyaletlerine giden ticaret yollarının onarılması ve bunlara yenilerinin katılması suretiyle vücut bulmuştur. Aynı şey diğer ulaştırma hizmetleri için de söylenebilir: posta, telgraf v.s. gibi.

Bu sürekli artış devletlerin bütçelerinin sürekli ve arasız yükselmesi ve idare memurlarının sayısının gittikçe çoğalmasile ispat olunabilir. Bunun için sadece İtalya'da, devlet demiryollarıyla telefonlarının idare memurlarının sayısını 200,000 kadar artırdığını hatırlamak yeter.

Devlet görevlerinin sürekli artmasının ferdî teşebbüsün aleyhine olması itibarile, taşıdığı sosyolojik önemi tetkike bu yazımızın çerçevesi müsait bulunmamaktadır. Eğer bu hal böyle devam ederse Spencer'e göre, bu yeni bir zulüm ve istibdada yol açar. Bürokrasi ve yeni bir hükümet şekli ve ilâ.. Meselenin en alâka çeken tarafı, bizim araştırma konumuza dokunan bir alana taallük etmektedir. Bunun idare hukuku alanında doğrudan doğruya hâsıl ettiği neticenin, idari faaliyetleri düzenliyen kanunların çoğalması hâdisesi olduğunu belirtmek bizim için kâfîdir. Bu idari kanunların artışı dışında zaruri bir netice de, hükümetin takdir salâhiyetinin sürekli olarak artmış bulunmasıdır. Fakat hukuk-devletine ulaşmak için de hükümetin faaliyetlerinin bu kanunlar çerçevesi içinde kalmasile mümkündür. Bu da, mantıkan idari mevzuatın istikbalde de sürekli olarak artacağını göstermektedir. Diğer taraftan yeni idari görevlerin ihdası, yeni faaliyet ve münasebetler doğurur ve bunları düzenleyen kanunlar vatandaşların hürriyetlerini kısar ve ağır iktisadi yükümler kamu idaresine bunların yurttaşlara adalet dairesinde dağıtılması için büyük mükellefiyetler tahmil eder. Bu idârî kanunların sayısının devamlı artışının zaruretinin haklı

gösteren sebepler, sadece bizim kısaca saydıklarımızdan ibaret değildir. Kanunların çoğalması, idari organların çabuk işlemlerini geciktireceği (hakkında çok tekrarlanan şikâyetlerin ne kadar bayağı ve basit bir düşünce mahsulü olduğunu göstermeğe yeter.

Fakat hukuk _ devleti, yalnız mevzuatın artmasına değil, aynı zamanda mükemmelleşmesine de çalışır. Herşeyden evvel kanunların teknik bir değer taşımasına önem verir. Meselâ, sağlık kanunları yapılırken sadece kamu esenliği nazara alınır ve vatandaşların mülk edinme ve hürriyetleri bir tarafa bırakılırdı.

Kezalik, kamu idaresinin çeşitli kollarına ait teşkilât kanunları yapılırken, sadece bahis mevzuu olan hizmetlerin teşkilâtlandırılması düşünülür ve idarenin kullanacağı memurlarla uğraşılmaz ve bu tamamiyle mafevklerin keyfine terkedilirdi. Halbuki bugün, bunun aksine olarak aynı kanunlar idare memurlarının meslekî münasebetlerini tanzim etmek, üstlük astlık ilişkilerini düzenlemek ve idare ile memurlar ve memurlarla hiyerarşik makamlar arasındaki bağılılık düzeltilmek suretiyle tamamlanmaktadır. Öyle ki bu kanunlar ilk zamanlarda tamamiyle teknik ve ekonomik iken hukuki bir kisveye de bürünmektedir. Bu prensibin koyduğu miyara göre, meselâ, ilköğretim hakkındaki Daneo Credaro kanunu teknik amaçlardan başka ilköğretim kurulları kurulması ve bunlar ile öğretmenleri arasındaki münasebetlerin düzenlenmesi v.s. için de tamamiyle hukuki kurallar koymuştur.

O halde idari mevzuat sadece artmıyor; fakat aynı zamanda teknik ve hukuki gayelere ulaşmak için inkişaf ve terakki de etmektedir. Bunlarsız ise tasarlanan hukuk - devleti'ne ulaşamaz.

İNGİLTEREDE SOSYAL HİZMETLER

Y azan:
A. D. K. OWEN

Türkçeye çeviren:
İzzeddin ERAYDIN
Kırıkkale Kaymakamı

Genel bakış.

Ondokuzuncu yüzyılın ortalarına doğru, daha sonra başvekil olan Benjomin Disraeli, yazdığı kitapta halk arasındaki zengin ve fakirlerden bahsederken onları «iki millet» diye vasıflandırmıştı. Bugün gene içimizde zenginler ve fakirler var ve bunların hayat seviyeleri arasındaki fark gene ce_ ariyetimizi kemirmekte devam ediyor. Fakat o günle bugün arasında insan yaşayışında büyük değişmeler olmuştur, işçi sınıfının sosyal ve ekonomik durumunda husule gelen düzelme takdirlerin üstündedir. Bu düzelme, kısmen endüstri ve ticaretteki inkişafla birlikte ücretlerin artmasından ve kısmen de işçi ailelerindeki çocuk sayısının ortadan daha aşağı düşmüş olmasından ileri gelmektedir. Bununla beraber düzelmenin asıl sebebi, ücret çokluğundan veya çocuk azlığından ziyade, sosyal yardım teşkilâtının hayret verici şekillerde genişletilmiş olmasıdır.

Ondokuzuncu yüzyılın ortalarında, kadın ve çocukların çalıştırılması, iş saatlerinin uzunluğu, zararlı ve tehlikeli işler, fabrika çevrelerindeki fena mesken şartları gibi yeni endüstrileşme gayretleri arasında görülen kötülükleri önlemek için fabrikalar talimatı ve genel sağlık kanunları çıkarıldı ve bu asrın sonlarına doğru parlamento genel eğitim ve işçi evleri meselelerini ele aldı. Son kırk, yıl içinde ise ana ve çocuk korunması, okul çocuklarının sağlığı, körlerin ve akıl hastalarının esirgenmesi, işsiz, hasta, malûl, öksüz ve ihtiyar kimselerin ekonomik emniyeti meselelerinde meşgul olmak üzere bir sürü âmmе hizmetleri kurulmuştur. İngiltere'de sosyal hizmetler için 1890 - 1891 bütçesine konan para mik-

tarı insan başına (14) şilin düşmek üzere 22,5 milyon lira iken, yarım asra yakın bir zaman sonra 1936-1937 bütçesinde insan başına (10) lira düşecek şekilde 450 milyon liraya çıkmıştır. 1937 bütçesinde sosyal hizmetler için ayrılan para miktarı, bütün diğer hizmetleri karşılamak için konan paranın yüzde onundan daha aşağı düşmemektedir. Muhtelif hayır müesseseleri ve özel müesseseler tarafından yapılan yardımlar bunun dışında kalır.

Sosyal hizmetlerin doğuşu.

Britanya'daki sosyal hizmetlerin gelişmeleri nisbeten son yıllarda olmuşsa da, bunların kaynaklarını bulabilmek için epey eski zamanlara gitmek gerekir. Bugün hükümet tarafından idare edilip masrafları devlet bütçesinden Ödenen diğer birçok müesseseler gibi, sosyal hizmetlerde, eski zamanlarda hayır cemiyetlerinin üstlerine aldıkları islerdendi. Durumu iyi olanlar, kilise ve hayır müesseselerinin, muhtaç ve kurulmuş olanları korumak ve düşkünler yurdu kurmak ve kurulmuş olanları korumak maksadile açılan ianelere iştirak ederlerdi. Fakir halk, hastalık, malûliyet, dulluk ve erken ölüm hallerine karşı sigorta ve istekli işbirliği dersini çok eskiden almış bulunuyordu. 18 inci asırda ve hattâ daha evvel yüzlerce (Defnetme) kulübünün bulunması bunu ispat eder. Bu iyilik yapma ve karşılıklı yardım geleneklerinden Britanya'nın bugünkü sosyal yardım hizmetleri fişkırmıştır. Bugün işlemekte olan her sosyal yardım hizmeti, kökünü, devlete ait olmıyan bir hayır müessesesinden almıştır. Hattâ fakirler kanunu bile, orta çağın kilise ve düşkünler yurdu hayır müesseselerinin yerini tutmak için yapılmıştır. İlköğretim dahi gönüllü teşkilâtını henüz büsbütün terketmemiştir. Bugün hayır için açılmış hastahane ve dispanserler, devlet hastahaneleri ve kliniklerinin yanıbaşında hâlâ iş görüyorlar. Yüksek cemiyet ruhu taşıyan yurttaşlar, ana ve çocuk bakımı işlerinde bugünkü müesseselerin öncülleri olmuşlardır. İş idareleri, işsizlere yardım ve sigorta tecrübeleri bugünkü millî teşkilâtımıza yol açmıştır. Bunun gibi muhtelif hastalıkların tedavisi için kurulmuş hayır cemiyetleri de bu-

günün millî sağlık sigortalarının temellerini teşkil etmişlerdir.

Britanya’da sosyal yardım hizmetlerini görmek üzere kurulmuş olan gönüllü hayır cemiyetleri her bakımdan (avantaj) lı olmamış, bazan yabancı gözlerin hükmettikleri gibi idare gevşekliği ve beceriksizlikler doğurmuştur. Zaman zaman bu kurumların karşısına çıkan (reaksiyoner) derneklerin de tesirile ıslahat yapmak zarureti hasıl olmuştur. Fakat Britanya’daki sosyal müesseselerin gelişme karakteristiki budur. Bu gönüllü cemiyetler, insan ihtiyaçlarının geniş ölçüde, çeşitli şekillerini karşılayacak hizmet teşkilâtının kurulmasını hızlandırmışlardır.

Sosyal hizmetlerin gelişmesi.

İngilterede ve Gal’de ilk sosyal âmme hizmeti, düşkünler kanunile başlar. 15 ve 16 ncı yüzyıllar içinde sürülmeğe elverişli arazinin hayvan otlatmak için saklanması ve çevrilmesi, şehirlerde tarım ve endüstrinin genişlemesi gibi ekonomi alanındaki büyük değışiklikler, ortaçağ müesseselerinin halledemeyeceği meseleler ortaya çıkarmıştı. Feodalite cemiyeti yıkılıyordu. Kırlarda boş gezen topraksız köylü ve aynı haldeki şehirlinin durumunu düzeltmeğe, sadaka ve ianeye dayanan hayır cemiyetleri ve karşılıklı yardım kombinezonları çare olamazdı. Yeni bir statüye ihtiyaç vardı. İngiliz sosyal tarihinde bir müddet devam eden mahallî tecrübelerden sonra Kraliçe (Elizabeth) idaresinin sonlarına doğru, düşkünlere yardım sağlayan devlet sistemi kurulmuştur. Elizabeth’in Düşkünler Kanunu’nu destekleyen Büyük Kanun 1601 de çıkmıştır. Bu kanunun idari kısımları, son 340 yıl içinde derin değışikliklere uğramış olmakla beraber, seçim vasıtası olmayanlar (hakkındaki esas prensip bu gün de aynıdır. İhtiyaca göre yardım tespiti ile görevli komite, Elizabeth devrinde sulh mahkemesi idi, bugün sosyal yardım komitesidir. Görevin tarzı, maddi yardımdan ziyade bir hizmeti tercih ettirecek durumda bulunuyor. Sosyal yardım masraflarını mahallin vergi mükellefleri ödemekte devam ediyor. Bilhassa hastalık, işsizlik, dulluk ve ihtiyarlık gibi hallerde Düşkünler

Kanunu üstüne birçok mesuliyetler almış olmakla beraber, yine senelik masrafı çok büyüktür.

1603 yılına kadar bağımsız ve yüzyıl kadar da idare muhtarlığına sahip bir kiralık olan İskoçya da, Düşkünler Kanunu'nun gelişme tarzı İngiltere'dekinden daha başka türlü olmuştur. Düşkünlere yardım işi bu memlekette son asrın ortalarına kadar bir kilise görevi olarak kalmış ve gerekli tahsisatın büyük kısmı ianeye dayanmıştır. Diğer taraftan millî eğitim işi, İskoçya'da, İngiltere'den daha evvel ele alınmıştır. 16 ve 17 nci asırlarda İskoçya şehirlerinde masrafları belediyeler tarafından karşılanan (Burgh) mektepleri ve akademiler kurulmuştur. 1696 da masrafları mahallî vergilerle karşılanacak (mahalle) mektepleri kurulmasına dair olan kanun çıkarılmıştır. İngiltere ve Gal'de millî eğitim işi ta 1870 yılına kadar özel kimselerin ve hayır müesseselerinin ellerinde kalmıştır. 1870 yılından itibaren büyük gelişmeler kendini gösteriyor. Artık ilk tahsil herkes için mecburi ve parasızdır. Mektep çağı bazı vasıflar bulunmak şartile, on beşe çıkarılmıştır. Lise ve teknik tahsil de önemle ileri gitmiştir. Bir taraftan vilâyetlerde üniversiteler ve üniversite kolejleri kurulmuş, öte taraftan da eski Oxford ve Cambridge üniversiteleri de her din ve sınıftan erkek ve kadınlara kapılarını açmıştır. Bu esnada Büyük Britanyanın endüstri bölgelerinde yaşlı işçilerin okutulması faaliyetine de önem verilmiş bulunuyordu.

Bir aralık Büyük Britanya'da devlet otoritelerinin meşgul oldukları sosyal hizmetler, yalnız millî eğitim ile Düşkünler Kanunundan ibaret kaldı. 19 uncu asrın büyük kısmındaki sosyal felsefe, devletin, serbest yurttaşların özel bağımsızlığını, inisiyatif ruhunu sarsan bu gibi faaliyetlerine karşı sempati göstermiyordu. Bir refah ve çabuk ilerleme devri hüküm sürüyordu. Bir felâketin kurbanı olmadıkça kendini ayakta tutamayan bir kimse hoş görülüyordu. Her halde devlet idaresinde büyük ölçüde sosyal faaliyette vardı. Fabrika ve maden ocaklarındaki işçilerin menfaatlerini koruyacak, endüstri kapitalizminin ilk yıllarda sui istimallerini kaldıracak kanunlar çıkarılıyordu. Genel Sağlık Kanu-

nu şehir sağığında inkişâp yaptı. Belediyeler tarafından parklar ve gezinti yerleri açıldı. Kitap okuma yerleri ve yüzme havuzları kuruldu. Daha sonra şehirlerin izdihamı ve mesken buhranı meseleleri ortaya çıktı. Ve asrın sonunda işçilere tazminat kanunu kabul olundu. Yavaş yavaş anlaşılmağı başladı ki hükümet, yurttaşların refahı yolunda daha geniş mesuliyetler kabulüne hazırlanmadıkça yoksuzluk ve bununla beraber giden sosyal kötülük ortadan kalkmayacaktır. Yeni asırla birlikte sosyal hizmetler için yeni bir devir açılmış oluyordu. 1906 ile Büyük Harbin arasındaki zaman sosyal kanunların bereketli hasat mevsimi sayılabilir. Bu İngiltere'deki işçi sınıfı için «yeni devir» dir.

1906 da mahallî eğitim otoritelerine kimsesiz çocuklara parasız yemek verme salâhiyeti verildi. Ertesi sene mekteplerde sağık teşkilâtı kuruldu. Sosyal reformcuların 30 senelik sebatlı çabalayışları sonu 1908 de, İhtiyarlık Kanunu kabul olundu. 1909 da işçi pazarı millî sistemi ve şehirlerin imar plânları hakkındaki kanunlar çıkarıldı. Asgari ücretlerin tesbiti ile uğraşacak ticaret odaları ve kötü teşkilâtlandırılmış fabrikalarda çalışma şartları hakkındaki esaslarda aynı yılda kondu. 1911 de millî sağık ve işsizlik sigortası gibi iki önemli sosyal proje kabul olundu. Veremle savaşacak mükemmel bir müessese yaratmak yolundaki ilk adımlar atıldı. İki yıl sonra da akıl hastalıklarının tedavisi için önemli esaslar kabul olunmuştur.

Son muharebe içinde (Zührevi) hastalıklara karşı korunma ve tedavi hususunda âmme hizmetleri kurulmuş ve 1918 de öğretim ıslahatı hakkında geniş tedbirler alınmıştır. Çok eskidenberi bazı belediye ve hayır cemiyetleri tarafından idare edilmekte olan ana ve çocuk bakımı hizmetleri 1920 de çok genişletildi ve körleri koruma teşkilâtı ıslah edildi. Yirmi yıldanberi işsizlik ve iskân meseleleri, sosyal yardım departmanının başlıca çabalama konusunu teşkil ediyor. İşsizlik sigortası, mevcut amelenin üçte ikisini sağılıyordu. Uzun tecrübe ve hatalardan sonra, 1934 de kurulan işsizlere yardım hizmeti, işsizlik sigortasından faydalanamayan veya bu haktan faydalanma devresini geçirmiş

olan işçilere de yardım sağlamıştır. Bu müddet içinde bir takım iskân kanunları yapılarak icraata geçilmiştir. Dörtbuçuk milyondan fazla yeni ev yapılmış olup bunların çoğu işçi ailelerinin ihtiyaçlarına göre inşa edilmiş ve (Slum) denen fakir halk tabakasına ait kötü şartlar içinde birkaç yüz bin evde yıkılmıştır. Büyük Britanya halkının hemen üçte biri 1918 den beri yeni ev sahibi olmuştur. Bu esnada dul, yetim sigortalı işçi ve bunun 65 yaşını aşkın karışma yardım aylığı verilmesi kabul edilmiş ve sağlık hizmetlerinde de geniş reformlar yapılmıştır. 1939 harbi sosyal hizmetlerin daha genişleyeceği ümitlerini kırarak şekilde geldi çatı. Böyle olmakla beraber 1940 da sigortalı kadınların ve 60 yaşındaki sigortalı erkeklerin karılarının ve ihtiyar emeklilerin ilâve aylıkları hakkındaki kanun kabul olundu.

Bundan başka çocukları tehlikeli alanlardan emin yerlere nakletmek gayesile kurulmuş kulüpler ve harp zamanlarının güçlük vaziyetlerine karşı halka yardım maksadile teşekkül etmiş bürolar ve sair yeni bir takım özel gönüllü kurumlar da harp içinde gelişme göstermiştir.

Sosyal hizmetlerin bu günkü durumu:

Bugün İngiltere’de iş gören sosyal âmme hizmetleri dört genel gruba ayrılır:

Bunların başında (yapıcı cemiyet hizmetleri) diye vasıflandırılan işler vardır. Bu hizmetler içinde eğitim ve öğretim, genel sağlık, hasta bakım hizmetleri, kör, akıl hastası, malûl kimselerle cemiyetin diğer anormal ferdlerine yardımla görevli müesseseler mevcuttur. Bunlardan herbiri hizmet ihtisaslanmış ve meslek halini alan bir müessese olmuştur, Devlet otoriteleri okullar, öğretmenler, hastahaneler, klinikler, sanatoryumlar, doktorlar, hasta bakıcılar, iş borsaları ve saire sağlanmıştır. Bunlar ruh itibariyle hep yapıcı hizmetlerdir. Amaçları şahsın durumunu düzeltmek ve ona sosyal ehliyet kazandırmaktır. Bunlara sadece cemiyet hizmetleri de denilebilir. Çünkü faaliyetleri yalnız bir sosyal sınıfa münhasır değildir. Halleri vakitleri yerinde olanlar hâlâ çocuklarını özel mekteplere gönderebilirler, özel hasta bakıcı yurtlarına gidebilirler ve özel iş borsalarından fay-

dalanabilirler, fakat genel hizmet kapıları bunlar için kapalı değildir. Bugün hayli ıslah edilmiş olduğu için bu hizmetlerden faydalanan orta tabaka halkın sayısı çok artmıştır.

İkinci Grup: Halk ihtiyacını temin amacile kurulmuş hizmetlerdir. Medenî hayatın bazı zaruri ihtiyaçları, hekimlerce tavsiye edilen bazı önemli yiyecek maddeleri, sıhhi ve konforlu meskenler gibi yurttaşların çoğu kendi zayıf gelirleriyle sağlamağa muktedir olamazlar. Bir işçi ailesinin ihtiyacını karşılayacak en aşağı üç dört odalı, banyo ve mutfaklı olan bir evin kirası yüksektir. Küçük çocuklarla gebe veya emzikli kadınlar için hekimlerin tavsiye ettikleri çok pahalı yiyecek maddelerini, dar gelirli kimseler temin edemezler. Bu yardımların devlet tarafından yapılmasında güçlüklerle rastlanmakla beraber son yirmi yıl içinde dar gelirli ve bunların yakınları için milyonlarca bahçeli ev veya apartman şeklinde meskenler inşa ettirmek, ana ve çocuklar için ucuz süt ve başka gıda maddeleri temin etmek mümkün olmuştur. Bu prensibi hükümet bu harp içinde ekmek, et ve süt gibi hayati gıda maddelerinin fiyatlarını yükseltmemek hususunda genişleterek kullanmış ve işe büyük para tahsis etmiştir. 1940 yılında ucuzluğa yardım maksadile konan para miktarı haftada bir milyon İngiliz lirasından yukarı idi. Bugün süt gebe ve emzikli kadınlar için yarı Hatla satılıyor, fakirlere de parasız veriliyor.

Üçüncü grup hizmetler, sosyal sigortalar (social insurances) dir. İşsizlik, sağlık sigortaları ile dulluk, yetimlik ve ihtiyarlık pansiyonlarını konusu içine alan bu hizmetlere kendi kendine mecburi yardım sistemi gözüyle bakılabilir. Bunların teşkilâtı hükümetçe yapılır, masrafları vergi mükellefleri ve işçi kullananlar tarafından ödenir. El işçileri ve 250 lirayı geçmeyen aylıkçıları kanun, hükümetin ve işverenlerin de iştirak ettiği bir sandığa para vermeğe mecbur tutmuştur ki işsizlik, hastalık, maluliyet, dulluk, yetimlik veya ihtiyarlık hallerinde bu sandıktan yardım görecektir. Sosyal sigortalar ise, kazanma imkânını kaybeden İngiliz işçilerini düşkünlükten koruyacak en başlı kuvvet kaynağıdır. Karşılıklı sigorta (mutual insurance) da, vergi mükelleflerince alicenaplıkla karşılanmış. Ne teşkilâtlı iş muhitlerin-

de, politik temsilciler tarafından çeşitli yönlerde genişletilmesine çalışılmıştır. İşçilerin tazmin (Compensation) sigortaları, İngiltere’de sosyal hizmetler içine alınmamıştır. Karnın gereğince işverenler tazmin ile mükelleftirler, bunların çoğu tehlikeye karşı işçilerini sigorta ettiriyorlar. Bugün bu teşkilâta tam tatmin edici gözile bakılmadığından mesele kırallık komisyonu önünde yeniden incelenmektedir.

Dördüncü grup sosyal hizmetler, sosyal sigortaların sağlayamadıkları ihtiyaçları karşılamak için kurulmuşlardır. Sosyal yardım hizmetleri şunları içine alır: 70 yaşındakilere verilen ihtiyarlık pansiyonu; ihtiyarlık pansiyonu alanlardan aylıkları orta seviyeyi bulamayanlara verilen ilâve pansiyonu; işsizlere yardım; düşkünlere yardım. Bütün şu hizmetlerde müşterek iki şey vardır: Hepsi de vergilerle elde edilen bir bütçeden faydalanmaktadırlar. (Pansiyonlar genel vergilerden, işsizlere yardım da mahallî vergilerden), ve yine hepsinde de yardım yapılırken ilgili kimsenin malî durumu gözönünde tutulur. 70 yaşındakilere yapılan ihtiyarlık yardımı ötekilerinden başka olup tamamıyla liberaldir ve diğer aile efradının gelirleri hiç dikkate alınmaz. İlâve pansiyonile işsizlere ve düşkünlere yardım muamelesi, ilgili kimsenin geçim durumu ile ihtiyacı derecesi otoritelerce tahkik olunmadan yapılmaz.

Sosyal hizmetlerin masraf tutarı:

İngiltere’deki sosyal hizmetler için bütçeye konan para miktarı, 1937 yılında harp pansiyonları, suyolları, kanalizasyon ve sağlık işleri hariç olarak 454685000 lira idi. Bu para, İngiltere’deki bütün mal ve hizmetlerin tahmin edilen değerinin yüzde onu ve İngiltere adasındaki millî gelirin hemen hepsidir.

Son harp başladıktan sonra, bütçenin işsizlere yardım ve mesken yaptırma tahsisatı çok kısılmıştır. Çünkü işsizlik hayli azalmış ve inşaa malzemesi de daralmıştır. Öte taraftan, tehlikeli alanların boşaltılması ve hava akınlarına karşı tedbirler alınması gibi zaruretler, millî eğitim ve sağlık bütçelerinin yükseltilmesini gerekli kılmıştır. Bunun gibi (pansiyon) masrafları da hissedilir derecede yükselmiştir. Her

nekadar harb fedakârlıklar gerektirmişse de, Batların yüksekliği gözönünde tutularak sosyal yardım hizmetleri bütçesi önemli kısıntıya uğratılmamıştır.

Yurttaşlar ve sosyal hizmetler:

Genel sosyal hizmetler çeşitli noktalarda yurttaşların normal (hayatları ile temas halinde)dir. Her yıl memleket halkının yarısı, şu veya bu şekilde bunlardan faydalanmaktadır. İngiltere ve «Gal» de, gebe anaların hemen yansı doğum evlerine başvurur, büyük kısmı hastahanelerde yapılan doğumlar için tahsisat konmuştur. Çocuk doğduktan sonra, iyi yetişmiş sağlık memurları eve uğrayarak gerekli yardımı yaparlar. Bir yaşından aşağı çocukların yarısından çoğu çocuk esirgeme yuvalarına giderler. 5 ile 14 yaş arasındaki çocukların okutulması mecburidir, fakat harb senelerde tahsili terketme çağı 15 yaşına çıkarılmıştır. Bugün genel tahsil müesseselerine devam eden çocuk ve yaşlı sayısı normal olarak sekiz milyonu bulmaktadır. Her çocuk genel tahsil sırasında okullarda dış ve diğer fizik arızalar bakımından sağlık muayenelerine tabi tutulur.

Hizmet mukavelesi yapan bütün işçiler millî sağlık sigortası hükümleri gereğince sigorta ettirilir, tahminlere göre her sene sekiz milyon sigortalı işçiye hekimler bakmakta ve sağlık yardımı yapılmaktadır, işsizlik sigortasından ve yardımından faydalanan işçi sayısı memleketin genel ticaret durumuna göre değişir, fakat iyi zamanlarda bile yardıma muhtaç olan işçi sayısı senede bir kaç milyonu bulur. Pansiyon alan dulların ve yakınlarının sayısı bir milyondan çok ve ihtiyarlık pansiyonu alanların ise hemen iki milyon kadardır. Genel yardımdan faydalananların sayısı bir milyondan çoktur, buna yardım görenlerin çocukları ile karıları da dahildir.

Sosyal hizmetlerin önemini takdir edebilmek için bunların tipik bir işçi ailesinde oynadığı rolü incelemek gerekir:

Genç bir işçi evlendiği zaman genel yardım ile haftada bir kaç şiline tenzilâtlı bir belediye evi kiralayabilmek bahtiyarlığına kavuşur. Karısı ilk çocuğuna gebe olduğu za-

man çocuk esirgeme veya doğum evlerindeki kliniklere zaman zaman başvurarak sağlık yardımları temin eder ve doğum zamanı gelince ya bir doğum evinde veya bir hastahane de çocuğunu doğurur veya oturduğu evde o yerin sağlık dairesine mensup bir ebenin yardımıyla çocuk dünyaya gelir. Hangi suretle olursa olsun doğumdan sonra sağlık memurları çocuğu muayene için eve gelirler, çocuğun tartılıp muayene edilmesi, anaya sağlık tavsiyesi ve yardım yapılmak üzere bir çocuk esirgeme merkezine götürülmesi de mümkündür. Ayrıca ihtiyaç halinde anaya parasız veya az para ile süt de temin olunur. Çocuk beş yaşına gelinceye kadar ananın esirgeme merkezine devam etmemesi için sebep yoktur. Bir bakımevi yakınlarında oturuyorsa ana buralardan da faydalanmalıdır.

Beş yaşına varan çocuk için mektep zamanı gelmiştir. O bu mektepte sadece tahsil etmez, mektebin doktoru veya hastabakıcısı tarafından muayene ve ufak tefek hastalıklar tedavi de edilir. Bu sırada çocuğun babası hastalanır veya iş bulamazsa sigortaya müracaatla yardım sağlar ve eğer bu durum uzarsa işsizlere yardım veya düşkünlere yardım müesseselerinden faydalanır. Fabrika işlerinde bir kaza geçirir veya hastalanırsa hastahanelerde tedavi olunur ve eğer gerekli ise işçi Tazminat Kanununa göre hak isteğinde bulunur, eğer ölürse dul karısı pansiyon alacağı gibi çocuklarına da 16 yaşına gelinceye kadar bir para bağlanır. Bundan başka, karı koca uzun müddet yaşarlarsa koca 65, karı 60 yaşına gelince ihtiyarlık aylığı alacaklardır. Bu aylık haftada on şilin - ihtiyaçlarına yeter halde değilse, yeni 1940 Lâyihası gereğince ayrıca bir ek pansiyon da alırlar. Verilen bu misal olağanüstü bir şey değildir. Milyonlarca İngiliz işçi ailesinin yaşayış tarzlarını gösteren bir gerçektir, bu misal bugün memleket içindeki yurttaşların normal hayatlarına sosyal hizmetlerin devamlı ve yakın ilgili yardımlarını anlatıyor.

Şurası gözönünde tutulmalıdır ki, bu hizmetlerden faydalanmak için hiç bir sosyal stiğmaya lüzum yoktur. Hattâ Düşkünler Kanununun yeni şekli bile eski kusurlu hükmünü: yani bundan faydalanacakların medeni kudretsizlik şartını

bugün terketmiştir. Artık sosyal hizmetler bütün yurttaşların ihtiyaçlarını karşılayacak kollektif bir düzenle idare olunmaktadır. Kollektif düzen, ister millî eğitim yönünden, ister sağlık veya sosyal sigorta bakımından olsun sistemlerin en ekonomik olanıdır. Bürokrasi kötülüğü, demokratik seçimde kazanmış halk temsilcilerinin titiz gözcülüğü, matbuatın tenkidi, gönüllü kurumlar ve sosyal yardım idarelerindeki işçiler ile önlenmektedir. Bazı memleketlerde olduğu gibi totaliter idarelerdeki sosyal yardım hizmetleri kölelik zihniyetini yaratma vasıtası olarak kurulur. İngiltere’de bunlar, birçok demokratik teşekküller ve onbinlerce 'halkçı yurttaşlar mesuliyetleri altında kıskançlıkla muhafaza olunmaktadır.

Sosyal hizmetlerin idaresi:

Millî eğitim, sağlık işleri, kör ve akıl hastalıklarına ihtimam ve saire gibi yapıcı sosyal hizmetler, seçim ile iş başına gelen mahallî otoriteler tarafından idare ve millî eğitim bakanlığı, sağlık bakanlığı gibi hükümet departmanları tarafından kontrol edilir. Mahallî otoriteler gelirlerini ev, fabrika, atelye gibi gayrimenkuller üzerine koydukları vergilerle sağlarlar, Son yıllarda bu gelir hükümet merkezinin yardım tahsisatı ile artırılmış bulunuyor. Bu yardım tahsisatının kontrolü, mahallî otoritelerin hareket tarzları üzerine merkezin önemli surette müessir olması şeklinde kendini göstermektedir. Böyle olmakla beraber, mahallî otoriteler statü ödevlerini yapmak ve yeni işlere girişmek hususunda geniş serbestliğe malikdirler.

Çeşitli yerlerdeki mahallî idarelerin idare ve hizmet bakımından birbirinden farklı olmalarını tabii görmek lâzımdır. Bazı mahallî otoriteler, okul ve sağlık işleri gibi bir kısım hizmetlerde ileri gitmişlerdir. Bazalın da geri kalmış olabilirler. Ancak bunlar, topluluk ihtiyaç ve menfaatlerini sağlamak hususunda, seçmenlere karşı sorumluluklarını gözönünde tutmağa mecburdurlar ve merkezî hükümetin bazı asgari seviye üzerinde ısrar etmesi çok muhtemeldir.

Sosyal sigortalar otoriteler tarafından idare olunmaz, takat mahallî meselelerde kendilerine yardım için, merkez-

den tâyin edilmiş mahallî komitelerden de faydalanılır. İşsizlik sigortası bütün olarak İş Bakanlığı tarafından idare olunur, fakat bu Bakanlık, mahallî işlerde müşavirlik yaptırmak üzere bir -çok mahallî komiteler kurmağa faydalı bulmuştur. Sağlık Bakanlığı ve İskoçya'nın sağlık departmanı, sağlık sigortasını ve dul, öksüz ve ihtiyarlara mahsus olan yardımcı pansiyon işlerini idare ederler. Bununla beraber sağlık, sigortası işlerinde bir takım özel kurullar da bu teşkilâtla iş birliği yaparlar.

Düşkünler Kanununun tatbiki, her mahalde seçilerek iş basma gelmiş genel yardım komitelerinin sorumluluğuna bırakılmıştır. Fakat bu komitelerin işi, işsiz düşkünlere, ihtiyar düşkünlere bakan yardım dairesine geçmiştir. Yardım dairesi gerçek mânâsile bir hükümet dairesi değildir. Üyeleri hükümet tarafından tâyin edilen ve parlamento kontrolünden muaf, oldukça bağımsız bir kuruluştur. Ancak bu daire parlâmentonun tasvibiyle kurulur ve hiç bir hükümet bunun yaptığı işlerden dolayı üzerine sorumluluk almaz. Hayli merkezileştirilmiş bir teşekkül olduğundan dağılmış olan kolları arasında bürokrasiye meydan vermemek için, mahallî istişare komiteleri ihdas edilmiştir. İşçiler ve diğer ilgili temsilciler bu komitelerde üye olarak çalışırlar. Komitelerin yardım dairelerini mahallî his ve fikirlerle devamlı surette temasta tutmak hususundaki rolleri yararlıdır.

Bugünkü gönüllü sosyal yardım teşkilâtı:

Devlet teşkilâtı bu alanda çok genişlemiş olmakla beraber, gönüllü teşkilât, İngiltere sosyal hizmetlerinde bugün de önemli yer tutmakta devam ediyor. Gönüllü müesseselerin öncülük hizmetleri, son on yıl içinde hastabakıcı mektepleri, çocuk bakım evleri, sağlık yuvaları, kız ve erkek çocuk kulüpleri gibi müesseselerin doğmasını sağlamıştır.

Bu gelişmelere yol açan özel müesseselerin hizmetleri hükümetçe sık sık takdir olunur ve bağımsızlıklarına zarar gelmeden para yardımları sağlanır. Hükümet işsizlere yardım maksadile kurulmuş gönüllü sosyal hizmetlerden, (the national council of social service) adlı bir millî teşkilât meydana getirmiş, 14 ile 20 yaş arasındaki gençlerin tatil za-

mantarındaki faaliyetlerini teşkilâtlandırmış, müzik ve sanat alanında yardımlar yapmak için kurulmuş gönüllü müesseselerle de harp başladıktan sonra iş birliği yapmıştır. İngiltere'deki sosyal hizmetlerin karakteristik bir görünüşü de, bunların parasız olarak işçiler tarafından idare edilmekte olmasıdır. Fakat bu hizmetler çok genişlemiş olduğu için doktorlar hasta bakıcılar, müdürler, daire memurları, sağlık memurları ve saire gibi bir sürü profesyonel memurlar meydana gelmesine zaruret hasıl olmuştur. Bununla beraber gönüllü ve parasız çalışanların sayısı da pek çoktur. Sağlık, öğretim ve genel yardım hizmetleri çok yerlerde hâlâ mahallen idare olunmakta ve seçim ile iş başına gelmiş halk temsilcileri tarafından mürakabe edilmektedir. Ayrıca hastahane ve düşkünler yurdu gibi yerleri idare ile ödevli binlerce yurttaş da bunlara yardım etmekte ve iş birliği yapmaktadır. Bunlardan başka yine binlerce kişi çocuk bakım evlerinde, kliniklerde, çocuk klüplerinde ve diğer yerlerde zaman zaman gidip çalışmaktadırlar. Gayri resmî müesseselerin ve özel şahısların, Büyük Britanya'daki sosyal yardım hizmetlerinde görevlenmiş olmaları ilk sosyal devrin yeniden doğuşu şeklinde görülmemelidir. Zamanla görevleri çok derin değişikliklere uğramış olmakla beraber bunlar canlı geleneğin bir parçasını teşkil ederler ve bu hayır cemiyetlerinin, gönüllü müesseselerin oynadıkları roller incelenmeden Britanya sosyal yardım hizmetlerinin iyice anlaşılmasına imkân yoktur.

Millî eğitim hizmetleri.

Büyük Britanya millî eğitim işi için yılda 100 milyon liradan fazla para sarfetmektedir. Bu para merkezî hükümet ile mahallî otoriteler bütçesinin onda birinden fazladır. 5 ile 14 yaş arasındaki her kız ve erkek çocuk resmî veya özel bir okulda devamlı bir öğretime tâbi tutulur. Ana ve babaları veya vasileri tarafından tam özel surette okutulan çocuk sayısı çok azdır. Devlet sistemi dışında kalan, hazırlık ve genel okullarda okuyanların sayısı çok olmakla beraber, çocukların büyük çoğunluğu devlet okullarında okumaktadırlar. 1938-39 öğretim devresinde 6,140,650 yi bulan (5-14)

arasındaki okul çağlı çocuktan 5,713,480 çocuk devlete ait veya kısmen veya tamamen devlet bütçesile idare olunan ilkokullarda okumuştur. Bundan başka beş yaşından aşağı 178,000 çocuk da ana mekteplerinde ve çocuk yuvalarında bulunuyordu. 13 yaş ile 18 yaş arasında yarım milyon kadar kız ve erkek çocuk ticaret, sanat ve teknik orta ve liselerde çeşitli bilgiler almıştır. Aynı yılda yaşları 14 ten yukarı gençler akşam enstitülerinde, teknik okullarda ve kolejlerde açılan kurslara iştirak etmişler ve 65,000 yaşlı okur da üniversite sınıflarına ve (işçiler öğretim derneği) nin delâletile açılmış olan diğer sınıflara ve masrafı devlet bütçesinden ödenen kurslara devam etmişlerdir. 1938-39 öğretim devresinde üniversitelere, üniversite kolejlerine ve devlet bütçesile idare edilen diğer yükseköğretim müesseselerine devam eden okur sayısı 80,000 idi.

Öğretim safhaları.

Büyük Britanya'da ilköğretim parasızdır. Orta öğretim başlığı altında birçok orta derecede mektepler vardır. 7 yaşına kadar çocuklar yavru sınıflarında okutulur, bunun amacı çocuğa beden ve dimağın sıhhi surette gelişmesini sağlayacak bir muhit vermektedir. Dersin yeri ikinci plânda gelir, burada en çok önem müzik, resim, eliş, tabiat incelemesi, temsil ve söz söyleme terbiyesine verilir. 1 ile 11 yaş arasındaki kız ve erkek çocuklar ilkokul sınıflarına giderler. Burada çocukların fizik ve sosyal sağlıkları her şeyin üstünde yer tutar, ikinci olarak okuma yazma ve aritmetik bilgilerle uğraşılır. Her ne kadar burada derse verilen önem yavru sınıflarından daha ziyade ise de müzik, eliş ve pratik faaliyetler de gözden kaçırılmaz. Yavru ve ilk sınıflarda gerekli tek ve grup çalışmaları için durum hâlâ uygun olmaktan uzaktır, okul binalarının çoğu eski olup yeni metodlara göre öğretim yapmağa müsait değildir. Son on sene içinde bu yönde çok düzeltmeler yapılmış ve harbin patlamasından önce hayli ıslahat projeleri de hazırlanmıştı.

11 yaş, Büyük Britanya'nın hemen her tarafında, yolların başlangıç noktasıdır. Sınavlarda başarı sağlayan çocuklar ortaokullara giderler. Bu okullar onları meslek, en-

düstri, ticaret ve üniversite hayatında sorumlu mevkilere hazırlar. Yine bir kısım seçme çocuklar (merkez) okullarına geçerler ve burada ortaokulların ilk sınıflarına benzeyen bir tahsil kursu takip ederler. Fakat burada da dışlerine, yapıcı faaliyete ve istidadı geliştirme gayretlerine yer verilir. Seçme olmayan çocuklar seniyor mekteplere giderler, genel tahsil aldıkları bu devrelerde okurların beden gelişmelerine, el kabiliyetlerine ve çeşitli özel hünere önem verilir. 13 yaşına gelince bir seçim daha yapılır ve başarı gösteren binlerce çocuk iki yıllık kabiliyet denemesi için teknik, ticaret, sanat ve diğer bilgiler veren okullara geçerler. Normal surette orta mekteplere giden çocuklar buralarda 16 ve 17 yaşına kadar ve bazıları da 19 yaşına kadar kalırlar. Merkez okullarına verilenlerle, ticaret, sanat ve teknik okullarına gidenler 15 yaşına kadar bu okullarda kalırlar. Eğer 1939 Ekim ayında harp patlamış olmasaydı mecburi tahsil yaşı 15 olarak kabul edilecekti. Harp sebebiyle geri kalan bu gelişmelere devam olunarak, seçme olmayan okurların ilkokuldan sonra daha dört sene öğretime tâbi tutulmaları sağlanacaktır.

Tahsil dereceleri merdiveni:

İskoçya'da Glasgow ve Edinburgh akademileri hariç, ilkokulu bitirenlerin 18 yaşına kadar süren tahsilleri parasızdır. İngiltere ile Gal'de ise hizmetin tutarı olandan çok aşağı ve çocuk ailesinin mali durumuna göre bir ücret alınır. Buna göre okurların yüzde 10 u kısaltılmış ücrete tâbi olduğu gibi yüzde 47 si de parasız okur.

Büyük Britanya da, orta dereceli mekteplere varlıksız ailelerden gelen çocukların yaşama, yol parası ve kitap tedariki masrafları, devletçe ödenir. 1935 yılında böyle yardım görenlerin sayısı 233,819 idi. Böyle olmakla beraber, devletin bu yardımlarına rağmen yine bazı varlıksız ailelerin istidadlı çocukları, malî imkân bulamadıklarından orta dereceli bir tahsilden mahrum kalıyorlar. Bunun için millî eğitim reformcuları bu yöndeki cömertliğin arttırılmasını istemektedirler. Öte taraftan gece enstitüleri, teknik okulu ve

kolejleri gibi diğer ilkokul arkası tahsil şekillerinde de düzeltmeler olduğunu söylemek gerektir.

Orta dereceli devlet okullarını bitiren kız ve erkek bir kısım gençler üniversitelere, üniversite kolejlerine, öğretmen kolejlerine ve diğer yüksek tahsil müesseselerine girerler. Aynı kalite özel okullardan gelen okurlarda buralarda onlarla beraber yetişirler. Büyük Britanya'da böyle özel kaynaklardan gelip üniversiteye girenlerin sayısı 1934-1935 ders yılında 20518 idi ki bu yüzde 41,7 demektir. Üniversitelerde okurlardan alınan ücret bu hususta yapılan masraftan çok daha azdır, işçi ailelerine mensup yüzlerce kız ve erkek okurda, sağlanan yardım sayesinde üniversite ve diğer yüksekokullarda tahsil yapabilmektedir. Bu kabul okur sayısı, İskoçya ve Gal'de ve bazı İngiliz vilâyet üniversitelerinde pek artmıştır. Kabul etmelidir ki, orta dereceli tahsilden üniversiteye çıkan merdiven bilhassa üst safhada kusurludur. Millî eğitim reformcuları, gelecek yıllarda bu merdivenin daha kuvvetlendirilip genişletilmesi lüzumunda birleşmektedirler.

Özel millî eğitim hizmetleri.

Büyük Britanya millî eğitim otoriteleri, yalnız derslerle ve sınıf içi çalışmalarile meşgul değildirler, okurların sağlık durumlarile de geniş ölçüde ilgilidirler. Mahallî eğitim otoritelerine bağlı her okulda bir sağlık servisi vardır ve okulların çoğunda fakir çocuklara parasız yemek ve süt verilir. Bazı millî eğitim otoriteleri, kalabalık muhitlerde yaşayan çocuklar için tatil okulları veya akşam oyun yuvaları, tatil kampları tertip etmektedirler. Kör, şaşsı, sağır, mefluç, çarpık veya akıl hastası çocuklara mahsus mektepler de açılmıştır. Suçlu çocuklar için açılmış mektepler de vardır. Memleketin çeşidi yerlerindeki Orta tahsil merkezlerinde işlerinden çıkmış kız ve erkek gençlere sosyal temel ve tahsillerine devam imkânı sağlamak için kurulmuş, yarı okul yarı kulüp müesseseler de mevcuttur.

Millî eğitimin idaresi.

Kuruluş ve idare bakımından Büyük Britanya'nın millî

eğitim sistemi, başka birçok garp memleketleri sisteminden çeşitli noktalarda ayrılır:

İlk önce şunu belirtmek gerekir ki bu Ada'da iki ayrı sistem vardır ve bu iki sistem birbirinden tam surette ayrılmış olmamakla beraber birbirinin tıpkısı da değildir. İskoçya'nın millî eğitim geleneği, İngiltere Ve Gal'den daha uzundur. Ayrı bir adalet sistemi ve bir dereceye kadar da idari bağımsızlığı olduğundan, kendi sistemi üzerine kendisi kontrol koyabiliyor. Burada da merkezden idare vardır ama bu Londra'daki Whitehall değil, Edinburgh'daki İskoçya millî eğitim departmanı tarafından yapılır, ikinci millî eğitimin merkezden kontrolü dendiği zaman, bunu İngiltere ve İskoçya'da başka memleketlerde gelenden daha hafif mânaya almalıdır.

İngiltere ve İskoçya sistemlerinde kontrol ve sorumluluk bakımlarından, önemli derecede (ademi merkeziyet) göze çarpar. Her ne kadar merkez departmanlarının önemli teftiş görevleri varsa ve hükümet tahsisatının sarf suretlerini kontrolden doğan bir otoriteye de malik iseler de, millî eğitimin idare ve teşkilâtı seçimle iş başına gelen ve şehir ve kasaba konseyleri adını alan mahallî otoritelere bırakılmıştır. Daha evvel de işaret ettiğimiz veçhile, mahallî idarelerin bazı taraflarda yürüyüşte geri kalmaları ihtimali vardır. Fakat ilerici otoritelere geniş ölçüde tecrübeler ve mahallî şartlara uyacak hamleler yapma fırsatı verir.

İngiliz millî eğitim düzeninin üçüncü karakteristiği; ilköğretimde gönüllü müesseselerin önemli rol almış olmalarıdır. Bir de üçüncüden yukarı erkek ve kız çocukların devam ettikleri kilise okulları vardır. Çok yerlerde bunların masrafları ve din derslerinden başka konulardaki öğretim tarzlarının teftişi, mahallî otoritelere ait olmakla beraber epeyce bağımsızlığa maliktirler.

Hulâsa iddia edilebilir ki, İngiliz öğretmenleri programlar, tedris plânları ve öğretim metodları yapmakta tam serbestlik içindedirler. Onlar ne devlet memurlarıdır, ne de devlet bütçesinden para alırlar. Ancak mahallî idarelerin veya görevli oldukları okulların hizmetindedirler. Başöğretmenler mantık sınırları içinde okullarını kendi görüşlerine gö-

re organize etmekte serbesttirler, hocalar da öğretim şekilleri ve kitap seçimi hususunda tüzel talimatlara bağlı değildirler. Ancak bunlardan ve okurlarının sınav karakterlerinden ilham alacakları tabiidir.

Harb ve Millî eğitim.

Harb, Büyük Britanya'daki millî eğitim Otoritelerini olağanüstü güç meselelerle karşı karşıya getirmiştir. Binlerce çocuğun, hava akınlarına karşı tehlikesi görülen alanlardan daha emin yerlere nakledilmesi lâzım gelmiştir. Yüzlerce okul binası harb amaçlarına tahsis edilmiş ve diğer yüzlercesi de hava bombardımanları tesirlerinden korunmak için muvakkaten kapatılmıştır. Eski okul binaları yerine konacak yeni okulların inşası da harb hali sebebiyle durdurulmuş ve mecburî tahsil çağının (15) yaşına çıkarılması geri bırakılmıştır. Bu güçlükler ve geri kalmalar üzücüdür amma otoriteler bu meselelerin daha iyi taraflarını bulmağa başlamışlar ve bugünkü altüst olmalardan çok şeyler öğrenmişlerdir. Bunlar barışın avdetinde gözden kaçırılmayacaktır.

Harb zamanı ihtiyaçlarını karşılamak üzere vukubulan bazı gelişmeler, geçici olmaktan fazla bir mânâ taşımaktadırlar. Okul çocuklarının tehlikeli alanlardan emniyetli yerlere naklinde kullanılan (Boşaltma kampları) halen bu kamplardan 31 tanesi tamamlanmıştır. Barış zamanında tatil kampları olarak kullanılabilir. Harp içinde, daha ziyade emniyet sağlamak için çocukların dominyonlara ve Amerikaya yollanması da, barış zamanında oku] bitirme kurslarındaki İngiliz erkek ve kız çocuklarının büyük ölçüde devamlı deniz yolculuklarına temel olacaktır. Harb içinde 14 ile 18 yaşındaki gençlerle meşgul olmak üzere kurulmuş olan (Millî gençlik konseyi) ve diğer teşkilât, devamlı kalmayı vaadeden bir gelişme ufku açmıştır. 1914-1918 Büyük Harbinin sonlarına doğru ve mütarekeyi hemen takip eden günlerde, İngiliz millî eğitiminde kısa fakat tesirli yeni bir reform devresi açılmıştır.

Bugünkü savaşı da daha geniş mânada bir millî eğitim ilerlemesi takip edeceğini ümit etmek mübalâğa sayılamaz.

Yurttaşların sağlığı

Büyük bir endüstri halkının sağlığı çeşitli sebeplere dayanır. Bunlar arasında sıhhi evler, iş yerleri, iyi su tesisleri, uygun lâgım yolları, temiz sokaklar, bozulmamış yiyecek maddeleri, fizik ekzersiz ve spor fırsatları vardır. Bütün bunlar Büyük Britanya'da mahallî otoritelerin özel ilgi konuları içinde bulunan meselelerdir. Bunlarla meşgul olmak için yüksek randımanlı müesseseler kurulmuştur. Mesken projeleri, su işleri, drenaj hizmetleri, sokakları temizleme ve çöpleri atma, atölyeleri teftiş, yiyecek maddelerinin muayenesi, oyun alanları ve açık meydanlar hazırlanması, yüzme havuzları ve çamaşır yıkama yerleri ile halk tarafından seçilmiş temsilciler ve hükümet memurları sıkı surette meşguldürler. Bu esaslı hizmetlere ek olarak mahallî otoriteler memleket içinde bu konu ile ilgili bazı sağlık hizmetlerini de sağlar ki, bunlar: 1 — Ana ve çocuk esirgeme hizmeti, 2 — Okul sağlık hizmeti, 3 — Veremi önleme ve tedavi tedbirleri, 4 — Zührevi hastalıkları önleme ve tedavi tedbirleri, 3 — Kanser tedavisi, 6 — Çeşitli hastahane hizmetleri olarak sayılabilir. Millî sağlık sigortası mahallî idarelerin sorumluluğu içinde değildir. Daha evvel gördüğümüz gibi bu sigortanın ücreti işçiler ve işçi kullananlarla, hükümet tarafından ödenir ve merkezden idare olunur. Fakat Düşkünler Kanuniyle ilgili sağlık hizmetleri, mahallî yardım Otoritelerinin sorumluluğu içine alınmıştır.

I — Ana ve çocukları esirgeme.

Son harpten bir kaç yıl evvel birçok gönüllü teşkilât vardı ve bazı ileri hamleci mahallî otoriteler, (ana mektepleri) ve (çocuk bakım evleri) idare ediyorlardı. Hattâ bir kaç mahallî otorite, yeni çocuk doğuran analara sağlık tavsiyelerinde bulunmak için hekim viziteleri bile tertip etmişti. 1918 den beri, hemen bütün büyükçe mahallî idarelerin gördükleri, genel hizmet olmuştur. Bazı mahallî idareler bu hizmeti doğrudan doğruya kendileri yapıyorlar, fakat çokları tahsisat vermek suretile gönüllü kurullara gördürüyorlar. Bu hizmetin kalitesi, memleketin çeşitli yerlerinde önemli değişik-

likler göstermekte ise de normal olarak uğraştığı konular şunlardır: 1 — Gebelik ve loğusalık yuvalarıdır ki, buralara gebe ve emzikli kadınlar gelerek muayene olurlar, ilâç ve perhiz yemeği alırlar, 2 — Ebelik hizmeti şehir ve kasabalarda ev doğumlarını sağlar, 3 — Dadılık hizmeti, 4 — Evlere gidip analara sağlık tavsiyelerinde bulunan sıhhat memurları, 5 — Yeni doğan çocukların tartılma, muayene ve tedavilerine (hafif rahatsızlıklarda) mahsus çocuk esirgeme yuvalarıdır ki, buralarda süt ve diğer yiyecek de verilir. Bunlardan başka, ana ve çocukları esirgeme talimatı, hasta çocukların hastahanelerde iyileştirilmesini de düşünmüştür. Birçok mahallî idareler emzikli analarla 5 yaşından aşağı çocuklar için dinlenme yurtları kurmuşlar ve bazı idareler ise anaları işte olan küçük çocuklar için günlük bakım yuvaları, oyun yerleri, çocuk bahçeleri açmışlardır. Şimdi bu hizmetler Büyük Britanya sosyal hizmetlerinde hayatî yer tutuyor. Ana ve yavruların sağlık ve esenliklerinde bu hizmetlerin rolleri takdir edilmeden geçilemez. Son asrın başından beri, İngiltere’de, ölüm nisbetini analarda üçte bire ve çocuklarda üçte ikiye indirmeğe yardım etmişlerdir. 1 ile 5 yaş arasındaki çocuklarda ölüm nisbeti küçüklerden daha fazla azalmıştır.

2 — Okullarda sağlık hizmeti.

Okullardaki sağlık hizmeti 1907 yılında bütün memlekette geniş ölçüde kurulmuştur. Bunun 32 yıllık tatbikatı büyük gelişmeler sağlamıştır. Yüzlerce okul kliniği açılmış ve bütün saatlerini bu işe bağlamış büyük bir, doktor, dişçi ve hastabakıcı Ordusu mektep çocuklarının sağlıklarını düzeltmek gibi, önemli bir iş ile görevlenmiş bulunuyor. Şimdi her ilkokul çocuğu, okul hayatının sonuna kadar üç sağlık muayenesine tâbi tutulur. Londra’da ve daha bazı yerlerde bu muayene, dört defa doktor tarafından ve sık sık da sağlık memuru tarafından yapılır. Bu genel muayeneden başka bir de, çocukta görülen bir arıza ve rahatsızlık üzerine, ana ve babası okulun sağlık memuru veya öğretmenleri tarafından özel muayeneye gönderilir. Orta dereceli okullara devam eden çocuklarda periyodik muayenelere tâbi tutulur. Okul-

lardaki tedavi, ufak tefek rahatsızlıklara, diş hastalıklarına ademoidler ve kronik tonsillitislere münhasırdır. Birçok mahallî millî eğitim otoriteleri ortopedik tedavi ile sakatlıklarda şua'ı tedavisini de sağlamışlar ve birçokları diğerk hastalıkların tedavisi için mahallin hastahanelerile anlaşmalar yapmışlardır. Muayene parasızdır, tedavi için bir ücret konmuş ise de çocuk fakir ailedense bu ücret ya azaltılır veya hiç alınmaz. İngiltere'de ve diğerk bazı yerlerde gönüllü ihtimam komiteleri vardır ki bunlar okul sağlık servislerde işbirliğı yaparlar. Cemiyet sevgisi yüksek olan bu komite mensubu yurttaşlar, çocukların sağlık durumlarını takip için evlerine dahi giderler. Bunlar mektep yemeklerinde düzenlenmeler yaparlar, para yardımlarında bulunurlar.

Okul sağlık servisi yarım asır içinde İngiliz okul çocuklarının sağlık ve temizliğinde devrim yaratmıştır. Bugün çocuk hastalıklarında göze batır bir azalma ve sağlık koruma ve temizlik işlerinde takdire değerk bir düzelme vardır.

3 — Veremle savaş.

Bu asrın başında verem, Büyük Britanyada'da başlıca ölüm sebebi idi. O zamandanberi şiddetini kaybetmiş ve veremden ölme yarıya inmiştir. Veremden ölme 1900 yılında milyonda 1904 iken 1938 de 602 ye düşmüştür. Bu düzelmeyi bir taraftan son kırk yıl içindeki daha yüksek ücret daha iyi gıda, daha iyi şartlı mesken gibi sosyal ilerlemelere, bir taraftan da tesirli veremle savaş hizmetleri kurulmuş olmasına borçluyuz. 1911 den evvel bazı ileri hamleci mahallî idareler ve gönüllü kurullar, verem dispanserleri ve sanatoryumlar kurmuşlardı. Fakat bu müesseselere hükümet yardımı ancak 1911 de yapılabildi. 1912 den itibaren pratik olarak Büyük Britanya'nın her tarafında gerçekten bir savaş servisi meydana gelmiştir. Mahallî idareler tarafından kurulan bu hizmetlerin hacmi ve kalitesi yer yer değışir. Genel söylemek icabederse veremle savaş hizmetleri içinde şunlar vardır: Muayene ve şüpheli vakaların müşahede altına alınması için 500 den fazla dispanser, iyileşme ümidi olanların devamlı tedavi için sanatoryumlar, şüpheli vakaların müşa-

hede altına alınması ve had vakaların tedavisi, tehlikeli ve bulaşıcı vakaların tecridi için hastahaneler, veremli çocuklar için açık hava mektepleri. Bu müesseseler, doktorlar, hastabakıcılar ve öğretmenlerle doludur ve mahallî savaş başkanları tarafından mahallî sağlık servislerde sıkı temas halinde idare olunur. Hastaların yetiştirilmeleri için bir takım kolaylıklar gösterilir ve tedaviden sonra kendilerine uygun işler bulunur. Bütün bunlar takdire değer şeylerdir. Hâlâ 10 yaş ile 40 arasında birçok insanların başka hastalıklardan ziyade veremden öldükleri gözönünde tutulacak olursa, alınan neticelerden memnun olmak affedilir bir şey olmaz.

4 — Zührevi hastalıklarla savaş.

Millî sağlığın zührevi hastalıklar karşısında geçirdiği tehlike, son harpte kiralık komisyonunun raporu neşir edilmeye kadar üstüne genel dikkati çekmemişti. Bu rapor dikkati çekmekle beraber, korunma ve iyileşme hakkında bir takım tedbirler de teklif etmiştir. Bu zamandanberi mahallî idareler, mutad olarak genel hastahanelerin bir taraflarında gizli ve parasız tedavi ve muayene tertipleri almaktan sorumlu tutulmuşlardır. Parasız laboratuvar araştırmaları yapmak hususunda ilgili sağlık memurlarından işbirliği de aranır. Zührevi hastalıkların bulaşma şekillerine dair, mahallî otoritelerce gönüllü teşkilâtın da yardımıyla propagandalar yapılır. Son harpten beri bu hastalıklarda gözle görülür bir azalma, vuku bulmuşsa da çok hastaların tamamiyle iyileşinceye kadar tedaviye, devam etmemeleri terakkiyi önlemektedir. Zührevi hastalıkların haber verilmesi ve tedavi edilmesi Büyük Britanya'da mecburi değilse de mecburi olması lehinde kuvvetli fikirler vardır.

5 — Kanserle savaş.

Kanser günün başlıca öldürücü hastalığı olarak veremin yerine geçmiştir. 1939'de İngiltere ve Gal'de ölü sayısının yedide birini kanser teşkil ediyordu. Bu hastalık hayatın orta ve son kısımlarındaki insanlara musallat olduğundan, bu gibi insanların sayısı da çok bulunduğu için kanserden ölüm gittikçe artan bir sayı vermektedir. Kanserin sebebi henüz

anlaşılamamıştır. Bunun için önleyici tedbirlerle kaynağına saldırmak kabil olmuyor. Endüstri alanlarında maden yağı, reçina, dumanı maruz kalarak kansere yakalanma vakaları bunun dışındadır. Bununla beraber bugün ıslah edilmiş metodlarla birçok vakalarda hastalığın tanınarak acıları durdurmak ve bazan da iyileşme sağlamak mümkün oluyor. Operatif tedavi şimdi radium ve X ışığı ile yapılmakta ve çok ümit verici neticeler alınmaktadır.

Kanser tedavisinde radium kullanmanın çok pahalıya maledilişi, birçok hastahane idarecilerini güç duruma sokmuştur. Buna bir dereceye kadar çare olmak üzere, radium satın almak için bir millî radyum (Trust) 1 ve 13 kanser tedavi merkezi ve vilâyet tedavi yurtlarına ihtiyaca göre radium dağıtmak için, parasız çalışan eksperlerden mürekkep bir millî radium komisyonu kurulmuştur. 1939 da hükümet, mahallî otoritelerden kanser, tedavisinde mahallî isteklerine uygun kolaylıklar gösterilmesi amacile bir proje hazırlanmasını ve bunun için de radium komisyonu, gönüllü hastahaneler ve sağlık kurullariyle danışmak yapılmasını istemişti. Mükemmel bir kanser servisi kurulması için mahallî idarelere devlet bütçesinden yardım da yapılmıştır. Bir taraftan da kanseri doğuran sebeplerin araştırılması için daima genişleyen bir alanda yorucu çabalamalara devam olunmaktadır.

6 — Hastahane servisleri:

İngiliz hastahane teşkilâtının en göze çarpan tarafı, iki ayrı sistemi bulunuşudur. Birisi gönüllü teşkilât, öteki devlet otoriteleri tarafından idare olunur ve ikisi de yanyana çalışır. Gönüllü hastahanelerin fakir hastalara hizmet yönünde uzun ve ünlü tarihi vardır. Bunlardan bazıları ortaçağda kurulmuştur. Bazıları 18 inci asrın tımar prensleri tarafından hayır maksadiyle açılmış ve modern endüstri alanlarındaki yeni şehir ve kasabaların ihtiyacını karşılamak için hayır cemiyetleri tarafından meydana getirilmiştir. Bugün Büyük Britanya'daki gönüllü hastahanelerin sayısı binin üstündedir. Harpten evvelki yatak sayısı 85,000 kadardı. Senelik gelirleri 17 milyon lira etrafında olup 1938 yılında bir buçuk

milyon yatılı hasta ve 6 milyon kadar ayak hastası tedavi etmişlerdir. Her sene bir milyon insana ameliyat yapılıyor, bunların çoğu her cins hastalıklarla uğraşan genel hastahanelerdir, ancak aralarında verem, kanser gibi özel hastalıklara bakanlar ve kadın, çocuk gibi hasta cinslerini ayıranlar da vardır. Şehir hastahanelerinde yatak sayısı bin ve daha ziyadedir. Kasabalarda az yataklı küçük sağlık yurtları da vardır. Londrada ve diğer üniversite şehirlerindeki gönüllü basmahaneler, profesörlerin, büyük doktor ve operatörlerin hocalık ettikleri hekim yetiştirme merkezleridir. Bu hal İngiltere'deki gönüllü hastahane sisteminin karakteristik bir görünüşüdür.

Büyük Britanya'daki devlet hastahaneleri bunlara nisbetle daha sonra kurulmuştur. Bunların çoğu 19 uncu yüzyılın son dörtte biri içinde ya düşkünler kanununa göre veba bulaşıcı hastalıklar hastahanesi olarak tesis edilmiştir. Bunlardan bir kısmı genel yardım otoritelerinin emrindedir, diğerleri genel devlet hastahaneleridir. Hep birden alınacak dursa yatak sayısının dörtte üçü bu hastahanelerdir. Bulaşıcı hastalıklarla verem ve doğum vakalarının hemen çoğuna bunlar bakar. Kronik hastalıkların çoğu buralarda tedavi edilir. Ayak tedavisi ve ani vakalarla bunlar gönüllü teşkilâtta daha çok meşgul olurlar. 1929 yılına kadar devlet hastahaneleri düşkünler Kanuna uymakta zorluk çekmiştir.

Bugün dahi memleketin çok yerlerinde bunlar statü, personel ve teçhizat bakımından çok evvel kurulmuş gönüllü hastahanelerden daha aşağı kalitede sayılmaktadır. Bununla beraber 1929 danberi büyük gelişmeler olmuştur. Birçok yerlerde düşkünler Kanunu teşekkülleri kalkışmış ve devlet hastahanelerinin yaptıkları servis kalitesinde büyük düzelme görülmüştür. Bugün birçok büyük şehirlerin genel hastahaneleri, mahallî gönüllü hastahaneler derecesinde halım rağbetini kazanmış bulunuyor. Devlet hastahanelerinin statü ve kalitece düzelmiş olması işbirliği meselesini ortaya çıkarmaktadır. Aynı alanda birbirinden ilgisiz iki hastahane tipinin bulunmasındaki saçmalık şimdi takdir edilmiş ve hattâ bazı yerlerde ikisi arasında işbirliğine doğru adımlar atıl-

mış bile bulunuyor. Bazı yerlerde diş, göz ve zührevi hastalıklar, kanser tedavisine mahsus özel hizmetler açılmak üzere gönüllü hastahanelere devletçe tahsisat verilmesi karşılığı anlaşmalar yapılmıştır. Buna göre ihtisas dışı kalan hastalar devlet müesseselerine kaldırılacaklardır. Başka yerlerde ve meselâ Oxford bölgesinde (birleşik hastahaneler idaresi) gibi teşekküller kurmak suretile bu iş sağlanmış bulunuyor. Harb zamanının ihtiyaçları da tesir yaparak hastahaneler arasındaki yakın iş birliği memleketin her tarafında başarılmıştır. Kan verme hizmeti birlikte organize edilmiştir. Devlet bütçesile hastahanelere yeniden konulan yatak sayısı 40,000 dir. Hayır cemiyetlerinin yaptıkları bir milyon liralık son yardım, hastahanelerin işbirliği müesseselerinde yakın gelecekte enteresan gelişmeler sağlar.

7 — Millî sağlık sigortası:

Millî sağlık sigortasının amacı, işçi sınıfına devamlı sağlık ihtimamı gösterilmek ve iş yapamaz hale gelince de para yardımı temin edilmektedir, işçiler ve işçi kullananlar, her hafta devletten yardım gören merkez sandıklarına prim yollarlar. Bu sandıklar hastalık ve sakatlık halinde çeşitli yardımlar yaparlar. Sağlık yardımı; ilâç da dahil olduğu halde parasız muayene ve tedavi ettirmekten ibarettir. Hastalık yardımı, hastanın işsiz kaldığı günlerin ücretini alması şeklindedir. Malûliyet yardımı, uzun süren kudretsizdik hallerinde hastalık yardımının azaltılması ücret tutarda ödenmeğe devam edilmesi demektir. Analık yardımı, sigorta edilmiş erkek işçinin karısına veya sigorta edilmiş kadına yapılır. Sigortalı işçilerin pek çoğu Millî Sağlık Sigortası Kanununa göre (tasvib edilmiş cemiyetler) adını alan dernek ve kulüplerin de üyeleridir ki buralardan da parasız diş v göz tedavisi gibi bir takını menfaatler sağlarlar.

Millî sağlık sigortasına yazılmak, 14 ile 65 yaş arasında hizmet mukavelesiyle iş alan herkese mecburidir. El işçisi olmayanlardan yılda (250) liradan fazla kazananlar bundan hariçtir. Bu suretle sigortalanmış işçi sayısı hemen 20 milyonu bulur ve her yıl bundan faydalanan işçi sayısı da bir kaç mil-

yon tutar. Bu kanun lâyihası parlamentoya verildiği zaman büyük muhalefetle karşılanmıştı. Şimdi çok popüler olmuştur. Ancak sağlık yardımlarının, sigortalı işçilerin kan ve çocuklarına da yapılması ve şimdi (tasvip edilmiş cemiyetler) üyelerinin gördüğü kolaylıktan bütün sigortalı işçilerin de faydalanmaları amacile kanunda değişiklikler yapılması sık sık teklif olunuyor. Bu teklifler harp patlamadan önce millî sağlık sigorta idarecilerde diğer nüfuslu müessese mensupları tarafından sıkı bir surette görüşülmekte idi.

8 —Düşkünlere sağlık yardımı:

Millî sağlık sigortası hükümleri dışında kalan fakir halk, evlerinde veya düşkünlere yardım yurtlarında parasız tedavi olunur. Bu hizmetin doktorları her gün iş saatlerinde görevleri başındadırlar ve ayrıca saat hesabı bu işte çalışan pratisyen doktorlar da vardır. Son yıllar içinde bu hizmet seviyesini yükseltmek ve bu alandaki sefalet damgasını silmek için çok şeyler yapılmıştır. Bu hizmet o kadar iyileştirilmiştir ki, şimdi millî sağlık sigortası doktorlara gidecekler dahi buraya gelmektedirler.

Sakatlar ve akıl hastaları

Başka memleketlerde olduğu gibi Büyük Britanya'da da, normal insanlara mahsus sağlık hizmetlerinden başka beden ve akıl hastaları için de bir teşkilât vardır. Yüzlerce yıl bu gibi kör, topal, çolak ve akıl hastalarıyla birçok hayır cemiyetleri ve Düşkünler Kanunu meşgul oluyordu. Son yirmi beş yıl içinde gönüllü teşkilâtın hükümetle ve mahallî idarelerle işbirliği gayretleri devam etmekle beraber, bu sakat insanların bakım ve korunmalarında kolaylıklar sağlayacak hükümet yardımı çok önemli olmuştur. Mahallî idareler hesabına gönüllü kurullar körlerin bakımını üstlerine almışlardır. Bunlardan binlercesini yetiştirerek uygun işlerde çalışmalarını sağlamaktadırlar. Körler ihtiyarlık pansiyonunu 60 yerine 40 yaşında alırlar ve Düşkünler Kanununa göre gerekli yardım, kendileri dairelere başvurmaya lüzum kalmadan evlerinde yapılır. İstihsalci yapma gayreti yalnız gençler arasındaki körle

re sarfedilir. Kör doğmuş veya çok küçük iken kör olmuş çocukları en iyi şartlar altında yetiştirmek için hiç bir gayret esirgenmez. Kör çocukların bakımı ve yetiştirilmesi mahalli milli eğitim otoritelerinin sorumluluğu içindedir, sağır ve sakat çocukların bakım ve yetiştirilmelerinden de bunlar sorumludurlar. Sakatların bilgi ve aletlerini en iyi şekilde kullanmakta yetiştirilmeleri için mahallî otoriteler gönüllü teşekküllerle sıkı işbirliği yaparlar.

İngiltere ve Galde akıl hastalıkları servisinin murakabesi, teftiş dairesine verilmiştir. Bu daire, şifa yurtlarına lisans verir ve ilgili yerleri gezip rapor vermek üzere müfettişler istihdam eder. Böyle bir kurul İskoçyada da vardır. Akıl müesseselerinin özel veya masrafları kısmen gönüllü cennetler tarafından ödenmiş olanlar varsa da, çoğu devlet bütçesile idare olunmaktadır. Akıl hastalıklarına karşı devlet yardımı henüz pek yeni gelişmiştir, akıl hastalarının çoğu ya müesseselerde yaşamaktadır, veya gönüllü kurulların veya mahallî otoritelerin himaye ve ihtimamları altındadır. Bu suretle, sakatlarla akıl hastalıklarının memnuniyet verici bir düzenleme ile cemiyete verilmeleri için herşey yapılmakta ve bunlardan çoğuna bir istihsal işi taahhüt etmek fırsatı da vermektedir. Daha çok önem verilen şey sakatlığı önlemek, önlenemediği takdirde iyileşmelerini sağlamaktır. İngiltere nin birçok hastahane ve sağlık müesseselerinde tecrübelere devam olunmaktadır. Şimdiye kadar alınan neticeler ilerisi için çok ümit vericidir.

Şehirlerin imarı ve mesken inşası

Büyük Britanya’da modern endüstrisinin gelişmesi on dokuzuncu yüzyılın ilk yarısında yüz binlerce yurttaş şehirlere çekmişti. Şehirlerin mahdut ikamet yerlerine, sayıları süratle artan insan kitlesinin saldırışı ve şehirlerdeki sağlık teşkilâtının primitif oluşu durumu çekilmez hale sokmuştur. Zenginlerin büyük konakları parçalara bölünerek fakir ailelere apartman oluyor, hava ve kanalizasyon tertibatı hiç düşünülmeden bozuk inşaat ile bahçeler ve meydanlar kuruluyordu. Bir sürü spekülasyoncu da ellerindeki küçük arsaları balık istifi sığdırabildikleri kadar evlerle doldurmak

istiyorlardı. Bu hareket tarzından doğan kötülük berbat bir şekil almıştı ki doğrudan ilgili olmyanların bile gözlerinden kaçmıyor ve kolera ve tifüs belâsının yalnız bir sosyal sınıfa münhasır kalmayacağından korkuluyordu. Bu sırada ortaya çıkan reformcular, sıhhi ve fennî yolu göstermeğe muvaffak oldular ve ondokuzuncu yüzyılın üçüncü dördte biri sonunda felâket büsbütün Ortadan kaldırılmamışsa da kontrol altına alınabiliyordu. Temiz ve bol su, iyi bir kanalizasyon, temiz caddeler, çöplerin çabuk ve uygun vasıtalarla kaldırılması Büyük Britanya’da her şehir konseyinin tek ilgi konusu oldu. Bu sırada yollar genişletildi, parklar ve meydanlar açılmağa başladı. Evvelâ hayır cemiyetleri ve sonra da ileri hamlecî mahallî otoriteler tarafından evlerin konforlanması ele alındı. Açık fikirli patronlar işçileri için örnek evler yaptırdılar, mahallî otoritelerde devlet inşaatile standardı yükseltmeğe muvaffak oldular. 1868 de çıkan bir kanun, mahallî otoritelere, ev sahiplerini binaların insan ikâmetine elverişli hale koymağa zorlamak yetkisi verdi. Yaptırmıyanların evleri yıkılıyordu.

1875 te çıkan bir kanun ise, sıhhi olmayan alanlardaki evlerin yıkılarak içindekilerin yeni meskenlere yerleştirilmesini emrediyordu. Bu ilk kanunlar daha sonra diğer hükümlerle kuvvetlendirildi, amma 1914 - 1918 de durum ağırlaşmıyaya kadar ilerleme pek yavaş oldu. Son harbdan ikinci dünya harbi patlayıncaya kadar İngiltere’de dört buçuk milyon ev yapılmıştır. Bu, mevcut evlerin üçte biridir. Bu yeni evlerin iki buçuk milyonu devlet bütçesinden yardım görmemiştir. Ancak bir buçuk milyonuna malî yardım yapılmıştır. Özel firmalara yarım milyon ev yapmak üzere para verilmiş ve bir milyondan fazlasını da mahallî otoriteler kendileri yaptırmışlardır. Aynı zamanda 250,000 (Slum) çingenesi evi temizlenmiş ve ev yapmak standardı son harpten evvel mümkün görülenden daha yüksek seviyeye çıkarılmıştır. Yeni evlerin çoğu, şehir ve kasabaların ağzında bahçe üzerine kurulmuştur. İçlerinde apartıman blokları varsa da 1913- 1939 işçi evleri, bir geniş oturma odasına iki, üç veya dört yatak odası, bir mutfak, bir banyo, ve sıcak, soğuk su tertî-

batını haiz bahçeli köşklendir. Bunların sıklığı yüz metre murabbain on iki ev düşecek şekildedir. Kiralar her yerde başka başka ise devlet bütçesinden yapılan yardımla düzenlenme oluyor. Yardım, çok yerlerde mahallî otoriteler tarafından yaptırılan binaların kiralarını düşürmeğe yarıyor. Bazı yerlerde bu yardım, aile durumuna göre kirayı azaltıyor yani ev kirası aynı derecede azalacak yerde ailenin bir, iki veya üç çocuğu oluşuna göre değişik şekiller alıyor.

1919-1939 devresinin takdire değer başarıları izdiham felâketini ve kötü mesken şartlarını İngiliz hayatından kaldırmak yolunda çok ileri gitmişti, fakat bu harbin patlaması mahallî idarelerin programlarını bozmuş ve bir hayli yapılacak işi arkaya bırakmıştır.

İşsizlere yardım hizmeti

İşsizlik yeni bir mesele değildir. Derebeylik sisteminin yıkılarak serbest iş pazarının açıldığı gündenberi işçi ihtiyacıyla iş isteyenler arasında her zaman tam uygunluk bulunmamıştır. 16 ncı yüzyılda dilencilik ve serserilik önüne geçilmek üzere birçok propaganda broşürleri yayınlanıyordu. Kraliçe Elizabeth'in Düşkünler Kanunu da işsiz sağlamların çalıştırılmaları için esaslı hükümler koymuştu. 18 ve 19 uncu yüzyıllarda endüstri teşkilâtının çoğalması ve iç içe girmesi işçilerle işçi isteği arasındaki muvazenesizliği artırmış ve işsizliği daha göze batar hale koymuştur. Ticaret işlerinde sermaye ve kredinin artan önemi ile daha yüksek derecede ekonomik ilerleme kabil olmuş, fakat sisteme de yeni bir kararsızlık elemanı girmiştir.

Büyük bir endüstri memleketi olan Büyük Britanya'nın işsizlik bakımından acısı öteki memleketlerden daha az olmamıştır. Amma bu memleketteki işsizliği gösteren aylık bültenlerin doğruluğu, son yıllarda başka memleketlerden fazla işsiz bulunduğu tesirini yapıyordu. Bu harbin arifesinde, resmî kayıtlara göre, on beş milyon sigortalıya mukabil işsiz sayısı bir milyon iki yüz elli bin idi. Fakat bu işsizlik tam bir kapanma değildi. Bunların çoğu bir kaç haftalık kısa müddetler içindi ve işsizlik sigortaları sayesinde hayatla-

rında ciddi sarsılma olmadan ücretsiz kalan günleri telâfi olunuyordu. Diğer taraftan işsizlikleri uzun süren bir kaç yüz bin işçi de vardı ki, bunlar hayatlarının büyük kısmını kömür ve mensucat gibi endüstri yerlerine uzun vadeli kontratlarla bağlamışlardı. Bu işçiler memleketin çeşitli yerlerinde işsizlik meselesinin (sert çekirdeği) ni teşkil etmektedir.

İşsizlik sigortası:

İşlerini kaybeden İngiliz işçilerinin ilk müdafaa hattı, işsizlik sigortasıdır, ilk defa 1911 yılında tecrübe mahiyetinde kabul edilen bu müessese, şimdi 15 milyon işçiyi içine almıştır (Tarım işçileri de buna dahildir), işçi kullananlar, işçiler ve hükümet, yaşlı erkek için 10 peni ve diğer işçiler için biraz daha az olmak üzere her hafta müsavi miktarda bir parayı merkezdeki sigorta sandığına yatırır ve bu sandık işsizlik halinde para yardımı yapar. Türk hükümlerine göre evli bir erkek haftada 30 şilin ve ayrıca birinci çocuğu için haftada 4 şilin ve ikinci ve üçüncü çocukları için çocuk başına üçer şilin alır. Şu hale göre evli ve üç çocuklu bir işçi işinden ayrıldığı zaman haftada sigortadan 41 şilin alacaktır. Böyle hâkimse bu yardımı 26 hafta görmekte devam edecektir. Eğer bütün haftalık primlerini vaktinde yaptırmamış ise bu yardım bir sene de devam eder.

İşsizlere yardım.

İşsiz kalmış işçinin ikinci müdafaa hattı da vardır, işsizlik sigortasının şümulü içindeki hizmetlerde çalışmamış veya sık sık uzun süreli işsizlikler geçirmek suretile sigorta hakkını kaybetmiş olan işsizler, mahallin yardım dairelerine işsizlere yardım tahsisatı için müracaatta bulunabilir. Bu yardım sigorta işinde olduğu gibi mukaveleye dayanan bir hak teşkil etmez, yardım ihtiyaca göredir ve o mahaldeki işsizlere yardım başkanının ilk işi müracaat edenin malî durumunu ve ihtiyacı derecesini anlamak için hakkında bir tahkikat açmış olur. Yardım şekli bu tahkikatın neticesine bağlıdır. Bundan dolayı yardım, yalnız ailenin büyüklüğüne veya yaşlılarına göre değil, aynı zamanda verdikleri ev kirasına, mektep çocuk-

larının yol parasına, evdeki hastanın masrafına göre de değişik miktarlar gösterir. Yardım isteyen başka geliri varsa bu da gözönünde tutulur. Yardım dairesinin daha başka sorumlulukları da vardır.

Özel bölgeler:

Yukarıda söylediğimiz gibi, uzun süren işsizliklerden doğan güç mesele, 1935 te iki komisyon kurulmasını gerektirmiştir. Bu komisyonların görevi, (özel bölgeler) diye o zamandanberi tanınmakta olan yerlerde, ekonomik gelişme ve sosyal kalkınma sağlamaktır. Son beş yıl içinde bu komisyonlar, bu yerlerin yaşayışı üzerinde rol oynayarak, değişik projeler üzerinde 16 milyon lira sarfetmişlerdir. İşsizlik bölgelerinde yeni endüstri antırprizleri açılması düşüncesi kabul edilmiş ve mahallî sosyal hizmetler hükümetten yardım görmüştür.

İş bulma dairleri:

İş bulma daireleri sistemi olmadıkça, İş Bakanlığının Büyük Britanya'daki işsizlikle ilgili olarak aldığı tedbirler hiç bir zaman tam sayılamazdık Şimdi otuz yaşını doldurmuş olan bu sistemin, merkezî ve mahallî ajanlardan mürekkep bir şebekesi vardır. Ayrıca bazı ihtisas işçilerine mahsus iş bulma yerleri vardır ve memleketin çeşitli yerlerinde tanrı tatillerini doldurmak için özel kolaylıklar gösterilir.

Kız ve erkek çocuklar için gençlere mahsus iş bulma yerleri de vardır ki, bunlar okullarını bitiren kız ve erkek çocuklara iş seçme hususunda tavsiyelerde bulunmak gibi değerli hizmetler yaparlar. 1938 yılında bu müesseseler üç milyon işçiye yer bulmuştur. Bundan başka 1928 den beri, felaketli işsizlik bölgelerindeki işsizlerin, devamlı iş bulma ümidi veren bölgelere nakilleri için özel anlaşmalar yapılmıştır. Aynı zamanda, işçilerle ailelerinin tren paralan bu müesseselerce verilmiş ve diğer yerleşme masraflarını karşılayacak millî yardımlarda bulunulmuştur. Son on iki yıl içinde bu projeden faydalanan işçi sayısı, iki yüz elli binden fazladır.

İşsizlerin yetiştirilmesi:

İş Bakanlığı, işsiz kadın ve erkeklerin yetiştirilmeleri için çeşitli öğretim merkezleri de açmıştır. Bu merkezlerden bir kısmı, yeni bir mesleğe girecek erkeklere o mesleğe mahsus bilgi ve maharet vermeği sağlar. Bazı merkezlerde uzun işsizlik şartları içinde yaşayanlara kabiliyetlerini tazeleme imkânı verir, bundan başka spor merkezleri ve kadınlara mahsus ev işi öğretim merkezleri vardır. Her yıl binlerce kadın ve erkek bu merkezlerden geçer ve kendilerine, kuvvetlenmiş olan bilgilen nisbetinde işler sağlanır. Harbin başından beri harb endüstrisine işçi yetiştirmek için, bu merkezlerde talim ve terbiye kolaylıkları çok artırılmıştır.

İşsizlere yardım hizmetinin ilerisi

İngiltere’de işsizlere yardım hizmetleri son yirmi yıl içinde devamlı tenkit ateşine hedef olmuş ve bu tenkit birçok faydalı değişikliklere yol açmıştır. Şüphe yok ki, bu hizmetlerin artık son şekillerini almış olduğunu iddia etmek zamanı gelmemiştir. Yalnız diyebiliriz ki, bu hizmetler, harb sonu işsizlerini sigorta ve yardım kanunlarının henüz rüşeym halinde olduğu 1919 da olduğundan daha uygun şartlar içinde karşılayabileceklerdir. Fakat yeni zaman icablarının yeni gelişmeler isteyeceğine de şüphe yoktur. Bunların da işsizler durumundan fedakârlık bekleyecek mahiyette olacağı düşünülemez. Alınacak tedbirlerin büyük kısmı, işsizliği azaltmak yolunda toplanacaktır.

Harb ve endüstri kalkınması

Harb esnasında dikkat, sayıları çok azalmış olan işsizlerin üstünden kalkarak harb endüstri işçileri ordusuna geçmiştir. Bu demek değildir ki, harb sebebiyle kapatılmış fabrika veya özel atölyelerde çalışırken işsiz kalan amele için hiç bir şey yapılmamıştır. Bilâkis işsizlik sigortalarının sigortalılara ödedikleri miktar artırılmış ve talim terbiye kolaylıkları genişletilmiştir. En enteresan gelişmeler harb sanayiinde çalışan işçilerin refahlarıyla ilgili teşkilâtta olmuştur.

Fabrikaları murakabe görevi işçileri Bakanlığına ait iken İş Bakanlığına devredilmiştir. Fabrikalarda bir sağlık servisi kurulmuş ve İş Bakanlığına işçilerin refahları meselesiyle meşgul olmak üzere yeni bir branş eklenmiştir. İş Bakanlığının, idare bölgelerinin her yerinde, bu daireden bir şef ve her önemli endüstri çevresinde mahallî bir iş âmiri vardır. Bunlar fabrikalardaki sağlık servisleri, iâşe işlen, ailelerinden ayrı yaşayan işçilerin iskânları, evli kadınların fabrikalarda çalışmalarını sağlamak üzere ev işlerine yardımcı tedariki, işçilerin istirahat ve eğlenceleri ve fabrika işlerindeki kız ve erkek çocuklar için özel tedbirler almak gibi konularla meşgul olurlar.

Eğer harb ihtiyaçlarının sıkıştırması azalır ve istihsal şartları normale dönerse, bugünkü tedbirlerin bir kısmına o kadar lüzum kalmayacak ve barış, endüstri kalkınmasında yaratıcı hareket imkânları verecektir.

Pansiyon hizmetleri

İhtiyarlara ve çocuklu dul kadınlara yardımcım, aileye düşen bir ödev oluşu gelenek icabıdır. Fakat ailenin yardım edemeyeceği haller vardır. Orta zamanlarda bu gibi kimsesizlere hayır işi olarak kilise ve manastırlar bakarlardı. Daha sonra bu hizmet gönüllü hayır cemiyetlerine ve Düşkünler Kanununa geçti. Sekizinci asırda, amelenin kazançlarından bir miktarını artırıp ihtiyarlık zamanlarına saklamaları hareketi, dostluk cemiyetleri tarafından teşvik olunuyordu.

19 uncu yüzyılda dostluk cemiyetlerinin çabalamaları Önemle artmış ve hükümet 1865 te postahaneler vasıtasıyla büyük tasarruf kolaylıkları göstermeğe başlamıştır.

Fakat böyle tasarruf veya dostluk cemiyetlerine yazılıp aidat yatırmak yoluyla ihtiyarlık zamanını sağlamak, işçilerin az ücret alanları için imkânsızdı. Asrin sonlarına doğru, ihtiyarlık pansiyonunun hükümet sistemiyle düzenlenmesi yolunda bir savaş başgösterdi.

Büyük Britanya’da ilk İhtiyarlık Pansiyonu Kanunu 1908 de kabul edildi. Buna göre 70 yaşını aşan, İngiltere’de oturan ve milliyet şartlarını haiz olan ve malî durumları iyi

olmıyan ihtiyarlar, haftada 5 şilin yardım görmeğe başladı 1 908 den sonra verilen para iki misline çıkarıldı ve bu pansiyondan faydalanma şartları biraz daha tatil edildi. Bunun amacı ekonomik yaşayanları mahrum bırakmamaktır. Daha önemlisi 1925 te haftada 10 şilin alan sigortalı işçilerle 65 yaşındaki karılarını ve sigortalı işçilerin dul karılarını içine alan primli projenin kabul edilmesidir. Bundan başka pansiyon alan dul kadının çocuklarına ve sigortalı işçinin öksüzlerine 14 yaşına (eğer mektepte iseler 16 yaşına) kadar her birine haftada 7 şilin 6 peni verilir. 1938 yılında bu hükümlerden faydalanarak ihtiyarlık pansiyonu alan erkek ve kadın sayısı 2,500,000, dul kadın 821,000, çocuk sayısı da 303,000 idi. Bundan başka 1937 de haftada beş ile sekiz lira arasında ücret alan (kara ceketli işçiler) için ayrı ve özel bir pansiyon lâyihası kabul edilmiştir. Bu, hükümetten yardım gören istekli primlere dayanır.

Harbe rağmen, İngiliz pansiyon hizmetlerinde çeşitli yeni gelişmeler olmuş ve 1940 ta İhtiyarlık Pansiyon Kanunu kabul olunmuştur. Bu kanun, sigortalı kadınlarla, sigortalı işçilerin kadınlarını 65 ten 60 yaşına indiriyor. Kanun daha ileri giderken, bu pansiyonla idare etmek imkânı bulamayanlara ek pansiyon vermeği de kabul etmektedir. Bu ek pansiyon verme işiyle mahallî yardım daireleri meşgul olacaktır. Yapılacak yardım miktarı belli bir şey olmayıp, ihtiyaca göre tayin edilir. Bundan böyle ihtiyarlık pansiyonuyla geçinemeyenlerin Düşkünler Kanunundan istifadeye başvurmalarına veya sıkıntılarını sessizlik içinde geçirmelerine sebep yoktur. Bu Kanun, o gibilere, pansiyonlarının artırılmasını istemek hakkını vermiştir. Özel gelirleri dar bir karı koca, müştereken haftada 32 şilin ihtiyarlık pansiyonu alabilirler.

Bu Kanundan (faydalananlar sayısının dört milyona yakın olduğu düşünülürse, pansiyon hizmetlerinin Büyük Britanya'nın sosyal ekonomisindeki önemli mevki anlaşılr. Bu pansiyonlar için 1940 yılında ödenen para miktarı, 100 milyon liradan daha çoktu. Gelecek on ve yirmi yıl içinde ihtiyarlayanlar daha ziyade çoğalacağından, bu iş için bütçeye konan para miktarı da artacaktır. Pansiyon miktarı bugünkü,

kadar kaldığı takdirde, 1970 bütçesine bu iş için konacak para miktarı 150 milyon lira kadar olacaktır.

Sosyal hizmetlerin neticeleri

Britanya halkının esenliği uğrunda genel sosyal hizmetler için sarfedilen para miktarı 450 milyon liradır. Bu büyük para, insan saadeti ve sosyal refah sağlarken yurttaşlar arasında nasıl hisseleniyor. Şu son elli yıl içindeki bütün sosyal ilerlemeler, sosyal hizmetlerin gelişmesine atfedilirse çok fazla şey iddia edilmiş olur. Endüstri teşkilâtında düzelme, teknik ve ticari genişleme, orta bir işçi ailesinin daha az kalabalık oluşu gibi sebepler, hep birden halk kitlesinin daha yüksek hayat seviyesine erişmesine müessir olmuştur. Sosyal hizmetlerin faaliyetine de bu geniş değişikliklerin arka yüzü olarak bakılabilir.

Büyük düzelmeler olduğu söz götürmez bir gerçektir. İlköğretim mecburiyetinin okuma yazma bilmeyenleri ortadan kaldırmış olması, sosyal hayatta göze çarpar bir iyileşme yaratmış, yurttaşların büyük çoğunluğunun bilgilerini artırmıştır. İlkokulları takip eden öğretim yuvaları, karışık bir endüstri medeniyetinin istediği teknisyen, işçi ve memur ordusunu yetiştirmeye muvaffak olmuştur. Üniversiteler, teknik enstitüler ve öğretmen kolejleri gibi yüksekokullarda her sınıftan sayıları gittikçe artan kız ve erkek gençlerin, İngilterede ve bütün imparatorlukta, yüksek icra makamlarını işgal edebilecek vasıflarla yetişmelerini mümkün kılmıştır. Sağlık hizmetlerinin meyvaları, bir zamanlar memleketi kasıp kavuran salgın hastalıkların ortadan kalkmış olması, mektep çocuklarının mükemmel bünyelerine sahip olmaları gibi hallerde kendilerini göstermektedir. Artık kolera, lekelihumma gibi salgın hastalıklar yok olmuştur. 1838 yılında tifodan milyonda 1228 kişi ölürken 1900 de milyonda 174 ölü ve 1938 de milyonda beş ölü vermiştir.

Veremden ölenlerin sayısı da 19 uncu asırda çok azalmış ve 1900 de milyonda 1904 iken 1938 de milyonda 602 ye düşmüştür. Çocuk ölümüne gelince, ki bu bir memlekette genel sağlığın en iyi işaretidir. Binde 154 ten 53 e ve doğum-

la ilgili ana ölümü binde 4,27 den 3 e düşmüştür. 1900 de 15 ten aşağı çocuklarda kızıldan ölüm nisbeti milyonda 340 idi, 1938 de milyonda 31 e inmiş ve aynı müddet içinde boğmaca öksürükten çocuk ölümü 1090 dan 126 ya düşmüştür. Bugün çocukların ağırlık, uzunluk ve genel sağlıklarında göze çarpar bir iyileşme vardır.

Sosyal sigorta ve sosyal yardım hizmetleri eskiden, işsizlik, hastalık, dulluk ve ihtiyarlık ile birlikte yurttaşlara musallat olan kara sefalet ortadan kaldırmıştır. Sigorta yardımları, pansiyon ve diğer para yardımları hiç bir zaman fazla da değildir. Kimse bunlardan faydalanan kimselerin, tam konfor içinde yaşadıklarını iddia edemez. Sadece sefalet düşmek korkusu kaldırılmış ve ücretle geçinenlerin daha altına düşmeleri istenmeyen bir asgari hayat seviyesi kurulmuştur. Bu gelişmelerin sosyal neticeleri geniş ve derindir.

Fakirlik korkusu büsbütün kalkmış değildir. Enerjik ve kuvvetli hareket istiyen önemli ödevler vardır ve harp, belki daha başka meseleler de ortaya çıkaracaktır. Bunların başarı ile yapılabilmesi için, daha geniş ölçüde devlet faaliyetine ve sosyal hizmetler için daha büyük miktarda para sarfına lüzum hasıl olacaktır. Sosyal hizmetlerle bunların idare teşkilâtında yeni gelişmeler yapılmasına herhalde ihtiyaç vardır. Son yıllar içinde bu ihtiyaç, Büyük Britanya'da, konuşma ve araştırmalara konu olmuş ve değerli teklifler de yapılmamış değildir. Harbin başladığından beri sosyal hizmetlerde önemli gelişmeler olmuştur ve harp bitmeden bunları daha başkalarının da takip edeceği muhakkaktır. Fakat kendini hissettiren önemli sosyal hizmetlerin yeniden yapılarını sağlamak üzere, cemiyetin bütün kaynaklarını seferber etmek, ancak devamlı bir barış elde edildikten sonra mümkün olabilecektir.

HOLANDA'DA BELEDİYE MÂLİYESİ

Yazan:
S. GARGAS
Hukuk Doktoru

Fransızcadan çeviren:
Mehmet ERTUĞRULOĞLU
Hukuk Doktoru

— Geçen sayıdan devam —

III —BÖLÜM BELEDİYE TEŞEBBÜSLERİ

Hollanda'da diğer birçok memleketlerin aksine olarak belediye teşebbüslerinin tesis ve işletilmesi hususunda Kommün Kanunu'nun bir hudut koymaması bir belediye teşebbüsüne lüzum hissedilince kommünlerin birbiri ardınca onu tesis edip teşkilâtlandırmalarını mümkün kılmıştır. Kommün Kanunu'nun mükerrer 114 üncü maddesi kendisine 196, 197, 198, 200, 201 ve 202 nci maddeleri kabili tatbik olduğu bir belediye teşebbüsü vücuda getirilmesini mümkün kılmaktadır.

Normal olarak belediye teşebbüsleri, kommünün üzerlerinde kontrol ve nezareti bulunan hususi teşebbüsleri aynı işlerde takib etmektedirler.

Kommün kontrol hakkını hususi teşebbüse verdiği imtiyazdan ve müteşebbis için bir imtiyaz talep etmek keyfiyeti kendisinin su, gaz, elektrik, tramvay ve petrol boruları tesisatı vücuda getirmesi için kommünün malını kullanmak mecburiyetinde doğmaktadır. Eğer imtiyaz talep etmezse bu istimale müsaade edilmez. İş bu suretle anlaşılınca öyle bir imtiyaz hususi şahısla kommün arasında bir hususi hukuk sözleşmesidir. Bunun hukuki neticeleri Medenî Kanun'a tabidir.

Hollanda'nın birçok provenslerinde olduğu gibi bir elektrik cereyanının istihsalinde cereyanın verilmesinin muktezi kıldığı bayındırlık işlerinin, elektrik hakkındaki yönetmeliğe tevfi kan provens meclislerinin müsaade vermesine bağlı bulunduğu hallerde iş başkadır. Bu imtiyazlar bir kamu

hukuku imtiyazı karakterini haizdir ve bu takdirde Medenî Kanun işe müdahale etmez. Maamafih burada da uzak zamanlardan kalma bazı teşebbüsler görülecektir. Birinci kommün gaz fabrikası 1848 de Leiden'de tesis edilmiştir. Halbuki daha 1826 da hususi fabrikalar malûm bulunuyordu. Elektrik cereyanı tevzi meselesinde de mesele aynı idi. Meselâ Rotterdam şehri bir belediye elektrik fabrikası tesis etmezden evvel Systeem de Rotinsky namile maruf 1883 te tesis edilmiş bir kumpanyadan elektrik cereyanı alıyordu. La Haye şehri 1888 senesinde elektrik imtiyazını Maison Sociale Siemens et halske de Berlin şirketine vermiştir.

Fakat zamanla kamu otoritesinin su, gaz ve elektrik işlerde daha yakından daha müessir surette iştigal etmesi lüzumuna varılarak yalnız nezaret ve kontrolla iktifa edilmesi doğru görülmemiştir. Bu otoriteler teşebbüsleri kendi ellerine almalı idiler. Pratikte imtiyazı verilmiş olan teşebbüslerin alınması ekseriya müşkül olmuştur.

Hususile bu işlerde bir tek el karakteri hâkim bulunuyor.¹ İmtiyaza malik olanlar uzun seneler imtiyazın tatbikile kuvvetlenen ve esasında pek kuvvetli bulunan vaziyetlerini kullanmak ve suiistimal etmek suretile kommüne iktisapta mümkün olduğu kadar ağır şartlar dermeyeran etmek istiyorlardı. Aslında bu mesele belediye teşebbüslerinin hukuki durumlarının kamu hukukuna mı yoksa özel hukuka göre mi muhakeme edilmesi gerektiği işi münakaşalı idi. 1897 ve 1920 senelerinde Kommün Kanunu'nda yapılan değişikliklerle bu husustaki şüpheler ortadan kalkmıştır. Hukuki hususiyeye göre yorumlama kararlaştırıldı. Kommün Kanununun 1909 da diğer bir değişiklik görmesi, kommün için diğer kommün işlerinden ayrı olarak, kommün teşebbüslerine dair hesaplar hazırlamak (hattâ muhasebe tutmak) imkânım vermiştir.

Kommün bir teşebbüsün gelir ve giderlerinin ayrı olarak idare edileceğine karar verebilir.

Kommün teşebbüslerini idare eden bütün kommünler bu kanuni müsaadeden faydalanmışlardır. Kommün teşebbüsü halka verdiği şeyleri kendi istihsale mecbur değildir. Su-

yu, gazı, elektriği toptan olarak diğer müstahsillerden (özel kişiler, kommünler, provensler) tedarik edebilir. Meselâ, elektrik müteşebbisleri ekseri hallerde tevzi teşebbüsüdürler. Kommünlerin kendileri bizzat istihsal etmezler. Teşebbüsle müşteriler arasındaki münasebetler özel hukuku ilgilendirir.

Maamafih bu meselede kommünün faaliyeti, başka bir hukuki şekil alabilir. Bunun sebebi bilhassa şudur: Yukarıda zikredilen kommün teşebbüslerinde, mümkün olduğu nisbette, büyük bir temerküze ihtiyaç hissedilir. Bu temayülün ilk neticesi birçok kommünlerin teşriki mesaisine yol açmıştır.

Su, gaz ve elektrik gibi şeylerin tevzi edileceği bölge bu suretle genişletilmiş ve birçok belediye teşebbüsleri yerine birçok kommünler için bir tek teşebbüs kaim olmuştur.

Bu temayülün bir neticesi olarak, Kommün Kanununun 121 inci maddesi, birçok kommünlerin müşterek menfaatlerini provensteki meclisin muvafakati ve müsaadesile bir düzene koyabileceklerini hükme bağlamış bulunmaktadır.

Ancak birçok kommünler arasındaki bu teşriki mesai pratikte birçok müşküllerle karşılaşmaktadır. Çünkü Hollanda'da idari kaza içtihatları, şu noktai nazarı kabul etmiştir. Kommün Kanunu'nun 121 inci maddesinin kastediği belediye menfaatleri, iki ve daha ziyade kommünün müşterek menfaatlerini bir düzene koymalarına rağmen, her kommün ayrı ayrı nazarı dikkate alınmak suretile, ekonomik menfaatlerinden ibaret olup, bu menfaatlerin idaresi ancak Kommün Kanunu ile derpiş edilen belediye organlarına ait bulunmakta, (Belediye Meclisi, Belediye Reis ve Muavinleri) müteaddid kommünlerin temsilcilerinden mürekkep bir komisyona ait bulunmamaktadır. Bir veyahut birçok tarafların iradesinden doğmuş mevcut bir anlaşmanın, Devlet tarafından tadil veyahut iptal edilmesinin mümkün olup olmadığı meselesi şüphelidir. Eğer bu suale müsbet cevap verilecek olursa, müşterek anlaşmanın taraflara biri diğerinin karşılığı olan ve sözleşmeden doğan avantaj garanti edilmiş olmaz. Bu hal anlaşmağa, ekonomik mahiyetini kaybettirir. Nihayet bu müessese bidayeten provens meclislerinin müsaadesine ve eğer vuku bulmuşsa muvafakatine bağlı bulunduğundan

pek girift bir şekil almıştır. Tatbikat umumiyetle şöyledir: 121 inci maddenin derpiş ettiği müşterek anlaşma gayri kabili istimal olarak kalmaktadır. Kommünler arasında müşterek faaliyet için başka hukuki şekiller kullanılmaktadır. Meselâ bunlardan biri anonim şirket halidir. Bu hukuki şeklin geniş bir tatbiki Waterleiding sm-aat schappij Zuid Beveland Anonim şirketi olup 24 kommünü ihtiva eder ve bu kommünlere su tedarik eder. Bu tecrübenin iyi muvaffak olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü bu şirketlerden halen ikisi Zelan'de biri Tholen'de diğeri Flandre Zelandaise'de faaliyette bulunmaktadır. Kuzey Brebant de Waterleiding sm-aat schappij Noord West Brebant Sosyetesı bulunmaktadır.

Bütün bu hallerde kommünler aksiyonerdirler. Nizamnameler açık olarak aksiyonların ancak belediye idareleri menfaatine olarak devir ve ferağ edilebileceğini hükme bağlamışlardır. Diğer taraftan kollektif belediye teşebbüsleri bir tesis şeklini alabilirler. Bu suretle Güney Hollanda provensindeki kommünlerin birçokları 1925 te Kile-Waterleiding tesisini vücade getirmişlerdir. Utrecht Provensinde 925 te iki tesis istenmiştir.

La'Drinkwaterleiding Voor West - Utrecht

La'Drinkwaterleiding Voor Noord-West Utrecht

Son tesis için 16 kommün birleşmiştir. Tesisin hedefi su isal için tesisat vücade getirerek bunun işletilmesidir. Hisse veren kommünlere yeknesak bir tarifeye göre su vermekle ödevlidir. Nihayet bir üçüncü şekil de vardır: Alelade özel hukuk sözleşmesi, Bu hukuki şekil yukarıda zikredilen şekillerden ayrılır. Ayrılık şu noktadadır. İştirak eden kommün ler burada aynı müsavi derecede bulunmamaktadır. Çünkü biri tedarik eder, diğeri satın alır. Bu hukuki şekil büyük kommünlerin dolaylarında tatbik şekli bulmaktadır. Büyük kommünler bu suretle köylere su, gaz, elektrik vermektedirler. Üçüncü halde de muhtelif imkânlar mevcuttur, iptida tediye veya verme toptan olur. Kendisine bu suretle teslimatta bulunulan kommün, basit bir su, gaz veya elektrik alıcısıdır. Tevzi için hususi organları vardır. Bu çeşit mukavelelerde alekser teslimatta bulunan kommün 9atm alan kommünde

büyük müstehliklere perakende olarak da satış yapmak hakkını muhafaza eder. Diğer cihetten satın alan kommün, o şeyi bizzat istihsal etmek hakkının tahdide uğramasına razı olur. Aynı zamanda istihsal ve tevzi için bir imtiyaz da veremez. Saniyen teslimatta bulunan kommünün satın alan kommündeki müstehliklere bizzat tevzi etmesi de imkân dahilindedir. İki kommün arasında böyle bir sözleşme, tedarik ve teslimatta bulunan kommünün menfaatine su boruları vesaire tesis verilmiş bir imtiyazdan ibarettir. Teslimatta bulunan aynı kommün de bu çeşit muhtelif sözleşmeler yapabilir. Meselâ Rotterdam Hillegersberg'e toptan gaz vermektedir Overschie'ye perakende vermektedir. Leiden'de Voorschoten'ye toptan Koudekerk'e perakende elektrik veriyor. Küçük kır köylerine büyük kommünlerin yaptıkları bu teslimat birçok büyük şehirlerin teşebbüslerinin kârlı olarak istemesinin esaslı bir şartıdır. Cenup Hollandada elektrik tevziatı bu teşriki mesai üzerine kurulmuştur.

Rotterdam, La Haye, Leiden, Delft, Dordrecht, Goude yalnız kendi sekenesine değil, fakat cenup Hollanda'nın bütün kırlarına elektrik vermektedir.

Bu ideal bir vaziyet değildir. Çünkü bütün bu belediye teşebbüsleri bir tabiiyet münasebeti doğurmaktadır. Gaz, elektrik, içme suyu, tramvay, telefon, mezbaha, (Montde piete) ye taallük eden belediye teşebbüsleri çok eskidirler ve çok iyi netice verdiler. Kommünlerin gaz istihsalı için faaliyetleri 1907 deki vaziyete göre şu neticeyi vermiştir:

Hususi gaz fabrikalarında metreküp başına düşen fiyat, mümasil belediye teşebbüslerindeki fiyattan aşağı değildir, içme suyu için de vaziyet böyledir.

Hattâ kommünlere evvelce verilen imtiyazlar iade edildiği zaman fiyatların azaltılmasının imkân dahiline, girdiği Heldre - Amsterdam ve Alkmaar'daki misallerle sabit olmuştur. Bundan dolayı birçok özel teşebbüsler kommünlere intikal eylemiştir. Çünkü büyük bir şehrin ihtiyaçları bahis mevzuu olduğu zaman anonim bir ortaklıktaki kâr hisseleri, müessis hisse senetlerinin kârları, vesairenin tatbik mevkii bulunması doğru görülmemektedir. Keza yolların tenvirinin,

elektrik direklerinin adedi, sekenenin miktarı itibarile bir özel teşebbüse nisbetle bir kommün teşebbüsü tarafından daha iyi temin edildiği sabit olmuştur.

1907 senesine kadar iptidaen gaz istihali için imtiyaz vermeden belediye teşebbüsleri vücade getiren 33 kommün mevcut idi. 73 kommün de iptida imtiyaz verdikleri halde, gaz için belediye teşebbüsleri kurmağı kararlaştırdı. Şimdi bu rakam çok yüksektir.

Belediye elektrik teşebbüsleri gerek kuvvei muharrike olarak ve gerek tenvirat için olsun 30 sene evveline kadar iyi inkişaf etmemişlerdir. Ancak o zaman dahi elektrik teşebbüslerine malik 19 kommün mevcuttu. Kendilerinin elektrik teşebbüsleri bulunan kommünlerin heyeti mecmuası 917.738 nüfusa malik oldukları halde elektrik için imtiyaz verenlerin nüfusları mecmuu 207.880 idi. Amsterdam şehri her iki tipte teşebbüslere malik olduğundan, bu hesapta dahil değildi.

Aynı inkişaf içme suyu tesislerinde mevcut müesseselerin, belediye teşebbüslerine intikali müşkülâtsiz vuku bulmamasına rağmen kendini göstermektedir. Su tesis ve isali özel teşebbüsler için fevkalâde kârlı bir işti. Aynı zamanda Arnhem'e su veren Utrecht su kumpanyasının Liyeje su vermesinin tarihi bunu ispat eder. Bu müessese 1883 te 1156 abone ile 200,000 florin gayri safi irada malikti. 1907 de abone adedi 30,000 gayri safi gelir 500 bin florine yükseldi. % 30 bir kâr ödemeğe muvaffak oluyordu.

Tramvaylar 1907 de özel teşebbüslerden ibaretti. Yalnız Amsterdam Utrecht, Gronningen, Arnhem, Nimegen ve Maastricht reji halinde kendilerine has tramvay işletmekte idiler. Belediye teşebbüsü halinde bilâhare birçok diğer kommünler bu misali takib eylediler. Bu kommünlerin ekserisinde bir elektrik santralinin tesisi tramvayları reji usulde idare etmek için esaslı bir sebep teşkil eylemiştir.

Telefon belediye teşebbüsleri Amsterdam, Rotterdam, Arnhem, La Haye, Enschede, Maastricht, Edam, Kuilenburg, Assen'de mevcuttur. Devlet ise kommünler arasında telefon şebekesini işletmektedir. Mahallî birçok anonim şirketler de bulundukları yerlerde telefon işletmektedirler. Fakat halen bir telefon şebekesi işletmek için Telgraf ve Telefon Kanu-

nunun ikinci maddesi mucibince Devletin müsaadesi (imtiyaz vermesi) lâzımdır. Belediye mezbahası fikri et hailenle birlikte eski yüzyıllarda belediye otoritesinin halka iyi et vermeyi vazife bildiği zamanlara bağlanmaktadır. Amsterdam, Rotterdam, Maastricht, Roermont, Nymegen, Utrecht, Groningen, Leiden ve diğer birçok merkezlerde belediye, mezbahaları bulunmaktadır. Bu fikir pek müşkülâtla taammüm etmiştir. Sosyal sağlık için mezbahaların ehemmiyetine, umumiyetle kanaat getirilmiş olmakla beraber etin vergisini ve fiyatını artırmayı intaç edecek hallerin vukua gelmesinden korkulmaktadır.

Belediye tasarruf sandıkları ve Mont de Piete nisbeten eski bir tarihe maliktirler. 1578 de Zelandda, Hollanda meclisleri belediye otoritelerinin Mont de piete'leri nizam altına almağa yetkili bulunduklarına dair karar almışlardır. Birçok Mont de piete hâlâ birleşmiş provensler cumhuriyeti zamanında oturdukları binaları işgal etmektedirler. Bilâhare bu belediye kredi müesseseleri inhitata düştüler. Bu rehin üzerine kredi veren müesseselerin rekabetinden ileri gelmiştir.

Halen kommünler verdikleri bazı kararlarla Mont de piete'leri rehin üzerine kredi yapan müesseselerin rekabetine karşı kuvvetlendirmeye çalışmaktadırlar. Bu müesseselerin şubeleri ve iş saatleri ona ihtiyacı olan şahısların müracaatlarını kolaylaştırmak için artırılmıştır. Bu suretle tefeciliğin önüne geçmek istenilmektedir.

1907 de Bois le duc, Arnhem, Nimegen, La Haye, Delft, Zwolle, Bolsward, Leeuwardem, Maastricht, Groningen, Deventer'de tasarruf sandıkları ve Mont de piete mevcuttu.

Bu bankaların birçokları pek faal belediye teşebbüsleridir. Amsterdam'ın Montde piete'si 1907 de 68,409,09 florin kâr bırakmıştır. Hollanda kommünlerinde belediye teşebbüslerinin gelirleri mühim ve faik bir mevki tutmaktadır,

1927 bütçesi florin olarak şu gelirleri ihtiva ediyor:

Utrecht	Lahaye	Rotterdam	Amsterdam
	İrat üzerine mevzu vergi		
5.250.000	15.577.500	15.400.000	26.446.000
Gaz, elektrik ve su teşebbüsleri gelirleri			
1.252.525	5.963.069	20.387.233	8.968.175

Bu rakamlar çok dikkate şayandır. Rotterdam'ın masraflarının büyük bir kısmının kommün teşebbüsün sayesinde ödendiğini ve diğer şehirlerin masraflarının da mühim miktarda yine bu suretle karşılandığını göstermektedir. İçme suyu tedariki ve isali teşebbüsleri, karma bir teşebbüs değil, fakat münhasıran kamusaldır. Umumiyetle onlar beiedi bir karaktere maliktirler. Şimali Hollanda bir provens teşebbüsüne maliktir. Le Noord - Hollandsche Provinciale Waterleidings Bedvyf.

Bu müessese 1920 de kuruldu. Diğer cihetten bazı teşebbüsler de kommün birliklerinin elindedir. Meselâ (Zuid- Beveland'ın 24 kommunü). Yukarıda zikredilen bu çeşit tek teşebbüs şimali Holanda Provens meclisinin Laren, Huisen ve Vlaricum kommunlerine Bussum kommünün suyunu normal fiyat üzerinden verilmesini reddetmesi neticesinde ölmüştür. Su tevzinin eyalet için karlı olması için bu red yapılmıştır.

Bu eyalet su tevzi işini Zaaland ve Alkamaar'dan su tedarik eden Exploitatie Vanwaterleidingen'in Neerland özel müessesesinden almıştır. Bu eyalet teşebbüsünün hiç açık vermemesi şayanı dikkattir. Bu su tesisi şebekesi 1926 da 1920 de olduğundan altı defa büyük olmasına ve içtimai vazifelerini kendisine hiç bir kusur atfedilemeyecek şekilde yapmasına rağmen, netice böyle olmuştur. Şimali Hollanda'da ölüm miktarı bu teşebbüsün vücut bulduğu zamandan beri el ile tutulacak bir derecede azalmıştır. (1919 da binde on iki, 1926, 1928 de binde 9/1) bu netice hiç şüphe yok ki, büyük nisbette içme suyunun sıhhate zarar vermiyecek şekilde tevziinden ileri gelmiştir. Gaz imal ve tevzii Felemenk'in büyük şehirlerinde ekseriyetle beledi olan kamu teşebbüslerine aittir.

Bu müesseseler üzerinde yapılan bir tetkike göre tanzim edilen raporda şu hususlar tespit edilmiştir. İyi olmıyan elemanların işten çıkarılması, iller veya belediyelerce işletilen teşebbüslerde özel müesseselerde olduğundan daha azdır. Çünkü politik tesir bu müesseselerde tesirini daima göstermekte ve işten çıkarmalara engel olmaktadır. Gündeliklerin miktarı

kâfi miktarda elâstiki değildir. En iyi ekonomik neticenin kolaylıkla istihsaline imkân yoktur. Şehirler kırlar arasında mevcut hayat şartlariyle hayat pahalılığı farkları ve işçinin kapasitesi kâfi derecede nazarı dikkate alınmamaktadır. Keza umumiyetle işçi gündelikleri miktarı özel teşebbüslerde olduğundan daha fazladır. Bu hâdisе Birinci Cihan Harbinden sonra görülmüştür. İstihdam edilenlerin gayret ve faaliyetleri kamu müesseselerinde özel müesseselerde olduğundan daha azdır. Vaziyet değiştiğinde kamu müesseseleri özel teşebbüslere nazaran daha batı hareket ederler. Kamu teşebbüslerinin idaresi birçok hallerde en modern sistemin tatbikini hedef tuttuğundan, bu hal bazan pahalıya mal olan tecrübelerе girişilmesine sebep olmaktadır. Halbuki, büyük özel teşebbüslerde kartel ve tröstlerde politik düşünce hiç bir rol oynamaz. Kamu teşebbüslerinde politik tesirlerin vüsati olağanüstüdür.

Ancak kamu teşebbüsleri sırf kâr etmek kastile teşkil olunmamışlardır. Bunlar birinci sınıf kamu ihtiyaçlarını karşılamak içindirler. Bu yolda ileri sürülen deliller bu kamu teşebbüslerinin hakiki mahiyetinin kavranmamış olduğunu göstermektedir. Bunların politik tesirlere maruz olduğu yolundaki iddia, tarife siyasetine yönetilmiş bulunmakta olup kanaatına göre ancak kısmen doğrudur. Kamu teşebbüslerinde siyasi tesirlerin başka bir tabir ile genel menfaatin nazarı dikkate alınması pek tabiidir. Yalnız kazanç ve kâr kasdının hâkim olması yani sırf ekonomik mülâhazalara göre hareket edilmesi temayülünün genel menfaatle ahenkli bulunduğunu sanmıyorum. Bununla beraber, kamu teşebbüslerinde mali mülâhazanın daima nazarı dikkate alınması lâzımdır. Bilhassa Birinci Cihan Harbinden sonra bu lüzum daha fazla hissedilmektedir. Çünkü harb Devlet için olduğu kadar komünler içinde birçok masrafları mucip olmuştur ki, yalnız vasıtasız vergilerle bunların karşılanmasına imkân yoktur. Bu bilhassa belediye teşebbüsleri için doğrudur. Çünkü komünlerin gelir kaynakları pek mahduttur. Bununla beraber komünün bir sakininin evinin ihtiyacı için zaruri görülen havagazı verilmesiyle bir hususi teşebbüs sahibine

bu teşebbüsün ihtiyaçları için gaz verilmesi arasında bir fark bulunmalıdır. Halka içme suyu vermekle, bir maden suyu imalâthanesine su vermek arasında da aynı fark göze çarpmaktadır.

Kommün ilk iş olarak sakinleri için ekonomik, sosyal ve sağlık bakımından bir varlık yaratmağa çalışmalıdır.

Belediyenin temizlik işleri nazarı dikkate alındığı zaman bunun doğruluğu nazara daha iyi çarpar. Böyle bir teşebbüsü sırf ticari bir esas üzerinden muhakeme edersek varılacak sonuçlar tehlikeli olur. Alınacak resimlerin gayri kâfi olduğu mülâhazasile şehrin bir kısmının temizliği ihmal edilirse, halk için bu vaziyetin tahammül edilemeyeceği ve esefli neticeler doğuracağı kolaylıkla anlaşılır.

IV. Bölüm

BELEDİYE BORÇLARI

19 uncu yüzyılın ortalarına kadar (1851) Hollanda komünlerinin borçları umumiyetle pek azdı. 1853 senesinde Lâhey şehri bütçesinde belediye borçlarının itfası için 45 bin florinlik bir meblâğ tesbit edilmiştir. Bununla bütün mukavemetten ileri gelen belediye borcu, kaydı hayat şartile olan rantlar müstesna olmak üzere itfa edilecekti. Çünkü daha eski zamanlarda mali ihtiyaçlar, kaydı hayat şartile rantlar satılmak suretile ödenmişti. Bu rantlar bir zamanlar 6 bin florinden ibaret iken, 1804 ve 1810 senelerinde 100 bin florine çıkmıştı. Bunlar feriz mukabilinde satılmış olup faiz miktarları %8,5 ve %10 idi. Büyük defter üzerine kayıtlı bulunan kommünün mülkleri nominal olarak 720 bin florin idi. Yatırılmış kapital ise (place) 180,400 florin den ibaretti. 1853 bütçesi 1851 senesinden müdevver 95 bin florinlik bir fazlalıkla başlıyordu.

Lâhey şehri de bunun gibi müsait bir mali durumda idi.

Olağanüstü giderlerin karşılanmasına gelince bu hususta genel hükümler mevcut değildi. Bunlar değirmenler üzerine mevzu ağır vergiler ve bir de geçmiş senelerde bütçe fazlalıklarıyla karşılanıyordu.

1865 de kommünler istihlâk vergisi almak hakkını kaybettikleri zaman, Lâhey kommünü alelâde gelirlerinin %79 unu kaybeyledi. Bu kaybın Devlet tarafından şahsi verginin 4/5 i verilmek suretile telâfi edilmesine rağmen oldukça mühim bir açığın kapatılması lâzım geliyordu.

Bunun neticesi olarak normal ve olağanüstü giderlerin karşılanması için diğer fikirler meydana çıkmaya başladı. Masraflarının normal gelir kaynaklarıyla karşılanmasına imkân olmayan mühim bayındırlık işlerine artık başlanamıyordu. Mamafih bir su isali için bir istisna yapıldı. Bu masrafın yapılmasına müsaade edilebileceği kanaati hasıl oldu. Bunun hilâfına olarak her sene yenilenen giderleri (yollar, köprüler ve saire) istikrazlarla ödemek pratik sayılmıyordu. Çünkü yapılan masraflar faiz ve amortisman şeklinde mütemadi surette bütçede yer alacaktı.

Lâhey belediye otoriteleri 1873 de verginin artırılma. s:nı teklif ettikleri zaman belediye meclisinde kırılmaz bir muhalefetle karşılaştılar. O suretle ki, 74 bini yol ve kanal inşası, 31 bini de köprüler için olmak ve 15 bini diğer giderleri karşılamak üzere 120 bin florinlik bir istikraz yapmak mecburiyeti hasıl oldu.

Bu tarihten beri istikraz yapmak meselesinde yalnız giderin mahiyetinin bir istikrazla karşılanmasına müsait olup olmadığı ve bilhassa yapılacak bayındırlık işlerinin faydaları ve istimalinin geleceğe de sirayet edip etmediği hususu düşünülmüştür.

Kommün mâliyesi için, kommün teşebbüsleri borçlarının bu müteşebbisler tarafından husule getirilen aktif kıymetlere müsavi olması hakkında 1907 de alınan bir karar pek mühim neticeler doğurmuştur. Bu sene zarfında müteşebbislerin kıymeti yekûnu, kommünün borcundan 3.098,000 florin tutarında bir fazlalık gösteriyordu. Mamafih bu metod

kommünün mali vaziyetinde bir değışiklik Kasıl etmemiştir. Teşebbüsler bir borç yüklendiler ve kommün bu miktarı alacak olarak aldı.

1908 senesinden beri istikrazların fiatı yine istikrazlarla ödendi.

112 bin florinlik 1854 İstikrazının şartlarında sabit bir faiz kararlaştırılmayarak azami %4 faiz kararlaştı. Bilâhare faiz miktarı tesbit edilmişse de, iştirak hisselerinin rayici serbest bırakıldı. Bunlar için asgari bir rayiç, ilk defa olarak 1879 istikrazının (850 bin florinlik) ikinci suskripsiyonu zamanında tesbit edilmiştir.

1889 da büyük belediye istikrazları devri başlamıştır. İlk defa Lâhey şehri iki milyon 600 bin florinlik bir istikraz yaptı ve bu istikraz borsanın resmî listesine kaydedildi. İhraç fiatı evvelden tesbit edildi. 1906 da ilk defa olarak millî bir Consortium'dan bir istikrazın plasmanı için faydalanılmış oldu.

Zaman içinde belediye istikrazlarının amortisman metodu birçok defalar değışti. Kaplıcaların genişletilmesi için 1854 de 112 bin florinlik bir istikraz yapıldı. Bunun senelik amortismanı 5 bin florin olarak tesbit edildi.

Demek ki müddet 23 sene sürecekti. 1866 da aynı amaç için 180 bin florinlik bir istikraz yapıldı. Ancak amortisman müddeti 20 seneye indirildi. 1877 de istikrazlar için müsavi bir amortisman sistemi kabul edildi. Bu sistem birçok seneler muhafaza edildi. Tasarruf edilen faizlerle prensip olarak % 1 amortisman olarak kabul edildi. %5 faizli bir istikrazın itfası bu suretle 37 seneye %4,5 faizli bir istikrazın itfası 39 seneye ve %4 bir istikrazın itfası da 41 seneye, çıkarıldı.

1894 de bu amortisman sistemi terkedildi. Bundan böyle bütün borçlar 40 senede itfa edilmeli idi.

1906 istikrazı senevi müsavi miktarda amortisman esası üzerinden aktedildi ve muhtelif hizmetler için muhtelif müddetler tesbit edildi. Bu suretle yollar ve köprüler için 60 sene, kanallar için 25 sene, mektepler için 40 sene, teşebbüsler için 35 sene kabul edildi, istikraz tahvillerinin vasatı müddeti 40 sene olarak tesbit edildi.

1914 de vasati bir itfa müddeti kabul etme sistemi terkedildi. İtfa müddeti bundan böyle her istikraz için ayrı olarak tesbit edildi.

Zaman geçtikçe belediye borçları daimi olarak artmıştır. Belediye borçları yekûnu 1924 senesi kati hesaplarına ve 1925 ve 1926 belediye bütçelerine göre;

1/Ocak/1924 de 1.531.357.000

» » 1925 » 1.770.067.000

» » 1926 da 1.917.206.000

florine baliğ oluyordu.

Eğer bu borç yekûnlarından faizler ve amortismanları iradlarla ödenecek teşebbüsler için yapılan istikrazlar çıkarılırsa, alelade belediye istikrazları bunlardan ibaret kalır:

1 Ocak 1924 de 960.474.000

» » 1925 » 1.138.414.000

» » 1926 da 1.261.674.000

Belediye teşebbüsleri de dahil olmak üzere, belediye istikrazları tutarının nüfus başına florin olarak İsabet eden miktarları aşağıda gösterilmiştir.

Yüzde olarak tezayüt	1925 te nüfus başına	1914 te nüfus başına	1. Ocak. 1925 te borçlar	1914 te borçlar	Kommün
168	394.54	234.41	281.000.000	139.570.000	Amsterdam
193	443.77	220.26	241.269.000	106.052.000	Rotterdam
186	332.11	178.12	129.980.000	53.763.000	Lahaye
252	223.25	88.38	33.445.000	10.996.000	Utrech
154	188.19	121.66	18.191.000	9.621.000	Groningue
148	220.97	148.40	17.776.000	10.563.000	Harlem
190	150.09	78.92	10.177.000	4.696.000	Leiden

Harp kommünler için, bilhassa sosyal işlerde evvelkine nazaran çok büyük masrafları icap ettirmiştir. Kommün Devlete nazaran insanların sefaletile daha yakından temasta bulunduğundan kommünlerin masrafları onların vazifeleri nisbetinde artmıştır. Bu masraflar alelade vasıtalarla ancak kısmen karşılanabilmiştir.

Senevi 100 milyon florinlik olan bu tezayüt, mütea-

kip senelerde de devam eyledi. Belediye borcu 1924 senesinin Ocak ayından 1926 senesi Ocak ayına kadar iki senede vasati olarak nüfus başına %21,5 olarak artmıştır. Bu artış bütün kommün gruplarında görülmekte ise de büyük şehirlerde daha kuvvetlidir. Kommünler için:

100 binden fazla nüfuslu olanlarda	% 26 ya
50-100 bin nüfuslu yerlerde	% 22 ye
20-50 » » »	%22-24 e
10-20 » » »	% 26 ya
5-10 » » »	% 10 na
5 binden aşağı nüfuslu yerlerde	%4 e yükselmektedir.

Vasati faiz miktarı 4,5 olarak ve itfa senesi 30 olarak hesaplanırsa (belediye teşebbüsleri hariç olmak üzere), belediye borçları senede 75 milyona mal olmaktadır ki, bu miktar kommünlerin belediye teşebbüsleri hariç olmak üzere normal giderlerinin % 16 sini teşkil eder. 1926 için bu nisbet bütçe zamlarına nazaran % 21 e kadar artmıştır. Her sene yeni belediye bütçelerinin faiz ve amortismanları 78 milyon florin artmakta idi. Belediye borçlarının yekûnlarının Devlet borçları yekûnunu geçeceği zaman yakındır.

Belediye borçlarının %21,5 olarak arttığı ve kabili teklif iradın artışının Devletin irad üzerine mevzu vergi listelerine nazaran ancak % 4 olduğu gözönüne getirilirse vaziyetin ciddiyeti meydana çıkar. Kommünlerin giderlerinin ve yüklerinin bu artışı haksız bir israf sayılmamalıdır. Müfrit sağcılar bu iddiadadırlar .

Yukarıda da izah edildiği gibi bu artış, kommünlerin içtimai vazifelerinin pek çok artmasının; kommünlerin spritueller sahada yükselmesinin kommünün inkişafını ve sakinlerinin saadetini temin yoluna gitmesinin sonuçlarıdır.

Zikredilmeğe değer bir hakikat daha vardır. Hollanda belediyeleri istikrazları vaktile yalnız Hollanda para piyasasında Place edilmişlerdi. Birinci Cihan Harbinin ilk senelerinden sonra İngiltere ve Amerika piyasalarına da müracaat edilmeğe başlanmıştır.

1924 de %6 faizli 6 milyon dolarlık bir istikraz, Rotterdam kommün ü için New York'taki National City Bank tarafından %98 bir rayiç ile çıkarılmıştır. Ancak bu tahvil" ler için faizler cüz'i olmalıdır. Bu istikraz tahvillerinin değeri bir müddet sonra aşağı düştü. Maliyeciler derhal gördüler ki, bu tahvillerin faizi dolar olarak çıkarıldıkları için, doların kıymeti florine nazaran düştüğü için böyle oldu. Bu suretle florine itimat edilmeğe başladı. Londra'daki Maison Sociale Erlangen Amsterdam için 2.5 milyon sterlinglik 96,5 ihraç fiyatı ve %2,5 faizle bir istikraz place etti.

Az bir zaman sonra Arnhem şehri 2,5 milyon florinlik tahvili muhtevi istikraz için milli piyasaya müracaat etti. Müddet 15 sene faiz %6 ihraç fiyatı 98 1/4 dü istikraz kolayca place edildi. Mutad şekilden bu istikraz şurada ayrılır. 1925 de başlayan istikraz müddeti zarfında yalnız 50 bin florin itfa edilecek, mütebaki yani bir milyon 800 bin florini 1 Eylül 1939 da kabili itfa olacak yani başka bir istikrazla değiştirilecek, Bu istikraz cazipti. Çünkü tacil edilmiş bir amortisman rezervine malikti ve çünkü Arnhem kommünü 15 sene için %6 veriyordu.

1924 Eylülünde yapılan Almelo Kommünün istikrazı 1/1/2 milyon florin tutarında idi. Bu istikraz gerek Hollanda'da ve gerek yabancı memleketlerdeki mali piyasalarda, Hollanda kommünlerinin istikrazlarının iyi karşılandığını göstermektedir. İstikraz derhal L'incassobank tarafından kapatılmıştır. Bunun, üzerine Almelo'da merkez veya şubeleri bulunan diğer bankalar, belediye idaresine bundan böyle yapılacak istikrazlarda kendilerine de tekliflerde bulunulması için müracaat etmişler ve belediye meclisince bu husus karara bağlanmıştır.

Ziwwolle kommününün istikrazı da ders almağa değer. Bu kommün Hollanda da yapılması gerekli %97 1/2 ihraç fiyatlı ve %5 1/2 faizli istikrazı Londra'da place etmek istiyordu. %2 olarak hesaplanan emisyon masrafları, mutavassıt masrafları ve yol masrafları çıkarıldığı zaman %39.9 net bir ihraç fiyatı kalıyordu. Bu hal faiz miktarını %5,91 e çıkarıyordu.

Ancak zaman geçmeden görüldü ki İngiltere’de yol masrafları %2 tutmakta idi. Hollanda da ise bu miktar idi. Demek ki hakiki faiz %6,04 oluyordu'. Diğer cihetten Londra’daki mutavassıt istikrazı yukarıda zikredilen şartlarla place etmeğe muktedir değildi. Bu suretle Zwolle kommünü bir milyon florini %97 bir ihraç fiyatı ve 6 faiz vermek suretile Fondsgeneral civil des pensions darı istikraz eyledi.

Milli piyasanın Hollanda belediye istikrazlarına itimadı ve rağbeti şundan ileri gelmektedir. Bunlar derhal kapatılmaktadır. Netice olarak faizler çok çabuk düşer. 1924 de %6 faizli bütün istikrazlar derhal ve fazlasile kapatıldığından %6 faiz bir müddet sonra ile değiştirildi. Bu suretle Güney Hollanda eyaleti 2 milyon 2 yüz bin florinlik bir istikrazı %99. 3/4 ihraç fiyatı üzerinden %5 ¹/₂ faizle yapmağa muvaffak oldu. Lâhey kommünü de 10 milyon florinlik bir istikrazı 98. 1/4 İhraç fiyatı ve %5 ¹/₂ faizle place etmek mevkiinde idi.

Şüphesiz ki ecnebi mali piyasalarında müsait kabul gören kommünler, yalnız büyük Hollanda kommünleri idi. Bilhassa harbi takip eden ilk senelerde küçük kommünlerce düşünülen istikrazların tahakkuk ettirilmediği görüldü. Bu suretle Nisan 1921 de faizli yüz bin florinlik olup Schipluiden kommününe ait olan bir istikrazın muvaffak olmadığı görüldü ve hiç kaydedilen olmadı. Westellingwerf kommünü bir belediye gazhanesi tesis edebilmek için %7 faizle 450 bin florin istemekte idi. Yalnız 31 bin florinlik bir miktarı Compagnie d’assurances generale de frise tarafından %99 fiyatından kapatılabilirdi. Bu küçük kommünlerin ihtiyaçlarını karşılamak için Devletin iştirak hissesi ile Algemeene Bank Voor de Neerlandsehe gemeenten (Hollanda kommünleri için genel banka) 28 Temmuz 1921 tarihli ve 1014 sayılı Kanunla tesis edildi. On milyon florine kadar yükselen sermayesi olan bu bankanın sermayesinin yarısı devletçe diğer yarısı proversler, kommünler polders’ler ve diğer kamu müesseselerince konulmuştur. Bankanın gayesi umumiyetle kommünlere kredi vermektedir. Fakat onun

ehemmiyeti bilhassa ne Londra'da ve ne de Amsterdam'da kredi bulamayan küçük kommünler içindir. Yüz milyonluk tahvil çıkarabilir. Kommünlere, provestlere polders ve diğer kamu müesseselerine ve aksiyonları münhasıran veya büyük kısmı kamu hukuki müesseselerine ait olan anonim şirketlere kredi verebilir. Yukarıda adı geçen kamu tüzelkişiliklerinin teminatı altında da kredi verebilir. Muhtelif kommünlerin Hollanda veya yabancı memleketler mali piyasalarında rekabetlerinin nihayet bulmasından da bir fayda doğacaktır. Faiz miktarı inecektir.

Hollanda belediyelerinin istikrazları şu suretle mali piyasaya place edilmiştir. Provesni ve kommünlerin cem'an 116.113.000 florinlik tahvili place edilmiştir.

Buna yukarıda adı geçen Bankanın place ettiği %4 $\frac{1}{2}$ faizli tahvilleri de ilâve etmek gerektir. Provenslerin bu miktardaki hisseleri 12 milyondur. Belediye teşebbüslerinin aksiyonlarına yatırılan sermaye miktarı 1908 den beri fazlalaşmakta ve ecnebi tahvilâtı miktarı azalmaktadır. Hollanda'da istikraz şartları devamlı surette iyileşmektedir. Belediye istikrazları için faiz miktarı umumiyetle %4'dir. %4. $\frac{3}{4}$ bir istisnadır. Belediye istikrazlarının rayiçleri umumiyetle %98.5 dur. 1928 de ise %99 a çıkmıştır.

Provens belediye tahvillerinin iradı 1928 de 3 trimestre için 4.62;4.63; 4.60 a yükselmişti. 1929 Nisanında %4.81 olmuştur. Bunun sebebi kısa müddetli kredilerdeki para darlığıdır. Bu hal Hollanda Bankasını 25 Mart 1929 da iskonto fiyatı %1 artırmağa şevketti. Belediye borçları 37 büyük kommünde bilhassa ağırdır. Ancak son senelerde borçlanma meselesinde de müsavata doğru gidilmekte ve küçük kommünlerin de bu hususta büyük terakkiler kaydedildiği görülmektedir. Bu suretle belediye borçlarının florin olarak nüfus başına isabet eden miktarları şöyledir:

1/Ocak/1914 de

Nüfus başına miktarı	Mecmuu	Borçlar
78.07	494.955.000	Bütün kommünlerin
160.18	409.108.000	37 büyük kommünün
23.14	85.887.000	Diğer kommünlerin

1825 de

1914 e nazaran % si	Nüfus başına miktarı	Mecmuu	Borçlar
214	167.34	1.124.160.000	Bütün kommünlerin
189	303.35	970.287.000	37 büyük kommünün
266	61.67	253.853.000	Diğer kommünlerin
1929 da			
1914 e nazaran % si	Nüfus başına miktarı	Mecmuu	Borçlar
271	217.17	1.618.000.000	Bütün kommünlerin
221	345.50	1.195.576.000	37 büyük kommünün
429	99.37	422.424.000	Diğer kommünlerin

Bu tabloda iskân servisi için olan borçlar dahil değildir. Aynı zamanda ziraat işçileri hakkında kanunun tatbiki için yapılan borçlarda dahil değildir.

Başlıca masraflara göre belediye borçları 1 Ocak 1927 de şu suretle ayrılıyor:

I	İskan servisi	590.595.000 florin
II	Bayındırlık işleri	231.911.000 “
III	Kamu hizmetlerine tahsis edilmeyen mülkler	186.927.000 “
IV	İlim ve san’at müesseseleri	142.870.000 “
V	Belediye teşebbüsleri	687.329.000 “
VI	Öteberi	168.634.000 “
	Yekûn	2.008.608.000

Belediye borçlarının en mühim kısmı belediye teşebbüslerine ait bulunmaktadır. Hollanda kommünlerinin borç vaziyeti, 1924 - 28 senelerinde azalmağa doğru bir temayül göstermiştir. İrad üzerine mevzu vergi defterlerine göre, irad miktarı adam başına 1924 - 25 de 514.15 florindir. 1927 - 28 de 515.61 olup %0.3 bir artış vardır. Bununla beraber 1924-27 senelerinde alınan vergiler adam başına 29.91 florinden 28.97 ye düşmüştür. Yani %3 bir azalma vardır. Kommünlere empoze edilen yeni vazifeler vergilerin artırılmasına başvurulmadan yapılmıştır. Provens meclisleri yanında ve bunların yerine kaim olarak yeni bir kontrol kademesi tesisi, bu izaha nazaran haklı görülmemektedir.

Belediyelerin muhtariyetinin tahdidi her şeye rağmen faydasızdır. Bundan pek ala vaz geçilebilir.

«Revue de science et de législations financieres» den

AVRUPA ŞEHİRLERİNİN DOĞUŞU VE GELİŞME TARİHİ

Lübeck ve Nürnberg

(Geçen sayıdan devam)

Yazan:

Fritz RORIG

Kiel Üniversitesi Profesörü

Türkçeye çeviren:

Cemil Ziya ŞANBEY

Bu tetkikimizin amacı, Avrupa şehirleri tarihinin ayrı ayrı gelişen bazı tekâmül şekillerini göstermek ve bu münferit şekillerle şehirlerin gelişmesinde amil olan unsurları tebarüz ve isbat etmektir. Bundan evvelki makalede incelediğimiz Flânder şehirleri bahsinde de, bilhassa bu noktayı gözetmiştik. Bilhassa Flânder gibi nisbeten dar bir saha üzerinde bile, şehirlerin birbirinden ne kadar ayrı bir gelişmeye tâbi olduklarını görmemek kabil değildir. Brügge ile İper'in, Lüttich ile Brüksel'in, Anvers'le Amsterdam'ın iç bünyeleri ve tarihi inkişafı bakımından aynı yolu takip etmediklerini görüyoruz Bundan başka bu şehirlerin çehreleri, ilk kuruluş anlarından yeni zamanların başlangıcına kadar birçok değişikliklere de maruz kalmışlardır. Bir zamanlar büyük bir iktisadi kudret gösteren şehirlerin, sonradan geriledikleri ve dar bir ekonomik zihniyetin esiri oldukları görülüyor. Bütün bunlara bakıldığı takdirde, Ortaçağ şehrinin, muayyen bazı sosyal evsafa malik tek bir tip. olduğunu iddia etmenin yersizliği kendiliğinden anlaşılır. Bu şehirlerin, kapitalist ruhun hâkim bulunduğu Yeni zaman şehirlerinin aksine, olarak, lonca teşkilâtına dayanan ve her şehirlere muayyen bir geçim imkânı temin eden bir İctimaî nizamın eseri, olduklarını ve böylece ticarete saik

olan kazanç hırsını önleyen bir iktisadi zihniyet ve teşkilâtın mahsulü bulunduklarını sanmak hatalıdır.

Bu kanaatin bilhassa Almanyada yayılmış bulunması bir tesadüf eseri değildir. Alman şehirleri tarihi, Orta zaman vesikalarına dayanarak ve bilhassa VI nci yüzyılda Hansa şehirleri ile Cenup Almanyası şehirleri arasındaki aykırılığı görerek, Ortaçağla Yeniz aman şehirleri arasındaki tezadı biraz lüzumundan fazla tebarüz ettirmek temayülünü göstermektedir. Bununla beraber aradaki farkları da gözönünden kaçırmak şüphesiz ki doğru değildir. Birbirinden tamamen ayrı iki iktisadi zihniyeti temsil eden şimal, cenup Almanyası şehirleri arasındaki tezadı, daha müehher bir devre ait olan ve o nisbette vazih bulunan bir olay daha açık bir surette göstermektedir: Birisinin ticaretle meşgul olan bir hemşehrini, diğerinin nasıl bir muameleye tâbi tutulması lâzım geldiği hakkında Nürnberg ile Lübeck arasında fikir ayrılığı vardı. Nürnberg esas itibariyle her ecnebiye kendi hudutları içerisinde hareket serbestisi verirdi; halbuki Lübeck, yabancıları ticaret işlerinde birçok tahditlere tâbi tutardı. 1571 senesinde Lübeck, Nürnberg meclisine, Lübeck’li tüccarlara bu şehirde diğer yabancı tüccarlara yapılması mutad olan muamelenin yapılmasını teklif etti. Lübeck’te, Nürnberglileri diğer tüccarlara gösterdiği muameleye tabi tutacaktı. Bu, şüphesiz ki Nürnberg’in aleyhine bir tedbirdi. Nürnberg’liler bu teklifin içinde gizli hileyi sezdiler ve verdikleri cevapta «teklifin, mütekabiliyet esasına dayanan bir mantığı ihtiva etmediğini» ileri sürdüler.

O zaman gerçekten Şimal ile Cenup Almanyası şehirleri arasında ticaret zihniyetiyle ticaret tatbikatı bahsinde büyük aykırılıklar vardı ve bunları telif etmek mümkün değildi. Bu durum yalnız Almanyası şehirlerinde değil, diğer şehirlerde meselâ Anvers’le Brügge arasında da aynı idi. Bu, Ortaçağ şehirlerinin Yeni zaman şehirleriyle olan tezadından ziyade, eskimiş ve iktisadi enerjisi yıpranmış bir şehirle, yeni ve taze enerjilere sahip bir şehir arasındaki farktan doğan bir durumdu.

Hansa şehirleri de bidayette, sonradan edindikleri zihniyetten daha başka bir zihniyet sahibi idiler. Tıpkı VI. nci

yüzyılın Nürnberg’inde olduğu gibi, onlarda da bidayette ticaret serbestisi ve iktisadi rekabet gibi prensipler hâkimdi. Patavatsız bir kazanç hırsı, Hansa’nın en ileri şehirlerinden biri olan Lübeck’te, ancak 1300 tarihlerinde kendini bütün çirkinliğiyle göstermeğe başladı. Bununla beraber sonradan vaziyet yine değişmişti. 1370 Stralsund barışı, Hansa tarihinin en yüksek, fakat aynı zamanda da bir dönüm noktasını teşkil etti. Lübeck belediye meclisi, elde edilen başarılarından sonra mevcudu korumak gayesini güden ihtiyatlı bir siyaset takip etmeğe başladı. Bundan sonra Hansa’nın dış siyasetinde şuurlu olduğu intibasını uyandıran bir istigna göze çarpmaktadır. Bunun sebebi meydanda idi. İngiltere ve Flânder sahillerinde doğan ve Garptaki Hansa ticaret sistemini tehdit eden bir tehlikenin gittikçe büyümekte olduğunu yukarıda görmüştük. İngiliz mensucatu ve bu mensucatın ithaliyle Hansa’nın Brügge’de iddihar sistemi, Hansa’nın garptaki mevkiinin sarsılmasını sağlayan bir durum yarattı. Bundan başka Hollandalıların Baltık Denizi seferlerine çıkmaları, Hansa’nın esas iktisadi temellerine vurulmuş yıkıcı bir darbe oldu. Fakat Hollandalıların zararı bununla da kalmamıştı. Bunların Baltık seferleri, aynı zamanda Hansa şehirleri birliğini de zaafa düşürmüştü. Artık Hinterland’larına mamul ve mahsullerin kazancını yalnız kendi hemşehrilerine hasretmek isteyen Baltık şehirleri, Hollandalıların ucuz deniz nakliye ücretlerinden faydalanmağa ve kendi nakil vasıtaları az olduğundan Hollanda gemilerini tercih etmeğe başladılar. Başta Lübeck olmak üzere kazançlarının mühim bir kısmını nakliyecilik ve komisyonculuk işleri temin eden bazı Plansa şehirlerine bu Hollanda rekabeti öldürücü bir tesir yaptı. Böylece bu şehirlerle Hansa’nın Baltık şehirleri arasındaki tezat ve menfaat ayrılığının gittikçe bir parça daha artıp büyüdüğü görülmüyordu. Bu durum, bilhassa Danimarkalıların Hansa’yı tehdit ettikleri ve Hollandalıların Danimarka ittifakını arayıp buldukları bir zamanda kendini, göstermiş olması itibarile büsbütün tehlikeli idi. Zaten sonunda bu Danimarka - Hollanda ittifakı karşısındadır ki, Hansa siyasi bir kuvvet olmak mevkiini kaybetti.

Gerçi şehirler, dahilî ve harici islerde elde ettikleri mü-

kemmel siyasi tecrübeler sayesinde bu zaruri sükûtu durdurmuşlar, kötü akıbeti mümkün olduğu kadar geciktirmişler, fakat neticeyi kati olarak değiştirememişlerdir. Hansa ticari kudretinin sükûtu tesirlerini şüphesiz ki dahilde de gösterecekti. Bilhassa Lübeck ve ona komşu şehirler, bu durumdan en fazla müteessir olanlar meyanında idiler. Hansa'da ileri gelen şahsiyetlerin siyasi faaliyetleriyle şahıslarına ait ticari faaliyetleri o kadar birbirine karışmış bir halde idi ki, dış sarsıntıların dahilde yaptığı tesirlerden kaçınmak imkânsız olmuştu. Bunun neticesi olarak şehirler, iktisadi uzviyet sıfatile tamamiyle başka bir çehre takınmasına sebep olan bir değişikliğe maruz kaldı. Eski Lübeck'te bütün faaliyetlerde ticari menfaatler nasıl esas teşkil ediyor idiyseler, eski Flânder şehirlerinde de hayata aynı menfaatler hâkim bulunuyordu. Bu ilk zamanlarda ticaret, fevkalâde inkişaf etmiş ferdîyetçi bir karaktere malik ve önlerine çıkan iktisadi fırsatlardan en mükemmel bir şekilde istifade etmesini bilen tüccarlar tarafından yapılıyordu. Halbuki şimdi bu cesur ve atılgan neslin ahfadı gevşemiş, hayatını kaybetmişti. Şehirlerin yüksek tabaka sim teşkil eden bu insanların tek düşüncesi, eski mesut zamanlardan intikal eden serveti mümkün olduğu gibi eski hacminde muhafaza etmek ve bunun nimetlerinden bir faizci zihniyetiyle istifade etmektir. Gerçi şimdi de ticaret işleri şehirliğin esas meşgalesini teşkil ediyordu; fakat artık eskisine nazaran çok ihtiyatlı bulunuluyordu. İstisnai olarak meydana çıkan ve hemşehrilerinin ihtiyatlı ticaret faaliyetlerini tehlikeye düşürecek kadar atılgan olan bazı kimselere iyi nazarla bakılmazdı. 15 inci asrın yüksek burjuvazisi, erişilmiş olan muayyen bir hayat seviyesini muhafaza etmek kaygusundan doğan ihtiyatlı bir ticari faaliyetin temellerine dayanıyordu. İktisadi zihniyet bakımından bu tabaka, esas itibarıyla, malik oldukları sonsuz yaratma ve çalışma şevki dolayısıyla 13 üncü yüzyılın sonlarında bile yüksek bir faizci sınıfın doğmasına mani olmuş bulunan seleflerinden ziyade zanaatkarlara ve loncalara yakın bir durumda bulunuyordu. Fakat bu değişikliğin, Hansa'nın eski iktisadi münasebetlerini kaybetmesi ve her şehrin kendi menfaatlerine lüzumundan fazla önem verip

umumi menfaatleri ihmal etmesi demekti. Bu, çok geçmeden bir Hansa şehrinin, diğer bir Hansa şehri tüccarlarına karşı dahi müşkülât çıkarmasına sebep olan bir durumun yaratılmasını mucip oldu. Hansa'lılar, aralarında işi bu raddeye vardırıdktan sonra şüphesiz ki, kendi topluluklarına dahil bulunmayan diğer şehirler tüccarlarına meselâ Nürnberg'lilere karşı büsbütün çekingen ve müşkülpesent davranacaklardı. Bu bahsin mevzuunu teşkil eden Nürnberg ile Lübeck arasındaki anlaşmazlık işte bu gerginliklerden meydana çıktı.

Lübeck'in serbest ticaret prensiplerine kıymet verdiği zamanlarda iktisadi kudreti pek az olan Nürnberg'de, ecnebi düşmanı bir zihniyet hâkim bulunuyordu. Fakat bu şehrin gelişmesi bakımından bilhassa müsait olan XIV. üncü asrın sonlarında, burada Lübeck'in tamamıyla aksi bir gelişme kendini göstermeğe başladı. Hep ticari menfaatlerin icaplarına göre hareket eden ve zanaatkârların loncalarına tahammül edemiyen bir eşraf tabakası bu andan itibaren rasyonel bir ticaret politikası takip etmeğe ve şehirlerinde ecnebiler için mevcut olan kayıtları kaldırmağa başladı. V. inci yüzyıl boyunca ikamet tahditleri hemen hemen kaldırıldığı gibi ecnebiler hesabına komisyon ticareti yasağı da lâğvedildi. Ve ecnebilerle müşterek ticaret şirketleri kurulmasına müsaade olundu. Şehir halkının ecnebilere verilen müsaadelerden memnun olmamasına ve şikâyetle bulunmasına rağmen belediye meclisi, faydaları sonradan görüleceğine inandığı bu politikasından hiç ayrılmadı. Meclisin aldığı bu tedbirler, şehri, ecnebiler tarafından daima aranan ve ihmal edilemeyen bir ticaret merkezi haline getirmeyi istihdaf eden tedbirlerin bir kısmını teşkil ediyordu. Bu gayeye varmak için başvuru olan ikinci bir tedbir de, sanayi mamullerini, ticaret işlerinin lehine olarak, evsaf itibariyle en yüksek bir dereceye çıkarmak ve böylece dünyaca tanınan cins eşya ile Nürnberg ticaretini yükseltmekti. Muhtelif nevide ve yüksek evsafda silâhlar, bakır sanayiinin birçok nefis eserleri ve muhteşem mezar taşları Nürnberg tüccarlarının peşinden, Avrupa'nın her tarafına gönderilmeğe başlanmıştı. Bundan başka belediye meclisi şehir halkını koruyan ve onun keyfini kaçırmamağa dikkat eden tedbirler de

almaktan geri durmuyordu. Bu meyanda meselâ halkın günlük gıda ve diğer ihtiyaç maddelerinin, lüzumsuz mutavassıtların elinde pahalılaşmamasına dikkat ediliyordu. Bakır madenleri bakımından tabiatın lütfuna uğramamış olan bu şehirde, bakır sanayii mamullerinin bu kadar yüksek bir seviyeye erişmiş bulunmasının en büyük sebebi, Nürnberg'e ticari maksatlarla her taraftan ham madde getirilmesindendi. Bohemya, Saksonya ve Macaristan bakırı ham madde halinde Nürnberg'e getirilir ve buradaki fırınlarda izabe edilirdi. Daha V. inci yüzyılda Nürnberg'lıler bakır ihtiyaçlarını temin etmek maksadiyle Thüringen'de Mansfeld bakırlarını işleyecek ızabehaneler kurmuşlardı. Nürnberg'li tüccarlar büyük sermaye şirketleri tesis ederek ilerde istihsal edilecek bakıra mukabil bakır imalâthanlerine kredi açıyorlar ve bu suretle fabrikatörleri kendilerine bağlamanın yolunu buluyorlardı. Nürnberg bakır ticaretinin hacmi, şehir bakır sanayiinin ihtiyacını çok geçiriyordu. Nürnberg'li tüccarın dikkate değer olan tarafı, yalnız komisyonculukla iktifa etmeyip, ticaretini yaptığı maddelerin istihsal sahalarını da emniyet altına almak istemesidir. Bu arzusu onu sonradan bu sahalarda krediler açmağa ve böylece istihsalı kendine hasrettirmeğe sevketti.

XII. nci yüzyıldan XIV. üncü yüzyıla kadar muazzam bir gayretin mahsulü olan Hansa ticaret topluluğu bir tarafa bırakılacak olursa, hiç bir Alman şehri, dünya ticaretinde elde etmiş olduğu mevkie, iktisadi teşkilât zekâ ve hüner bakımından Nürnberg'in XIV. üncü yüzyıldan XVI. ncı yüzyıla kadar erişmiş olduğu mertebeye çıkmış değildir. Tüccarları Cenup doğuda İstanbul'a ve batıda İspanya'ya kadar gitmişlerdi. Fakat Lizbon'da bir şube açmak ve oradan Doğu Hindistan'a çok kâr getiren bir ticaret sefer heyetini göndermek 1505 tarihinde en büyük emtia şirketi olan Augsburg'lu Welsler'e nasip oldu. Nürnberg'li tüccarı, Lizbon'dan başka Avrupanın hemen her tarafında görmek mümkündü. İtalya yolu ile gelen Şark emtiasının ve Şimal İtalya'da istihsal ve imal edilen iyi cins eşyanın komisyoncusu sıfatıyla Nürnberg'lıler, Venedik, Ceneve ve Milân'da birleşmişler ve kâğıt sanayii dolayısıyla de Bricia ile münasebetler tesis etmişlerdi. Tabu Nürn-

berg'liler buna ne kadar ehemmiyet veriyorlarsa, bu emteanın ve Nürnberg de istihsal edilen eşyanın pazarı olarak Şimal memleketlerini kazanmağa ve emniyet altına almağa da o kadar ehemmiyet veriyorlardı. XV. inci yüzyılın Cenevre panayırlarında her zaman bulunurlardı ve bunlar battıktan sonra Liyon panayırlarını ziyaret etmeğe başlamışlardı. Şimalde Anvers'le ve diğer şehirlerle, şarkta Krakowi'ye kadar olan yerlerle Nürnberg tüccarları münasebetler tesis etmişlerdi. Avusturya ve Macaristan'da Nürnberg'li tüccar daima aranan biri idi. Gerçi XVI. ncı yüzyılda Augsburg, Avrupa para ticaretinin merkezi halini almış ve Nürnberg'i bu bakımdan geçmişti; fakat buna rağmen Nürnberg emtia ticaretinde, bilhassa XV. inci yüzyılda ticaret hacmi ve teşkilât bakımından daima üstünlüğü muhafaza etmişti.

Hansa şehirlerinde yabancı düşmanlığı arttıkça ve ecnebi tüccarların ticari faaliyetini gittikçe tehlikeye düşüren bir durum kendini göstermeğe başlayınca, birçok Nürnbergliler, anlaşılan bir plâna uygun olarak mühim Hansa şehirlerine göç etmişler ve bu şehirlerin vatandaşlığını kabul ederek Nürnberg'deki akrabalarının ticaretini mühim nisbette desteklemişlerdir. Nürnberg'lilerin eski Doğu - Batı ticaret yolunu kendi şehirlerinden geçirmeğe muvaffak olmaları onların bilhassa şarkta yerleşmelerini mümkün kıldı ve şark ticaret yolunu kendi taraflarına çevirmek yolundaki gayretlerinde Leipzig ehemmiyeti gittikçe artan bir mevki almağa başladı. Çok geçmeden bu şehir kürk ticaretini Lübeck'in elinden aldı. Böylece Cenub ve orta Almanya şehirleri gitgide kendilerini Hansa'nın ticaret aracılığından kurtarmağa muvaffak oldular. Zaten bu aracılık son zamanlarda Nürnberg ile Frankfurt şehirlerine geçmiş bulunuyordu. 1500 tarihlerinde artık Nürnberg Alman emtia ticaretinde önder bir rol oynamağa başlamıştı, Almanyanın birçok şehirlerinden şarka gönderilen emtianın aracılığını behemehal Nürnberg tüccarları yapıyordu. Cenup ve batı Avrupa tüccarları şark emtiasını Nürnberg pazarında çok ucuza buldukları için Nürnbergden öteye gitmeyi ve böylece Nürnberg tüccarlarının rekabetine uğramanın külfetine katlanmağı göze alamıyorlardı.

Ne kadar muazzam bir iş olursa olsun Cenup Almanya- Nürnberg emtia ticareti, evvelce Akdeniz memleketlerinde Flânder'de ve hattâ Hansa memleketlerinde yaratılmış bulunan büyük ticari teşkilâtlarla esas itibariyle hiç bir zaman tezada düşmemişti. Yeni karakteristik ve yabancı vasıflar, ancak para ticaretinin süratle büyümesi ve ticaretin evvelâ madencilikte kendini göstermeğe başlayan sanayi teşebbüsleriyle birleşmesi halinde doğmağa başladı. XV. inci yüzyılın Nürnberg'le Lübeck arasındaki tezat esastan doğan bir hal aldı. Fakat bununla beraber bu devirde Nürnberg'de ticaret en parlak devirlerini yaşarken şimalde her şey sönmüş ve devrini yaşamış bulunuyordu.

Şehir halkı

Lübeck ve Nürnberg gibi iki şehri, iki ayrı gelişmeye mahsus ayrı birer organizma olarak kabul ettiğimiz takdirde, şehir hayatına ait münferit meselelerin cevabını, muhtelif şehirlere ait malzemeye dayanmak suretiyle aynı zamanda ve müşterek olarak vermeğe çalışmak insana hatalı gibi gelir. Bu düşünce doğru olmakla beraber bir makalenin dar çerçevesi içerisinde başka şekilde hareket etmeğe imkân yoktur. Bundan başka bu müşahedeleri bünye itibarile birbirine benzeyen şekiller arasında yapar ve yine aradaki farklılıkları şuurlu olarak gözönünde bulundurur. Ve mukayeseleri değerleri dışında lüzumsuz tashihlerden kurtarırsak maruz kalabileceğimiz tehlikelerden kurtulmuş oluruz. Ortaçağ şehirlerinin nüfus miktarı, şehirlerin her birinin ayrı ayrı enerjisini ve fonksiyonunu gösterir. Şehir diye anılan lâalettayın bir mahallin veyahut herhangi bir prens tarafından kendisine şehir hakları verilmiş bulunan şu veyahut bu yerin, Orta zaman şehirlerini dünya tarihi bakımından en mühim bir enerji kaynağı haline getiren esasları tesbit etmeği amaç edinen bir tetkikin konusuna girmesine mahal yoktur. Ortaçağ Almanya haritasında hep ayin mahiyette olan 3000 şehrin bulunduğu hakkındaki eski ve yanlış telâkkiden artık kurtulmuş bulunuyoruz. Bu eski telâkkiye göre Alman şehirlerinin hepsi başlıbaşına müs-

takil bir hayat yaşamakta bulunan küçük birer iktisadi sahanın merkezini teşkil ediyordu. Halbuki bu 3000 Alman şehrinden 2800 ünün nüfusu 1000 i aşmıyordu. Bu böyle olunca, bu kasabacıların hakiki ve hiç olmazsa kendi kendine yeter bir şehir ekonomisine kifayet edecek kadar kudretleri olmadığı meydana çıkar. Bu küçük nüfus miktarının en basit ve mütevazı bir ekonominin bile icaplarından olan muhtelif mesleklerin kadrolarını doldurmayacağı aşikârdır. Bundan başka, Ortaçağ telâkkileri bakımından da küçük sayılan 150 şehir vardı ki, bunların da nüfusu 1000 ile 2000 arasında değişiyordu. Ancak arta kalan diğer 50 şehrin Alman ekonomisi çerçevesi içerisinde bir ehemmiyet ve kıymeti vardı. Bunların yarısından fazlası 10000 e kadar yükselen bir nüfus sayısına maliktiler ve Orta zamanın orta Alman şehirleri olarak telâkki edilmekte idiler. Bundan sonra geri kalan 15 inin nüfusu 10000 i aşmıyordu. Ve bunlar büyük şehirlerdi. Kolonya 30000 kişilik halkı ile hepsinin başında geliyordu. Bundan sonra 2 büyük Alman şehri olarak, 1400 tarihlerinde 25000 nüfusu ile Lübeck kendini göstermektedir. XV inci yüzyılda ancak Strasburg, Nürnberg, Danzig ve belki de Frankfurt, Breslâv, Zürih, Augsburg ayarında şehirlerin XV inci yüzyıldaki nüfusu,, 10000 ile 18000 arasında idi. 1493 te Erfurt'un nüfusu 18500 idi. 1474 tarihinde Leipzig nüfusunun 4000 e çıktığı gözönüne alınacak olur ve bu şehrin bidayette Nürnberg ticaret yolları üzerinde ancak bir konak rolü oynamış olduğu düşünülürse birdenbire almış olduğu hızın ne kadar büyük olduğu görülür.

İngiliz şehirlerinden yalnız Londra'nın nüfusu 10000 i geçmişti. XIV üncü yüzyılda bu şehrin nüfusunun 30000- 40000 arasında bulunduğu tahmin edilmektedir. Baş şehirler arasında Paris'in nüfusu hepsinden üstündü. Yüksek tabakalarının ticari faaliyeti, payitaht ve fıkri bir merkez olması, devrin en meşhur üniversitesini bağrında bulundurması ile bu şehir Orta zaman sonlarının cazibesi en kuvvetli şehirlerinden biri halini almıştı. Flânder şehirleri arasında Brügge'nin, hiç olmazsa ikbal devirlerinde en fazla nüfusa malik olduğu sanılmaktadır. Bu kadar büyük bir faaliyet merkezi olan İper

şehri nüfusunun 10000 ni ancak tecavüz etmiş bulunması biraz hayrete değerse de, bunun 1412 senesine ait rakamlar olduğunu düşünecek ve bu zamanda Flânder mensucat sanayiinin yok olmak üzere bulunduğunu hatırlayacak olursak, bu rakamın normal olduğunu anlarız. Nüfus itibariyle Alman şehirlerini bilhassa İtalyan şehirleri geçiyordu. 1340 senesinde Floransanın nüfusu 100000 olarak tahmin edilmektedir. XV. inci yüzyılın sonlarında Milano'nun nüfusu 85000 idi. XVI ncı yüzyılda Venediğin, Napoli'nin ve Palermo'nun nüfusu 100000 i geçmişti.

20000 nüfuslu şehirlerin zamanımızda pek az ehemmiyeti olduğunu gözönünde bulundurursak. Ortaçağda da bu kadar nüfuslu bir şehrin oynadığı iktisadi rolü zamanımızın bir kaç bin nüfuslu bazı şehirlerini kısıktırarak kadar büyük ve önemli idi. Bu bakımdan Alman şehirlerinin ve bu meyanda bilhassa Polonya'nın iktisadi faaliyeti mühimdi.

Makyavel bu şehirlerin, Alman kudretinin çekirdeğini teşkil ettiğini söylemişti.

Fakat şehir halkı müthiş bir tehlikeye maruzdu ve bu, şehirlerin nüfus miktarını birdenbire korkunç surette azaltabilirdi. Bu tehlike bilhassa XIV üncü yüzyılın ortalarında yavaş yavaş ilerleyen fakat hiç bir suretle önünden kaçılmayan veba hastalığı idi. Şehir surlarının dar muhitinde, içiçe yaşayan şehirlilerin ençok bu hastalığın kurbanı olacakları meydanda idi. Floransa'da hastalığın korkunç tahribatı neticesi olarak 1348 tarihlerinde şehrin nüfusunun üçte birinin öldüğü tahmin edilmektedir. Ölenlerin ekserisi fakir halk ve bilhassa dokumacıları. Bu ilk felâketten sonra Floransa. 1374 senesinde bir kere daha vebanın korkunç tahribatına uğradı. Batı Avrupada da tahribat büyüktü; İngiltere nüfusunun bu yüzden yarı yarıya azaldığı sanılmaktadır. İlk veba dalgası 1350 de Almanyaya geldi ve memleket büyük insan kaybına uğradı. Bremen'de Belediye meclisi azalarının dörtte üçü hastalıktan ölmüşlerdi.

Ortaçağ şehirleri kendilerini vebaya karşı koruyamamalar ise de, başka bir düşmana, yani açlığa karşı daha esaslı ve

koruyucu tedbirler almağı ihmal etmemişlerdi. Belediye meclisleri kıtlık veyahut harb ihtimalini gözönünde bulundurarak daima ihtiyat yiyecek maddeleri bulundurmağa itina ediyorlardı. Şehir idaresi, gerek kendi ihtiyatlarının gerekse daima yetkili makamların kontroluna hazır bulundurulması kabul edilmiş olan şehir halkına ait gıda maddelerinin bozulmamasına fevkalâde dikkat ederdi. Herhangi bir yerde kıtlık çıkınca büyük tüccarlar hububat sevkiyatı için derhal faaliyete geçerlerdi. XIII. üncü yüzyılda Flânder şehirlerinin hububat ihtiyacını Baltık Denizi sahilindeki memleketler temin ediyordu.

Şehir nüfusunun artmasına devamlı bir engel, şehir halkının müsait olmayan yaşayış tarzı idi. Şüphesiz ki çok çocuk doğuyordu, fakat çocuk ölümü de o nisbetle büyüktü. Frankfurtlu Rorach ailesinin XIV üncü yüzyılın sonundan XVI yüz yılın sonuna kadar 65 çocuğu yaşamıştı. Fakat bunlardan ancak 18 i babalarından fazla bir ömre malik olmuş, bunlardan yalnız 12 si evlenebilmişti. Büyük çocuk ölümünün köylerde de şehirlerdekinin aynı olduğu muhakkaktır; fakat şehirlerde bu duruma bir de, bilhassa zengin ailelerin üçüncü yahut dördüncü kuşaktaki torunlarının vaziyeti inzimam ediyordu. İş hayatında fevkalâde faal olan insanların torunlarının iş kabiliyetleri daima aksamaktadır ve bu, istisnalar bir tarafa bırakılacak olursa, her zaman böyle olagelmıştır. Büyük bir iktisadi faaliyet gösterenlerin çocukları ve torunları bir zaizci hayatı yaşamaya temayül ederler ve ekseriya zürriyet bırakmadan dünyayı terkederler. Bundan başka eski Burjuva ailelerinin şehirde yok olduklarını ve bu ailelerden bir kolun köylerde ve taşrada bir çiftlik sahibi hayatı yaşamağa lâıyk görüldüğü takdirde bu koldan gelenlerin ekseriya nesillerce yaşadıklarını ve devam edip gittiklerini müşahede etmek mümkündür. Şehirlerde herkes bu zararlı durumun farkında idi. 1548 de Rostock’lu yüksek bir memur, Lübeck eşrafından Heinrich Gastarp’a ithaf ettiği bir eserde, vaziyeti bütün teferruatıyla açıklıyor ve Gastarp ailesinin bu akıbetten kurtulmasını temenni ediyordu. Fakat bu zatın bütün iyi temen-

nilerine rağmen bu aile de, torunlarının enerji azlığından söndü gitti.

Cinsler arasında da muvazene yoktu. Kadınların birçoğu doğum esnasında ölmekle beraber, yine şehir nüfusunun çokluğunu kadınlar teşkil ediyordu. XV ve XVI ncı yüzyıllarda Nürnberg, Bâl, Rostock gibi şehirlerde bin erkeğe mukabil bin iki yüz yedi, bin iki yüz kırk altı ve hattâ 1295 kadın mevcuttu. Bu durum bize, XIII üncü yüzyılda kadınlara tıpkı erkeklere olduğu gibi ticari faaliyette bulunmak hakkının ne sebepten dolayı verilmiş bulunduğunu açıkça gösterir. Bundan başka kadınların zanaatkar loncalarında âza olabilmelerinin sebebini yine bu durumdan anlıyoruz. Bunların ekserisi dul kadınlardı ve bazı genç kalfalar ancak bunlarla evlenmek suretiyle, loncada usta ünvanını alabiliyorlardı. Bu durumda olan dulların evlenebilmeleri, birçok kızların zaten çok mahdud olan evlenme imkânlarını büsbütün daraltıyordu. Bu erkek kıtlığına bir de, her şehrin evliliğe müsait olmayan erkekleri katılıyordu. Meselâ Lübeck'te 300 400 kadar Rahip ve Keşiş vardı ki bunlar tabiatıyla evlenemiyorlardı. Bu durum karşısında kadın manastırları en yüksek önemde sosyal müessese halini almışlardı. Ortaçağın Burjuva vasiyetnamelerinin birçoğunda ölenlerin daima yetişen küçük kızları evlenmedikleri takdirde onları bir miktar servetle beraber manastıra vakıf ettikleri görülmektedir. Bilhassa yüksek ailelerin kızları için hayatta takip edilecek iki yol vardır, ya evlilik veyahut manastır. Daha aşağı tabakaların kadınları için de yine birçok dini müesseseler ve imaretler bir melce vazifesi görüyorlardı. Fakat bunlardan daha mühim ve karakteristik bir takım evler daha vardı ki bunlar, orta ve aşağı sınıfa mensup bekâr kadınların yaşamasına tahsis edilmişlerdi. Kadın yurtları diyebileceğimiz bu müesseseler, bilhassa Hollanda da ve Almanya'nın garp taraflarında çoktu, fakat şarka doğru gittikçe azalıyordu. Birazda dini mahiyette olan bu evlerde on ve azami olarak elli kadın yaşırdı. Bunlar müşterek bir hayat geçirirlerdi ve rahibeler gibi dini bir riyasete tabi değildiler. 1250 den 1235 senesine kadar Kolonj'da en aşağı bin kişi barındıran

100 kadın yurdu açılmıştı. Gerçi bu yurtlar kadınların korunması için açılmış idiyse de, bunlar zamanla ortaçağ taassubunu destekleyen dini merkezler halini almağa başladılar. Buralarda da Hristiyanlığın ilk ve saf şekilleri aranmağa ve bu suretle dünyevileşmiş olan kiliseyi tenkit eden kuvvetler belirmemeğe başladı. Fakat bu evlerin birçokları vakf paralarla idare edildiğinden kadınlar, resmî kilise makamlarıyla anlaşma (halinde yaşamağı menfaatlarına daha uygun buluyorlardı. Buna rağmen kadınlar yaptıkları işlerle de kendilerine veyahut yurda bir kazanç temin edebiliyorlardı. Fakat kuvvetli vakfiyelerle takviye edilen yurtlar, zamanla birer tembelhane halini almağa başladıkları için eski ehemmiyet ve şöhretlerini bazı yerlerde kaybetmeğe başladılar.

Orta çağ şehirlerinde diğer halk kütlelerine nazaran din ve hukuk bakımından ayrı bir gurup halinde yaşamakta bulunan başka bir zümre daha vardı. Bunlar Yahudilerdi. Fakat Yahudilerin her şehirde bulunduğunu sanmamalıdır. Meselâ Lübeck gibi bir ticaret şehrinde hiç yahudi yoktu ve o devrin vakanüvislerinden birinin tebarüz ettirdiği gibi bu şehirde Yahudilere ihtiyaç hissedilmemiştir.» bu vakanüvisin hakkı vardı; çünkü Lübeck'te Yahudiler de olmadan para ticaretine ve bankacılığa ait bütün işler mükemmelen görülüyordu. Floransa bankaları Yahudilerden ziyade İtalyan müteşebbislerinin eseri idi ve XIV. üncü yüzyılda İngiliz Krallar ma büyük miktarda para ikraz edenler Yahudiler değil, İtalyanlar, Hansa Almanları ve İngiliz tüccarları idi. Klîşe faizi menetmiş olduğu halde bütün bu para işleri hep kiliseye rağmen yapılıyordu. Bu hadise, kiliseye mensup ahlâk nazariyecilerinin dedikleriyle hakiki hayatın akış seyri arasında birçok aykırılıklar bulunduğunu göstermesi itibariyle dikkate şayandır. Diğer taraftan Yahudilerin yalnız para işleriyle meşgul olduklarını ve başka bir iş görmediklerini sanmak yanlıştır. Onlar da Hristiyanlar gibi sarraflığı tüccarlıkla birleştirmek yolunu bulmuşlardı. Evvelki yüzyıllarda büyük çapta ticaretin ilk akıncılığını onlar yapmışlardı. Fakat sonradan Yahudiler umumiyetle para ticaretini tercih etmiye başladılar ve para ikraz ettikleri kimseler meyanına bil-

hassa parasız asilzadeleri, prensleri ve şehirleri ithal ettiler. Fakat Yahudi sarrafların müşterileri yalnız bunlar değildi: bu müşteriler arasında halktan insanlar, ayakkabıcılar, terziler ve saraçlar da vardı. XIV. üncü yüzyılda Yahudi düşmanlığının birçok şehirlerde son haddine varmasının en büyük sebebi, hemen herkesin bu meyanda bilhassa aşağı halk tabakalarından birçok insanların Yahudilere borçlu olmasıydı. Halk, kendisine herhalde ağır olması lâzım gelen şirketlerle para ikraz eden alacaklısına pek dostane hisler besleyemezdi. Fakat aradaki münaferet yalnız bu sebepten dolayı değildi. Din ayrılığı da buna büyük bir amil oluyor ve kilise burada mühim bir rol oynuyordu. Haçlı seferlerinin yarattığı hava, Batı Avrupada ilk Yahudi düşmanlığını doğurmuştur. İkinci Yahudi düşmanlığı dalgası da XIV. üncü yüzyılda veba her tarafi kasıp kavurduğu zaman çıkmıştı. 1348 senesinin başlangıcında veba Provence şehirlerinden birisinde korkunç tahribat yaptığı esnada, ilk Yahudiler diri diri yakılmıştı. İşte bu zamanlarda Yahudilerin, şehirlerin bütün çeşme ve kuyularını zehirledikleri şayiaları memleketten memlekete dolaşmaya başladı. Birçok yerlerde daha veba şehre gelmeden Yahudiler yok ediliyorlardı. Strasburg'da da aynı hal vuku bulmuştu. Fakat bu hadiseyi anlatan vakanüvis durumun bazı borçlular tarafından İblisçe istismar edildiğini ve Strasburg katliamının hakiki sebebinin hastalık olmayıp, sırf borçluların alacaklılarından kurtulmak için tertip edilmiş olduğunu itiraf etmektedir. Eğer Yahudiler fakir olsaydılar ve efendilerden kimse kendilerine borçlu olmasaydı, herhalde bu akıbetle uğramayacaklardı. Strasburg'da yakılan Yahudilerin adedi 2000 i geçiyordu; bunların ne suretle yakıldığı gözönünde bulundurulacak olursa bazı modern müverrihlerin son zamanlarda iddia ettikleri gibi bu halk galeyanının örfi mahiyette olmayıp dini mahiyette olduğu kendiliğinden meydana çıkar.

Strasburg Yahudilerinden vaftiz olanlar hayatlarını kurtarabiliyorlardı. Bu da, tahrikçiler bir tarafa bırakılacak olursa, halkın umumiyetle bu cinayetleri din namına irtikâp ettiğini göstermesi bakımından dikkate değer bir delildir. Birçok küçük çocuklar, ebeveynlerinin arzuları hilâfına, ya-

nan odun yığınlarının üstünden alınarak vaftiz edilmişlerdi, imparator Birinci Frederik'in 1157 de Yahudilere bahş ettiği müsaadeler, vaftiz edilmek için çağrılan Yahudi çocuklarını kurtarmak gayesini güdüyordu. Fakat daha sonraları imparatorlar, Birinci Frederik'in bu asil hareketine uymadılar ve Yahudilerin himayesi hakkındaki kanunları hiç hatırlamayarak, zengin olmak kasdile istedikleri gibi hareket ettiler. Fakat bütün bunlara rağmen Yahudi düşmanlığının devamlı olduğunu sanmak doğru değildir. Senelerce devam eden sükûn ve istikrar herhangi bir sebepten birdenbire bozuluyor ve bu gibi felâketler ancak 50, 60 senede bir Yahudilerin kapusunu çalıyordu. Büyük şehirlerde eşref ve Belediye meclisi azalan, şehrin asayiş ve durumunun bozulması, halkın zorlanması ve herhangi bir duruşma olmadan kanunsuz hareketlerde bulunulmaması maksadile XIV. üncü yüzyılın ortalarına kadar Yahudileri şiddetle himaye etmişlerdi. Şehirlerde Yahudilerin durumu bozuldukça onların mesken durumları mal ve mülk işleri de bozuluyordu. Yahudilere, şehrin ayrı ve geceleri kapalı bir mahallesinde oturmak mecburiyeti ancak XIII. üncü yüzyılın sonundan itibaren yüklendi. XIV. üncü yüzyılın meşhur Yahudi düşmanlığı başladıktan sonra bunlara ancak sapa yollardan geçmek ve şehrin kenar ve تنها semtlerinde dolaşmak müsaadesi verildi.

Şehir eşrafı ve Zanaatkârlar

Ortaçağ şehirleri halkının tarihine ait meselelere, bu şehirlielerin meslekleri gözönünde bulundurularak ticaret ve zanaat yoluyla nüfus etmek kabildir. Buraya kadar tetkik ettiğimiz şehir hayatı, muhtelif şehirlere göre nüfus ayrı ayrı inkişaf etmiş bulunursa bulunsun bu şehirler hayatlarının bir noktasında tamamiyle birleşiyorlardı; bu noktada da, bütün mühim şehirlerin en bariz vasfını ticaretin teşkil etmesi idi. Bu böyle olunca, uzak mesafe ticareti yapan zümrelerin, teşkil etmek üzere bulunan şehirlerin yüksek tabakalarını, yani eşrafını teşkil etmiş olmaları tabiidir. Ortaçağ hayatının iktisatta da hükümet teşkilâtında ve cemiyet hayatında görünen bütün tezahürlerinde olduğu gibi, bu eşref tabakasının

tarihinde de, bilhassa mahal ve zaman farklarının gözönünde bulundurmak lâzımdır. İlk zamanlar, aynı şehrin ticaretle uğraşan ve aynı zamanda idareyi ellerinde bulunduran zümrelerin terkihiyle, bu terkihiin müteakip asırlardaki mahiyeti arasında fark vardı. Hakiki mânasında eşrafı, şehrin idaresini yani, belediye meclisi azalıkları ile belediye reisleri gibi mühim mevkileri ellerine almış bulunan ailelerin fertleri teşkil etmekte idi. Bu aileler belediye meclisine hakim bulundukları müddetçe, şehrin de hakimi idiler. Sonradan, loncaların aristokrat belediye meclisini istedikleri vakit çekilmeye mecbur ettikleri veyahut prensler şehrin muhtarlığını tahdit etmeğe başladıkları zaman artık boş unvanlardan ve fahri mevkilerden başka ortada bir şey kalmamıştı. Fakat bu ailelerin asırlarca müddet eşraf rolü oynadıklarını sanmak ta doğru değildir. Şehirli ailelerin birçoğunun kısa ömürlü olması buna zaten imkân vermiyordu. Servetin el değıştirmesi neticesi olarak kuvvet de yer değıştiriyor ve evvelce eşraf zümresini teşkil eden ailelerden birçoğunun mevkilerini, ticaretle, yükseklerin kendilerine büyük servetler temin etmiş olanlara terk ettikleri görölüyordu.

Viyana'da kuvvetle servet dolayısıyla şehrin idaresi, eşraf sınıfını teşkil eden aileler arasındaki guruplar elinde dolaşıp duruyordu. Burada iktidar, eşraf muhitinin dışına çıkmamıştı. Fakat XV. inci yüzyılın Breslav'ında durum başka idi. Buraya birçok muhacirler gelmiş, bunlar büyük bir gayretle çalışarak zengin olmuşlar, belediye meclisine girmeye muvaffak olmuşlardı. Fakat eski ailelerle hiç kaynaşamadıkları için çok geçmeden siyasi kuvveti bunların elinden aldılar. Nürnberg'de eski aileler, yeni yükselen tüccarları kendi işlerine almakta tereddüt etmedikleri için daima mevkilerini muhafaza ve takviye etmenin yolunu buldular. Lübeck'te hayat artık bir durgunluk devresi geçirmekte bulunduğu için eski tüccar ve eşraf ailelerin torunları bir mirasyedi durumuna düşmüşlerdi. Nürnberg eşrafı, kendilerini zanaatkârların takibinden ve isteklerinden korumasını bildikleri halde, Lübeck'liler siyasi sebeplerden dolayı loncalara şehrin ticari karakterini tehlikeye düşürecek kadar imtiyazlar vermişlerdi.

Asilzadelere karşı da şehir eşrafının durumu her yerde aynı değildi: Lübeck ve Viyana gibi şehirlerde menşeleri ticaret olan eski eşraf, iptida kendilerini prenslerin mümessillerine karşı daima üstün saymışlardı. Evlenme hukukunda bunu açıkça görmek kabildir. Meselâ Viyanalı bir burjuva ailesinin kızı, prene ait bir memurla veyahut bir asilzade ile evlendiği takdirde hürriyet ve servetini terk etmek zorunda idi. Lübeck'te de bir burjuva kızı böyle bir izdivaç yaptığı takdirde, ancak giydiği elbise ve çamaşırları beraberinde götürebilirdi. Bu kayıtlar bize burjuva ailelerinin asilzadelere verdikleri kıymeti göstermeleri itibariyle dikkate şayandır. Fakat XIII. üncü yüzyılda Lübeck'te bu adetler terk edilmeye başlanılmıştır. Rudolf Von Habsburg tarafından çıkarılan bir kanunla, bütün burjuvaların şövalyelerle aynı hukuka malik oldukları ilân edilmiştir. Bu eşitlik durumu XIV. üncü yüzyılda da böyle kaldı. Şövalyeler artık ileri gelen burjuva kızlarıyla evleniyorlar, Alman burjuvazisinin en yüksek unsurları muhtelif memuriyetlere girebiliyorlardı. Fakat bu durum XIV. üncü yüzyılın sonundan itibaren değişmeye başladı. Askeri unvanlarını kaybetmekle beraber asilzadeler kuvvetli bir sınıf şuuruna malik olmaya başladılar. Şehir eşrafını yine önemli bir sınıf telâkki etmekle beraber artık onları kendileriyle bir seviyede tutmuyorlardı. Bu düşüncelerin tesiri altında burjuvalar, XV. inci yüzyılda Cenup Almanya asilzadeler muhitinde turnuvalara sokulmamağa ve kendilerinin böyle şeylerin ehli olmadıkları iddia edilmeye başlandı. Artık yavaş yavaş burjuvaların yüksek ruhani makamlara geçmeyecekleri söyleniyordu. Bu suretle asilzadelerin yüksek durumu ve Allahın kendilerine vermiş olduğu iktidar ve istidatlar ileri sürülüyordu.

Eşraf zümresinin XV. inci yüzyılda asilzadeler tarafından iyi muamele görmesine biraz da kendileri sebep olmuşlardı. XIV. üncü yüzyıldan itibaren bir takım eşraf birlikleri kurulmaya başlanmış ve burada ecdadın eski ticari faaliyetlerini esas ittihaz eden işler bahis mevzuu olacağına, irat getirecek imkânları araştıran bir faaliyete koyulmanın çareleri düşünölmeye başlanmıştı. Eskilerin hayat ideali kaybol-

muş bunun yerine diğer bir ideal, asilzadelerin başka esaslardan doğan ve tabiatıyla başka hedeflere götürmesi lâzım gelen bir hayat ideali kaim olmuştu. Asilzadeleri taklit hevesi, burjuvaları gülünç bir duruma sokuyordu. Kendilerine mahsus bir ideolojiden mahrum olmağa başlayan, enerjisiz bir sınıf halini aldıkları için artık ötede beride hiçbir işe yaramadıkları kanaatini uyandırıyorlardı. Ortaçağın son zamanlarında tüccarlarla herhangi bir alâka peyda ve şehirde ikamet etmek asilzadelerin şerefiyle uygun olmayan bir hareket olarak ilân edildi. Kralların bazı eşrafa verdikleri imtiyazlar bile bir işe yaramadı. Ve onlar her tarafta yine asillerin ve hattâ küçük şehir halkının alay mevzuu olmakta devam etti.

Asilzadeler gibi yaşamak hevesi XV. inci yüzyılda, bilhassa cenup batı Almanya şehirlerinde birçok zengin burjuvaları şehir dışında malikâneler satın almağa ve hattâ bazılarını, büyük masraflara mal olan şatolar inşasına sevk etti. Şimdiye kadar her eşraf ailesinin büyük bir gurur duyduğu aile armaları mümkün olduğu kadar şövalye armalarına benzetilmeye çalışıldı. Bazı yerlerde yüksek burjuvalar iltimas ve tavsiye ile asillerin cemiyetlerine kabul ediliyorlardı. Bu gibi hareketler çoğaldığı takdirde, bir taraftan burjuva gururunun incinmesi, diğer taraftan ise şehir ekonomisinden büyük bir ticaret sermayesinin eksilmesi demektir. Bern şehrindeki Diesbach ailesine ait bazı hatıralardan, bu aile fertlerinden biri olan Loy'un ticaret sermayesinin biraz azalmış ve zayıflamış olduğunu ve bunun sebebinin de «Asilzadeler ve mirasyediler gibi» yaşamak arzusundan ileri geldiğini anlıyoruz. Bu hatıralara göre Loy birçok cins atlar beslemekte ve bir zağarcıbaşının baktığı 25 ev köpeğine malik bulunmakta idi. Bu lüks iptilâsından dolayı Loy babasından kalma işlere de artık gereği gibi bakmıyordu. Kardeşleri de onun gibi idi. Krallar ve imparatorlar tarafından kendilerine asalet unvanları verilmiş olan bazı eşraf ailelerinin servetlerini kazanmış oldukları ve hemşerisi bulundukları şehirle bile anlaşmazlık haline düştükleri vaki idi.

Gösterişe ait bütün saray âdetleri her tarafta taklit edilmeye başlanmıştı. Hümanistlerden Konrat, Celtis Almanya-

da ecnebilerin lüks giyiniş tarzını yaptıkları ve böylece herkese fena misal teşkil ettikleri için prenslere ve diğer asilzadelere hücum ediyordu. Celtis, Nürnberg belediye meclisinin ve diğer akli başında burjuvaların bu hareketi tasvip etmediklerini yazmaktadır. Almanyada bu lüks iptilasının ve moda düşkünlüğünün ne kadar ilerlediğini anlamak için bütün İskandinavya memleketlerini ve Şimal Almanya saray ve şatolarını İtalyan kadife ve ipeklileriyle besleyen Nürnbergli bir tüccarın 1495 senesine ait defterine bir göz atmak kâfidir. Bu defterde kıymetli kumaşlardan başka büyük miktarda inci ve giranbaha mücevherlerin de fazlasiyle muamele gördüğü göze çarpar. 1500 tarihlerinde Lübeck eşrafından biri, kendisi için bu tüccara kırmızı ve karısı için beyaz ipekten İtalyan kadifesi ısmarlamıştı. Bu adamın Nürnberg arşivlerinde bulunan bir mektubundan karısının beyaz kadifeden çok memnun kaldığını, fakat kendisinin malın evsafına bir diyeceği yoksa da, kırmızıyı pek beğendiğini, budan dolayı yeni mal ısmarlamak istediğini öğreniyoruz. Giyim eşyası lüksü o kadar artmıştı ki, moda sür'atle değişmeye başladı ve bu yüzden birçok asilzadelerle tüccar burjuvalar perişan bir hale düştü. Sosyal farklılıkların bariz olarak görülebilmesi için lük eşyanın kullanılması da bazı kanuni kayıtlara tabi tutuldu. Tabii burada da şehirlerin ileri gelenleriyle asilzadeler arasında birçok münazaalar çıktı. Şehirlerdeki yüksek burjuvazi, kendisinin de diğer sınıf halkından tefrik edilmesi için nasıl bir hayat tarzı takip etmesi ve bunun lüks derecesinin ne olması lâzım geldiği hakkında bazı nizamlar konulmasını istemiyordu. Lohusaları ziyaret edebileceklere, yahut düğüne davet edilmesi lâzım gelenlere varıncaya kadar teşrifat kaideleri tesbit edilmişti. XV. inci yüzyılda şehirlerin lükse karşı çıkardıkları sayısız kanunlar, moda uğruna sayısız para israfının önüne hiçbir suretle geçilemediğini göstermektedir. XV. inci yüzyılın ikinci yansında Lübeck şehrinde hazırlanan ve israfın menini emreden bir kanun projesinin kenarına belediye reisi «başa çıkabileceğimizi hiç zannetmiyorum» diye yazmıştı. Breslav'da bu yasaklar ciddi bir surette tatbik edilmek istenmiş fakat büyük bir hiddeti

mucip olmuştı. Bu şehir hemşehrilerinden ikisi, karılarına arzu ettikleri elbiseleri giymelerine müsaade edilmediği için protesto makamında hemşehrilik haklarını terk etmişlerdi.

Orta çağın son zamanlarında yüksek burjuva aileler arasında kendini gösteren lüks ihtiyacından, daha ince bir zevk ihtiyacına geçmiş safhalarını pek o kadar bariz bir şekilde fark etmek mümkün olmuyor. Şahsi bir üslup duygusu ile müterafik olarak yapılan lüks, ekseriya saliklerini yavaş yavaş koleksiyonculuk merakına doğru meselâ XV inci yüzyılda Kolonyalı burjuvaların onalitik madalyon, eliş ziynet eşyaları ve gümüş kupalar merakı götürmeye başladı. Bu merak sanat sevgisi bakımından ciddi telâkki edilmesi lâzım gelen estetik esaslara dayanmıyordu. Şehirler ileri gelenlerinin mesken lüksü de hiç olmazsa mimarlara birçok başarılı eserler yaratmak imkânını verdi. Burada bilhassa İtalyan şehirlerindeki eski ailelerin saraylarını hatırlamak kâfidir. Şimal Avrupa da yüksek burjuvaların taştan evleri, Gotik mimari tarzının ilk devirlerine; hattâ Roma mimari üslubuna kadar geri gitmektedir. Metz'deki Hotel S. Livier denilen binada ve Regensburg'un mağrur savaş kalelerinde, harici şekli, askerî mülâhazalardan ziyade, sosyal kudret ve kuvveti tebarüz ettirmek isteyen bir iradenin tâyin ve tesbit etmiş olduğunu kolaylıkla fark etmek mümkündür.

Sonradan meydana gelen Doğu Almanya şehirlerinde de binalar başından beri hep sosyal farklılıkları belirten bir üslupta yapılmış bulunmaktadır. Cenup Almanya'nın Gotik mimari tarzının son devirlerine ait üslupla inşa edilmiş eşraf evleri, iç holünün etrafı açık galerilerle çevrilmek suretiyle ayrı bir hususiyet ve zarafet sahibi olmuşlardı. Evlerin ön cepheleri bir cumba ile süslü idi. Şimal Almanya'nın tuğla evlerinde bu gibi çıkıntılar yoktur. Fakat buna mukabil burada çatı, pek sanatkârane bir şekilde yapılmıştı. Aynı zamanda meşhur bir hümanist olan Papa ikinci Pi Nürnbergin XV. inci yüzyıla ait fevkalâde zarif eşraf evlerini görünce hayranlığını gizleyememiş ve bu gibi evlerde ikamet edenleri. prenslerin kıskanması lâzım geldiğini söylemişti. Lüzern ve Bâl'in geniş cepheli eşraf evleri, Hans Halbein gibi yük-

sek bir dekoratif sanatlar istidadına çok müsait bir yaratma ve çalışma sahasını temin etmişlerdi.

Evin iç hayatı da zengin burjuvaları, devamlı olarak sanat ve el işleriyle ilgilendirmeye sevk ediyordu. XIV. üncü yüzyıldan itibaren zengin gümüş sofa takımlarına, ya aile armasını veyahut inisiyallerinin işlenmiş olduğunu gülüyoruz. Her muteber burjuva evinin bir veyahut muhtelif büyüklükte bir kaç mühür sahibi olması âdet olduğu ve bunlar da gümüşten yapılmış bulunduğu için sanatkârane mühürler kazımak, adeta bir güzel sanat halini almıştı. Bu şahaba küçük sanat erbabı hünelerini göstermek imkânını buluyorlardı. Hayatla kilisenin birbiri içine fazlasiyle karışmış bulunduğu bu devirde, burjuvaların yaşayış ve düşünüş tarzı kiliseye bile cazip bir şekilde tesir etmişti. Yukarıda sözü geçen eşraf birliklerinin her biri, şehrin kiliselerinden birinde kendilerine mahsus küçük birer ayazmaya maliktiler, ve bunu en mükemmel bir şekilde tezyin etmek için hiçbir masraftan kaçınmıyorlardı.

Tüccar loncaları da kiliselerde temsil edilmek meselesini ihmal etmiyorlardı. Bu loncalar, mensupları için hususi kiliseler inşa ediyorlar ve bunları en iyi sanatkârlara süsletmeye hususi bir itina gösteriyorlardı. Onların bu gayretlerinin hakiki bir dindarlığın eseri mi olduğu, yoksa ahret korkusu ile ticaret hayatlarında yapmış oldukları gayri meşru kârların kefarecini mi ödemek istedikleri bilinmemekle beraber, bazı vasiyetnamelerdeki itiraflardan bu düşüncenin de mühim bir rol oynadığını sezmek kabil değildir. Münferit eşraf ailelerinin kiliselerde ölülere için hususi bir makbereye sahip olmaları ve bunu bir ayazma ile takviye etmeleri en çok yayılmış bir âdetti. Bu muteberan ailelerinin bilhassa belediye kiliselerinde hiç olmazsa kendilerine mahsus bir mihrap vakfetmeleri tabii addedilirdi. Kiliseye vakıfı yapan aynı zamanda rahibi de intihap etmek hakkına malik olduğu için, ailenin rahipliğe intisap eden fertlerine bu yerler en müsait bir faaliyet sahası teşkil ediyorlardı. Bu rahipler buradan piskopos makamlarına kadar yükselebiliyorlardı. Bu suretle bu tesisin aile efradından bir kısmının istikbalini temin eden bir

şekilde kurulmuş olması bakımından da ekonomik bir önemi vardı. Orta çağ kilise mihraplarından en kıymetlileri bu suretle eşraf ailelerinin vakfı idi. Şehrin ticari faaliyeti ne kadar fazla olur ve dolayısıyla burjuva ailelerinin serveti ne kadar büyük olursa, güzel sanatlara ait işlerin de o kadar çok olacağı tabii bulunduğundan sanatkârlar en çok bu merkezlerde toplanırlardı. Bu şehirlerde sanatkâr ustaların yaptığı birçok sanat eserleri, aynı zamanda bir ihraç maddesi olarak harice sevk edilirdi. Mihraplara, vakfı yapanın, karısının ve bütün aile efradının tablolarını resmetmek mümkün olduğu için bu işlerde ressamalara da bir faaliyet sahası açılmış demektir. Bal şehri belediye reisinin Holbein'in mahir fırçasıyla ailesiyle beraber dua vaziyetinde yapılmış tablosu, portre sanatının dini idealine tahsis edilmiş bulunduğu zamana ait eserlerin en mükemmellerinden biridir. Allahın kudreti karşısında duyulan sonsuz aczile, sosyal hayatta elde edilen şahsi itibar ve mevki ifade etmek arzusu bu tabloda, harikulade bir surette birbiriyle mecz edilmiş bulunmaktadır.

Aileden olanlara ve bilhassa aile reisine, şerefiyle mütenasip ölmez bir hatıra temin arzusu, başka sanatkârane faaliyetlere ve yaratmalara da yol açmış bulunuyordu. XIV. ve XV. inci yüzyıllarda bilhassa Flânder sanatkârlarına tunçtan mezar kitabeleri ısmarlanıyordu. Bunların üstüne ölünün portreleri hâkkedilirdi. Bu portrelerde çehrenin benzerliğinden ziyade elbisenin dikkat nazarı çeken zengin ve vakur görünüşünü tebarüz ettirmeye dâha çok önem veriliyordu. XIV. üncü yüzyıldan itibaren ölünün taş üstüne kazılmış boy resimlerine de tesadüf edilmektedir. Sonradan bunları yine taş üzerine kabartma olarak işlenmeye başlamışlardı. Fakat bunlardan başka mezar taşlarına aile armaları veyahut bu armalarla beraber sembolik hareketlerde bulunan bir takım efsane mahlûkları resmedilirdi. Bazan bunlarla beraber ölünün ve aile fertlerinin de resimleri bulunurdu..

(Devamı var)

FİKİR HAREKETLERİ

İÇTİMAÎ DERTLERDEN

Yazan:
H. BERKSÜN

Medeni memleketlerin içtimai dertlerinden biri de fuhuştur. Mevzuun gayri ahlâki oluşu, bu içtimai meseleyi alenen tetkikten çekinmeyi icap ettirmez. Birçok memleketlerde bu meselenin saiklerini ve önlenmesi tedbirlerini araştırmakla uğraşan mahallî veya milletler arası cemiyetler vardır.

Bu cemiyetler, hukuki ve ilmi tetkiklerinde bu hususa müteallik istatistikleri neşretmekte, hükümetler nezdinde teşebbüslerde bulunmakta, fuhşa düşen çocukları, kızları ve kadınları himaye ederek iş hayatına sevk etmeğe uğraşmaktadırlar.

Bu içtimai teşekküllerin uzun mesaisi ve neşriyatı, eski milletler Cemiyetinde hususi bir büronun kurulmasına ve beyaz kadın ticaretinin men ine müessir olmuştur.

Bu faaliyetin akisleri, Ecnebilerin ikamet ve Seyahatleri hakkındaki kanunumuzda yer almış ve ecnebi kadınların memleketimiz dahilinde fuhuş yapamayacakları esasını koymuştur.

Bu suretle, fuhuş yapmak üzere gelen ecnebi kadınlar kabul edilemeyecekleri gibi, fuhuş yaptıkları sabit olanlar da hudut harici edilirler.

Bu, eski Milletler Arası Cemiyeti'nin, beyaz kadın ticaretini men için devletlere yaptığı teklifin bir neticesi olarak vaz olunmuş bir kayıttır.

Bu itibarla, memleketimiz haricinde bu hususta mevcut faaliyet ve cereyanları bilmek ve bunlardan istifade etmek, içtimai ve iktisadi hayatımızın şartlarından doğan bir meselesi objektif bir şekilde tetkik eylemek, ihmal edilemeyecek bir iş olsa gerektir.

Fuhuş, dinî ve ahlâki takyitlere ve hükümetlerin muhtelif zamanlarda aldıkları şiddetli tedbirlere rağmen mevcu-

diyetini muhafazada devam edegelmiştir. Bununla mücadele hususu, bizde, yalnız zabıtaı ahlâkiyenin takdiri hareket ve takibine bırakılmıştır.

Bazı gazetelerde, ara sıra, bir evin basılarak meydana çıkarıldığından bahsedilen fuhuş hadiseleri, önleyici bir tedbirden ziyade, ruhsatsız ve nizamsız yapılan bir hareketin takibi mahiyetinde telâkki edilmek icabeder.

—I—

Eskiden kadınların, içtimai nizamı temin edecek tedbirleri de almakla vazifeli bulunduklarından, bu mevzula da uğraştıkları görülmektedir.

«İstanbul Kadılığında 1 B. 1192 tarihinde yazılan bir buyrultuda:

Men'i fevahiş ve zinaşeran vacibül itina olan kazaya, dan iken.... mahalle imamları akçaya meyil ile mahallelerine sığınan zani ve zaniyeleri tecessüs, hükkâm ve zabıtana ihbarda iğmaz ve zabıtan makuleleri dahi tekâsül ve ihmal eyledikleri ve bazı genç kızlar ve avratlar dahi su'al (dilencilik) bahanesile sokaklarda ve bazı mevazi'de ikamet ve geştügüzara iptidar üzere oldukları ve bazan töhmeti zina ile ahiz ü ihzar olunanlara icap eden tedip ve ceza icra olunmayıp salıverildiği cihetle erbabı hava ve fevahişte kat'a havf ve tehaşi kalmayıp cevamii şerife avluları ve sokaklarda ve kırlarda alenen mel'anet ve mefasitleri nice kemesnelerin daima meşhuda olmaktan naşi fimabaad İstanbul dahilinde ve haricinde ve etrafta ve mahallât aralarında evlerde vesair mevakide gizli ve aşikâre fevahiş makalesinden birisi habasetini icraya vakit ve fırsat bulduğu ve sokaklarda geştügüzâr eylediği mesmu olursa elbette ve elbette tecessüs ve tahkik olunup böyle melânât vuku bulan mahallenin imamı ve muhafazasına merbut olan zabıtanı her kim ise mahallelerinden zuhur eden mefsedet ashabını haber alıp derhal ahiz ve Kapu'ya ihzarda tekâsül eyledikleri için imamet ve birlikleri ref ve ahalileri bu misillû habasetkârları zabıtana haber verdiklerinden sonra ahiz ve ihzarlarında veyahut mehuzların haklarından gelmekte zabıtan iğmaz eder-

lerse imam ve ahalii mahalle doğru Divanı Aliye çıkıp keyfiyeti ifade eylemelerinin» ⁽¹⁾ irade olduğu bildirilmektedir.

Bu vesika, o zamanlar fuhşun İstanbulda aşikâr bir vüsat peyda ettiğini, imam ve zabıta memurlarının para mukabili bunlara göz yumduklarını göstermektedir. Bundan başka, mahallenin baskın yapmaları âdetinin de bu tembihlerin halka yüklediği bir icaptan mütevellit bulunduğu anlaşılmaktadır.

O zamanlar, fuhuşta bulundukları görülen kadınlar Baba Cafer zindanına gönderilerek hapis edilmekte idiler. Bununla beraber, İstanbul Kadılığ na yazılan 20 Recep 1192 tarihli bir buyrultuya göre:

« etraf ve eknaftan ahiz ve liecelütte'dip Baba Cafer zindanına bend olunarak mahalli mezkûrda teraküm ve ihtişat eden taifei nisvanın ıslahı nefis edinceye dek zindan bend olduktan sonra içlerinden tövbe ve tezkiyei nefis edenleri bir dahi mürtekibi fuhuş ve şenaat olmayacaklarına mahalleleri imamları marifetiyle huzuru hâkimde yarar kefilleri ahiz olundukça bir taraftan sebillerinin tahliyesi...» ⁽²⁾ emir edilmiş bulunmaktadır.

Her memlekette bu gibi zecri tedbirler, zaman zaman alınmış olmasına rağmen, fuhşun önüne geçilememiş ve bilhassa Avrupa'da bu yüzden zührevi hastalıkların istilâi bir şekil alması, umumi sıhhatin ve âmme nizamının muhafazası endişesiyle ilk evvel 19 uncu asrın başlangıcında Fransa'da fuhşun nizam altına alınması ve muayyen sahalara hasrı yoluna gidilmiştir.

Bu sistem, hemen bütün Avrupa ve Amerika'nın bazı memleketleriyle Şimali Afrika'ya yayılmıştır.

«Memleketimizde, umumi evlerin - Tanzimattan ve bilhassa 1270 Kırım muharebesinden sonra - ecnebilerin ibramıyla açılmasına göz yumulmuştur.»

Ancak bu açılan umumi evlerin hiç bir sıhhi tedbire ta-

¹ Umuru Mecellei Belediyeden.

² Umuru Mecellei Belediye.

bi olmamalarının zührevi hastalıkların intişar ve tevessüüne sebebiyet vermesi, hükümet ve belediyenin dikkat nazarini celp eylemiş ve umumi kadınların daimi bir nezareti tıbbiye altında bulundurulmalarına teşebbüs olunmuş ise de, kapitülasyonlara istinaden ecnebiler, şahsı hürriyetlerinin tahdit edilemeyeceği beyaniyle müşkilât çıkarmışlardır.

Ancak 1295 tarihinde iptida tabip Mişel namında birinin Altıncı Dairei Belediye riyasetinde bulunan Bl.bey nezdinde vaki olan teşebbüsâtı ve Cemiyeti Tıbbiyei Mülkiye âzasından muallim doktor kaymakam Handanyau Agop bey'in bu bapta teşriki mesai etmesi neticesi olarak, Altıncı Dairei Belediyece bu hususta bir heyeti tıbbiye istihdamına ve bir hastahane açılmasına teşebbüs edilmiş ve mutasavver olan tedabiri sıhhiyenin tatbiki hakkındaki Şûrayı Devlet kararı, 24 Kânunusani 1295 tarihli sadaret tezkeresiyle emanete tebliğ olunmuştur.⁽³⁾

Bu suretle fuhşun kaide ve nizam altına alınması bu tarihten itibaren memleketimizde de teessüs etmiştir.

Bidayette hususi bir teşebbüs mahiyetinde başlamış ve beş senelik bir tecrübeden sonra yalnız Altıncı Dairei Belediyeye münhasır olmak üzere bir talimatname kaleme alınmış ve Şûrayı Devlet'çe tadilâtı yapılarak 14 Şubat 1292 tarihli sadaret tezkeresiyle emanete tebliğ edilmiştir.⁽⁴⁾

Bu talimatname, İstanbul ve Belâdı Selâse'nin diğer mahallerinde tatbik olunmadığı gibi, ülkenin diğer yerlerinde de aynı yolda tatbik olunmak üzere bir nizamnameye veya talimatname mevkiei tatbike konmamış idi.

Bütün memlekete şamil olarak bu sistemin tatbiki Emrazı Sâriye ve İstilâiye Nizamnamesi'nin 31 Mart 1330 tarihinde tatbik mevkiine konmasıyla mümkün olabilmıştır. O sene zarfında neşredilen «Frenji illetinin Men'i İntişarı Hakkında Talimatnamei Sıhhi» nin 7 inci maddesi: «Fuhşiyatla meluf kadınlar, zabıta tarafından sıkıca teftiş olunarak septi defter edilecek ve bunların ellerine dahi birer defter verile-

³ Umuru Mecellei Belediye.

⁴ Umuru Mecellei Belediye.

rek haftada bir ve mümkünse iki kere atubbayı seyyare veya resmiye veya belediye tarafından muayene olunmaları esasını koymuş bulunmaktadır.

Bu talimatname, umumi kadınlar hakkında bir-tarifi ihtiva etmemekte ve işi tamamen zabıta memurlarının takdirine bırakmaktadır.

Ancak Hıfzıssıhha Kanunu mevkii meriyete girdikten sonradır ki, umumi kadınların ve evlerin tâbi olacakları hükümler ile fuhuş yüzünden intişar eden hastalıkların ve bilhassa zührevi hastalıkların sirayetine mâni olacak tedbirlerin tesbiti ve umumi kadınların ve umumi evlerin tarif ve tahdidi yapılmış bulunmaktadır.

Dikkat edilmelidir ki, fuhşun böylece kaide altına alınması bu müesseseye bir meşruiyet şekli vermekte ve gayri ahlâki bir ticaretin yerleşmesine saik olmaktadır.

* *

*

— II —

Fuhşun en eski tarifi, Roma hukuk şınaslarından Ulpian tarafından yapılmıştır. Bu tarife göre «bir kadın, fuhşu umumi bir şekilde ticaret ittihaz eder ve bu ticareti yalnız umumi evlerde değil, meyhaneler ve şair şerefiyle mütenasip olmayacak mahallerde icra eylerse, o kadına fahişe denir» Burada umumi ticaretten maksat, kadının her gelenle ve bilâ tefrik icrayı fuhşu sanat ittihaz etmesidir. Kocalı olup ta zinada bulunan kadınlarla, iğfal edilmiş kızlar bu tarife dahil değildir. Para mukabili bir veya iki şahısla münasebette bulunan kadın dahi fuhşu, umumi ticaret ittihaz etmiş addolunamaz.

Fuhuşla ve fuhuş yüzünden bulaşan zührevi hastalıklarla mücadele nizamnamesi ise «kendilerini başkalarının cinsî zevkine, menfaat mukabili veya itiyadi bir surette hasretmeyi sanat ittihaz eden ve bu suretle müteaddit erkeklerle münasebette bulunan kadınlara, umumi kadın denilir.» şeklinde tarif etmekte bulunmuştur.

Bu tarife göre bir kadının umumi kadın addedilmesi için; menfaat mukabili olarak müteaddit erkeklerle muna-

sebette bulunmayı sanat ittihaz etmiş olması esastır. Fakat, itiyadi bir surette müteaddit erkeklerle münasebette bulunan kadınlar da bu vasfa ithal edilmiş bulunmaktadır. Bu suretle, fuhuş tarifinin şümül dairesi, takdiri bir tarzda geniş tutulmuştur. Bu vaziyette, alâkalıların, tesbit hususunda müşkül bir durumda bulunacakları şüphesizdir.

Ancak, tesbit ve tescil hususunda kabul edilen esaslara göre, mükerreren ve müteaddit erkeklerle münasebette bulunması dolayısıyla bir kadının fuhuş sanat ittihaz ettiğinden şüphelenilir ve hakkında gizli ve inceden inceye yapılan tahkikat ve elde edilen müsbet delillerle kendisinin umumi kadınlar vasıflarını haiz olduğu meydana çıkarılırsa, evvelâ bu kadını fuhuşa sürükleyen sebepler, bir komisyonca tetkik edilir ve kendisinin tekrar namuskâr bir hayata avdetini temin edecek tedbirler düşünülür. Bu tedbirlerin fayda vermediği hallerde bu kadın hakkında umumi kadınlar için câri hükümler tatbik olunur.

*

* *

— III —

Nizami fuhuş tatbik eden memleketler, bu tarzı idareyi haklı ve meşru göstermek için iki sebep ileri sürmektedirler:

- 1 — Amme nizamını temin zarureti,
- 2 — Umumi sıhhati vikaye endişesi.

Bu sebepler, hakikaten, ahlâki ve sıhhi noktai nazardan cazip bir tedbir telâkki edilebilir.

Fransa'nın ihdas eylediği bu «nizamlı fuhuş sistemi» diğer Avrupa memleketlerinde, bu cazibenin tesiriyle taammüm etmiş ve tatbik sahası bulmuş bulunmakta idi.

Yalnız, İngiltere'de yapılan tatbikat bir aksülâmel tevhit etmiştir. 20 kadar İngiliz kadını 1869 da, bu hususta tedvin edilen kanunu protesto etmişlerdir. Bu protestoyu, daha içtimai bir hareket takip etmişlerdir.

1 Ocak 1870 tarihli Daily News gazetesiyle iki yüz imzalı ve 2000 den fazla âzası bulunan bir heyet narama bir beyanname neşredilmiştir.
(⁵)

⁵ Les Principes, expose historique: Par Henri Minod.

Bu beyanname ile, Parlamento'nun kabul ettiği Sâri Hastalıklar hakkındaki Kanunun, aşığıdaki sebepler zikredilmek suretiyle ilgası isteniyordu.

1 — Kadınla erkeğin şimdiye kadar paylaştıkları kanuni teminatı esaslı bir surette haleldar eden kanunların, umurun münakaşasına arzı lâzım gelirdi.

2 — Çünkü bu kanunlar, müesseslerimizin iki cinsten birinin teyit eylediğı emniyeti, ünü, hürriyeti ve kadınların şahsiyetini polisin keyfi salahiyetine bırakmaktadır.

3 — Medeni hürriyetin câri olduğı bütün memleketlerde her kanun, takip ettiğı cürmü sarıh bir surette ifade etmelidir.

4 — Fenalığın âmili cezasız bırakıldıktan başka tevkif, mecburi muayene, hapis ve mukavemet halinde hidematı şakkaya mahkûmiyet - cezalarının yalnız bir cinse tatbiki gayri adilane olduğı kadar, son derece de haysiyet şiken bir muameledir.

5 — Böyle bir sistem, zaruri olarak, çocuklarımızı ve gençlerimizi ahlâki kayıtlardan kurtarmak suretiyle sefahat yolunu kolaylaştıracaktır. Çünkü devlet, fuhşu tanıtmakta ve himaye etmekte, bunun lüzumunu ilân sureti ile bunu faza» hat saymamaktadır.

6 — Bu Kanunla derpiş edilen tedbirler, tatbik mevzuu olacak kadınlar için gaddarane ve tezlil edicidir; ahlâki henüz tamamiyle bozulmamış olanların hislerini rencide etmekte ve en hayasızları bile kabaca alçaltmaktadır.

7 — Bu Kanunun ortadan kaldırmak istediğı hastalıklar, hiç azalmamıştır. Bu sisteme taraftar olanlar, yalnız bir cinse tatbik edilmekte olan bu tedbirlerin, umumi sıhhati iyileştirmiş olduğuna dair hiç bir rakam gösterememekte ve yalnız kadını müttehem vaziyete sokmakla memleket ahlâkının ıslah edilmiş olacağını düşünmektedirler. Bilâkis, uzun zamandanberi cebri muayeneyi tatbik eden Paris'te ve Dünyanın diğeri şehirlerinde umumi sıhhat ve ahlâk seviyesinin bizimkinden daha aşığı seviyeye düştüğü son müşahedelerle sabittir.

8 — Bahis mevzuu hastalıkları, ilk sebeplerinin fiziki olmaktan ziyade manevi olması sebebiyle zabitanın nezareti altında bulunan veba veya diğer afetlerden tamamen ayırmak icabeder.

Nizami fuhşun ilgası taraftarlarının noktai nazarını hülâsa eden bu protestonun tesirleri İngiltere dahilinde ehemmiyetli bir hareket uyandırmış ve bir kaç sene sonra bütün dünyaya yayılmıştır.

Bu suretle nizami fuhşun ilgası federasyonu doğmuştur. Federasyonun 1877 de 1 inci Milletler Arası Kongresi Geneve’de toplanmıştır. Bundan üç sene sonra 1880 de Genes, 1883 de La Haye’de, 1886 da Londra’da toplanmak suretiyle faaliyetlerini idame ve teşkilâtını tevsi etmiştir.

Hâlen milletler arası faaliyette bulunan teşekküllerin mühimleri şunlardır:

- 1 — Beynelmîlel İlgacılar Federasyonu,
- 2 — Beynelmîlel kadın ve çocuk ticaretinin kaldırılması bürosu,
- 3 — Beynelmîlel katolik, protestan, israili genç kızları himaye cemiyetleri.

Büyük cemiyetlerin hemen bütün medeni memleketlerde millî komiteleri vardır.

En nihayet Milletler Cemiyeti... Bu da nizami fuhuş sistemini tatbik eden bütün hükümetlerden, umumi evlere ecnebi kadınların kabul edilmemesini istemek suretiyle beynelmîlel kadın ticaretine sed çekmek gayesini gütmektedir. Bundan başka umumi evlerin kaldırılması imkânını aramakta ve istemektedir. ⁽⁶⁾

* *

— IV. —

Nizami fuhşa karşı yapılan tenkit ve muahezeler şu suretle hülâsa edilebilir:

A — Ahlâk noktai nazarından:

İyi âdetleri ve ahlâki himaye ile mükellef olan âmme

⁶ Probleme de la Prostitution: par, Isidore Maus.

idareleri, en âdi fuhşa müsaade eylemek suretiyle onu tanzim ve idare etmektedir, yani fuhşa yarı resmî bir vasıf vermektedir.

Bu suretle âmme idareleri, halk, bilhassa gençler arasında, cinsî temayülâtın tatmini zaruri ve binnetice meşru olduğu fikrini yaymaktadır.

Büyük şehirlerde fuhuş daima mevcut olacaktır, fakat âmme idareleri fuhuşu teşvik ve ticari mahiyette istismarım tanzim etmemelidir.

Umumi evler, daimi surette fuhşa tahrik eden bir vasıtaadır, çünkü her zaman tatmin imkânını arz etmekte, resmî bir nizam altına alınmak suretiyle zührevi hastalıklar tehlikesinden âzade olarak şehvani hislerin tehlikesizce tatmin olunacağı vadedilmektedir.

Bu suretle gençlerin, gayritabii olarak ahlâksızlığa sukutları öğretilmektedir.

Kadın ticaretini, çirkin bir surette istismar edenler, bunları, her gelene kendilerini teslime ve zevklerini tatmine mecbur tutmak suretiyle, tam bir zillate ve hakiki bir esarete düşür eylemektedirler.

Kadının bir zevk ve ticaret âleti sayılması bütün kadınların haysiyetini derin bir surette rencide etmekte ve erkekte kadına karşı bir istihfaf uyandırmaktadır.

Bu maksat için münhasıran halk tabakasından toplanılan kadın ve kızlar kurban edilmekte ve yalnız bu gibiler tezlil edici bir nizama tebaiyete mecbur tutulmaktadırlar. Ortakları olan erkekler, sıhhat ve âmme nizamının muhafazası noktai nazarından hiç bir idari tedbire tabi değildirler. İdareler, bunlara ve aşağı sınıfa mensup olmayan fahişelere el uzatmağa cesaret edememişlerdir. Nizamın sıkleti, fakir ve müdafaasız bazı kadınlara yükletilmiş bulunmaktadır.

B — Âmme nizamı noktai nazarından:

Mevzuat, fuhşa karşı âmme nizamını muhafaza vazifesini âmirdir. Fakat, içtimai nizam, ahlâki nizama istinad eder; fuhuş teşvik ve kadın ticaretine müsaade eden, kadının ticari mahiyette istismarım zaruri kılan bir sistemine, ce-

miyetin iyiliğine ve âmme nizamına lüzumlu ve faydalı olacağına ihtimal verilemez.

Mevzuat, cemiyet ve medeniyet nizamının esasını teşkil eden insan vekar ve haysiyetine hürmet prensipleriyle kabili telif bulunmamaktadır. Kadınlar, hiç bir mahkemeye müracaat imkânı mevcut olmaksızın, basit bir idari kararla tevkif, lekeli kütüğüne kayıt, hacalet aver bir bedenî muayeneye tabi bulundurulmaktadırlar.

Namuslu kadınlar da feci hataların kurbanı olmaktadırlar.

İntikam, yahut kin saikasıyla ağır yolsuzlukların olduğu da görülmektedir.

Kadın bir defa tescil edildi mi, idarenin şeyi olmaktadır. Bunların bütün müracaatları eziyetli bir nizama tabidir; eğer kadın sıkı bir müşahedeye tabi ise icrayı sanat etmesine de mani olur. Bunlar, bu suretle ahlâk zabıtası memurlarının keyfi takdirine bırakılmışlardır.

Fuhşun nizama tâbi tutulması, polisin şöhretine de nakise iras etmektedir. Bütün haklarından ve müracaat imkânlarından mahsum edilmiş kadınlar üzerine, erkeklere verilmiş olan mutlak salâhiyet, umumi ev sahipleriyle polisin sıkı münasebetleri, bunların, nizamname tatbikatının sıkı bir mürakabeye tabi tutulmaması hususundaki menfaatleri, keyfî muamelelere ve ahlâki tefessühe sebebiyet veren daimi bir tehlike teşkil etmektedir. ⁽⁷⁾

İdari formaliteler, bu kadınların sıhhatlerini terk ederek namuskârane bir iş tutmalarına da imkân vermemektedir. Tescil usulü, kazaen fuhuşta bulunmuş bir kadını, fuhşu sanat ittihaz edenler meyanına koymakta ve mütemadiyen başka kadınlara da şumulünü artırmaktadır. Tescile tabi şahısların istikrarsızlığı, .fahişeler ordusunun toplanmasında faal bir vasıta olunmağa saik olmaktadır. ⁽⁸⁾

Eğer nizamlı fuhuş kaldırılırsa, sokakların, fuhuş ve re-

⁷ (Document de la Societe des Nations) 2 Şubat 1929. İngiltere ve Amerika hükümetlerinin umumî evler hakkındaki raporlarından.

⁸ La faillite d'un systeme. Gemahling.

zalete serbestçe tahrik eden fahişelerle dolacağı söylenmektedir. Hâlbuki âmme nizamını muhafaza edecek diğer vasıtalar mevcuttur.

Polisin keyfî ve yolsuz hareketleri yerine umumi yerlerde fuhşa tahriki men edici kanun ve nizamnameler ikame edilebilir, âmme hukukuna müsteniden bu yolda yapılacak kanun ve nizamnameler erkek ve kadın hakkında mahkemelerce müsavatan tatbik olunmalıdır. ⁽⁹⁾

Bu âmme hukuku rejimi, müseccel umumi kadınlar hakkında istisnai tatbikata memur ahlâk zabıtasının ilgası intaç edecektir.

Bu, polis vazifesinin azalmasını ve bu suretle polisin hakiki bir hüsnüniyetle muavenette bulunmasını intaç edeceği cihetle eski rejimin yeni rejime istihalesini teshil noktasından haizi ehemmiyettir. Çünkü polisin bu husustaki rolü ekseriyetle şüpheli görülmekte idi.

Anvers'te umumi evlerin 1 Temmuz 1925 te kapanması üzerine yabancılar hakkındaki kati emir ve talimatlara muhalif olarak 45 yabancı umumi kadın bulunmuştu, (ayan azasından Hector le Bon'un 1927 makalesinden)

Kadın ve çocuklarla iştilal ile vazifelendirilmiş kadın polislerin istihdamı faydalı olacaktır. Kadın polis 17 memlekette mevcut olup çok faydalı hizmetler görmektedir. ⁽¹⁰⁾

C — Umumi Sıhhat bakımından:

Nizami fuhuş, zührevi hastalıkların meni intışarı maksadile tesis edilmiş olduğu halde müsbet bir netice vermemiştir. Tecrübe, müseccel umumi kadınlarla büyük bir sirayet tehlikesine doğru gidildiğini göstermiş bulunmaktadır. Çünkü, sirayet vasıtası erkek olduğu halde nizami fuhuş ancak fahişelerin onda birini teşkil eden müseccel umumi kadınları hedef tutmakta ve onlarla meşgul olmaktadır.

Nizami fuhuş taraftarı olanlar, mecburi muayene usulü kaldırıldığı takdirde, bir takım müseccel fahişelerin kendilerini tedavi ettirmeyeceklerini ileri sürmektedirler. Çünkü,

⁹ La Police des Moceurs. Dr. Fiaux.

¹⁰ Document des Societe des Nations. 2 Mart 1927.

gizli fuhşun mucip olduğu sirayetle alâkalanmamaktadırlar. Halbuki, herkesle gizli fuhuş yapan kadınlar, müseccel olanlardan 10 hattâ 20 defa daha fazladır. Tıbbi muayeneye gelince: Zabitanın tazyikiyle birlikte yürütülememektedir.

Nizami fuhuş muhafaza etmek, yani, tescil edilmiş kadınların kendilerini tedavi ettirmeyecekleri bahanesiyle cebrî muayeneye tabi tutmak, dünyadaki resmî veya gizli fuhşun bu cebrî muayeneye karşı hissettiği nefreti anlamamak demektir.

Tıb otoriteleri, yapılan muayenelerin sathi ve hayali olduğunu beyan etmektedirler. Tecrübe de, hiç bir teminat vermediğini göstermiştir.

Belçika'nın büyük bir şehrinde, 1924 te tescil edilmiş 625 kadın vardı; komün nizamnamesine göre, haftada iki muayeneye tabi tutulmaları lâzım gelmekte ve bu suretle bir sene zarfında 65,808 muayene yapılması icap etmekte idi: Hakikatte 17,865 muayene yapılabilmıştır. Hastalığa musap olan kadınlar ortadan kaybolmakta ve gizli fuhuş yapmaktadırlar.

Belçika'da ciddi bir nizama rağmen, Umumi Harpten sonra halkın % 10 unun zührevi hastalıklara musap olduğu görülmüştü. Hükümet, komünlerin faydası görülmeyen nizamnameleriyle meşgul olmaksızın, bütün tabipleri vazifeye davet edip, polis ve idare ile münasebeti olmayan gizli ve meccani tedavi usulünü vaz etmekle beraber, tedavi ve ilâç masraflarını da deruhte eyledi. Bir taraftan da zührevi hastalıklarla mücadele cemiyetleri millî birliği, devamlı bir propaganda ile zührevi hastalıkların tehlikesine ve tedavi lüzumuna halkın nazarı dikkatini çekti.

Bu suretle yapılan gizli ve meccani serbest tedavi neticesinde, evvelce bir sene zarfında muayeneye cebredilen bir kaç yüz kadın yerine müseccel ve gizli fahişelerden ve halktan 425,000 kişinin ihtiyarî müracaatı vuku buldu. Beş sene sonra, zührevi hastalıklara musap olanların miktarı, tedavinin umumileşmesi ve modern usullerin tatbiki sayesinde, %90 nisbetinde azalmış bulunuyor. ⁽¹¹⁾

¹¹ Probleme de Porostitution: Par Îsidere Maus.

Nizami fuhşun tatbik edildiği memleketlerde, bu sistemin zührevi hastalıkların tevessüüne mani olduğu ve umumi evlerin bu hastalıkların menbâı olmadığı, bilhassa gizli fuhşun sirayet vasıtası olduğu hususunda ısrar edilmektedir.

Bundan başka, nizami fuhş kaldırıldığı ve umumi evler kapatıldığı takdirde, gizli fuhşun büyük mikyasta yer alacağı ve bunun tabii neticesi olarak da zührevi hastalıkların önlenmesinin güçleşeceği ileri sürülmektedir.

Nizami fuhşun aleyhinde ve lehindeki cereyanlar ve serdedilen mütalâaların kıymetlerini ölçerken, bir noktâi nazar daha vardır ki, o da umumi kadınlar nasıl muayeneye tabi iseler, bunlarla münasebata girenlerin de cebri muayeneye tabi tutulmalarıdır.

Tecrübe de göstermiştir ki, hiç bir hastalığı olmaksızın umumi eve konan bir kadın, bir müddet sonra zührevi hastalıklardan birine musap olmaktadır. Bunun müsebbibi sirayet vasıtası olan erkektir.

* *

— VI —

Nizami fuhşun ilgasına çalışan Milletler Arası Federasyonun devamlı mesaisi ve hükümetler nezdinde yaptıkları teşebbüsler neticesinde birçok memleketlerde umumi evler kapatılmış, bunun yerine serbest veya cebri zührevi hastalıklarla mücadele teşkilâtı vücade getirilerek, diğer sâri hastalıklarla yapılan mücadeleler gibi, bu hastalıklarla da mücadele yoluna gidilmiştir.

Milletler Cemiyeti nezdinde de kadın çocuk ticaretinin men ini istihdaf eden bir komitenin teşkil edilmesine âmil olmuşlardır.

Bu komitenin. 1929 senesinde yaptığı tetkiklere göre:

Umumi evler bulunmayan veya kapatılmış olan memleketler şunlardır:

Avrupa'da: Almanya, Bulgaristan, Danimarka, Danzig, Estonya, Finlandiya, Büyük Britanya, Macaristan, Letonya, Lüksemburg, Monako, Norveç, Felemenk, Polonya, Sanmarino, İsveç, İsviçre, Çekoslovakya.

Amerika'da; Bolivya, Kanada, Küba, Birleşik Amerika, Nikaragua, Domenika Cümhuriyeti, Uruguay.

Afrika'da; Cenubi Afrika.

Asya'da; Hindistan.

Avusturalya.

Umumi evler bulunan memleketler:

Avrupa'da: Arnavutluk, Avusturya (Viyana ve Graç hariç) Belçika (Anvers ve Vervier hariç), İspanya, Fransa, Yunanistan, İtalya, Portekiz, Romanya, Sırbistan, Hırvatistan, Sloven krallıkları, Türkiye.

Amerika'da; Arjantin, Brezilya, Guatemala, Panama, Peru, Salvador.

Asya'da: Japonya, Siyam.

Afrika'da; Mısır.

* *

*

— VII —

Nizami fuhşun ilgası taraftarlarının ve Milletler Cemiyetindeki komitenin muhtelif memleketler nezdinde yaptıkları propaganda ve teşebbüslerin tesiri bizde de kendini göstermiştir.

İçişleri Bakanlığının «Fuhuşla Mücadele Hakkında» ki 1930 tarihli tamimi, nizami fuhşun ilgası Milletler Arası Federasyonunun, esas prensiplerini ifade ve umumi evlerin tahdidini ve kapatılmasını istihdaf etmekte idi. Bu tamimde:

«Milletin bünyesini her türlü tehlike, hastalık ve sarsıntılardan korumakla mükellef olan asrı devletçilik telâkkisi, fuhşu da milletin içtimai bünyesini hattâ varlığını tehdit eden bir maraz addeder.

Uzun tecrübeler ve muhtelif sistemlerle tedbirlerin verdiği neticelere göre devletlerin, fuhşun meni hususunda bulabildikleri en müessir çare, fuhşa vasıta olanların takip ve tecziyesi ve fuhuşhanelerin meni ile fuhşun, hiç olmazsa bir kazanç vasıtası olmasına ve fuhuşhanelerin de bir pazar, bir borsa haline gelmesine mani olmaktadır.

..... Eski ve yanlış bir telâkki tarzına bağlanarak fuh-

şu, bazı usul ve kaidelerle nizam altına almağı tercihte devam eden nâdir bir iki devlette de men i iltizam eden kuvvetli cereyan ve temayüller vardır. Çünkü, fuhşun tanzimi, kendisinden beklenen içtimai, ahlâki ve bahusus sıhhi iyiliklerin tamamıyla aksi neticeler vermiştir.... ilh» denilmek suretiyle 18 maddede hülâsa edilen tedbirler sayılmakta idi.

Ancak, o zaman fikirler bu cereyanın istihdaf eylediğı maksat ve gayelere hazırlanmış olduğı yeni hasıl olacak vaziyete göre sıhhi teşkilât ve tedbirler de alınmamış ve diğerk memleketlerde olduğı gibi içtimai teşkilât da vücade getirilmemiş bulunmakta idi.

Bu sebeple, birçok yerlerde esaslı bir hazırlık olmadan tatbikata geçilmesi sıhhat dairelerimizin işi endişe ile karşılamalarını mucip olmuştu.

Nizami fuhşun ilgasına doğru atılan adım, 1933 de tedvin edilen fuhuşla ve fuhuş yüzünden bulaşan zührevi Hastalıklarla Mücadele Nizamnamesiyle karşılandı.

TABİİ VE COĞRAFİ DURUM

Hazırlayan:
Fuat ARNA
Akçakoca kaymakamı

Akçakoca, Bolu ilinin şirin ve biricik sahil ilçesidir.

İlçenin doğusu Karadeniz Ereğlisinin Alaplı bucağı, batısı Kocaeli ilinin Karasu ilçesi, kuzeyi Karadeniz, güneyi Düzce İlçesiyle çevrilmiştir.

Yüz ölçüsü (1035) kilometre karedir.

İstanbul (118) mil mesafededir. İstanbul - Bartın hattında çalışan posta vapurlarının ilk iskelesidir.

Karadenizin fırtınalı günleri müstesna olmak üzere İlçeye haftada muntazaman iki vapur uğrar.

İlçenin iklimi:

Yazları ekseriyetle mutedil, kışları oldukça soğuk olur. Bilhassa şiddetli ve sürekli şimal rüzgârlarına maruz kalan İlçede sık sık fırtınalar kaydedilmektedir.

İlkbaharı umumiyetle yağmurlu ve rüzgârlıdır. Yağan yağmurların miktarı 0,80 santimetreyi mütecavizdir. Ocak ve Şubat aylarında yağmağa başlayan kar, deniz seviyesinde olan İlçe merkezde aynı seviyede olan köylerinde derhal erimekte ise de Orhan, Haciz ve Hemşin dağ ve yaylalarında iki metreye kadar yükseldiği ve iki ay erimediği vakidir.

Yaz mevsimi 15/Hazirandan itibaren başlar. Sühunet derecesi yılın en sıcak ayı olan Ağustos ayında + 32, +35 ve en soğuk ayı olan Şubat'da (-14, -16) yı bulur. Arazinin beşte dördü arızalı olup tahminen 414 kilometre murabbai ormanlıktır. İlçesinden yüksek kısımlarını Orhan dağı ile Hemşin yaylaları teşkil eder. Bunların en mürtefi noktaları 900 metreyi geçmemektedir.

1940 yılı bidayetlerinde Bolu İli ve civarında vukua gelen depremler, Akçakoca'da da hissedilmiş ise de, canlı ve cansız hasar kaydedilmemiştir. Yapılan jeolojik tetkikat ne-

ticesinde İlçe, deprem sahası haricinde bırakılmıştır. Şimdiye kadar heyelan kaydedilmemiştir.

Sular:

Akçakoca sınırları içinde bulunan ırmak ve dereler şunlardır:

1 — Melen ırmağı:

İlçe hududu dahilindeki uzunluğu takriben otuz kilometredir. Karasu İlçesile, İlçemizin tabiî hududunu çizmektedir. Düzce ovasını dairenmadar ihata eden ve Yığılca ormanlarından aldığı su ayaklariyle daha fazla büyüyen bu ırmak, Efteni gölüne dahil ve oradan bir ayakla kuzey istikâmetini takip ederek Akçakoca İlçesine karadan 20 kilometre, denizden yedi mil batısından Karadenize dökülür. Melen ağzı ufak bir halici andırmaktadır. Kış ve yaz, 20 ilâ 30 tonluk deniz vasıtalarının, iki kilometre içerilere kadar girmesine ve seyrüseferlerine müsait durumdadır. Bu itibarla icabında küçük bir liman vazifesini ifa etmektedir.

Bu ırmaktan maada ilçe sınırı içinde:

2 — Haciz, Orhan, Değirmenağzı, Edilli, Taşman, Darı, Karaburun, Küpi Töngelli, Aftunağzı, Kalfalı, Cumayanı, Akkaya, Masat, Koğu, isimlerde anılan on ilâ otuz kilometre uzunluğunda bulunan on beş dere daha mevcut ise de suları kışın artan ve yazın da çok azalan bu derelerden arazi sulama işlerinde olduğu gibi başka hususlarda da lâıykile istifade edilememektedir. Kış ve yaz hepsi her zaman için geçit vermektedirler.

İlçenin merkez ve umumiyetle mülhakatında menba suları bulunmaması yüzünden, halk içme sularını ekseriyetle kuyulardan ve bu derelerden temin ederler.

İDARİ DURUM

1933 yılına kadar Düzce İlçesinin eski ve tarihî bir bucağı olan Akçaşehir, 1934 yılında Akçakoca adıyla ilçe teşkilâtına tahvil edilmiştir. 33 köyü vardır. Hepsinde Köy Kanunu uygulanmaktadır. Bucak teşkilâtı yoktur.

İlçe merkezi, Yukarı, Aşağı, Hacıyusuflar, Kapkirli ve

Osmaniye mahalleleri namile iki kilometre arazi üstünde dağınık bir halde kurulmuştur. Bu mahallelerin birleşerek toplu bir hal alması uzun yıllara ve çalışmalara ve bilhassa merkezde nüfusun artmasına bağlıdır. Terakki ve inkişaf bakımından arzu edilmeyen bu durum, birçok köylerinde de görülmektedir.

İLÇENİN TARİHÇESİ

Akçakoca, merkezi Düzce ilçesinin kuzeyinde bulunan Hipinya (şimdiki adı Üskübü) kasabasında bulunan Bitinya Devletinin idaresinde uzun müddet kaldıktan sonra, bu Devletin Garbi Roma imparatorluğunun teşekkülü üzerine inkırazı neticesinde, Tospolis adıyla Bizans idaresine geçmiş ve bir müddet te Selçuk Devletinin yükselme devirlerinde yüz sene kadar Selçuki idaresinde kalmıştır. Bu devirden kalma, Selçuk tarzı mimarisinde, kasabada üç hamam harabesi mevcuttur. Selçuki Devletinin inhilâline doğru tekrar Bizanslılara geçen Tospolis, Ehlisalip Muharebelerini müteakip Karadeniz'in ticari iskelelerini işgal eden Cenevizlilerin idaresinde kalmıştır. Halen İlçenin üç kilometre batısında ve sahilde Cenevizlilerin inşa ettikleri kale harabeleri mevcuttur. Bizans Devletinin inhilâli sıralarında müstakil bir dükalık halinde idare edilen Tospolis bilâhare Osman Oğullarının istiklâllerini müteakip Osman Gazinin saltanatının son günlerine doğru, Orhan Gazi komutasındaki ordunun bir kolu olan Akçakoca Beyin komutasındaki Türk ordusu tarafından fethedilmiş ve bu suretle Türklerin eline geçmiştir. Ekseri tarihler Türkler tarafından Düzce, Bolu ve emsali mahallerin tarihi fethinin (H. 717) olarak gösteriyorlarsa da son tetkikata, yazma eserlerin zabıtlarına göre, Düzce havalisinin ve dolayısıyla Akçakocanın tarihi fethi (H. 723) olduğuna hiç şüphe kalmamıştır.

Halen Akçakoca'nın Başaftun ve Aftundere köylerinde sakin bulunan halkın evvelce Orhan Gazi tarafından yerleştirilmiş Kayıhan kabilesinin ahfadından oldukları tesbit edilmiştir. Bu tarihten itibaren Tospolis adı Akçaşehir çevrilmiştir. Evliya Çelebinin Seyahatnamesinde, Akçaşehirin bağlık

bahçelik, hava ve suyunun çok güzel mamur bir kasaba olduğundan ve daha evveleri bu kasabada mevcut altıyüz evin yıkıldığından bahsedilmektedir.

1933 yılına kadar Akçaşehir adıyla Düzce ilçesine bağlı bir bucak olan kasaba, 1934 tarihinden itibaren bu havalinin fatih ine izafeten (Akçakoca) adıyla ilçe teşkilâtına katılmıştır.

Millî Mücadele yıllarında büyük fedakârlıklar gösteren Akçakocalılar İstanbul'dan Anadolu'ya kaçak olarak sevk edilen dört milyon kiloyu mütecaviz harp malzemesinin denizden karaya çıkarılması ve İç Anadolu'ya sevk işlerinde kadın ve erkekleri geceli gündüzlü çalışmışlardır. Bilâhare bu fedakârlıklarına karşılık Millî Savunma Bakanlığı tarafından nakdi tazminat verilmek istenilmiş ise de, bu millî hizmete karşı ücret kabul etmiyen Akçakocalılara cidden lâıyk oldukları (7,3) lik bir adet mantelli top hediye edilmiştir.

NÜFUS VE İSKAN DURUMU

1940 yılı genel nüfus sayımına göre İlçenin nüfusu 7294 kadın ve 6602 si erkek olmak üzere 13,896 dır.

1945 yılı genel nüfus sayımına göre umumi nüfus yekûnu (15,917) dir. Bu farka nazaran beş yıl içinde 2021 kişi artmıştır.

Nüfus kesafeti 1940 ta 13, 1945 te 15 i mütecavizdir. Nüfus artımı nisbeti ise binde 44 tür.

Son yıl içinde 765 doğuma mukabil 179 ölüm tesbit edilmiştir. Ölüm vakaları en çok büyüklerde görülmektedir. Çocuk vefiyatı normaldir.

İlçe merkezi iki kilometre uzunluğunda sahile muvazi olarak dağınık bir halde kurulmuş 834 haneden ibarettir. Merkezin nüfusu 1945 genel sayımına göre 3,480 dir. En büyük köyün nüfusu yedi yüzü tecavüz etmemektedir.

İlçe ve köylerinde yaşamakta olan halkın 2780 i Hopa ve civarından, 806 sı Hemşinden, 849 u Batum havalisinden, 821 i Kafkasya'dan muhtelif tarihlerde muhaceret suretile gelerek yerleşmiş olanlar teşkil etmektedir. Halkın tamamen

hepsi Türkçe bilir ve Türkçe konuşur ve bu halkın üçte biri ormanlık mıntakalarda yerleşmişlerdir. Bu itibarla son zamanlarda ormanların tamamen devletleştirilmiş olması bakımından bunların iskân durumları çok kötüleşmiş ve geçim sahaları daralmıştır. Başka yerlere nakil ve iskân edilmedikleri takdirde, inkişaflarına ve artmalarına hemen hemen maddeten imkân kalmamıştır.

İLÇE TEŞKİLÂTI

İçişleri: Kaymakam, Tahrirat kâtibi, Nüfus memuru ve kâtibi;

Adalet: C. Savcısı, Asliye ceza yargıcı (hukuk yargıçlığına yetkilidir) Sorgu yargıcı (sulh hukuk yargıçlığı yetkisi vardır) Başkâtip (icra ve noterlik ödevlerine yetkilidir) 2 zabıt kâtibi, 1 mübaşir, biri erkek ve biri kadın 2 gardiyanı;

Askerlik şubesi: Bir Başkan, bir mülhak ve bir muamelât memuru;

Maliye: Malmüdürü, Varidat memuru, Muhasebe ve Tahsilat kâtibleri, Veznedar ve 2 tahsildar;

Tarım: Tarım öğretmeni ve 1 kâtibi;

Tapu: Bir Tapu Sicil memuru;

P. T. T.: Bir Merkez Şefi, 2 Muhabere memuru, 2 Hat bakıcısı, 3 tevzi ve 2 seyyar tebliğ memuru:

Özel muhasebe: 1 memur, 3 kâtip ve 2 tahsildar;

Jandarma: Jandarma Bl. komutanı vekili Başgedikli;

Sağlık sosyal: Hükümet tabibi (olağanüstü sıtma mücadele tabibliği yetkisi vardır) 1 seyyar, 1 dispanser sıhhat memuru, 1 ebe, 3 olağanüstü sıtma savaş sağlık korucusu ve 4 sağlık köy korucusu;

Millî Eğitim: Millî Eğitim Memuru, 8 Başöğretmen, ikisi merkezde ve biri gezicidir, 7 öğretmen ve 13 Eğitmandir.

Belediye: Başkan, Veznedar, Kâtip, Tahsildar ve 1 zabıta memuru;

Orman: 2 Bölge Şefi, 29 memur;;

Liman: Bir Liman Başkanı;

Gümrük idare: Bir Gümrük idare memuru;

Gümrük muhafaza: Kısım âmiri; 5 muhafaza memuru (ikisi süvari) ;
 Tekel: Tekel memuru ve takip memuru;
 Diyanet: Müftü ve bir vaiz;
 Fındık tarım: Bir müdür, veznedar, muhasebeci eksper ve bir anbar memuru; satış Koope.
 Tarım kredi: Bir Başkan ve bir muhasip;
 C.H.P.: Başkan ve yedi asil, yedi yedek âza,
 Ticaret odası: Bir mümessili;
 Ziraat odası: Bir reis üç aza;
 T.H. Kurumu: Başkan ve muhasip;
 Kızılay: Başkan, kâtip ve veznedar;
 Çocuk Esirgeme: Başkan, kâtip ve veznedardır.

BAYINDIRLIK DURUMU

İlçeyi Bolu iline bağlayan Akçakoca - Düzce şosesi 39 kilometredir. Akçakoca hududu dahilindeki 11 kilometrelik kısmı süratle tamire muhtaçtır. Kış ve yaz motörlü vasıtalar işlemektedir. Bu şosenin üzerinden geçtiği Haciz Dağı, şiddetli kış aylarında karla kapanarak bir ay kadar canlı ve cansız taşıt vasıtalarına geçit vermediği ekseriyetle vakidir. Bu takdirde Akçakoca'nın ilk ve civar ilçelerle tamamen irtibatı kesilmiş bulunmaktadır. Zira, Akçakoca'yı karadan harice bağlayan bu şoseden başka yol yoktur.

İlçe 30 kilometre batısında Karasu, 20 kilometre doğusunda Karadeniz Ereğlisine bağlı Alaplı Bucağı ile huduttur. Maalesef her iki ilçe arasında, tekerlekli vasıtaların işlemesine müsait tesviyesi yapılmış toprak yol dahi yoktur. Bilhassa Akçakoca ile Ereğli ilçesinin muntazam bir sosa ile bağlanması, iktisadi bakımdan olduğu gibi Akçakoca'nın bayındırlık bakımından da inkişafı için çok lüzumludur.

İlçe, Karadenizin daimi ve coşkun fırtınalarına maruz kalan en açık bir sahilinde kurulmuş bulunmaktadır. Bu itibarla bilhassa sonbahar ve kış aylarında, posta vapurları, ekseriyetle ilçeye uğrayamamaktadırlar. Haciz Dağının da geçit vermediği aylar içinde, ilçenin deniz ve karadan her

nevi ithalât ve ihracatı ve irtibatı tamamen durmuş ve kesilmiş bulunmaktadır.

İlçe merkezinde iskele yoktur. Halk bu yüzden çok sıkıntı çekmektedir. İthalât ve ihracatı kolaylaştıracak yeni bir iskelenin inşasından her zaman için Akçakoca kadar Bolu- Düzce - Hendek'in de istifadeleri olacaktır.

İlçenin yirmi kilometre batısından denize dökülen Melen ırmağının Efteni gölüne kadar olan mecrasına arız olan kayalar temizlendiği ve ırmağın ağzı ıslah edildiği takdirde, bilhassa kereste nakliyatına elverişli İktisadî kıymeti haiz küçük bir liman elde edilmiş olacaktır. Dekovil hattile Düzce ilçesine bağlanması orman idaresince tekarrür eden bu mahallin, bu suretle yakın istikbalde bayındırlığa kavuşması mümkündür.

Telefon tesiatı:

Komşu olan Karasu, Ereğli İlçeleriyle P. T. T. telefonu ile görüşülmektedir.

İlçeye bağlı 33 köyün 22 sinde telefon mevcuttur ve hepsi jandarma santralına bağlıdır.

İlçe ve köy halkının su ihtiyacı için şimdiye kadar çalışılmamış olduğu gibi, vücuda getirilmiş tesisat da mevcut değildir. Halkın yüzde 20 si menba sularından, yüzde ellisi kuyu sularından ve yüzde otuzu da dere sularından ihtiyaçlarını temine çalışmaktadırlar. Maalesef devamlı kuraklık yapan yaz ayları içinde İlçe ve köy halkının yüzde yetmiş son derece ızdırıp çekmektedirler.

İlçe dahilinde elektrik tesiatı ve kanalizasyon tertibatı yoktur. Merkezde mülkiyeti devlete ait iki ilkokul ile ihtiyaca gayri kâfi eski ve gayri sıhhi bir jandarma karakol binası bulunmaktadır. Bunlardan maada diğer resmî devairin işgallerinde bulunan binaların hepsi kira ile temin edilmiştir.

Kasaba ve köy evleri umumiyetle iki katlı ve kiremitle örtülmüş ahşap ve muntazam yapılarıdır.

İl özel idaresinden 1000, İlçe belediyesinden 1500 lira ödenek ayrılmak suretile, İlçe harita ve plânının yapılması tekarrür etmiştir.

İlçe merkezinin cadde, sokak ve meydanları normal bir genişlikte ise de çok cüz'î bir kısmı arnavut kaldırımı ile döşelidir.

İKTİSADÎ DURUM

İlçe halkı, ihtiyaçlarını temin için mahallen istihsal ettikleri hububatla, hariçten ithal ettikleri hububat maddelerini, ilçe hududu dahilinde muhtelif semtlerde kurulmuş olan 35 adet karasu değirmenlerinde öğütürler.

Mülkiyeti eşhasa ait üçü merkezde, ikisi köylerde olmak üzere beş adet fındık iç etme fabrikası vardır. Biri su ile dördü motörle işler. Her yıl ilçede istihsal edilen iki milyon kilo kabuklu fındığı iç ederler.

İlçenin başlıca istihsal ve ihraç maddeleri:

Bir milyon kilo iç fındık, iki yüz bin kilo elma, yetmiş beş bin kilo armut, iki yüz elli bin kilo kestaneden ibarettir. Fındık tamamen İstanbul'a diğer meyvaların bir kısmı Zonguldak'a kısmen posta vapurlarile ve kısmen de eşhasa ait motörlerle sevkedilir.

İlçenin hububat istihsalı hiç bir zaman istihlâkine kâfi gelmediğinden her yıl civar ilçelerden yüz ilâ yüz elli ton hububat satın alınmaktadır.

1937 yılında kurulmuş Tarım Kredi Kooperatifi vardır. Ortaklarının taahhüt eylediği sermaye miktarı 8000 liradır. Tamamı tahsil edilmiştir. Bundan maada Ziraat Bankası tarafından otuz bin lira kredisi vardır.

1941 yılında kurulmuş Fındık Tarım Satış Kooperatifi vardır. 553 ortağı bulunan bu kooperatifin ortakları tarafından taahhüt eyledikleri sermaye miktarı 35.100 liradır.

Bu sermayenin 11.791 lirası tahsil edilmiştir. Her yıl ortaklar tarafından teslim edilen fındık miktarı 150-200 ton arasındadır.

945 yılında bir de Ziraat Bankası Ajanlığı kurulmuştur.

ZİRAİ DURUM

İlçenin bilhassa doğu, batı ve güney tarafları sık ormanlarla Örtülüdür. Bu ormanlar tahminen 414 kilometre karelik bir sahayı kaplar.

Kayın, kestane, gürgen ve az miktarda çam ve ıhlamur ağaçları bu ormanların başlıca servetini teşkil eder. Ormanlık mıntakalarda oturan halk ormanların devletleştirilmesine kadar odunculuk ve kerestecilikle iştigal ederlerdi.

Bilhassa batı bölgelerinde hububat ve bakliyat ekimi diğer bölgelere nazaran daha fazladır.

İlçenin başlıca mahsulü olan fındık her köyde yetiştirilmekte ve tezyidine çalışılmaktadır.

Kabili zer arazinin verim kabiliyeti vasatı olarak yüzde altıdır. Ziraat usulleri basit ve iptidaidir. Tarlalar öküz ve kara sapanla sürülür.

İlçenin yüz ölçüsünü teşkil eden 1035 kilometre kare arazinin tahminen

414 kilometre	karesini	ormanlık,
300	»	» fındıklık ve meyvalık,
200	»	» ziraate elverişli arazi,
50	»	» köy meraları,
50	»	» fundalık ve taşlık, arazi

eder.

KÜLTÜR DURUMU

İkisi merkezde, 18 i köyde olmak üzere 20 okul faaliyettedir. Bunların 7 sinde öğretmen, 13 ünde eğitmen tarafından tedrisat yapılmaktadır.

İlk tahsil çağındaki çocuk sayısı 1725 olup devam edenlerin miktarı 1248 dir.

1944 - 1945 yılı mezun miktarı 218 dir.

Eğitmenli okullar iki yıl önce açıldığından 1945-1946 yılında mezun vereceklerdir.

Ayrıca 1944 - 1945 yılı içinde akşam okullarından 97 kadın 343 erkek mezun olmuştur.

Okul binalarının durumu:

Okul binalarından 5 tanesi yeniden inşa edilmiş, 4 ü eskiden yapılmış bulunmaktadır. Dokuz okul muvakkaten köy odalarında tedrisat yapmaktadır. 1946 yılı içinde ikmal edilecek 9 okulun temeli atılmış olup inşaatına devam edilmektedir.

İlçenin 33 köyü vardır. Hepsinin kısa bir zaman içinde yeni okul binalarına kavuşmalarının temini gayesile, köyler arasında müşterek bir birlik kurulmuştur. Bu sayede sistemi bir şekilde çalışılmakta ve güçlük çekilmeden müsbet neti, çeler elde edilmektedir.

İlçede yeniden bir Halkevi binasının yapılmasına başlanmış ve duvarları zeminden iki metre yükselmiştir. 1946 yılı içinde tamamen ikmal edilecektir.

Halkevi muvakkaten barınmakta olduğu eski binanın, da çalışmaktadır. 1944 - 1945 yılı içinde 8 temsil vermiş ve 20 yoksul çocuğu giydirmiştir. Kütüphanesinden 1941 yılında faidelenenler 50 iken 1945 yılında bu adet 280 e çıkmıştır.

İlçe halkı gazete ve dergi ihtiyacını gün aşırı muntazaman İstanbul'dan temin eder.

Selçuk devrinden kalma üç hamam harabisi ile Cenevizlilerden kalma kale harabelerinden maada tarihi kıymet: haiz eser yoktur.

SAĞLIK DURUM

İlçe merkezinde binası icarla tutulmuş 5 yataklı muayene ve tedavi evi vardır. Eczane yoktur.

Verem, sıtma ve bağırsak parazitleri diğer hastalıklara nazaran daha fazladır.

Olağanüstü sıtma mücadele teşkilâtı merkez ve köyleri tamamen mücadele sahasına almış bulunmaktadır.

Sıtmayı bilhassa durgun akan dereler ile İlçenin doğu kısmında bulunan çeltiklikler tevhit etmektedir. 1944 - 1945 yılından itibaren olağanüstü sıtma savaşı lüzumlu tedbirleri almağa başlamış bulunmaktadır.

Hastalıkların cins ve miktarı gösterir rakamlar aşağıdadır.

Verem 0/05, Sıtma 0/02, Bağırsak parazitleri 0/3

Frengi 0/0015

Çocuklar arasında salgın hastalıklar yok gibidir. Bu itibarla halkın sıhhi durumu normaldir.

İlçenin kanalizasyon tesisatı yoktur. Helalarında septik çukur açılması usulünün tatbikatına başlanmıştır. Sıtma savaşı tarafından hela çukurlarına (mazotaş) yapılmaktadır.

Merkez ve köylerinde umumî belâ ve mezbaha yoktur. Mezarlıkları bakımsız ise de kuruluş yerleri daima rüzgârların aksi istikametine maruzdur.

İlçe merkezinde beş otel mevcuttur. Bunların bakımları normaldir.

SOSYAL DURUM

Köy halkının ekseriyeti ziraat ve bilhassa fındık yetiştirmekle meşguldürler. Amele olarak harice gidenlerin adedi pek azdır. Aza kanatla vakitlerini boş olarak muhitlerinde geçirmeyi âdet edinmişlerdir. Bu yüzden maddi yoksuzluk çekenler ekseriyeti teşkil eder. İlçe halkının bir kısmı ayak ticareti ve ekseriyeti fındık ziraatı ve kayıkçılıkla maişetlerini temine çalışırlar. Erkeklerin ve kadınların kıyafet ve giyim durumları çok düzgündür. Erkekleri ekseriyetle pantolon, ceket, fötr şapka ve iskarpin giymektedirler.. Kadınları eskiden kalma süslü şalvar giymeye çok meraklıdırlar. Buna rağmen ekseriyeti muhit ve cemiyetin icaplarına göre modern ve temiz bir şekilde giyinmeyi öğrenmiş ve kavramış bulunmaktadırlar. Tiyatro ve temsillere çok meraklıdırlar. Aralarında millî oyunlar eksik değildir, halk misafirperverdir.

Alkollü içkilere ve kumara karşı temayül azdır. Asayişe müessir suçları pek nadirdir. Kız kaçırma vakaları arasına görülmekte ise de bunların cebre müstenit olmadığı, eski adât icabı uyuşma neticesinde vâki olduğu anlaşılmaktadır. Yeniliğe karşı büyük bir heves ve istidat vardır- Gençleri tahsile meraklıdır.

İlçede kahveye devam itiyadı fazladır.

**FEDERAL PERSONELLERE VERİLEN AYLIK VE SİGORTA
ŞARTLARINI MUVAKKATEN TANZİM EDEN FEDERAL
KONSEY KARARI**

30 Mayıs 1941

Federal Konsey, memleketin tarafsızlık ve emniyetini temin için alınabilecek tedbirler hakkındaki 30 Ağustos 1939 tarihli Federal Kararnamenin üçüncü maddesine tevfikân tanzim eder:

MUHASSASAT

Sabit Muhassasat

MADDE: 1 —

— **Yeni talimat prensibi** —

Memurlar statüsü üzerindeki kanun, emirler veyahut da Federal Demiryolları nizamnamelerde taayyün eden en çok ve en az memur ve müstahdem aylıkları ile, saat veya yevmiye hesabı ile çalışan işçilerin nizamî hadler dahilindeki yevmiyelerinden yüzde 8 tenzil edilmiştir. Tam bir çalışma gününe göre hesap edilen senelik 1800 franklık bir meblâğ bu tenzilâtta muaf tutulmuştur.

MADDE: 2 —

Memur maaşları

1 — 30 haziran 1927 tarihli Memurlar Statüsü Kanununun 37 nci maddesinin birinci ve üçüncü fıkralarıyla tesbit edilen memurlar maaşının asgari ve âzamî tutarı ve aynı Kanunun 40 inci maddesiyle derpiş edilen alelade zamlar aşağıdaki şekilde tesbit edilmiştir.

		Hayat pahalılığı vasatısı yüksek olan yerler B) cetveli			Hayat pahalılığı vasatısı alçak olan yerler A) cetveli		
		Senelik Asgari	Senelik Azami	Alelde se- nelikmaaş zamları	Senelik Asgari	Senelik Azami	Alelde senelik maaş zamları
		Fr.	Fr.	Fr.	Fr.	Fr.	Fr.
1.	inci sınıf	12.472	15.784	221	12.372	15.664	220
2.	» »	11.092	14.404	221	10.992	14.284	220
3.	» »	9.712	13.024	221	9.612	12.904	220
4.	» »	8.424	11.736	221	8.324	11.616	220
5.	» »	7.504	10.816	221	7.404	10.696	220
6.	» »	7.044	10.356	221	6.944	10.236	220
7.	» »	6.584	9.896	221	6.484	9.776	220
8.	» »	6.124	9.436	221	6.024	9.316	220
9.	» »	5.664	8.976	221	5.564	8.856	220
10.	» »	5.296	8.608	221	5.196	8.488	220
11.	» »	4.928	8.240	221	4.828	8.120	220
12.	» »	4.560	7.872	221	4.460	7.752	220
13.	» »	4.192	5.504	221	4.092	7.384	220
14.	» »	3.916	7.228	221	3.816	7.108	220
15.	» »	3.640	6.952	221	3.540	6.832	220
16.	» »	3.548	6.676	209	3.448	6.556	208
17.	» »	3.456	6.400	197	3.356	6.208	195
18.	» »	3.364	6.124	184	3.264	6.004	183
19.	» »	3.272	5.848	172	3.172	5.728	171
20.	» »	3.180	5.388	148	3.080	5.268	146
21.	» »	3.088	5.112	135	2.988	3.992	134
22.	» »	2.996	4.836	123	2.896	4.716	122
23.	» »	2.904	4.560	110	2.804	4.440	110
24.	» »	2.812	4.284	100	2.712	4.164	100
25.	» »	2.720	4.008	100	2.620	3.888	100
26.	» »	2.628	3.732	100	2.528	3.612	100

2 — A cetvelinin 26 ncı sınıfında bulunan memurlara verilecek olan alelde zamların hesabı için ilk hareket noktası 2528 franktır. İlk aylığın 2628 franktan aşağı olmaması lâzımdır.

3 — Aşağıdaki derecelerden birisine tâyin halinde fevkalâde maaş zammı

25	inci sınıf	maaş için	120	frank
24	üçüncü sınıf	» »	140	»
23	22 yahut 21	» »	160	»
20	19 yahut 18	» »	190	»
17	16	» »	230	»
15	14 yahut 13	» »	280	»
12	11	» »	330	»
10	9	» »	380	»
8	7, 6	» »	430	»
5		» »	480	»

Muallim subayların terfiinde olduğu gibi, ilk dört derece maaşlı memuriyetlere tâyinde, tâyini yapan makam her hal için, fevkalâde zam tutarını tesbit eder.

MADDE: 3 —

1 — Confederation merkez teşkilâtında müstahdem olarak çalışan büro yardımcısı kadınlar maaşının 10 temmuz 1931 tarihli talimatnamenin birinci maddesiyle tâyin edilmiş olan senelik âzami ve asgari tutarı ve aynı talimatnamenin 2 nci maddesiyle tesbit edilen âdi zamlar aşağıdaki şekilde tesbit edilmiştir.

Hayat pahalılığı vasatısı yüksek olan yerler B) cetveli				Hayat pahalılığı vasatısı alçak olan yerler A) cetveli		
		Alelade senelik				Alelade senelik
		Senelik	Senelik	Senelik	Senelik	maaş
		Asgari	Azami zamları	Asgari	Azami	zamları
1.	inci sınıf	Fr.	Fr.	Fr.	Fr.	Fr.
		2.573	2.008	2.473	3.888	110
2.	» »	2.352	3.456	2.252	3.336	100

İkinci sınıf maaştan birinci sınıf maaşa terfi eden büro yardımcısı senede 110 frank fevkalade bir zam alır.

2 — Bu talimatnamenin birinci ve ikinci maddeleri gereğince yeniden aşağıdaki şekilde tâyin edilmesi lâzımdır.

a — Posta, telgraf ve telefon idaresi büro ve depolarında daimi bir hizmet kadrosunda olmayanlar:

b — Kır müvezzileri aylıklarının âzami ve asgari tutariyle, aylıklarının alelâde zamları,

c — Konfederasyon hizmetinde veyahut federal demiryollarında müstahdem olarak çalışanlar dışında kalıp bir talimatname gereğince para alanların âzami ve asgari maaşları tutarı.

MADDE:4 —

İşçi yevmiyeleri

1 Saat hesabına göre para alan konfederasyon atölyeleri ile, federal şimendifer amelelerinin 4 ekim 1930 tarihli, 1 numaralı yevmiye talimatının 3 üncü maddesinin 1 inci fıkrasıyla teayyün eden âzami ve asgari yevmiye tutarı aşağıdaki şekilde tesbit edilmiştir.

	Hayat pahalılığı vasatisinin yükseldiği yerler B) cetveli			Hayat pahalılığı vasatisinin yükselmediği yerler A) cetveli		
	Alelade Fevkalâde			Alelâde Fevkalâde		
	Asgari	Azami	Azami	Asgari	Azamî	Azamî
	Santim	Santim	Santim	Santim	Santim	Santim
a sınıfı yevmiye	127	182	212	123	177	207
b » »	120	175	197	116	170	192
1 inci sınıf yevmiye	116	168	182	112	163	177
2 » » »	109	146	160	105	141	155
3 » » »	105	135	149	101	130	144
4 » » »	98	124	138	94	119	133
aşağı sınıf	66	89	107	62	34	102

Zirai tecrübe ve tahlil müesseseleriyle petrol, depo ve antrepolarında sabit bir hizmete girmiş ve saat üzerinden para alan amelelere dahi bu nisbetler tatbik edilir.

2 — İçinde bulundukları sınıfın alelade âzamisini alıncaya kadar hali tavrı ile hizmeti memnuniyet veren amelenin her takvim yılı başında, alelade bir zam, hakkıdır.

Bu zam :

a ve b ücret sınıfları için 6 santim

birinci sınıf ücret için 5 santim

İkinci, 3 üncü, 4 üncü sınıf ücretler için 4,

aşağı sınıf için 8 santimdir.

3 — Daha yüksek ücretli bir sınıfa terfi eden işçi, ücretine fevkalâde zam yapılmasına istihkak kesbeder.

Terfi halinde ücret şu şekilde artırılır.

a ve b sınıflarında 6 santime kadar

1 ve 2 » 5 » »

3 ve 4 » 4 » »

İstihkâm inşası ve süvari binek hayvanlarının bulunduğu ve bakıldığı mahallerde gün hesabına göre çalışan müstahdemlerin 28 Ekim 1930 tarihli 11 ücret talimatnamesinin 3 üncü maddesinin 1 inci fıkrasında tâyin edilmiş olan âzami ve asgari ücret tutarları şu suretle değiştirilmiştir.

	Hayat pahalılığı ortalamasının yüksek olduğu mahaller*			Hayat pahalılığı ortalamasının yüksek olmadığı mahaller		
	B) cetveli			A) cetveli		
	Alelade Fevkalâde			Alelade Fevkalâde		
	Asgari	Azami	Azamî	Asgari	Azami	Azami
	Fr.	Fr.	Fr.	Fr.	Fr.	Fr.
a sınıfı ücretleri	8.70	12.47	14.52	8.43	12.14	14.19
b » »	8.22	11.99	13.49	7.95	11.66	13.16
1. inci sınıf »	7.95	11.51	12.47	7.68	11.18	12.14
2 » » »	7.47	10.—	10.96	7.20	9.67	10.63
3. » » »	7.19	9.25	10.21	6.92	8.92	9.88
4. » » »	6.71	8.49	9.45	6.44	8.16	9.12

İçinde bulunduğu sınıfın alelade âzamisini alıncıya kadar, hal ve tavrıyla hizmeti memnuniyet veren amelenin her takvim yılı başında alelade bir zam hakkıdır.

a ve b sınıfları için 38 santim

1 inci sınıf ücretler için 31 santim

2, 3 ve 4 üncü sınıf ücretler için 27 santim

6 — Daha yüksek ücretli bir sınıfa terfi eden işçi, ücretine fevkalâde zam yapılmasına istihkak kesbeder.

a ve b sınıflarından 38 santime kadar

1 ve 2 » 31 » »

3 ve 4 » 27 ». »

6. ve 4 üncü fıkarda yazılı olanlar dışında ücretleri senede 312 1/2 çalışma günü üzerinden tayin olunan gündelikçiler ücret sınıflarında âzami ve asgari ücret tutarları şu suretle değiştirilmiştir.

	Hayat pahalılığı ortalama seviyesinin yüksek olduğu mahaller B) cetveli		Hayat pahalılığı ortalama seviyesinin yüksek olmadığı mahaller A) cetveli			
	Alelaide Fevkalâde		Alelaide Fevkalâde			
	Asgari	Azami	Asgari	Azami	Azami	Azami
	Fr.	Fr.	Fr.	Fr.	Fr.	Fr.
a sınıfı ücretleri	10.16	14.56	16.96	9.84	14.18	16.58
b » »	9.60	14.—	15.76	9.28	13.62	15.38
1. inci sınıf »	9.28	13.44	14.56	8.96	13.06	14.18
2. » » »	8.72	11.68	12.80	8.40	11.30	12.42
3. » » »	8.40	10.80	11.92	8.08	10.42	11.54
4. » » »	7.84	9.92	11.04	7.52	9.54	10.66
daha aşağı sınıflar	5.28	7.12	8.56	4.96	6.74	8.18
Bu müstahdemler için						
Ücretlerin alelade artması			Terfi halinde ücretlerin fevkalâde artması			
a ve b sınıflarında	44	santim	a ve b sınıflarında	44	santim	
1 inci sınıfta	37	»	1 ve 2 nci sınıflarda	37	»	
2, 3 ve 4 üncü sınıfta	30	»	3 ve 4 üncü »	30	»	
daha aşağı sınıfta	24	»				

Yevmiyelerin (gündelik ücretlerin) senede 365 gün gündeliği esaslı üzerinden tayin edildiğine göre 4 üncü fıkra tatbik olunur. Bu takdirde daha aşağı sınıfın asgari ve âzami ücret tutarları şunlardır:

4.52 6.10 7.35 4.25 5.77 7.—

Alelade ve fevkalâde ücret artışları 5 ve 6 ncı fıkralar mucibince tâyin olunur. Daha aşağı sınıflar için artış miktarı 20 santimdir.

MADDE : 5 —

Hayat pahalılığının memleketteki ortalama nispeti geçtiği mahallerde bu kısımda tâyin olunan maaş veya ücretlerden maada bir tazminat verilir. Bu tazminat her sene şu miktarlarda verilir.

Bekâr memurlar için	Evli memurlar için
Fr.	Fr.
90	120 B1 — Birinci bölgede
180	240 B2 — İkinci bölgede
270	360 B3 — Üçüncü bölgede
360	480 B4 — Dördüncü bölgede

MADDE :6 —

Evlenme tahsisatı

İş taahhüdü devamlı olan ve bütün bir günlük işle devamlı surette iştigal eden erkek memur, müstahdem veya amele ve ilk evlendiği zaman bir defaya mahsus olmak üzere 400 franklık bir tahsisat verilir.

MADDE : 7 —

Çocuk tahsisatı

1 — Memurlar statüsüne dair olan 30 Haziran 1927 tarihli Kanunun 43 üncü maddesiyle bu Kanunun tatbikine dair hükümlerde yazılı çocuk tahsisatı senede 130 franktır.

2 — Çocuğun çalışma mukabilinde aldığı ücret veya konfederasyon tarafından yardım gören bir basiret müessesesinden sağladığı ivazlar veya her ikisi birden ayda 60 franktan aşağı ve 90 franktan yukarı değilse çocuk tahsisatı 65 franktır.

MADDE: 8 —

Maaş veya ücretin tâtîni

1 — 1 ve 4 üncü maddeler meriyet mevkiine girer girmez, eski maaş ve ücretler ve icabı halinde devamlı bir surette bütün bir günlük iş gören kimselerin müstahak oldukları fazlalar yüzde sekiz nispetinde tenzile tâbidir. Senede 1800 franklık bir meblâğ bu tenzilâtta müstesnadır. Eski maaş veya ücret tâbirinden, memurun 1 Ocak 1941 tarihinde almağa müstahak olduğu itibari tutar kasdolunmaktadır.

Memur 1 Ocak 1941 den sonra işe başlamışsa işe girdiği gün kendisine tahsis olunan maaş veya ücret eski maaş veya ücret addolunur. Zeylin I ve II numaralı baremlerinde görülen nispetler katidir.

2 — 1 inci fıkraya tevfikân tâtîn olunan tutar 1 ve 4 üncü maddelerde görülen yeni âzamiyi geçerse aradaki fark 9 uncu madde mucibince fazlalık olarak ödenir. Saat veya gün hesabıyla yevmiye verilen işçiler için fevkalâde âzami yeni âzami addolunur.

3 — Evli bir memurun, 1 inci fıkraya tevfikân tâtîn olunan maaş veya ücreti evvelce almakta olduğu maaş veya ücret kadar tutmadığı takdirde aradaki fark 9 uncu maddede yazılı «fazlalık» addolunur. Evvelce almakta olduğu maaş veya ücretten, memurun çocuk adedine göre verilen munzam paralar dışında olarak 1 Ocak 1941 de aldığı maaş veya ücret tutarı kasdolunmaktadır.

4 — Devamlı bir surette çalışmayan veya bütün bir günlük işle iştigal etmiyen kimselerin maaş ve ücretleri 1 inci fıkradaki hükümlere göre yeniden tâtîn olunmuştur.

MADDE :9 —

Fazlalık

1 — 8 inci maddenin 2 nci fıkrasında yazılı fazlalık aşağıki şekillerde telâkki olunur.

- a — Alelade artışlar (zamlar)
- b — Maaşı, yeni sınıfın azamisine çıkaracak surette yapılacak fevkalâde zamlar.
- c — Meskenin bulunduğu mahallin değişmesi veya evlenme dolayısıyla mesken tazminatı zammı,
- d — Ecnebi memlekette ikamet tahsisatının artırılması,
- e — Çocuklar için konulan yeni tahsisatlar,
- 2 — 8 inci maddenin 3 üncü fıkrasında yazılı fazlalık; ancak maaş, ücret veya fazlalığın senede 3500 frangı geçmediği hallerde 1 inci fıkrada yazılı zamlarla telâkki olunur.
- 3 — Fazlalığı tamamen sigorta edilmiş kazanca dahildir.
- B — 1941 pahalılık tahsisatı (zammı)

MADDE: 10 —

(Zam) Tahsisat tutarı

- 1 — Bütün bir günlük işle devamlı surette iştigal eden ve senelik ücretleri 3500 frangı geçmiyen evli erkek memur müstahdem ve işçilere 1941 senesi pahalılık tahsisatı olarak senede 200 frank verilir. Senelik ücretleri 3500 franktan yukarı ise tahsisat A kısmının tatbiki neticesinde maaş veya ücrete zam yapılmak suretiyle senede 200 frank temin edilir.
- 2 — Dul veya boşanmış olup da kendilerine mahsus meskenleri olanlar da evli memur gibi tahsisattan istifade ederler.
- 3 — Kendilerine mahsus meskenleri olmıyan ve hiç bir suretle başkalarına nafaka veya kanuni yardımda bulunmıyan bekârlarla dul ve boşanmış kimselere 1941 yılında pahalılık tahsisatı verilir. Bu tahsisat tutarının Kanunun A kısmının tatbikinden doğan maaş veya ücret zammına eklendiği takdirde 100 frangı bulması şarttır.
- 4 — Kendilerine mahsus meskenleri olmayıp başkalarına nafaka veren veya kanuni yardımda bulunan ve

kendilerine bakmaktan âciz olan kimselere mühim miktarda ve muntazaman yardım eden bekârlarla dul ve boşanmış kimselere 1941 senesi pahalılık tahsisatı verilir.

Bu tahsisatın tutarı Kanunun A kısmının tatbikinden doğan maaş veya ücret zammına eklendiği takdirde 150 frangı bulması şarttır.

5 — Tahsisat sigorta edilmiş kazanca dahil değildir.

6 — Bu madde aşağıda yazılı kimselere tatbik olunmaz.

a) Maaş veya ücretleri global olarak tâyin edilmiş olan yardımcı memur ve müstahdemlere (tenzilât dahildir).

b) Ecnebi memlekette ikamet eden sefarethane ve konsoloshane memur ve müstahdemlerine.

MADDE: 11 —

Senelik kazancın tarifi

İcabında, hastalık, askerlik veya mezuniyet sebepleriyle yapılan tenzilât gözönünde tutulmaksızın sekizinci maddenin tatbiki neticesinde yapılan senelik tediyat tutarına senelik kazanç denir. Diğer sabit zamlar gibi fazlalıklar da exedents senelik kazanca dahildir. Mesken tazminatı, ecnebi memlekette ikamet tahsisatı ve çocuk tahsisatı nazarı itibara alınmaz.

MADDE: 12 —

Daimî surette çalışmayanı veya bütün bîr günlük iş görmeyen müstahdemler

1 — Daimî surette çalışmaksızın bütün bir günlük iş gören memur veya müstahdemler her 20 günlük tam bir ödeme devresinde 10 uncu maddede yazılı tahsisatın onda birine müstahaktır. Senenin ilk altı ayı içinde 30 gün ve ikinci altı ayı içinde de ayda 5 gün çalışmamışsa tahsisat alamaz.

2 — Devamlı olarak yani fasıla vermeksizin çalışan, fakat bütün bir günlük iş görmeyen müstahdem, günlük için

her tam saat için tahsisatın sekizde birisini alır. Şu kadar ki ortalama olarak günde 2 saat çalışmayan müstahdem tahsisat alamaz.

3 — Daimi surette çalışmayan ve bütün bir günlük iş görmiyen müstahdemlerin günde sekiz saatlik iş üzerinden çalıştığı günler hesap olunur. Tahsisat miktarı ilk fıkra hükmü mucibince tâyin olunur.

4 — 11 inci madde mucibince senelik kazanç, saat üzerinden verilen ücretler 2500 ile ve gün hesabıyla verilen ücretler, sadece çalışılan günler veya her gün için ücret verilip verilmediğine göre 312 1/2 veya 365, aylık ücretler de 12 ile zarbolunur (çarpılır).

MADDE: 13 —

Federasyon hizmetinde bulunan kan ve koca

Kan ve kocadan her ikisi de konfederasyon veya federal demir3"ollarının hizmetinde bulunuyorsa tahsisat daha fazla para alana verilir.

MADDE: 14 —

Konfederasyon hizmetinde çalışan evli kadınlar

Bu talimatnamede yazılı şartlar yerine getirilmedikçe ve kadının kazancı ailenin yegâne geçim kaynağı olmadıkça hayat pahalılığı tahsisatından istifade edemezler. Koca saatte muntazaman en fazla bir frank kazanıyorsa karısına tahsisatın yarısı verilir. Bir franktan fazla kazandığı takdirde tahsisat verilmez. Saatlik ücretin hesabında senelik ücret 2500, aylık ücret 210 ve günlük ücret sekize taksim olunur.

MADDE : 15 —

Doğrudan doğruya konfederasyonun hizmetinde bulunmayan kimseler

Bu talimatnamenin 10 ilâ 14 üncü maddeleri hükümleri, servis raporlariyle doğrudan doğruya konfederasyona bağlı olmayıp konfederasyon veya federal demiryolları ta-

rafından vazolunan hükümler mucibince bir idare organının tavassutiyle ücret alan kimselere de tatbik olunur.

MADDE : 16 —

Tahsisatın hesaplanması ve ödenmesi

1 — Tahsisatın hesabında IV ve V baremlerinde yazılı nispetler (tutarlar)katidir.

2 — İlk altı aya ait tahsisat bir defada ikinci altı aya ait muhassesat maaş veya ücretle birlikte tediye olunur.

3 — Hesapta gözönünde tutulan senelik kazanç 1 Haziran 1941 de aldığı maaş veya ücrettir. İlk altı ay için 1 Haziran 1941 de mevcut aile durumu ve medenî hal esastır. Ondan sonra ayın birindeki durum ve medenî hal bahis mevzuu olur.

4 — Konfederasyon hizmetine girip de sene içinde bu hizmetten ayrılan kimse, her bütün bir aylık hizmet için tahsisatın on ikide birine müstahaktır.

C — TAZMİNAT

MADDE:17 —

Tenzilât

Memur ve müstahdemler statüsü hakkındaki kanunun 44 üncü maddesi mucibince konfederal veya federasyon demiryolları tarafından vazolunan hususi hükümlerle tâyin edilmiş olan tazminat 2 nci fıkra ve 1 8 inci maddede hükümleri mahfuz kalmak şartıyla, yeni bir tebliğe kadar yüzde 6 nisbetinde tenzil edilmiştir.

a — Servis işi için seyahat tazminatı

b — Federal mahkeme, federal sigortalar mahkemesi ve federal mühendis mektebi, azalan, zabıt kâtibi, evrak müdürü (graffier) ve kâtiplerinin esyahat ve ikamet yevmiyeleri tazminatı...

c — Muallimler talimatnamesi mucibince ödenen tazminat,

- d — Yer değiştirme tazminatı
- e — Uçuş saatlerine göre verilen tazminat ve fevkalâde uçuşlar bedeli verilen tazminat.
- f — Arazi üzerinde çalışma tazminatı ve yer değiştirme zamları,
- g — Seyyar posta hizmetleri ve otomobillerde yapılan posta hizmetleri tazminatı
- h — Gece mesaisi tazminatı
- i — Daha yüksek bir vazife ifası tazminatı
- k — Fevkalâde hizmetler tazminatı
- l — Fazla mesai saati tazminatı
- 2 — Aşağıkı tazminat tenzilttan müstesnadır.
- a. Hudut ve istihkm bekçileri ve demiryollarının idare ve muhafazasıyla muvazzaf memur ve müstahdemlere verilen tazminat.
- b. Evli memurların ikamet mahallerinin haricinde geçirdikleri günler için günde 3 frangı geçmiyen harcırahlar ve ilvelerde 2 frangı geçmeyen evde yatmama tazminatları,
- c. Gümrük ve posta, telefon ve telgraf memurlarına Mayıs 1933 tarihli nizamname mucibince verilen gece hizmeti tazminatı ile federal demiryolları müstahdemlerine gece mesaisi için verilen saatte 4 santim tazminatı.
- d. Demiryolları hizmetinde pek g, pis ve hoşa gitmeyen işler için verilen tazminat,
- e. Gümrük büroları idaresi için verilen hususi tahsisat.

MADDE: 18 —

Zamlar

Yeni bir tebliğe kadar aşağıdaki zamlar federal şimendiferleri işleten kimselere 1 Ocak 1939 dan itibaren tatbik «edilmekte olan munzam tahsisata eklenir.

- a — Başlıca tren şeflerine
her günlük iş için 30 santim,
- b — Diğer müstahdemlere
İkamet mahallinin haricinde... 2 santim.

II

Sigorta

MADDE: 19 —

Yeni nizamın prensibi

1 — Federal sigorta sandığı ve tekaüdiye ve yardım sandıkları için yeni statüler yapılacaktır. 21-25 maddeler bu muamele için kati hüküm ifade etmektedirler.

2 — Federal sigorta sandığı statüsünü Maliye ve Gümrük Nezaretleri, tekaüt ve yardım sandıkları statüsünü de federal demiryolları idare meclisi yapar. Bu statüler federal meclisinin tasdikına arz olunur.

3 — Konfederasyonun diğer basiret müesseseleri (Prestations) ücretleri hususi talimatnamelerle tadilâttan mahfuzdur.

MADDE: 20 —

Sigorta edilmiş maaşlar

Sigorta edilmiş maaşlar 2 ilâ 9 a kadar olan maddelerin tatbikinden doğan tediyeattan müteşekkildir. Mesken tazminatı ecnebi memlekette ikamet ve çocuk tahsisatları buna dahil değildir.

MADDE: 21.—

Sigorta edilenlerin iştiraki

1 — Yeni sigorta edilmiş kimseler sigortalı maaşın % 5 i nisbetinde bir yardım hissesi öderler.

2 — Eskiden sigorta edilmiş kimseler şu nispetlerde yardım hissesi öderler.

a — Federal sigorta sandığına sigorta edilmiş maaşın % 6 sını,

b — Federal şimendiferler tekaüt ve yardım sandığına sigorta edilmiş maaşın % 7 sini

3 — Sigorta edilmiş maaşın artırılması halinde, sigortalı, sigorta edilmiş maaşa yapılan senelik zammın % 50 sine muadil tek bir iştirak hissesi öder. Bu yardım matematik ihtiyatlar artışının yarısını karşılayamadığı takdirde, yaşı ilerlemiş olan sigortalı munzam bir kısım öder.

MADDE: 22 —

Konfederasyon ve federal şimendiferlerin vecibeleri.

1 — Yeni sigorta edilenler için konfederasyon sigorta edilen aylığın % 3 ini, federal demiryolları ise % 6 sı tutarında bir iştirak hissesi öder.

2 — Eskiden sigorta edilenler için, konfederasyonun ödeyeceği iştirak hissesi tutarı aylığın % 7 si, federal şimendiferler için ise % 8 i dir.

3 — Sigorta edilen aylığın çoğalması halinde, konfederasyon ve federal şimendiferler en az, bu iş için sigorta edilenler tarafından ödenen iştirak hisseleri müsavi, bir meblâğı kasaya öderler.

4 — Konfederasyon ve federal şimendiferler teknik hizmet faizine senede federal sigorta kasasına 11 milyon, şimendifer tekaüt ve yardım kasasına ise 22 milyon frank vermek suretiyle iştirak eder.

3 — Konfederasyon ve federal şimendiferler kasalara sermayelerinin %4 ü nispetinde bir faiz garanti ederler.

6 — Konfederasyon, yahut da federal şimendiferler, sigortanın vecibelerine sakatlık veyahut da yaş haddi sebebiyle hak kazanmamış olanları tekaüt ettikleri takdirde, kasaya bu yüzden ödeyeceği munzam parayı telâfi etmek mecburiyetindedirler.

MADDE: 23. —

1 — 35 sene nihayetinde yeni sigorta edilenler için ödenecek âzami sakatlık rantı sigorta edilen aylığın %60, eski sigorta edilenler için ise % 68 dir. Yalnız 22 yaşını bitirmiş olan memurlar sigorta edilebilirler.

2 — Azami tekaüdiye eski sigorta edilenler için sigorta edilmiş aylığın %68, yeniler için ise %60 dır. Yalnız 65 yaşını bitirmiş olanlar tekaüt edilebilirler.

3 — Eşin rantı asgari sigorta edilen aylığın % 25 olmak üzere sakatlık rantının yarısıdır.

4 — Öksüzlerin rantı sigorta edilen aylığın % 10 dur.

MADDE: 24. —

Rentes en cours

Ödenmekte olan rantlar

1 — Cari olan rantlar, 27 Aralık 1938 tarihli emirname gereğince, yani muafiyetler müstesna % 15 tenzilâtla ödenmekte: devam edecektir.

Bu tenzilâtтан:

2.400 franklık, tekaüdiye ve sakatlık rantları

1.500 franklık eş rantı ve öksüzlere karşı olan bütün

vecibeler müstesnadır.

Bu tenzilât hiç bir halde statü ivazının yüzde onunu aşamaz.

2 — Bugünkü mütekaitlerin varislerine verilecek olan paralar, hali hazır rantlara tatbik edilen kaideler gereğince hesaplanacaktır.

MADDE: 25. —

Sigorta ivazlarının gayri kabili haciz olmasının ilgası

Sigorta ivazları meriyette olan federal icra ve iflâs hükümleri gereğince haczedilebilir.

GEÇİŞ VE NİHAİ HÜKÜMLER

MADDE: 26. —

Meriyete giriş

1 — Bu talimatnamenin 1-16 ya kadar olan maddeleri 1 Ocak 1941 tarihinden itibaren 17 ve 18 inci madde

leri 1 Haziran 1941 ve 19 dan 25 e kadar maddeler ise 1 Temmuz 1941 tarihinde meriyete girecektir.

2 — 1 Ocak 1941 tarihinden itibaren aylık ve ücretler için yapılmış olan tadilât bu talimatnamenin 1 inci şapitrinin A hükümleri mucibince yeniden gözden geçirileceklerdir.

3 — 1 Temmuz 1941 den evvel işle alâkası kesilenlere eski sigorta nizamnamesi tatbik edilecektir.

MADDE: 27. —

Meriyet Müddeti

Hilâfına hüküm olmadığı takdirde bu talimatname 31 Aralık 1945 tarihine kadar hüküm ifade edecektir.

MADDE: 28. —

Fesih Hükümleri

1 — Bu talimatnameye muhalif olan bütün federal kanunlar muvakkat tanzim müddetinde hüküm ifade etmezler. Bilhassa tatbik edilemeyecek olan kanunlar 30 Haziran 1927 tarihli memurlar statü kanununun 37 inci maddesinin 1 inci fıkrası ile 56 ıncı maddesinin 3 üncü fıkrası federal amele, müstahdemler ve memurlar sigortasına ait 30 Eylül 1919 tarihli kanunun 4 üncü maddesinin 2 inci fıkrası ve 8 inci maddesinin birinci fıkrası.

1939 / 1941 malî rejimi hakkındaki 22 Kasım 1938 tarihli federal talimatnamenin 16 ve 17 inci maddeleri 24 Ekim 1930 tarihli 1 numaralı memurlar nizamnamesinin 38 inci maddesinin 1 inci fıkrası ve 41 inci maddenin 1 inci fıkraları.

24 Ekim 1930 tarihli 2 numaralı memurlar nizamnamesinin 31 ve 34 üncü maddelerinin birinci fıkraları.

28 Kasım 1930, 4 Ekim 1930 tarihli 2 numaralı yevmiye nizamnamesinin 3, 6 ve 7 inci maddelerinin birinci fıkraları.

6 Ekim 1920 tarihli federal amele, müstahdem ve memurlar sigorta kasası statüsü.

31 Ağustos 1921 tarihli federal şimendiferler tekaüt kasası statüsü ve 1 numaralı ilâvesi.

2 — 28 Kasım 1930 tarihli iki numaralı yevmiye nizamnamesinin 3 üncü maddesinin 2 ve üçüncü fıkralarında yazılı 34 santimlik zam 33 santime inmiştir.

MADDE: 29. —

Tatbik

1 — Bu talimatnamenin tatbikine:

Konfederasyon Maliye ve Gümrükler Bakanlığı Federal Şimendiferler Umum Müdürlüğü memurdur.

2 — 19 uncu maddenin 2 inci fıkrasında zikredilen statü mevki meriyete girinceye kadar Maliye ve Gümrükler Nezareti iki sigorta kasası için muvakkat ve yeni kararnameyi çıkaracaktır.

Bern: 30 Mayıs 1941
İsviçre Federal Konseyi adına
Konfederasyon başkanı
WETTER
Başvekil muavini
LEIMGRUBER

İDARE DERGİSİ'nin

**170 - 177 sayılı nüshalarında yayınlanan yazıların umumi
fihristi**

YAZININ MEVZUUNA GÖRE

Sıra No:	Yazının adı - Yazarın veya çevirenin adı - Özü.	Yayınlandığı	
		Sayı	Sayfa
	HUSUSİ HUKUK		
1	Gayrimenkule tecavüzün define dair kanunun tatbikattaki ehemmiyeti ve mânası: Vasfi GERGER. (Mülk edinme, malını ve hakkını kullanma. — Bu hakların korunması hususunda idare âmirlerine düşen vazifeler.)	176	40
2	Meskenlerde kat mülkiyeti: Osman Nuri UMAN. (Bir binanın katlarına ayrı ayrı kimselerin malik olabilmesi usulü. — Bu usulün fayda ve mahzurları. — Kabul eden ve etmiyen memleketler. — Kabul edenlerde cari kaideler.) Türkiye'de Tapu sicilli tarihçesi ve kadastro: Atıf BAYINDIR.	171	92
3	(Tarihçe ve kuyudu kadime. — Kadastro'nun tarifi. — Teşkilât ve gayesi. — Kadastro'nun tipleri. — Türkiye'de kadastro.)	175	14
	İDARİ COĞRAFYA		
4	Acıpayam kazasının idari coğrafyası: Salih TANYERİ. (Coğrafi vaziyet. — idari durum. — Nüfus. — Bayındırlık durumu. — İktisadî durum. — Ziraî durum. — Kültür durumu. — Sağlık ve sosyal durum.)	171	194
5	Adapazarı kazasının idari coğrafyası: Refik KUZUCU. (Tabii ve coğrafi durum. — idari durum. — Nüfus ve iskân durumu. — Kaza teşkilâtı ve memurlar. — Bayındırlık durumu. — iktisadi durum. — Ziraî durum. — Kültür durumu. — Sağlık ve sosyal durum.)	172	213

Sıra No:	Yazının adı - Yazan veya çevirenin adı - Özü.	Yayınlandığı	
		Sayı	Sayfa
6	Afşin kazası idari coğrafyası: Zeki OCAKLI. (Tabii ve coğrafi durum. — ilçe teşkilâtı ve memurlar — Bayındırlık durumu. — Ekonomik durum. — Ziraat durumu. — Kültür durumu. — Sağlık ve sosyal durum.)	173	193
7	Afyon merkez ilçesi idari coğrafyası: Şefik Bİ-CIOĞLU. (Tabii durum. — idari durum. — Nüfus durumu. — İlçede devlet teşkilâtı. — Bayındırlık durumu. — Ekonomik durum. — Tarım durumu. — Kültür durumu. — Sağlık ve sosyal durum.)	174	220
8	Ahlat ilçesi idari coğrafyası: Hulki METİN. (Tabii ve coğrafi durum. — İdari durum. — Nüfus durumu. — Bayındırlık durumu. — Ekonomik durum. — Kültür durumu. — Sağlık ve sosyal durum.)	176	191
9	Akçaabat ilçesi idari coğrafyası: M. Ali ÇELTİK. (Tabii ve coğrafi durum. — İdari durum. — Bayındırlık durumu. — Ekonomik ve tarım durumu. — Kültür durumu. — Sağlık ve sosyal durum.)	177	198
10	Akçadağ ilçesi idari coğrafyası: Hüseyin ÇITAK. (Tabii ve coğrafi durum. — idari durum. — Bayındırlık durumu — Tarım durumu — Kültür durumu. — Sağlık ve sosyal durum.)	175	193
11	Tarihte Ulukışla: Hikmet TONGUR. (Osmanlı İmparatorluğundan önce Ulukışla bölgesi. — Osmanlı idaresinde Ulukışla. — Ulukışla kasabasının kuruluşu. — Öksüz Mehmet Paşa.)	177	97
İKTİSAT — MALİYE			
12	Gelir vergisinin ana meseleleri: Fritz NEUMARK. (Gelir vergisinin önemi. — Türkiye'de gelir vergisinin tatbikini icap ettiren sebepler. — Reform gayesini güden bir vergi politikasını lüzumlu kılan hususlar. — Gelir vergisi kanunu tasarısı. — işletme ve gezginci işler vergisi kanunu tasarısı.)	177	45

Sıra No:	Yazının adı - Yazar veya çevirenin adı - Özü.	Yayınlandığı	
		Sayı	Sayfa
13	İller Bankası Muzaffer AKALIN. (Tarihçe ve kuruluş. — Sermayesi. — Hak ve yetkileri. — Köylerimize sağlayacağı faydalar.)	177	8
14	İsviçre’de devlet memurları sigorta sandığı statüsü: Nihat YALKUT; (Genel hükümler: Sandığın gayesi. — Sandığın üyeleri, üyelik sıfatının kazanılması ve kaybedilmesi. — Sandık tediyaı. — Tazminat, üçüncü şahıslara karşı haklar. — Sigorta sandığı. —) Müşterek hükümler: Sakatlık maaşı. — Dul ve yetim maaşı. — Toplu tazminat. — Sandığın karşılıksız tediyaı. — Tasarruf sandığı. — Yardım sandığı. — idare.	176	227
15	Rasyonalizasyon: Burhan ERGİN. (Tarif. — idarelerin rasyonelleştirilmesi. — Rasyonalizasyon nasıl ve kimler tarafından yapılabilir. — Psiko-teknik’in idareciliğe tatbiki. — İktisadi tekliflere prim verilmesi. — Amirlik ve rehberliğin rolü.)	172	29
16	Yurtta fiyat meselesi: Hikmet TONGUR. (Tanzimattan önce narh işleri. — Narh işleriyle ilgili makamlar. — Narha tabi eşya. •— Narhın tesbit ve tâyin şekilleri. — Tanzimattan sonra narh işleri. — Yürürlükteki mevzuata göre fiyat tesbit ve mürakabesi.)	174	83
17	Zirai kredinin mahiyeti ve esasları: Saim ATA-SAGUN. (Ziraatte krediyi doğuran sebepler. — Zirai kredinin temin olunabildiği kaynaklar. — Zirai kredide vade ve teminat. — Zirai kredi müesseselerinin inkişafı. — Zirai kredi sahasına devletin müdahalesi. — Ziraat politikasında zirai kredinin rolü.)	176	164

Sıra No:	Yazının adı - Yazarın veya çevirenin adı - Özü.	Yayınlandığı	
		Sayı	Sayfa
	KÖYCÜLÜK		
18	Köy evleri ve ıslah çareleri: Kemal VARINCA. (Şimdiki köy evlerinin belli başlı tipleri. —Bu tipleri meydana getiren coğrafi, tarihi, iktisadi, ve teknik sebepler. — Islah çareleri.)	172	105
19	Köy gelir ve malları ve bunlar üzerinde köy idaresinin tasarrufları: Selim AYBAR. (Köy Kanununun 4, 6, 7, 9, - 11, 19, 44 üncü maddelerinin izahı.)	176	3
20	Köy idaresinde mer'a: Vasfi GERGER. (Köy Kanununun 44 üncü maddesi. — Köylere mer'a temini. — Mer'a menafii umumiyyeye ait faydalı bir müessese telâkki edilebilir mi?)	171	45
21	Köy idareleri ve ıslah çareleri: Kemal VARINCA (Köylerimizin sahası. — Türkiyenin coğrafi bölgeleri. — Köylerimizin nüfusu. — Köylerimizin iktisadi bünyesi. — Köylerimizin kültürel durumu. — Köy idare mekanizması ve ıslah çareleri.)	173	72
22	Köy kalkınma dâvası ve köy yönetimi: Şefik YAŞAR. (Köy kalkınması işinde muhtarların rolü. — Köy birlikleri projesine dayanılarak bazı kolaylıklar elde edilebilmesi için yapılan incelemeler.)	176	64
23	Köy Kanunu ve ıslah çareleri: Kemal VARINCA. (Köylerimizin gelişimi hakkında bazı tetkikler. — Birleşik köyler kurmak fikri. — Köy Kanununun hukuk ve coğrafya bilimleri bakımından görünüşü. — Köy Kanununun kurduğu teşkilât.)	174	120
24	Köy orta malları, Koruluk: Sıtkı TUGAL. (Köy orta mallarından neler kastedilir. — Köy korulukları ve mer'alar nasıl bir orta malı-	174	92

No: Sıra	Yazının adı - Yazar veya çevirenin adı - Özü.	Yayınlandığı	
		Sayı	Sayfa
25	dır? — Kanun ve idare hukuku prensipleri karşısında koruluk ve mer'aların durumu. — Köy orta mallarından köylerin ve köylülerin istifadeleri bugünkü mevzuata göre nasıl ve ne derecedir? — Pratikte bu ne şekilde cereyan eder?) Köy sınırları: Cahit ÇAVLI. (Köy sınırlarının çizilmesi. — Sınırı belirtmek işinde müşterek mallar. — Sınır kâğıdının düzenlenmesi. — Kesinleşen bir köy sınırının bozulması. — Sınır anlaşmazlıkları.)	176	9
26	Köy teşkilâtı ile bucak teşkilâtının birbiriyle olan ilgi ve bağlantısı: Kemal VARINCA. (Eyalet. — Liva. — Genel Müfettişlik. — Bucak. — Bucakların teşkilat ve tarihçesi. — Bucakların bugünkü durumlarıyla bunların bekası veya kaldırılması hakkındaki görüş farkları.)	176	49
27	Köy ve mahalle muhtarlığı arasındaki farklar: Muzaffer AKALIN. (Tüzelkişilik bakımından farklar. — Seçim bakımından farklar. — Görev bakımından farklar.)	175	3
28	MAHALLİ İDARELER, BELEDİYE - KOMÜN Amerika Birleşik Devletlerinde mahallî teşekküller: Haydar BERKSUN. (Mahallî idarelerin hukuki şahsiyetleri. — Mahallî idareler üzerinde teşri heyetin murakabesi. — Hali hazırda A.B.D. deki mahallî teşekküller.)	175	96
29	Belediye idarelerinin hak ve yetkileri: Kemal ARAL. (Belediyelerin tarihçesi. — Bu idarelerin hak ve yetkileri. — Belediyelerin mülkleri. — Belediyelerin iş plân ve programları. — Belediyelerin sosyal yardım görevleri.)	174	3

Sıra No:	Yazının adı - Yazan veya çevirenin adı - Özü.	Yayınlandığı	
		Sayı	Sayfa
30	Beledi işletmelerde devlet müdahalesi: Ernst REUTER. (Muhtelif memleketlerde beledi işletmelere tatbik edilen devlet kontrolü. — İktisadi kontrol meselesi. — Sistematik ve umumi bir fiat kontrolü. — Bazı teknik-ekonomik meseleler. — İktisadi işletmelerde yapılması lâzım gelen düzenin ana esasları.)	174	58
31	Beledi işletmelerin tabi olacağı mülhak bütçe sistemi ve bu sistemin istinat edeceği esaslar: Ernst REUTER. (İktisadi işletmelerin hususiyeti. — Hakiki masraflar. — Hakiki bilançonun temeli. — Masraf grupları. — Divanı Muhasebat veya Devlet İktisadi işletmeleri Murakabe heyeti kontrolü. — Belediyeler Bankasının rolü. — Yapılması gereken kanuni reform.)	170	76
32	Beledi işletmelerde tarife ve kazanç temini esasları: Ernst REUTER. (Beledi işletmeler ne dereceye kadar kazanç gayesiyle hareket edebilirler? — Belediye bütçelere intikal ettirilecek kazanç nisbeti ne olmalıdır? — Amme hizmetleri. — inhisar esasına dayanan iktisadi işletmeler. — Belediyelerin serbest rekabet sahasında çalıştırdıkları işletmeler.)	171	63
33	Belediyelerin mali durumlarının denkleştirilmesi ve ıslahı imkânları: Ernst REUTER. (Belediyelerimizin mali durumları. — Mali denkleştirme meselesi. — Belediyelerimizin mali bağımsızlık imkânları. — Belediye işletmelerinden kâr temini meselesi. — Belediye vergileri. — Yapılması gereken ıslahat.)	173	48
34	Belediye vergi ve resimleri karşısında Danıştay İnanları: Samim BİLGİN. (Belediye vergi ve resimlerinde zaman aşımı. — Belediye vergi ve resimlerine itirazlar. — Belediye vergi ve resimlerinde terkin işleri. — Diğer müteferrik meseleler.)	172	19

Sıra No:	Yazının adı - Yazar veya çevirenin adı - özü.	Yayınlandığı	
		Sayı	Sayfa
35	Belçika'da küçük komünlerin birleştirilmesi: Hayri ORHUN. (Birleştirmeyi icap ettiren sebepler. — Birleştirme aleyhinde ileri sürülen delillerin başlıcaları. — Komünlerin birleştirilmesi komün muhtariyetine tecavüz teşkil eder mi? — Komünlerin birleştirilmesi ademi merkezîyet prensibine muhalif midir?)	173	126
36	Bern Kantonunun Komün Teşkilâtı Kanunu: Haydar BERKSUN. (Belediye komünü, Umumi hükümler. — Komün organları. — Komün mallarının idaresi. — Devlet denetlemesi. — Hususi teşekküller.)	177	218
37	Büyük Britanya'nın mahallî idaresi: Vecihi TÖNÜK. (Mahallî müesseseler in önemi. — Mahallî idarelerin menşeleri. — Sanayi devriminin mahallî müesseseler üzerindeki tesirleri. — Yeni mahallî idare bölgeleri ihdası. — Islahat devirleri. — Bugünkü mahallî alanlar. — Mahallî idarelerin merkezden denetlenmesi.)	174	169
38	Bern Kantonunun komün vergileri: Sıddık TUMERKAN. (Komünlerin vergi almak yetkisi ve komün yükümlülüğü — Genel olarak yükümlülüğün istisnaları. — Komün vergilerinin çeşitleri. — Verginin tahakkuku. — Verginin tahsili. — Özel komün vergileri. — Olağanüstü komün vergileri. — Zamanaşımı.)	170	206
39	Bulgaristan'da belediye iktisadi teşebbüsleri (6 mart 1927 ve 143 sayılı kanunun 1-14 üncü maddeleri.)	175	220
40	Hollanda'da belediye mâliyesi: Mehmet ERTUĞRULOĞLU. (Belediyelerin gelir kaynakları. — Belediye bütçesi.)	177	113

Sıra No:	Yazının adı - Yazan veya çevirenin adı - Özü.	Yayınlandığı	
		Sayı	Sayfa
41	İngiltere'de mahallî idare sistemi: S. C. PLUM. (Tarihçe ve teşkilât. — Köy ve mahalle teşkilâtı. — 1832 tarihli büyük ıslahat ve teşkilât kanunu. — Son yüzyıl zarfında kabul edilen encümen sistemi. — Mahallî hükümetin merkezî hükümetle alâka ve münasebetleri. — Nakdi yardım sistemleri. — Başkent halkı ve Londra idare teşkilâtı.)	173 174 175	170 205 165
42	Mahallî idarelerden, Belediye: Dilâver ARGUN: (Tarihçe — Bugünkü mevzuat. — Belediye meclisi. — Belediye Encümeni. — Belediye başkanı. — Batı memleketlerinde belediye.)	172	3
43	Mahallî idarelerin mali sistemleri: Tâki GÜRGÖK. (Fransada mahallî idareler mali sistemlerinde yapılan reform — Harbin doğurduğu arizik sebepler. — Umumi inkişaf ve tekâmülün tevhit ettiği hakiki sebepler. — Departman ve komünlerin vergi sistemi. — Departman ve komünlerin çalışma alanlarının tesbiti. — Departman ve komünlerin istikraz imkânları.)	171 173	51 65 22
44	Mahalle Muhtar ve ihtiyar heyetleri: Fethi TANSUK. (Umumi hükümler. — Seçim işleri. — Muhtar ve ihtiyar heyetlerinin vazifeleri — Harçlar ve tarifeler. — Müteferrik hükümler.)	171	161
45	Muhtelif memleketlerde belediye vergi sistemleri teknik kurulu: (İngiltere - Fransa - Prusya - İtalya - Amerika - Belçika - Yugoslavya - Bulgaristan - Romanya - Belediye malî sistemlerinin ana hatları.)	173	212
46	Romanyada komün idaresi: Haydar BERKSUN. (Komün taksimat ve teşkilâtı — Vazifeleri. — Maire'ler. — Maire'lerin salâhiyetleri. — Komün meclislerinin salâhiyetleri. — Komün nizamları. — Müeyyideler.)	172	155

Sıra No:	Yazının adı - Yazan veya çevirenin adı - özü.	Yayınlandığı	
		Sayı	Sayfa
47	Romanyada komün işletmeleri: (Teşkilât ve idare — Komün teşebbüsleri — Komün teşebbüslerinin mâliyesi — Komünler arası karma idareler — Bükreş Belediyesi — Komün işletmelerinin memur ve müstahdemleri.)	175	213
48	Romanyada mahallî idare mâliyesi: Mehmet ERTUĞRULOĞLU. (1832 Ordonansı — 1903 Kanunu — 1926 Kanunu — 1937 Kanunu.)	176	101
49	Tüzelkişiliği haiz belediye işletmeleri, Devlet ve belediyelerin bunları denetleme tarzı: Tetkik Kurulu.	174	149
MERKEZ İDARESİ			
50	Büyük Britanya'nın merkezi mülki idaresinin umumi karakterleri: Vecihi TÖNÜK. (Nazırlıklar — Memurlar — Müfettişler — Müstakil murakıplar — Mahkemelerin teşkilât ve vazifeleri — Memurların yetiştirilmesi. — Hâkimlerin tâynini usulü.)	173	181
51	İngiliz Hükümet sistemi: İzzettin ERAYDIN: (İngiliz hükümetinin karakteristik vasıfları — Kırıl — Parlamento — Siyasi partiler — Şikâyet mercii — Kanun yapma — Özel kanunlar — Kabine — Merkez teşkilâtı — idare teşkilâtı — Mahallî idare — Yurttaş serbestliği — Demokrasi ruhu — Demokrasinin üzerine aldığı ödev)	176	74
52	Londra şehrinin idaresi: Ulviye TECELLİ. (Eski Londra — Ortaçağda ve yeniçağın ilk devirlerde Londra — Londra'nın mülki idaresi — idari bir bölüm olarak Londra nasıl idare edilir? — Vilâyet meclis intihapları — Meclisin salâhiyetleri — Kasaba meclisleri ve salâhiyetleri — Daimi müfrez komisyonlar — Londra'nın istikbali.)	172	163

Sıra No:	Yazının adı - Yazan veya çevirenin adı - Özü.	Yayınlandığı	
		Sayı	Sayfa
	MESKEN DAVASI		
53	Harb sonrası meskenleri: Haydar BERKSUN. (Fabrikasyon usulüyle ev inşası — Bunları ısıtma, döşeme, aydınlatma şekilleri ve yapılan yenilikler.)	176	67
54	Mesken dâvası ve Fransa'da ucuz meskenler âmme ofisleri: Dr. Halim ALYOT. (Mesken dâvasının ana hatları — Devletlerin mesken buhranı karşısında başvurdıkları çareler — Mesken inşaatını hızlandırma siyaseti — Devlet tarafından yapılan yardımlar — Kredi kolaylığı, ucuz faiz, uzun vade, vergi muafiyeti — Âmme ofisleri — Teşkilât, vazife.)	170	12
55	Mesken meselesi ve kooperatifçilik: Nihat YALKUT. (Mesken meselesine bütün memleketlerde verilen Önem — Müşterek hareket zarureti — Kooperatif faaliyeti — istihlâk kooperatifleri — Mesken kooperatifleri — imar kooperatifleri.)	177	183
56	Ucuz meskenler meselesinin tatbikatı: Nihat YALKUT. (Porto-Rico'da) (Memleketin iktisadi ve içtimai vaziyeti — Ucuz meskenlerin ananevi şekli — 1935 ten evvelki vaziyet — Federal hükümetin müdahalesi — Harb sonrası meselesi)	171	112
57	İngiltere'de mesken buhranı ve bunu önlemek için alınmakta olan tedbirler: Nihat YALKUT. (Acil meseleler — Mali cephe — Arsa meselesi — Netice — Daha uzak istikbal meselesi — Kira ve yardım tahsisatı meselesi — Teşkilât meseleleri — Sosyal ve ekonomik bazı âmiller.)	174 175	191 147

Sıra No:	Yazının adı - Yazar veya çevirenin adı - Özü.	Yayınlandığı	
		Sayı	Sayfa
	POLİS — JANDARMA		
58	Fransa jandarmasına kısa bir bakış: Adnan ER-GİNSOY. (Görev ve bağlılık — Kuruluş — Jandarma müfettişlikleri, subay ve subay namzetleri okulu — Subay menbaı ve zat işleri — Jandarma er menbaı — ikametgâh ve kışla işleri — Maaş ve muhassasat — Yardım tahsisatı)	174	25
59	İdari zabitanın cebri kuvvet kullanma yetkisi: Şevket OZANALP. (Cebri kuvvetin mahiyeti ve kullanılmasındaki umumi esaslar — Cebri kuvvet kullanmanın muhtelif şekilleri — Silâhla cebri kuvvet kullanma — Adali kuvvet, bedeni mücadele, kelepçe vurmak, su ile kuvvet kullanma.	175	45
60	İtalya'da jandarma ve polis teşkilâtı: Adnan ERGİNSOY. (Vilâyet — Jandarma — Polis teşkilatı — Aralarındaki vazife münasebatı.)	171	26
	SOSYOLOJİ		
61	Devlet ve fert: Dr. Halim ALYOT. (iptidai ferdiyetçilik — Sosyal hayatın başlangıcı — Siyasî uzuvların meydana gelmesi — Din baskısı — Hürriyet lehinde hareketler — Büyük Şart, Habeş, Corpus act, insan ve vatandaş hukuku beyannamesi — Dinî reform — Liberalizmin zaferi — Modern devlet — Cemiyetçi zihniyet)	170	91
62	Düğün geleneklerinde yasak: Haydar BERKSUN. (Tarih boyunca evlenmelerde yapılan âyin ve eğlenceler — Evlenmenin her iki taraf için doğurduğu hak ve borçlar — Osmanlı imparatorluğu zamanında düğünlerde israfın önlenmesi maksadiyle ittihaz edilen kararlar — Medeni Kanun hükümleri.)	174	13

Sıra No:	Yazının adı - Yazar veya çevirenin adı - Özü.	Yayınlandığı	
		Sayı	Sayfa
63	Hacı Çil'in çadırında: Hilmi URAN. (Anadoluda yaşayan aşiretlerin sosyal hayatları hakkında bir tetkik.)	172	91
64	Haydar Yücebaş'la birlikte bir gezi: Fazlı GÜLEÇ. (Gezi dolayısıyla Türk Milletine karşı duyulan sonsuz itimat ve şükran hisleri.)	175	35
65	Hicri ve Miladi yıl hesapları: M. Saveci EYÜBOĞLU. (Türklerin İslâmiyetten önce ve sonra kullandıkları takvimler. — Hicri ve Rumi yıllar hakkında Danıştayca verilen kararlar. — Cedvellerin kullanılışı. — Türkiye'de resmî takvimlerin ıslahı için kabul edilen kanunlar.)	175	23
66	İlk Öğretim Dâvamız: İSMET İNÖNÜ.	170	5
67	İlk öğretimin yeni yılı: İSMET İNÖNÜ.	173	3
68	İsveç'te ev idaresi mevzuatı: Nihat YALKUT. (Ev işleri yardım servisi kurulması. — Çocuk bakım teşkilâtı. — Hizmetçi kullanılmasını düzenleyen kanun projesi.)	112	278
69	Nüfus meselesi: Muzaffer ERMAN. (Giriş.. — Tarihçe. — Nüfusun Türkiye'deki vaziyeti. — Memleketimizde nüfus meselesini halletmek için nasıl bir siyaset takib etmelidir? Alınacak tedbirler.)	176 177	20 24
70	Nüfus teşkilâtımıza verilen vazifenin mevzu ve mahiyeti: Muzaffer AKALIN. (Demographie — Nüfus kütükleri. — Medenî hal sicilleri ile nüfus kütükleri arasındaki farklar: Mevzu itibarile. — Kanunî mahiyet itibarile. — Tespit ve kayıdı bakımından. — Vakaların tescil yeri bakımından. — Hukuki mesuliyet. — Mercî ve murakabe. — Gizlilik, alenilik.)	171	3

Sıra : No:	Yazının adı - Yazarın veya çevirenin adı - Özü.	Yayınlandığı	
		Sayı	Sayfa
71	Tunceli Gezisi: (Altıncı devre Kaymakamlık kursu talebelerinin 4 üncü Genel Müfettişlik bölgesinde gezisi.)	178	244
	ŞEHİRCİLİK		
72	Avrupa şehirlerinin doğuş ve gelişme tarihi: Cemil Ziya ŞANBEY.	175	128
	(Yeni bir kültür varlığı olması bakımından doğuşu. — Doğu Avrupa ve Baltık şehirlerinin kuruluşu. — Şehir ve devlet. — Flander şehirleri. Devamı var.)	176 177	134 135
73	Belediyemizin bayındırlık işleri. (Harita işleri. — Şehircilik işleri. — imar plânları. — içme su işleri. — Elektrik işleri.)	174-77	
74	Şehir ve kasabalarımızın içme su işleri: Mithat YENEN. ((Suyun önemi. — Bir şehir veya kasabaya teknik şartlara uygun su akıtmak meselesi. — içme su tasarımları nasıl hazırlanır? — Akıtılacak suyun niteliçleri.)	174	141
75	Şehir ve kasabalarımızın bugünkü durum haritaları: Mithat YENEN. (Harita nedir? — Bugünkü önemleri. — Fena yapılmış olan haritaların mahzurları. — Belediyeler İmar kurulunun kontrolü altında yapılmakta olan haritalarda kovalanan kural.)	175	85
76	Şehir ve kasabalarımızın şehircilik işleri: Mithat YENEN. (Şehirlerin bugünkü durum haritaları. — Şehirlerin ilerdeki yayılma bölgeleri nasıl belirtilir? — Şehir ve kasabaların imar plânları nasıl düzenlenmektedir?)	173	92
	UMUMÎ İDARE		
77	Adli, askerî ve idari kazalar arasında merci ihtilâfi: Şinasi ÖZDENOĞLU.	173	32

Sıra No:	Yazının adı - Yazar veya çevirenin adı - Özü.	Yayınlandığı	
		Sayı	Sayfa
78	(Merci ihtilâflarının mahiyeti ve bunları doğuran sebepler. — Merci ihtilâflarının umumi olarak tasnifi. — Vazife bakımından merci ihtilâfı ve bunların halli. Salâhiyet bakımından merci ihtilâfları ve bunların halli. — Merci ihtilâflarının halli sistemimizin tenkidi.) Ademi merkeziyet ve merkeziyet: Atıf BAYINDIR. (Siyasi ademi merkeziyet: — İdari ademi merkeziyet. — idari vesayet. — Tevsii mezuniyet ve tefriki vezaif.)	171	18
79	Amerika'da İdari kaza: Blythe STASON'dan — V. TÖNÜK. (Amerika'da idari mahkemeler. — Vazife ve salâhiyetleri. — Muhakeme usulleri. — Kararları aleyhine müracaat yolları.)	170	147
80	Âmme hizmetinde âmme hukuku ile hususi hukukun yeri: R. LORETAN'dan — V. TÖNÜK. (Âmme hizmetleri ile müteneffileri arasındaki münasebetler. — Âmme hizmetine tahsis edilmiş olan mallar.)	171	189
81	Bir memurlar kanunu teklifi münasebetile: Refik ERTUĞ. (Memur kime derler? — Memurların görev ve yetkileri. — Memurin Kanunu. — Modern bir memurlar statüsünde hangi noktalara dikkat edilmelidir?)	174	200
82	Bir memur statüsünde neler yer almalıdır? Hayri ORHUN. (Kamu hizmeti mefhumu. — Memur statüsüne taallûk eden hükümler. — Memur tayini usulleri. — Memur sicillerinin önemi. — Ehliyetli memur yetiştirme. — Memurlar yardım sandıkları.)	172	74
83	Fransız Danıştayının bir kararı üzerine notlar: Samim BİLGİN. (Tanzimi tasarrufların idare mukavelelerine tesiri. — Mukavelelerim izafiliği meselesi.)	173	115

Sıra ; No:	Yazının adı - Yazan veya çevirenin adı - Özü.	Yayınlandığı	
		Sayı	Sayfa
84	Hükümet tasarrufu nazariyesi ve reel hukuk: Salih TANYERİ. (Hükümet tasarruflarının hukuki ve reel mevcudiyeti. — Hükümet tasarruflarının adli ve idari kazanın kontrolünden hariç bulundurulduğu. — Hükümet tasarrufu nazariyesinin reel hukukla mutabakatının tetkiki. — Türkiye’de bu husustaki telâkkiler.)	175	74
85	İdare hukukunda fiili memur mefhumu: Marcel WALINE — V. TÖNÜK. (Tarif. — Fiilî memurların şahsi statüsü. — Fiilî memurlar tarafından başarılan işlerin sonucu.)	170	149
80	İdarenin kusuru olmadığı hallerdeki sorumu: N. ÖZOĞUZ. (İdarenin kusuru olmadığı hallerde zarar görenlere karşı sorumlu olabilir mi? — Hasar nazariyesi fayda ve mahzurları.)	174	42
87	İdari yargı ve idare âmirleri: İhsan AKTÜREL. (İdari yargının önemi. — iyi işleme tarzı. — Danıştay’a verilecek idari dâva arzuhallerinde dikkat edilecek noktalar. — Tebligat işlerinin süratle yürütülmesinin önemi.)	177	16
88	İdare karakterinin kümeye ve küme durumunun idareye karşılıklı tesirleri. Fazlı GÜLEÇ. (idare sisteminin cemiyetin bünyesine göre ayarlanması. — idarede merkeziyetçiliğin faydaları. — İdarecinin gözönünde bulunduracağı hususlar.)	177	40
80	İdari tasarrufların geri alınmaları ve bunların sonuçları: Şevket OZANALP. (İdari tasarruflar. — Maddi tasarruflar. — Hukuki olan idari tasarruflar. — idari tasarrufların geri alınmaları.)	177	79
90	İdare ilminin muhtelif cepheleri: L. GULICK’den — V. TÖNÜK. (Teşkilât nazariyesi. — İçtimai kıymetler ilmi. — Âmme idaresi.)	171	186

Sıra No:	Yazının adı - Yazan veya çevirenin adı - Özü.	Yayınlandığı	
		Sayı	Sayısı
91	İdare nedir? Fazlı GÜLEÇ. (idarenin tarifi, idarecinin vasıfları. — idareci hangi bilgilerden faydalanır?.)	173	18
92	İtalyan hukukunda idari muamelelerin düzeltilmesi: Paolo RAVA'dan — V. TÖNÜK. (Kabili iptal muameleler. — Kendi kendine vasilik. — Kendi kendine itiraz. — Devlet Şûrasının rolü.)	170	154
93	İdari Vesayet: Baha KARGIN. ([Tarif. — idari vesayeti kullanacak olan makam. — İdari vesayetin bizde ve Fransa'daki bazı tertibatı.)	171	56
94	İdarenin takdir salâhiyeti: Samim BİLGİN. Enfûsi hak. — Takdir salâhiyetinin şûmulü. — Takdir salâhiyeti anlamı. — Takdir salâhiyetinin kıstası.)	171	102
95	İdare ve basın: Fazlı GÜLEÇ. (Basının idareciye sağladığı faydalar. — idarecinin de basma yapacağı yardımlar.)	171	37
96	İdarede sezin dayanakları ve yürütüm araçları: F. GÜLEÇ. (insan kümelerinin idaresi. — idare işinin safhaları. — Sezin dayanakları. — Yürütüm araçları..)	172	60
97	İngiltere'de Avam Kamarası âzasının tekaüdiyesi projesi:	171	250
98	Kamulaştırmada icra: Muzaffer KUŞAKÇIOĞLU. (Kamulaştırılan gayrimenkullerin lehine karar verilen daire adına tashih ve tescili ve gayrimenkulün teslimi. — Kamulaştırılmak suretiyle iktisab edilen hakkın tapuya tescil edilmeden de tanınabileceği.)	175	41

Sıra No:	Yazının adı - Yazar veya çevirenin adı - Özü	Yayınlandığı	
		Sayı	Sayfa
99	Kamu hukuku ile özel hukuk farklılığı: Samim BİLGİN. (Kamu hukuku ile özel hukukun hukuk sistemi içindeki yeri. — Hak veya borç sahibinin sıfatı. — Ayrılığın ameli değeri. — Ayrılığı ortadan kaldırmağa meyleden nazariyeler. — Kamu hukukunun özel hukuku kaplaması.)	173	200
100	Kazada kaymakamların riyaset edecekleri komisyonlar: Basri ÜZEL. (A — Daimi komisyonlar: idare heyeti. — Askerlik meclisi. — Vergilere itiraz. — Sayım. — Tapu. — Çeltik. — Hıfzıssıhha. — Beden terbiyesi. — Pasif korunma. — Nakil vasıtaları. — iskân komisyonları. — B — Olağanüstü teşekkül eden komisyonlar: Millî savunma mükellefiyeti. — Varlık vergisi. — Hususi idarelere ait inşaat. — Tahmin. — Ticaretin tanzimi. — Tohum tevzi komisyonları.)	170	132
101	Memurin Muhakematı Kanunu karşısında iktisadi devlet teşekkülleri: Şeref Kâzım TUTAK. (iktisadi devlet teşekkülleri memurlarının Memurin Muhakematı Kanunu karşısındaki vaziyetleri. — Hukuki ve cezai sorumluluk. — 3460 sayılı Kanuna tâbi olanlara M. M. K. nun şamil olup olmadığı.)	174	104
102	Memur tâyininde idarenin hakkı: Dr. Necmi OSTEN. (Hâdis. — Savcının mütaleası. — Takdir hakkı. — Hâdisede takdir hakkı. — Netice.)	177	65
103	Memuru devlete bağlayan rabitanın hukuki mahiyeti: M. V. BERGHUIS — V. TÖNÜK. (Vazife. — Vazifeli (memur). — Modern devlette memurun hukuki yeri. — Memurların düşünce hürriyeti.)	171	179
104	Sanayici devlet ve icra kuvvetinin istihalesi: M. Z. MAGYARY'den — V. TÖNÜK.	171	182

Sıra No:	Yazının adı - Yazar veya çevirenin adı - Özü.	Yayınlandığı	
		Sayı	Sayfa
105	(Modern memleketlerde bürokrasinin inkişafı. — Devletin idari ve siyasi vazifeleri. — icra kuvvetinin tefevvuku. — Şefin karakteri.; Teşri niyabeti: Hayri ORHUN.	176	113
106	(Teşrii niyabetin şekilleri. — Hududu. — Niyabet verici muhtelif kanunlar niyabeti ne nisbette tahdid ederler? — Bakanlığın tanzim yetkisinin kazai murakabeye tâbi tutulmaması.) Üst idari kadronun teşkili ve uzuvlarının seçilmesi: Dr. Halim ALYOL.	172	120
107	(İstilahlar ve sınıflandırma. — Yüksek idari kadronun seçilmesi. — Yüksek idare memurlarının seçilme tarzı. — Ehliyet ve liyakatin takdiri. — Tecrübe devri. — Netice.) Vazife ihtilâfı: Nejat ÖZOĞUZ.	170	138
108	(Tarif ve taksim. — İhtilâfları halledecek otoritenin tâyini meselesi. — imparatorluk devrindeki vaziyet. — Bugünkü durum.) Vilâyet ve kaza idare heyetleri kararları, itiraz ve iptal yolları: Celâl ÖZGÜVENÇ.	172	83
109	(idari karar nedir? — İdari kararları hangi makam ve heyetler verebilir. — Kazai kararlar. — Kazai hukuki kararlar. — Adli kararlar. — İstisari kararlar. — itiraz ve iptal yolları. — iptal dâvaları.) Yersarsıntısı ve idare âmiri: İzzeddin ÇAĞPAR.	173	9
	(Memleketimizdeki sarsıntı mıntakaları. — Yersarsıntısından önce alınacak tedbirler. — Sarsıntıdan sonra alınacak ilk tedbirler. — inşaat meselesi.)		
	VİLAYET İDARESİ		
110	Çekoslovakya'da taşra idaresi: Vecihi TÖNÜK. (Tarihçe. — Bugünkü mülki idare teşkilâtı. — iller, — Yeknesak taşra idare sistemi.)	176	184

Sıra No:	Yazının adı - Yazar veya çevirenin adı - Özü.	Yayınlandığı	
		Sayı	Sayfa
111	Fransız idare hukukunda vilâyet: Vecihi TÖNÜK. (Devletin idari taksimatı olarak vilâyet. — Valilerin şahsi statüleri. — Valinin vazife ve salâhiyetleri. — İdari şahıs olarak vilâyet. — Vilâyetin mümessili olarak vali. — Umumi meclis. — Vilâyet encümeni. — Vilâyet bütçesi.)	170	113
112	Fransa'da vilâyet şûralarının tarihî tekâmülü ile bugünkü durumuna bir bakış: Samim BİLGİN. (Vilâyet şûralarının teşekkül ve tekâmülü. — Bugünkü vilâyetler arası şûralar rejimi. — Vilâyetler arası şûraların salâhiyetleri.)	170	106
113	Fransa'da vilâyetler arası şûraların teşkiline dair kararname.	172	265
114	Fransa'nın taşra idaresi: Vecihi TÖNÜK. (Mahallî müesseselerin sürekliliği ve dayanıklılığı. — Fransız taşra idare sisteminin değeri. — Fransız taşra idare sisteminin diğer memleketlere tesiri. — Taşra idare alanları. — iller. — ilçeler. — Bucaklar. — Komünler.)	177	156
115	İtalya'da taşra idare sistemi: Vecihi TONÜK. (İller. — İl meclisleri. — Komünler. — Danışma meclisleri. — Merkezin denetlenmesi. — Roma'nın idaresi. — İleri derecede merkeziyetçilik. — Japonya'da taşra idaresi. — Almanya'nın taşra idare sistemi.)	175	179
116	Memleketimizde vilâyetler idaresi tarihine bir bakış: İsmail Hakkı GÖRELİ. (Gülhane hattı. — 1856 Islahat Fermanı. — 1864 tarihinde Vilâyat Nizamnamesi. — İdarei Nevahi Nizamnamesi. — Kanunu Esasi. — 1879 tarihli mazbata. — Bugünkü mevzuat.)	173	146

Sıra No:	Yazının adı - Yazar veya çevirenin adı - Özü.	Yayınlandığı	
		Sayı	Sayfa.
117	Taşra idaresi: Galip PEKEL. (idari bölümlerin kurulması ve kaldırılması.— Vilâyet idaresi. — Vali. — Vilâyet idare şubeleri. — Vilâyet idare heyeti. — Kaza idaresi. — Kaymakam. — Nahiye idaresi. — Köy idaresi. — Umumi müfettişlikler.)	171 172	138 188
118	Türkiye’de vilâyetler idaresinin geçirdiği safahat: Atıf BAYINDIR, (Türkiye idare sisteminin tarihçesi. — Tanzimattan evvelki devir. — Tanzimat devri. — Tanzimattan sonraki devir. — 1864 Vilâyet Nizamnamesi. — Devlet Şûrasının teşkili. — 1870 tarihli Nizamname. — 1913 tarihli Muvakkat Kanun. — Bugünkü- mevzuat.)	170	18
119	Yugoslavya’da illerin ve mahallî idarelerin görev ve yetkileri: Haydar BERKSUN. (Banlıklar. — iller. — Banlık teşkilâtı. — Ban - vali - nin vazife ve salâhiyetleri. — Banlıkların muhtariyeti. — Belgrad Prefektürü. — ilçeler. — Beledi muhtariyet. — Köy belediyeleri. — Şehir belediyeleri.)	178	101
DANIŞTAY KARARLARI			
120	Oz: inzibat komisyonları kararlarının mafevk komisyon tarafından iadesi veya bozulması takdirinde, madun komisyonlarca hangi Railerde bu karara ittiba edilmesi lâzım geleceği hakkında.	170	157
121	Oz: 4353 sayılı Kanunun muvakkat birinci maddesinde gösterilen serbest hazine avukatlarının vilâyet umumi meclisleri âzalıklarına intihab olunabilecekleri hakkında.	170	157
122	Oz: Mecmua neşri için verilen ruhsatnamelerin, çıkarılan matbuanın hem mecmua, hem kitab karakterini ihtiva ettiği iddiasile istirdat olunamayacağı hakkında.	170	157

Sıra No:	Yazının adı - Yazar veya çevirenin adı - Özü.	Yayınlandığı	
		Sayı	Sayfa;
123	Öz: Belediye Kanununun 73 üncü maddesiyle muayyen itiraz yoluna müracaat edilmemiş olması, vergi ve resim tahakkukunun mükellefe tebliği üzerine gerek tarife ve gerekse tahakkuk aleyhine idari dâva açılmasına hukuki bir mâni teşkil edemez. Levha resminin tahakkukuna sınai ve ticari müessesenin gayrisafî iradı esas ve matrah olamaz.	171	206
124	Oz: Çayhane ve kahvehanelerde verilen çay ve kahveye belediyelerce nark konulabileceği hakkında.	172	260
125	Oz: Hususi hukuk hükümlerine tabi bir mües- Nizamname harici hareket vukuunda idare heyetlerince para cezasile cezalandırılacak kimseleri müteharri ve mültezim vasfı ile takyit eylemesine nazaran bu sıfatları haiz ve ruhsat ve imtiyaza sahip olmıyan kimselerin bu nizamname hükümleri haricinde maden çıkarmaları halinde 43 üncü madde mucibince verilecek cezaların mercii tâyini adliye mahkemelerine aid olduğu H.	173	211
126	Oz: Hangi müesseselerin gazino ve kahvehane sayılacakları hakkında.	174	240
127	Oz: Köy sınır tecavüzlerinin defî istenildiği hallerde idare heyetlerince sınır değiştirilmesi hakkında karar ittihaz edilmeyeceğine dair.	174	240
128	Oz: Belediye vazifelerinin ifası sırasında nazarı dikkatte bulundurulması gereken hususlar hakkında.	175	208
126	Oz: Şehir imarı için istimlâki kararlaştırılmış olmakla beraber henüz menafii umumiye kararı alınmamış arsalarda inşaata mümanaat olunamıyacağı hakkında.	175	208
130	Oz: Hususi hukuk hükümlerine tabi bir müessese narama istimlâk yapılamıyacağı hakkında,	176	202

Sıra No:	Yazının adı - Yazan veya çevirenin adı - Özü.	Yayınlandığı	
		Sayı	Sayfa
131	Öz: iktisadi devlet teşekküllerinin idari dâvalarda hasım olarak kabul edilecekleri hakkında.	176	202
132	Oz: Beldeler veya beldelerle köyler arasında sefer eden nakil vasıtalarının ve bunları işletenlerin kontrolü işlerinin ilçe belediyelerince ifa edileceği hakkında.	176	202

170 – 177 sayılı nüshalarında yayınlanan yazıların yazarın yazan veya çevireni adına göre

Yazan veya çevirenin adı ve soyadı	Umumi fihristteki sıra No.
Adnan ERGİNSOY.....	58, 60
Atıf BAYINDIR.....	3, 78, 118
Baha KARGIN.....	93
Basri ÜZEL	100
Blythe STASON. (V. TÖNÜK).....	79
Burhan ERGİN.....	15
Cahit ÇAVLI	25
Celâl ÖZGÜVENÇ.....	108
Cemil Z. ŞANBEY	72
Dilâver ARGUN	42
Ernst REUTER	30, 31, 32, 33
Fazlı GÜLEÇ.....	64, 88, 91, 95, 96
Fethi TANSUK	12
Fritz Dr. NEUMARK	44
Galip PEKEL	117
Halim ALYOT	54, 61, 106
Hasan R. ERTUĞ	81
Haydar BERKSUN	28, 36, 46, 53, 62, 119
Hayri ORHUN	35, 82, 105
Himmet TONGUR	11, 16
Hilmi URAN	63
Hulki METİN	8
Hüseyin ÇITAK	10
İhsan AKTÜREL	87
İ. Hakkı GÖRELİ	116
İsmet İNÖNÜ	66, 67
İzzettin ÇAĞPAR	109
İzzettin ERAYDIN	51
Kemâl ARAL	29
Kemâl VARINCA	18, 21, 23, 24
L. GULICK (V. TÖNÜK)	90
İ. M. V. BERGHUIS. (V. TÖNÜK).....	103
M. Z. MAGYARY. (V. TÖNÜK).....	104
İ. MARCEL VALİNE (V. TÖNÜK).....	85
Mehmet A. ÇELTİK)	9

Yazan veya çevirenin adı ve soyadı	Umumi fihristteki sıra No.
------------------------------------	----------------------------

Mehmet ERTUĞRULOĞLU	40,48
Mithat YENEN	74,75, 76
Mustafa S. EYÜBOĞLU.....	65
Muzaffer AKALIN.....	13,27, 70
Muzaffer ERMAN	69
Muzaffer KUŞAKÇIOĞLU	98
Nebil ÖZOĞUZ	86
Necmi OSTEN . ;	102
Nejat ÖZOĞUZ	107
Nihat YALKUT	14,55, 56, 57, 68
Osman Nuri UMAN	2
Päolo RAVA. (V. TÖNUK).....	92
R. LORETAN. (V. TÖNÜK).....	80
Refik KUZUCU	5
S. C. PLUM.....	41
Salih TANYERİ.....	4,84
Samim BİLGİN.....	34,83, 94, 99, 112
Selim AYBAR	19
Sıddık TÜMERKAN.....	38
Sıtkı TUGAL.....	24
Şefik BİCİOĞLU	7
Şefik YAŞAR.....	22
Şeref K. KUTAK.....	101
Şevket ÖZANALP	59,89
Şinasi ÖZBENOĞLU	77
Tâki GURKÖK	43
Ulviye TECELLİ.....	52
Vafi GERGER	1., 20
Vecihi TÖNÜK.....	37. 50 79 80. 85. 90. 92. 103 ;104 110 111, 114, 115.
Yusuf S. ATASAĞUN	17
Zeki OCAKLI	6

**170 – 177 sayılı nüshalarında yayınlanan umumi fihristi yazar
veya çevirenin soyadına göre**

Yazan veya çevirenin soyadı ve adı:	Umumi fihristteki sıra No.
AKALIN, Muzaffer	13, 27, 70
AKTÜREL, İhsan.....	87
ALYOT, Dr. Halim	54,61,106
ARAL, Kemal	29
ARGUN, Dilâver	42
ATASAGUN, Y. Saim.....	17
AYBAR, SELİM	19
BAYINDIR, Atıf.....	3, 78, 118
BERGHUIS, M. V. (V. TÖNÜK).....	103
BERKSUN, Haydar.....	28 33, 46, 53, 62, 119
BICIOGLU, -Şefik.....	7
BİLGİN, Samim.....	34, 83, 94, 99, 112
CAĞPAR, İzzettin	109
ÇAVLI, Cahit	25
ÇELTİK, M. Ali	9
ÇITAK, Hüseyin	10
ERAYDIN, İzzettin	51
ERGİN, Burhan.....	15
ERGİNSOY, Adnan.....	58, 60
ERMAN, Muzaffer	69
ERTUĞ, H. Refik.....	81
ERTUĞRULOĞLU, Mehmet	40, 48
EYÜBOĞLU, M. Saveci	65
GERGER, Vasfi	1, 20
GÖRELİ, İ. Hakkı.....	116
GÜLİCK, L. (V. TÖNÜK).....	90
GÜLEC, Fazlı	64, 88, 91, 95, 96
GÜRKÖK, Tâki.....	43
İNÖNÜ, İsmet	66, 67
KARGIN, Baha.....	93
KÜŞAKÇIOĞLU, Muzaffer	98
KUZUCU, Refik	5
LORETAN, R. (V. TÖNÜK).....	80
MAGYARY, M. Z. (V. TÖNÜK).....	104
MARCEL, Valine (V. TÖNÜK).....	85

Yazan veya çevirenin soyadı ve adı:	Umumi fihristteki sıra No.
METİN. Hulki	8
NEUMARK, Dr. Fritz	12
OCAKLI, Zeki	6
ORHUN, Hayri	35,82,105
OSTEN, Dr. Necmi	102,
OZANALP, Şevket	59,89
ÖZDENOĞLU, Şinasi	77
ÖZGÜVENÇ, Celâl	108
ÖZOĞUZ, Nejat	107
ÖZOĞUZ, Nebil	86
PEKEL, Galip	117
PLUM, S. C.	41
RAVA, Paolo. (V. TÖNÜK)	92
RUTER, Eruist	30,31,32,33
STASON, Blythe. (V. TÖNÜK).....	79
ŞANBEY, C. Ziya	72
TANSUK, Fethi	44
TANYERİ, Salih	4,84
TECELLİ, Ulviye	52
TONGUR. Hikmet	11,16
TÖNÜK, Vecihi	37,50,79,80,85,90,92,103;104,
TUGAL, Sıtkı	110,111,114, 115
TUTAK, S. Kâzım	24
TÜMERKAN, Sıddık.	101
URAN, Hilmi	38
UMAN, Osman Nuri	2
ÜZEL, Basri	63
VARINCA, Kemâl	100
YALKUT, Nihat	118,21,23,26
YASAR, Şefik	14,55,56,57,68
YENEN, Mithat	22
	74,75,76